

**BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITĂȚII
DIN
BUCUREȘTI**

N^o Curent 665 Format _____

¹¹⁹⁸
N^o Inventar 2439 Anul _____

Secția _____ Raftul _____

Handwritten notes:
parajis
no 35 Mures
de sebestroi
in Kozak
: Alexei 1812-

C/1913

CONTROL 195

ἰω. 2439
μ. 663

ΠΕΡΙ

✓
266328

ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ,
ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ,

ΠΟΛΙΤΙΚΩΣ ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΩΝ·

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ,

Μεταφρασθὲν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, καὶ διὰ
σημειώσεων ἐξηγηθὲν

ΥΠΟ Δ. ΚΟΡΑΗ

Donatiunea

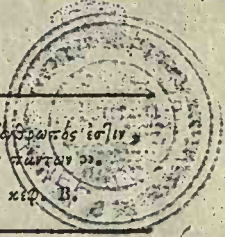
Ἰατροῦ, καὶ μέλους τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρίας τῶν
Ἀνθρωποτιμητῶν.

LIBRARY OF THE
FACULTY OF MEDICINE
PARIS

8611

« Ὡς περ γὰρ τελειθὲν, βέλτιστον τῶν ζῶων ἄνθρωπος ἐστίν,
» οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης, χείριστον πάντων ».

Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Α, κίθ. Β.

~~En Parisiis~~
EN PARIΣΙΟΙΣ.

DE L'IMPRIMERIE DE BAUDELLOT ET EBERHART.

BIBLIOTECA UNIVERSITARA
COTA..... 663

1961

L

u 174/03

B.C.U. Bucuresti

C1198

ΑΓΑΘΗ. ΤΥΧΗ.
ΤΗ. ΝΕΟΣΥΝΤΑΚΤΩ.
ΤΩΝ. ΕΠΤΑ. ΝΗΣΩΝ.
ΕΛΛΗΝΙΚΗ. ΠΟΛΙΤΕΙΑ.
Ο. ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ.
ΤΗΝ. ΒΙΒΛΟΝ.
ΔΙΑ. ΤΑΣ. ΧΡΗΣΤΑΣ. ΕΛΠΙΔΑΣ.
ΑΝΕΘΗΚΕ.

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΑΣ ΓΡΑΙΚΟΥΣ.

Τὸ περὶ πολιτικῶν ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν
περίφημον ᾠήμα, γραμμένον κατ' ἀρχὰς
Ἰταλιστὶ, μετεφράσθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς
γλώσσας, καὶ μεγάλως ἐπαινέθη εἰς ὅλην
τὴν Φωτισμένην Εὐρώπην. Πολλοὶ Ἡγεμόνες,
ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὰ Φῶτα,
καὶ φροντίζοντες πλεονεῖν ἀγαπῶνται ἀπὸ
τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὑπηκόους, παρὰ τὰ γί-
νωνται φοβεροὶ εἰς αὐτοὺς, ἀφ' οὗ ἐδημοσιεύθη
τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἔγιναν ἔτι φιλανθρω-
πότεροι, ἐμαλάκυναν τὴν σκληρότητα τῶν νό-
μων, καὶ πολλὰς τυραννικὰς τῶν ἀμαρτημά-
των ποινὰς, ἢ παντάπασι κατήργησαν, ἢ εἰς
πατρικὰς σχεδὸν παιδείας μετεσχημάτισαν.
Καὶ ἂν ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἔγινεν ἀκόμη
εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κοινὴ, αἴτιον εἶναι ἡ δυσ-
κολία, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
αἱ φιλοσοφικαὶ νοουθετήσεις, ὅσακις ἀπο-
βλέπουν εἰς τὸ νὰ ἐκριζώσωσι πεπαλαιωμένας
ὑπολήψεις καὶ δόξας· καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν

β

συμφέρον παραβλέπouσι πολλάκις οἱ ἄνθρωποι, διὰ χάριν πατροπαραδότου τινὸς πλάνης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι προσκολλημένοι. Ὁ καιρὸς ὅμως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν τὰ ἀληθῶς συμφέροντα εἰς αὐτοὺς θέλουν κατασπαθῆ τόσον φανερά, ὅσον καὶ αὐταὶ αἱ πλεόν ἀναμφίβολοι γεωμετρικαὶ ἀποδείξεις. Πρὸ τοῦ νὰ φανερώσω τὸ τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ μεταφράσω, καὶ μὲ σημειώσεις νὰ ἐξηγήσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο, εὐλόγον εἶναι νὰ εἰπῶ ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Συγγραφέως.

Καῖσαρ ὁ Βενκαρίας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1738, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1793 ἔτος, εἰς τὸ Μεδιόλανον, τὸ ὁποῖον κατεστιάθη τὴν σήμερον Μητρόπολις τῆς ἐνλὸς τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίας. Ἐξέδωκε πρώτην φοράν τὸ παρὸν σύγγραμμα κατὰ τὸ 1765 ἔτος. Ἐξω τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλα τινὰ συγγραμμάτια, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περὶ Χαρακτῆρος λόγου. Ἐλαβεν ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῆς ἀρετῆς του τὰ ἐγκώμια τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην εὐρισκόμενων Φιλοσόφων, καὶ ἐτιμήθη μὲ

πολλῶν Ἡγεμόνων εὐεργεσίας. Ἡ ἐν Γερμανίᾳ Αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τὸν κατέστησεν εἰς τὸ Καθολικὸν Φρονιστήριον τοῦ Μεδιολάνου διδάσκαλον τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Πρῶτος εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ μετεγλώττισε, κατὰ τὸ 1766 ἔτος, ὁ φιλόσοφος Μορελέτος, μεταλλάξας μόνον τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, διὰ τὸ κάμῃ σαφέστερον εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας. Μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν ἄλλαι πολλαὶ μεταφράσεις, ὡς εἶπα, εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης γλώσσας. Ὀλίγα φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἔκαμαν τόσον κρόνον, ὅσον ἔκαμεν αὐτό· διότι καθὼς διήγειρε τὸν ζῆλον τῶν ἀληθῶν φιλοσόφων, οὕτως ἐτάραξε καὶ τὴν χολὴν τινῶν δεισιδαιμόνων, οἱ ὁποῖοι μὲ κραυγὰς ἀναισχύνλους ἐζήτησαν εἰς μάτην νὰ καλασιγάσωσι τὴν ἡμέρον καὶ παλαιάν φωνὴν τῆς φιλοσοφικῆς φιλανθρωπίας.

Ἡ ἰδική μου μετάφρασις εἶναι σχεδὸν ἀπαρράλλκτως ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔκαμα πρὸ πολλοτάτων ἐτῶν. Αἰτίαι, περιστάσεις, ἀσχολία διάφοροι, τὰς ὁποίας μάταιον, καὶ ἴσως μήτε πρέπον εἶναι νὰ ἀναφέρω, μ' ἐμπόδισαν μέχρι

τῆς σήμερον γὰ τὴν δώσω εἰς φῶς, καὶ μὲν ἐμποδίζουσι ἀκόμη γὰ δώσω εἰς αὐτήν, καὶ εἰς τὰς σημειώσεις, μορφήν ἴσως καὶ τάξιν εὐπρεπεστέραν. Ἡκολούθησα τὴν Ἰταλικὴν ἔκδοσιν, ἐπιγραφομένην εἰκονικῶς ἐν Λονδίῳ, τῇ ἀληθείᾳ δὲ τυπωθεῖσαν εἰς Βενετίαν, ἐν ἔτει 1774. Εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν ἐφυλάχθη, μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Συγγραφέως, ἡ τάξις τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Μορελέτου.

Ἐσπούδασα, ὅσον ἦτον δυνατὸν, γὰ κάμω τὴν μετάφρασιν σαφεστέραν παρὰ τὸ πρωτότυπον, τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰ μέρη εἶναι σκοτεινόν. Καὶ μὲν ὅλον τοῦτο ἐκεῖνοι μόνον ἴσως ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς θέλουσι τὴν καλαράβει, ὅσοι ἔλαβον χρησὴν ὅπως δῆποτε ἀνατροφὴν, καὶ μετρίαν γραμμάτων εἰδησιν. Μήτ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς ὅλους, μὲν ὅλον ὅτι γραμμένον Ἰταλιστὶ, εἶναι εὐκατάληπτον τὸ σύγγραμμα. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ὁ Συγγραφεὺς λαλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια δὲν ἐμποροῦν γὰ νοήσωσιν εὐκόλως, ὅσοι δὲν ἔχουν μετρίαν καὶ εἰδησιν τῆς Πολιτικῆς. Ἡθέλησε πρὸς τούτοις ὁ Βεκκαρίας ἐξεπίτηδες γὰ ἀποφυγῆ τὴν ἀκραν

σαφήνῃ, διὰ τὸν φόβον τῆς τυραννίας, ἢ ὅποια εὐλόγον πρόφασιν ἤθελε λάβει γὰ τὸν ἐνοχλήσῃ, εἰάν ἦτον δυνατὸν εἰς τοὺς χυδαίους γὰ καταλάβωσιν ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου, ὅτι ἡ κλῆσις, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ζωὴ των ὑπόκεινται εἰς νόμους ἀδίκους, καὶ πολλάκις εἰς μόνην τὴν παράνομον θέλυσιν ἐνὸς ἀχρείου Δεσπότη. Ἐχουσιν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὅποταν σπεύρωται χωρὶς φρόνιμον σκέψιν καὶ προφυλακὴν εἰς ἀκοὰς ἀσθενεῖς· γεννῶσι δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὅποῖον ἤθελαν κάμει εἰς τὸν ἀσθενῆ σλόμαχον τὰ ἰσχυρὰ βρώματα. Ὅταν ἐξ ἀτυχίας διαλυθῶσι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ δεσμοί, τὸ ἀδικούμενον μέρος τῶν πολιτῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀδικῶνται, νομίζουσι, ὅτι ἔχουσιν ὅλα τὰ δίκαια. Δὲν προσέχουσιν πλέον εἰς ὅσας κακίας ἔπραξαν, ἢ πράττουσι αὐτοὶ, ἀλλ' ἀσχολοῦνται εἰς ὅσα πάσχουσι παρὰ τῶν ἄλλων. Ἐντεῦθεν τὰ φρικτὰ καὶ πάνδεινε κακὰ, ὅσα συνώδευσαν τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἴδομεν πρὸ μικροῦ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας μεταβολὴν. Χρεωστῆ λοι-

πὸν ὁ Φιλάνθρωπος Φιλόσοφος νὰ νουθετῇ ἀνιγματοδῶς τοὺς δυνατοὺς, ἢ, ἐν ὅσῳ κηρύττει τὴν δικαιοσύνην πρὸς αὐτοὺς, ἐν ταυτῷ νὰ διδάσκη καὶ τοὺς ἀδυνατοὺς, ὅτι αἱ ἀδικίαι δὲν θεραπεύονται μὲ ἄλλας ἀδικίας. Οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἀληθὴς τρόπος τοῦ νὰ φωτίζη τις τοὺς ἀνθρώπους· τοῦτον μελεχειρίσθη ὁ Σωκράτης*, καὶ τὸν αὐτὸν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βιβλίου ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ Ἰταλὸς Φιλόσοφος.

Ἀπὸ τὰς σημειώσεις τὰς ὑποκειμένας εἰς τὴν μετάφρασιν, ὅσαι δὲν ἔχουσι τὸ ὄνομα τοῦ Διδερότου εἰς τὸ τέλος, εἶναι αὐτοῦ τοῦ Συγγραφέως. Ἐξω τούτων ἔγραψε τινὰς σημειώσεις καὶ ὁ περιβόητος Βολταῖρος· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δὲν περιέχουσι πλὴν τὴν ἱστορίαν τινῶν ἀτόπων, συμβάντων κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ἀταξίαν

* Δὲν θέλω, ἔλεγε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μήτε νὰ ἀδικοῦμαι μήτε νὰ ἀδικῶ· ἀλλ' ἂν ἴσως ἦτον ἀνάγκη νὰ πᾶθω τὸ ἓν, ἢ νὰ πρᾶξω τὸ ἄλλο, ἤθελα προτιμήσει νὰ ἀδικηθῶ παρὰ νὰ ἀδικήσω. «Βουλοίμην μὲν » ἂν ἔγωγε οὐδέτερα· εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη ἀδικεῖν, ἢ ἀδικεῖσθαι, ἐλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν (Πλάτ. » ἐν Γοργία, σελ. 469.) ».

τῶν νόμων, μήτ' ἐξηγοῦν ἀμέσως κανένα σκο-
 λεινὸν τοῦ συγγράμματος τόπον, δὲν ἔκρινα
 εὐλογον νὰ αὐξήσω μὲ αὐτὰς εἰς μάτην τὸν
 ὄγκον τοῦ βιβλίου, ἐπειδὴ μάλιστα ἐμελέτων
 νὰ προσθέσω ἰδικὰς μου σημειώσεις ἐξηγητικὰς
 τινῶν ἀσαφῶν τόπων.

Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας (τὰς ὁποίας
 ἐπρόσθεσα εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος),
 πρῶτον μὲν ἐξήγησα λέξεις τινὰς νομικὰς, αἱ
 ὁποῖαι, δὲν ἤθελεν εἶσθαι παράδοξον, ἀν-
 μητ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑλληνίζοντας ὅλους ἦναι
 γνωσταί· ἔπειτα παρέθηκε πολλῶν παλαιῶν
 Φιλοσόφων καὶ Νομοθετῶν πολιτικὰς γνώμας,
 καὶ διὰ σαφήνειαν τῶν ὅσα λέγει ὁ Βεκκαρίας,
 μάλιστα δὲ διὰ νὰ διεγείρω τοὺς νέους τοῦ
 Ἑλληνικοῦ γένους εἰς ζῆλον τῆς προγονικῆς αὐ-
 τῶν δόξης, βλέποντας, ὅτι τῶν ἐπιστημῶν,
 ὅσα φωτίζουσι σήμερον τὴν Εὐρώπην, τὰ πρῶ-
 τα σπέρματα καὶ στοιχεῖα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν
 πατρίδα των, καὶ σώζονται εἰς τὰ βιβλία τῶν
 Ἑλληνικῶν συγγραφέων. Εἶναι καλαισχύνη ἡμε-
 τέρα, ἐν ὅσῳ οἱ ξένοι τὰ φυτεύουσι, τὰ καλ-
 λιεργοῦν, τὰ αὐξάνουσι εἰς μεγάλα δένδρα, καὶ

πρυγῶσι τούς καρπούς των, ἡμεῖς μήτε νὰ ἐξεύρωμεν, ὅτι αὐτὰ εἶναι προγονικὴ ἡμῶν κληρονομία.

Μήτε τὰ παραδείγματα ταῦτα, μήτε ἡ ἀσθενὴς μου φωνή, ἤθελαν εἶσθαι ἱκανὰ νὰ διεγείρῳσιν εἰς μίμησιν τῶν καλῶν τὸ γένος, εἰάν ἐξ ἀτυχίας οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀκόμη εἰς ἐκείνους τούς ἀξιοθρηνήτους καιροὺς, ὁπόταν..... Ἀλλὰ τίς χρεῖα νὰ μνημονεύω τὰ παρελθόντα κακά; Ἐφθασε, τέλος πάντων, ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν εἰς μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μ' ὅλον ὅτι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὁμῶς ἀσυγκρίτως πλεόν φωτισμένοι, ἀφ' ὅ,τ' ἤθελαν εἶσθαι πολλὰ ἄλλα ἔθνη, εἰάν ἐπασχον καὶ μέρος μόνον τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ σολισμένοι μὲ φυσικὰ προερίματα, καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιοτέραν ἀνατροφὴν, ἡ ὁποία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξάνει, δεικνύουσιν εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξελάζουσι τὰ πράγματα, ὅτι δύναται τινες δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώσωσι παντά-

πασι τὴν πλέον καρποφόρον γῆν , ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τῆς ἀφαιρέσωσι τὴν φυσικὴν γονιμότητα ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ , καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκοῦν νὰ τὴν στολίσωσι καὶ πάλιν , ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσον εἶναι πληροφορημένοι , ὅτι παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύναται , ὥστε , καταφρονουῦντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια , παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους , τρέχουσι πανταχόθεν εἰς τὴν Εὐρώπην , διὰ νὰ ἀπολαύσωσιν ἐκεῖνα τὰ φῶτα , μὲ τὰ ὁποῖα ζῶντες ἐφώτιζον τὰλλα ἔθνη , καὶ φωτίζουσι ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Εὐρωπαίους οἱ πρόγονοὶ των. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς πολυσίους , ὅσοι ἐπιλαχύνουσι τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος , καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύσταςιν σχολείων , εἰς συνάθροισιν βιβλίων , καὶ εἰς τὴν διὰ τύπου ἔκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνειτούς νέους , ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην

ἀπανθίζοντες, ὡς μέλισσαι, τὰ ὠφέλιμα ἄνθη,
διὰ τὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μὲ τὸν ὁποῖον
μέλλει τὰ στεφανωθῆ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ Πα-
Τρίς των.

Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπλη-
ροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ
ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ εὐτελεῖ μέταλ-
λα, μήτε γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν
εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἐξεύρουν τὴν
χρῆσιν καὶ μεταχείρισιν αὐτῶν. ἐπληροφορήθη-
σαν, ὅτι ὁ πλουῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρε-
τὴν τόσον εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸ τὰ σολίζῃ τὸν
ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν
γυμνότητά. ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐ-
τοὺς τοῦ Κρόισου τοὺς θησαυροὺς ἤθελαν
ἀποκλήσει, καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας ἤθελαν
μάθει τὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσίον *, οὐδε-

* » Οὐδὲν πλεον, οὐδ' εἰ ἄνευ πραγμάτων καὶ τοῦ
» ὀρύττειν τὴν γῆν τὸ πᾶν ἡμῖν χρυσίον γενέσθω. ὥστε οὐ
» δ' εἰ τὰς πέτρας χρυσᾶς ἐπισθαιμεθα ποιεῖν, οὐδενὸς
» ἂν ἀξία ἢ ἐπιστήμη εἴη. εἰ γὰρ μὴ κεχρῆσθαι ἐπισ-
» τισόμεθα τῷ χρυσίῳ, οὐδὲν ὄφελος αὐτοῦ ἐφάνη ὄν (Πλάτ.
» Εὐθυδ. δ' ἡ μ. σιλ. 288.) ».

μίαν τιμὴν θέλουν λάβει παρὰ τῶν ἄλλων ἔθνῶν, ἐν ὧσ' ἡ παρὶς των εὐρίσκειται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληροφόρηθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μετὴν ὁποίαν σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνασιν τῆς Παρίδος, ἐπαναστρέφει πολλαπλασία εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσοι νέοι τοῦ γένους, ὅσον περισσότερον σπείρουσι τὰ φῶτα, τόσον περισσότερους ἐγκωμιασθὰς εἰδήμονας θέλουν λάβει τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον περισσότεραν εὐγνωμοσύνην θέλει δείξει πρὸς αὐτοὺς ἡ εὐεργετηθεῖσα Παρὶς. Τί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων ἔπαινος, οἱ ὁποῖοι ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν, καὶ ψέγουν χωρὶς κρίσιν, ὅ,τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη των; τί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Παρὶς σκολισμένη, δὲν ἔχη μὴτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἰδῇ, μῆτε φρόνησιν νὰ τοὺς διακρίνη καὶ νὰ ἀναμείψῃ, ὡς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρωτὰς των.

Αὐξήσατε λοιπὸν, ὦ νέοι φιλόμουσοι τῆς Ἑλλάδος, τὴν προθυμίαν τοῦ νὰ φωτίσετε τὴν Παρίδα, καὶ νὰ ἀνακαλέσετε πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν ἡμετέρων προγόνων δόξαν. Ἐν-

θυμήθητε, ὅτι εἶσατε Ομήρων, Ἀριστοτέλων, Πλατώνων, Δημοσθένων, Θουκυδίδων, Σοφοκλέων, καὶ μυρίων ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. συλλογίσθητε πόσους κόπους ὑπέφερον οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες, διὰ νὰ τιμήσωσι τὴν Πατρίδα, πόσῃν δόξαν ἀπέλαβον ζῶντες ἀπ' αὐτὴν, πόσῃν λαμβάνουσιν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης Ἔθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἐξενιεύθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ νὰ συλλέξωσιν ἔτι χρήσιμον εὕρισκον εἰς τὰ ἄλλα Ἔθνη, καὶ νὰ πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν Πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μὴ σας ἀπαλήση ἡ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτείαν ἐπιστρέψετε μὲ κενὰς χεῖρας *, ἢ γέμοντες ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλῆρης ἀναριθμητῶν καλῶν ἡ Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς, καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἀπειρον νεότητα. Μιμήθητε τὰς μελίσσας, ἀπαν-

* « Αἰσχρὸν τοι δὴρὸν τε μένειν κενεὸν τε νέεσθαι ».

δίξοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι τὰς μύιας, αἰ
 ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς δυσωδίας. Τῶν
 τιμίων ἡδονῶν ἢ μετρία χρῆσις γίνεσθαι ἀνεσις
 τῶν κόπων, καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κό-
 πους· ἢ κατὰχρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους
 κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ
 μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ τυφλώνει
 εἰς τὸ ὑψέρον τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμούς.
 Προσέχετε μὴ σᾶς ἀποθηριώση ἢ φιληδο-
 νία, καὶ σᾶς μελαβάλη, καθὼς τοῦ Ὀδυσ-
 σέως τοὺς φίλους ἢ Κίρκη, εἰς χοίρους.
 Ἀναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλο-
 γον τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ
 Ἡρακλέους· καὶ ἀκολουθήσατε τὴν σεμνὴν ἐκεί-
 νην γυναῖκα, ἥτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν, καὶ ὄχι
 τὴν ἀνάσχυτον Σειρήνα, ἢ ὁποῖα ἐτόλμα νὰ
 ὀνομάζεσθαι εὐδαιμονία*. Ἀπὸ σᾶς ἢ Πατρίς

* Ὁ μῦθος οὗτος εὑρίσκεται εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον
 τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος· τὸν διηγεῖται
 αὐτὸς ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς νέους τῶν Ἀθηνῶν. Ὅστις ἀπὸ
 τοὺς Γραικοὺς δύναται νὰ τὸν ἀναγνώσῃ εἰς τὴν γλώσσαν
 αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν τὸν ἔγραψε, καὶ δὲν
 μαγευθῆ καὶ ἀπὸ τὴν κομψότητα τοῦ μύθου, καὶ ἀπὸ

δὲν ζητεῖ μίτε τὴν Στωϊκὴν ἀπάθειαν, μίτε τὴν μοναστικὴν σκληραγωγίαν καὶ κακοπάθειαν. Ζητεῖ φῶτα, διὰ τὰ θεραπεύσει τὴν τύφλωσιν, ἐνδύματα, διὰ τὰ σκεπάσει τὴν γύμνωσίν της. Ἀλλὰ μίτε τὰ τὴν Φωτίσειε, μίτε τὰ τὴν ἐνδύσειε θέλει εἶσθαι ἱκανοὶ, εἰ δὲν ἔχετε τὴν φιλοσοφικὴν μετριοπάθειαν.

Μιμήθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὅποιοι, φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπίσημῶν τῶν ἔρωτα, ἔτρεχον πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ τὰ ἀπολαύσωσι τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθὼς σεῖς, καὶ πένητες, καθὼς πολλοὶ ἀπὸ σαῶς, οἱ ὅποιοι τὴν ἡμέραν εὐσύχναζον τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, καὶ τὴν νύκτα ἐργάζοντο μὲ μισθὸν, διὰ τὰ λαμβάνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα *. Τοιαύτην ἐνδειαν τὴν σὴ-

τὴν ἀμίμητον ἡδονὴν τοῦ Ξενοφωντείου χαρακτῆρος, ἐκείνου ἢ ταλαίπαρος ψυχῆ, ἢ ἄρχισε τὰ σκληρύνεται, ἢ καὶ ἀπελιθώθη παντάπασιν.

* Μενέδημος καὶ Ἀσκληπιάδης, νέοι καὶ πένητες φιλόσοφοι, μὴν ἔχοντες τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθισιν ἀναγκαῖα, ἤλεθον καθ' ἑκάστην νύκτα εἰς τὸν μυλῶνα διὰ

μερον να φοβηθῆτε δὲν ἔχειτε · δείξατε προθυμίαν τοῦ να φωλισθῆτε, καὶ ἡ Παῖρις εἶναι εἰτόμη να σᾶς χορηγήσῃ δαφιλῶς τὰ πρὸς ζῶην καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι παρέκβασις τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ μᾶλλον προοδοποιήσις εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βεκκαρίου. Σεῖς εἶσθε τὴν

δύο δραχμᾶς μισθόν. τοῦτο μαθόντες οἱ δικασταὶ τοῦ Ἄρειου πάγου, τοὺς ἐτίμησαν καὶ τοὺς ἐφιλοδώρησαν πλουσίως, διὰ να τοὺς ἐλευθερώσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ μύλου (Ἄθην Βιβλ. Δ, κεφ. ιθ, σελ. 168). Κλεάνθης ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ μαθητῆς τοῦ Ζήνωνος ἐπωνομάσθη Φρεάντλης διὰ τοῦτο, ὅτι ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας μετέσσαρας μῖνας δραχμᾶς, δὲν εὔρηκε τρόπον ἄλλον τοῦ να ἀκροᾶται τοὺς φιλοσόφους παρὰ τὸ να ἀνασύρη τὴν νύκτα ὕδωρ ἀπὸ τὰ φρέατα, καὶ να ὑπηρετῆ δι' ὀλίγον μισθόν εἰς τοὺς κήπους, ἢ εἰς τῶν ἀρτοποιῶν τὰ ἐργαστήρια. ὅθεν ἀντιμείφθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρειπαγίτας μετὴν αὐτὴν τιμὴν. ὅταν Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς, ὅστις δι' αὐτὸ τοῦτο τὸν ἐφιλοδώρησε μεγαλοπρεπῶς, τὸν ἠρώτησε, Διὰ τί ἀντλεῖ; ἀπεκρίθη ὁ φρόνιμος καὶ μεγαλόφυχος νέος, « ἀντλῶ γὰρ μόνον; τί δ' οὐχὶ σκάπτω, τί δ' οὐκ ἄρδω, » καὶ πάντα ποιῶ φιλοσοφίας ἕνεκα; (Διογ. Λαέρτ. ἐν τῷ βίῳ Κλεάνθ.) »

σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλει ἔλθεῖ καιρὸς, ὁπότεν ἡ Πατρίς ἔχει νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σᾶς. Πῶς ἔχειτε λοιπὸν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχειτε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου; τὴν ὑπόστασιν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ὅταν πλανᾶσθε, ὡς ἀγριάνθρωποι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ περισσότερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόνησαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεται κανένας εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου, καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι καταρχὰς, πλὴν μικροὶ σπινθῆρες. Ὅταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὁποῖον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πρᾶξεις τοῦ νέου, καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν Πατρίδα. Ὅταν ἀφεθῶσι νὰ φέρονται χωρὶς χαλινὸν, ἀνάπτουσι πυρκαϊὰν ὀλέθριον, τὴν ὁποίαν νὰ σβέσῃ ἄλλο τι πλεον δὲν δύ-

ναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων. Ἀλλὰ
 τί τολμῶ νὰ ὀνομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει
 νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγεννεῖς καὶ ἀχρείας ψυχὰς.
 Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, ἔχετε ψυχὰς
 Ἑλληνικὰς. Ἐξεύρετε καλῶταλα, ὅτι δὲν ἀρ-
 κεῖ τὸ νὰ μὴν ἐπαράξατε κακὸν ἐναντίον τῶν
 νόμων, ἀλλὰ θέλουν ζητῆθῃ ἀπὸ σαῶς καὶ ὅσα
 καλὰ δυνάμενοι νὰ πράξετε, ἡμελήσατε. Δὲν
 ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴν ἐπαροδώκατε τὴν Πατρίδα,
 ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεσθαι καὶ τὸ νὰ μὴ τὴν
 ὠφελήσατε. Προδότης τῆς Πατρίδος γίνεται,
 ὅχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς
 τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἐλεεῖ τὴν
 πτωχείαν της, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν της,
 δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς
 κόπους του. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀν-
 δράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν
 Ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει
 νὰ ἦναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς
 ἔχετε τὰς ἀκοὰς πληρωμένας ἀπὸ τόσα καλὰ
 τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παρα-
 δείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μι-
 μηθῆτε, νὰ κατασλαθῆτε καὶ ἀπ' αὐτὰ τ' ἀν-

δράποδα ἀχρεϊέστεροι. Περισφρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὧ νεοί, εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἴδτε ἂν κἀνὲν ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ἐθνη ἔχη προπάτορας τοιούτους, ὁποίους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀνδρείας, ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τοσαῦτα, ὅσα ἀναγινώσκομεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Συλλογίσθητε ἂν ἦναι τίμιον καὶ καλὸν νὰ καυχώμεθα εἰς ταύτας τὰς πατραγαθίας, χωρὶς νὰ δείξωμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας ἀνδραγαθίας· νὰ ὑποφέρωμεν ὀνειδίζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα Ἐθνη, ὡς ἀνάξιοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἠλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βάρος τῆς γῆς*. Συλλογίσθητε, ὧ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νεοί, ἂν ἦσθε ἄξιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, εἰὰν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν

* Ἡλίθιον ἔθνος μᾶς ὀνομάζει ὁ Βυϊκάρδος, Ἰατρὸς Γερμανός· βάρος ἀνωφελὲς τῆς γῆς μᾶς ὠνόμασεν ὁ Πάυιος, Γερμανὸς φιλόσοφος. Καὶ σημείωσαι, ὅτι τὸ βάρος ἀνωφελὲς τῆς γῆς εἶναι ἡ γνωστὴ ἐκείνη φράσις τοῦ Ὀμήρου «ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης». τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ Εὐρωπαϊοὶ πολεμοῦν τοὺς ταλαιπώρους Ἑλληνας μὲ ἀυτὰ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὄπλα.

Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε, ὡς ἄλλοι
 Ἡρακλεῖς, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς τὰς ὕβρεις,
 ἀκολουθῆτε, ὡς Σαρδανάπαλοι, τὴν ἀνάισχυν-
 τον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν, πλανηθέντες ἴσως,
 ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία.
 Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς μισοπόνους νέους,
 εἰάν δια δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκωνταί
 τινες τοιοῦτοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνδέχεται μὴτ'
 ὅλοι οἱ πλούσιοι τῶν Γραικῶν νὰ ἔχωσιν ἴσως
 τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δικαίως
 ἀνωτέρω ἐπαίνεσα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιτ-
 τὸν νὰ εἰπῶ τινὰ καὶ πρὸς αὐτούς. Καὶ πρὸς
 μὲν τοὺς Φιλαργύρους σιωπῶ, ἐπειδὴ εἶναι
 τόσον ἀνάισθητοι, ὅσον τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ
 ἀργύρου τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἐθεοποίη-
 σαν· τὸ νὰ προσπαθῆ τις νὰ μεταβάλη τοιού-
 τους ἀνθρώπους· ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ
 τὸ νὰ λέγῃ τὸν χρυσὸν, γενοῦ ἀργυρος, ἢ τὸν
 ἀργυρον, γενοῦ χρυσός. Ὁ λόγος μου λοιπὸν
 εἶναι πρὸς μόνους ἐκείνους, ὅσοι μετὰ χαρᾶς
 ἐξοδέουσιν ἐκ τοῦ περισσεύματος, ἀλλὰ
 ποῦ, πότε καὶ πῶς νὰ ἐξοδεύωσι δὲν ἔμαθον
 ἀκόμη.

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ εὐτελέστατον ἀνδράποδον,
 ὦ φίλοι πλούσιοι, δύναται πολλάκις ἢ τύχη
 νὰ δώσῃ θησαυροὺς μεγάλους χρημάτων· ἀλλὰ
 μόνος ὅστις ἔχει γενναίαν ψυχὴν, ἐξεύρει τὴν
 ἀληθῆ χρῆσιν τοῦ πλούτου. Ἡ ἀληθὴς χρῆσις
 τὴν σήμερον εἶναι νὰ τὸν δαπανᾶτε εἰς θερα-
 πείαν τῆς πωληγωμένης καὶ νοσοῦσης Πατρίδος,
 νὰ ἀγοράσετε φάρμακα, νὰ πληρώσετε ἰατροὺς.
 Τὰ φάρμακα εἶναι τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα,
 οἱ ἰατροὶ εἶναι οἱ ἐπιστήμονες καὶ συνετοὶ ἄν-
 δρες. Τί σας χρησιμέυει ὁ πλοῦτος, ὅταν δὲν
 ἐξεύρετε νὰ τὸν μελαχειρισθῆτε εἰς ἀνατροφήν
 καὶ παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων; τίς ὠφέλεια
 ἀπὸ τὸ νὰ ἀφήσετε θησαυροὺς χρημάτων εἰς
 κληρονόμους, τῶν ὁποίων ἢ ἀπαιδευσία θέλει
 κάμει τὸν πλοῦτον κακίας, καὶ ὄχι ἀρε-
 τῆς ὄργανον *; τί καλὸν προσμένετε ἀπὸ

* Ἐπρεπεν, ἔλεγε Κράτης ὁ φιλόσοφος, ἂν ἦτον δυ-
 νατὸν, νὰ ἀναβῆ τις εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως,
 καὶ νὰ διαλαλήσῃ ἐκεῖθεν πρὸς ὅλους τοὺς πλουσίους πα-
 τέρας, ὅσοι ἀμελοῦν τῶν ἰδίων τέκνων τὴν παιδείαν, ταῦτα
 τὰ λόγια· » Ὁ ἄνθρωποι, ποῖ φέρεσθε, οἵτινες χρημά-
 των μὲν κλήτως ἀπὲρ πᾶσαν ποιεῖτε σπουδὴν, τῶν

τὸν πλοῦτον, ὅταν δὲν συνοδέυωμαι μὲ τὴν τιμὴν; μήπως δύναται μόνος ὁ χρυσὸς νὰ θεραπεύσῃ τὴν αἰσχύνην τοῦ νὰ λέγεσθε ἀπαιδεύτων τέκνων ἀπαίδευτοι γονεῖς, ἢ βαρβαρωθείσης Πατρίδος βαρβαρώτατοι πολῖται; Σεῖς ἐξοδέετε μὲ προθυμίαν εἰς ἐλεημοσύνας ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα ἐλεημοσύνη τὸ νὰ κόπτη τις τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, παρά τὸ νὰ τρέφῃ πτωχοῦς. Ἡ πτωχεία προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἐκούσιον ἀργίαν, ἢ ἀπὸ τὴν κοινὴν τῆς Πατρίδος συμφορὰν· ἀργοὶ καὶ πτωχοὶ ἐκεῖ μάλιστα εἶναι πολλοὶ, ὅπου δὲν εἶναι μήτε τέχνη μήτ' ἐπιστῆμαι, ὅπου δὲν βασιλεύουσι νόμοι χρηστοί*.

Ἐνώθητε λοιπὸν καὶ σεῖς μὲ τοὺς ζηλωτὰς τοῦ γένους πλουσίους, διὰ τὸ ὄνομα καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος, καὶ συνεισφέρετε ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, ἐπει-

» δ'υῖών, οἷς ταῦτα καλαλίψετε, μικρὰ φρονίζετε
 » (Πλούταρχ. περὶ παιδ. ἀγωγ.)».

*. Εἰς τὰς Ἀθήνας μήτε πτωχὸς, μήτε φημοζήτητος εὐρίσκετο, εἰς ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ νόμους

δὴ ἡ Πατρίς, εὐρισκομένη εἰς δυστυχίαν, δὲν ἔχη δημόσιον θησαυρὸν, διὰ τὰ συστήσῃ κοινὰ φροντιστήρια τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν ἀπόρων νέων. Τὸ τὰ πλήρωνωνται διδάσκαλοι ἀπὸ τοῦ δημόσιου εἶναι καὶ αὐτὸ εὕρημα καὶ νομοθέτημα τῶν Ἑλλήνων *, τῶν ὁποίων καυχᾶσθε τὰ ἦσθε ἀπόγονοι. Πολλαπλασιάσατε κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ σχολεῖα καὶ τὰς

χρηστούς, εἰς ὅσον ἐπεμελοῦντο τὴν καλὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν νέων, εἰς ὅσον ἐτίμων τὰς τέχνας καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ ἐκόλαζον ὡς πολιτικὸν ἀμάρτημα τὴν ἀργίαν· ἀλλὰ τῶν καλῶν τοῦ Σόλωνος νόμων ἡ καταφρόνησις, καὶ τῆς χρηστῆς τῶν νέων παιδείας ἡ ἀμέλεια ἐγέμισεν ἔπειτα (ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης) καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ψωμοζήτας. «Τότε οὐδεὶς ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὴς
 » τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲ προσωπιτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν
 » πόλιν κατήσχυε· νῦν δὲ πλείους εἰσὶν οἱ σπανιζόμενοι
 » τῶν ἐχόντων (Ἰσοκρ. Ἀρεοπαγιτ.)».

* Εἶναι νόμος Χαρώνδου τοῦ νομοθέτου τῶν Θουρίων, περὶ τοῦ ὁποίου ταῦτα λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. «Ἐνο-
 » μοθέτησε γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἀπανίας μαν-
 » θάνειν γράμματα, χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισ-
 » θοὺς τοῖς διδασκάλοις· ὑπέλαβε γὰρ τοὺς ἀπόρους
 » τοῖς βίοις, ἰδίᾳ μὴ δυναμένους διδόναι μισθοὺς, ἀπε-
 » σπρηθῆσθαι τῶν καλλίστων ἐπιηιδευμάτων (Βιβλ. ΙΒ,
 » κεφ. ιβ.)».

βιβλιοθήκας · πέμψατε , με κοινήν δαπάνην ,
 χριστοίθεις νέους εἰς τὴν Εὐρώπην , διὰ τὰ σᾶς
 φέρωσι τὰ καλὰ τῆς Εὐρώπης · καὶ παράδοτε εἰς
 τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν παιδείαν τοῦ Γένους. Ἀλλ'
 ἐνώθητε γρήγορα , ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς ἔχει χρεῖαν
 βοήθειας , εἰάν θέλετε τὰ ἔχετε τὴν παρὰ
 τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμοσύνην. Οἱ πιστοὶ φίλοι
 τρέχουσιν εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ φίλου · οἱ κό-
 λακες δὲν φαίνονται , πλὴν ἀφ' οὗ περάσει ὁ
 κίνδυνος. Ἀντὶ τοῦ τὰ λυπήσθε τὴν εἰς τὰ
 καλὰ καὶ χρήσιμα δαπάνην , χρέος ἔχετε τὰ
 εὐχαριστῆτε τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν , ὅτι σᾶς
 ἐγέννησεν εἰς περιστάσεις καὶ καιροὺς τοιού-
 τους , εἰς τοὺς ὁποίους μὲ μόνον τὸ περισ-
 σευμα τῶν ὑπαρχόντων , δαπανώμενον φρονί-
 μως , δύνασθε τὰ ἀποκτήσετε μνήμην ἀθά-
 νατον , ἐπινομασθέντες **ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ**
Τῆς Ἑλλάδος. Ἐάν ἔχετε μικρὰν φρό-
 νησιν , δὲν σᾶς λανθάνει , ὅτι ἡ πρὸς τὸ καλὸν
 ἀλλοίωσις τῆς Ἑλλάδος ἄρχισεν. Ὁ καιρὸς
 ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν , ὅταν ἡ Πατὴρ θέλει
 ἀποσπαραφῆ τὰ δῶρα ὅλων τῶν ἀνοήτων ἐκεί-
 νων πλουσίων , ὅσοι δὲν ἐπρόσδραμον εἰς

τὴν ἀνάγκην τῆς. Ἄν δὲν σᾶς κινή εἰς συμ-
 πάθειαν, ἢ ἐντροπήν, τῆς Πατρίδος ἢ γύμ-
 νωσις, ἄς σᾶς κινήσῃ καὶ ἡ πρόνοια τῶν
 ἰδίων τέκνων. Ὅταν ἡ Ἑλλάς φωτισθῇ, δὲν
 ἔχετε πλέον χρείαν τὰ ξενιτεύετε· ἀλλ'
 αὐτοῦ εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας, καὶ ὑποκάτω
 εἰς τοὺς πατρικοὺς ὀφθαλμοὺς θέλετε βλέ-
 πει καὶ ἀπολαύει τοὺς καρποὺς τῆς παι-
 δείας τῶν, καὶ τὸ σέβας τόσοσ περισσότερο,
 ὅσον ἡ παιδεία διδάσκει, καθὼς τᾶλλα, οὕτω
 καὶ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα. Ἀπὸ
 ταύτην τῶν φιλογενῶν πλουσίων καὶ τῶν σπου-
 δαίων τὴν ταχεῖαν ἔνωσιν κρέματαί τῆς
 Ἑλλάδος καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ σωτηρία. εἶναι
 κοινὴ πάντων κατασχύνῃ τὰ ὑποφέρομεν τὴν
 καλαφρόνησιν τῶν ἄλλων Ἐθνῶν, τὰ μὴν ἀριθ-
 μώμεθα μετὰ αὐτῶν « μῆτε τρίτοι, μῆτε
 » τέταρτοι, μῆτε δωδέκατοι », καθὼς ἔλεγεν
 ὁ παλαιὸς χρησμὸς περὶ τῶν Μεγαρέων, τὰ
 μὴ λογιζώμεθα καὶ ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς· τίνες;
 ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ πρώτου σοφοῦ, τοῦ
 πρώτου μεγάλου ἔθνους τῆς γῆς· καὶ πότε;
 ὁπότε

ὅπῳταν ἦναι εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν τὸ νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν κοινὴν Πατρίδα, ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ ὄνειδος *.

Εἰς ὅσα, Φιλέλληνες πλούσιοι, καὶ φιλόμουσοι νέοι, εἶπα περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν χρέους, μὲ ἐκίνησεν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τῆς Πατρίδος ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σὰς βλέπω τὴν σήμερον ὀδηγουμένους εἰς τὸ καλὸν, καὶ ὄχι κἀνὲν ἄλλο ἀνάξιον Ἑλληνικῆς ψυχῆς τέλος. Ἐάν τινες (καὶ ἐλπίζω, ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτος θέλει εὐρεθῆ) κρίνωσι κακῶς τὰ λεχθέντα, διότι ὀλίγον τοὺς μέλει νὰ ἰδῶσι καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εὐδαίμονα καὶ σπολισμένην μὲ τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, μὲ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, εὐνομίαν καὶ δόξαν αὐτῆς, πρὸς αὐτοὺς λέγω ὅ,τι ἔλεγε πρὸς τοιοῦτους ἀκροατὰς καὶ κριτὰς ὁ Ἰσοκράτης. « Ἐμοὶ δὲ τῶν μὲν » τοιοῦτων ἀκροατῶν οὐδὲν πῶποθ' ἐμέλησεν,

* » Ἄισχρον . . . ὅλης Ἑλλάδος ὑβριζομένης μηδὲ μίαν ποιήσασθαι κοινὴν τιμωρίαν, ἐξὸν ἡμῖν εὐχῆς ἀξιζομένης διαπράξασθαι (Ἰσοκράτ. Πανηγυρ.) ».

η οὐδὲ τῶν ἄλλων τοῖς εὖ φρονοῦσιν · ἐκείνων
 » δὲ, τῶν ἅ τε προεῖπον πρὸ παντὸς λόγου
 » μνημονευσόντων, τῷ τε πλήθει τῶν λεγο-
 » μένων οὐκ ἐπιμησόντων πάντων
 » δὲ μάλιστα, τῶν οὐδενὸς ἂν ἥδιον ἀκούον-
 » των, ἢ λόγου διεξιόντος ἀνδρῶν ἀρετᾶς,
 » καὶ πόλεως τρόπον καλῶς οἰκουμένης · ἅπερ
 η εἰ μιμήσασθαι τινες βουλευθεῖεν καὶ δυνη-
 » θεῖεν, αὐτοί τ' ἂν ἐν μεγάλῃ δόξῃ τὸν
 » βίον διαγάγοιεν, καὶ τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν
 » εὐδαίμονας ποιήσαιεν. (Ἰσοκρ. Παναθην.) »

Π Ι Ν Α Ξ

Τ Ω Ν Π Α Ρ Α Γ Ρ Α Φ Ω Ν.

§.	1.	Εἰσαγωγή	σελ. 1
§.	2.	Ἀρχὴ τῶν ποινῶν, καὶ δικάϊωμα τοῦ κολάζειν	7
§.	3.	Συμπεράσματα τῶν πρῶν ἀρχῶν	11
§.	4.	Ἑρμηνεία τῶν νόμων	14
§.	5.	Ἀσάφεια τῶν νόμων	20
§.	6.	Περὶ Φυλακώσεως	23
§.	7.	Σημεῖα καὶ τύποι τῶν δικῶν	26
§.	8.	Περὶ Μαρτύρων	31
§.	9.	Περὶ κρυφίων κατηγοριῶν	37
§.	10.	Ἑρωτήσεις ὑποβλητικαὶ	41
§.	11.	Περὶ Ὁρκῶν	43
§.	12.	Περὶ Στρεβλώσεως	45
§.	13.	Περὶ ποσότητος τοῦ καιροῦ τῆς δίκης, καὶ περὶ Παραγραφῆς	60
§.	14.	Περὶ ἀμαρτημάτων ἀρχομένων, καὶ περὶ συναιτίων	66

- §. 15. Περὶ μετριότητος τῶν ποιῶν . . . 71
 §. 16. Περὶ τῆς ποιῆς τοῦ θανάτου . . . 77
 §. 17. Περὶ Ἐξορίας, καὶ περὶ Δημεύ-
 σεως τῶν ὑπαρχόντων 95
 §. 18. Περὶ ποιῆς Ἀτιμώσεως 98
 §. 19. Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἦναι τα-
 χεῖα, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα,
 καὶ δημόσιος 101
 §. 20. Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἦναι βε-
 βαία καὶ ἀναποφευκτος. Καὶ περὶ
 χάριτος, ἡγουν συγχωρήσεως ἀμαρ-
 τημάτων 106
 §. 21. Περὶ Ἀσύλων 110
 §. 22. Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων . . . 113
 §. 23. Περὶ ἀναλογίας ἀμαρτημάτων καὶ
 ποιῶν 116
 §. 24. Περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀμαρτημά-
 των 120
 §. 25. Διαίρεσις τῶν ἀμαρτημάτων . . 124
 §. 26. Περὶ ἀμαρτημάτων Καθοσιώ-
 σεως 127

- §. 27. Περὶ ἀμαρτημάτων ἐναντίον τῆς ἀσφαλείας ἐκάστου κατὰ μέρος πολίτου · Καὶ πρῶτον περὶ Βίας . 128
- §. 28. Περὶ Ὑβρεων 134
- §. 29. Περὶ Μονομαχίας 139
- §. 30. Περὶ Κλοπῆς 141
- §. 31. Περὶ Πραγματεύσεως ἀπηχερευμένης 143
- §. 32. Περὶ Χρεωφειλετῶν 146
- §. 33. Περὶ ἀμαρτημάτων , ὅσα ταρασσοῦσι τὴν κοινὴν ἡσυχίαν 151
- §. 34. Περὶ Ἀργίας 154
- §. 35. Περὶ Ἀυτοχείριας 155
- §. 36. Περὶ ἀμαρτημάτων , τῶν ὁποίων ἢ ἀπόδειξις εἶναι δύσκολος . . . 163
- §. 37. Περὶ εἴδους τινὸς ἐξαιρέτου ἀμαρτημάτων 168
- §. 38. Περὶ πηγῶν τινῶν , ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται πολλὰ σφάλματα καὶ πολλὰ ἀδικίαι τῆς νομοθεσίας · Καὶ πρῶτον περὶ ψευδῶν ἐννοιῶν ὠφελείας 171

§. 39.	Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς συ- γενείας	175
§. 40.	Περὶ τοῦ Δημοσίου Θησαυροῦ . .	182
§. 41.	Τρόποι τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρ- τήματα	186
§. 42.	Συμπέρασμα	199
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑ-		
ΦΡΑΣΤΟΥ		200

ΤΩΝ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	σφ.	Γράφε,
11	20	γίνεται διπλή ποιή. - - γίνεται ποιή, καὶ ποιῆς προσθήκη.
67	10	δὲν ἰδυνήθη γὰρ τελιώση- δὲν ἰτελιώσεν ἀκόμη.
84	27	δουλεία - - - - δουλεία. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.
138	4	πολίτα - - - - πολίτας.
161	24	ἐπικρατείας - - - - ἐπικρατείας.
193	10	ἑσπλάγγιους - - - - ἑσπλάγγιους.
193	25	{ πο τὴν βιαίαν σύγ- } ἀπὸ τὴν βιαίαν σύγκρουσιν τοῦ ψεύ- κρουσιν τοῦ ψεύ- } δους, ἀφελίμου. δους, ἀφέμου }
201	17	Δίότι - - - - Δίότι.
204	17	ἦσαν - - - - ἦσαν
210	21	ἰδίωρισαν - - - - ἰδιώρισαν.
214	21	μκροί - - - - μικροί.
236	9	σλίχ. 14 - - - - σλίχ. 12.
242	28	πράτλωνται - - - - πράττονται.
248	35	τὸ γὰρ εὐρίσκωνται - - τὸ γὰρ εὐρίσκωνται.
252	21	ἀπὸ τοὺς - - - - ὑπὲρ τοὺς.
259	19	σλίχ. 21 - - - - στίχ. 20.

Εἰς δὲ τὸ Προοίμιον σελ. ε, σφ. Ι, ἀντὶ τοῦ σαφῆναι, γράφε, σαφήναιον.

ПЕРІ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ.

§. Ι.

Εἰσαγωγή.

Ἔργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι τὸ νὰ ἀφελούῃ
 ὅλους ἐξ ἴσου, ἐμποδίζοντες τὴν ὀρμὴν, τὴν
 ὁποίαν ἐκ φύσεως ἔχει πᾶς ἕνας εἰς τὸ νὰ
 σφειτερίζεται ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν,
 καὶ νὰ ἀφίνη εἰς τοὺς λοιποὺς ὅλην τὴν ἀδυνα-
 μίαν καὶ δυστυχίαν. Ἄλλ' ἀφίουσιν ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι τὰς πλέον ἀξιολόγους δια-
 ταγὰς εἰς πρόσκαιρόν τινα φρόνησιν, ἢ εἰς τὴν
 διάκρισιν ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους συμφέρει νὰ
 μάχωνται τοὺς προναητικούς καὶ σωτηριώδεις
 νόμους. Μήτε φροντίζουν νὰ διορθώσωσι τὰ
 ἄτοπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βασανίζονται, παρέξ
 ἀφ' οὗ δοκιμάσουν μυρίας καὶ πολυχρόνιους ἀπά-
 τας εἰς αὐτὰ τὰ ἀναγκασιότερα πράγματα τῆς
 ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τότε μόνον ἀφ' οὗ
 φθάσουν εἰς ἄκρον τὰ κακὰ, μὴ δυνάμενοι πλέον

να τὰ ὑποφέρωσιν, ἀνοίγουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς ἐναργεστάτας ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ἀπλαῖ, φεύγουσι τὴν κατάληψιν τῶν χυδαίων ἀνθρώπων, ὅσοι μὴ ὄντες συνειδισμένοι νὰ ἀναλύωσι τὰς ἐννοίας τῶν πραγμάτων, τὰς δέχονται ὀλομερῶς καὶ συγκεχυμένως, πλεόν κατὰ παράδοσιν παρὰ μὲ ἐξέτασιν.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας θέλει μᾶς πληροφορήσει ὅτι οἱ νόμοι, μ' ὅλον ὅτι εἶναι, ἢ ἔπρεπε καὶ νὰ ἦναι, ἐλευθέρων ἀνθρώπων συνθῆκαι, ἐχηρημάτισαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄργανα τῶν παθῶν μερικῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτόματόν τινα καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην. Δὲν ὑπηγορεύθησαν ἀπὸ ἀπροσπαθῆ τινὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐξεταστὴν, ὅστις ἤθελε θεωρήσει καὶ ἀναφέρει τὰς πράξεις τινὸς πλήθους ἀνθρώπων, ὡς εἰς κέντρον κοινόν, εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν, τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοιρασμένην εἰς ὅσον εἶναι δυνατόν περισσοτέρους ἀνθρώπους. Ὡ πόσον ἐτυχεῖ ἦταν τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἔθνη, ὅσα δὲν ἐπρόσμεναν τὴν βραδείαν τῶν ἀνθρωπίνων μεταβολῶν, καὶ τῶν διαφόρων περιστάσεων κίνησιν, διὰ νὰ τοὺς χειραγωγῆσῃ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐπετάχυναν μὲ τοὺς καλοὺς νόμους τὴν τοιαύτην

μετάβασιν! Ἄξιος βέβαια τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος, ὅστις ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν καὶ καταφρονημένον αὐτοῦ ταμῆιον ἐτόλμισε πρῶτος νὰ σκορπίσῃ εἰς τὸν χυδαῖον λαὸν τὰ πρὸ πολλοῦ ἀκαρπα τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν σπέρματα.

Ἐγνωρίσθησαν τέλος πάντων αἱ ἀληθιναὶ σχέσεις μεταξύ Ἡγέμόνων καὶ ὑπηκόων, μεταξύ ἔθνους καὶ ἔθνους, καὶ ἀνεψυχώθη ἡ ἐμπορία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς τυπογραφίας ἐδημοσιεύθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι. Καὶ ἀνήφθη μεταξύ τῶν ἔθνων ἡ ἡσυχος πόλεμος τῆς φιλοπονίας, πόλεμος Φιλανθρωπότητος καὶ ἄξιος λογικῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλα ταῦτα εἶναι καρποὶ τοῦ φωτισμένου τούτου αἰῶνος. Μ' ὅλον τοῦτο πολλὰ ὀλίγοι ἐξέτασαν καὶ κατεπολέμησαν τὴν σκληρότητα τῶν ποιῶν, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἐγκληματικῶν δικῶν. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς νομοθεσίας, ἀγκαλὰ τὸ κυριώτατον, εἶναι τὸ πλέον ἡμελιμένον εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Πολλὰ ὀλίγοι, ἀναβαίνοντες εἰς ἀρχὰς καὶ κατόνας γενικούς, ἐζήτησαν νὰ ἐξαλείψωσι τὰ τοσοῦτων αἰῶνων συνηθροισμένα σφάλματα, ἢ καὶ νὰ χαλινώσωσι μὲ τὴν δύναμιν τῶν γνωρισμένων ἀληθειῶν τὸν ἀχαλίνωτον δρόμον τῆς κακῶς ὁδηγουμένης ἐξουσίας, τῆς ὁποίας αἱ πράξεις,

ἐπικρατοῦσαι μέχρι τοῦ νῦν, ἐχρημάτισαν τόσα παραδείγματα βαρβάρου καὶ ψυχρᾶς ἀπανθρωπίας. Οἱ στεναγμοὶ τῶν ἀδυνάτων ὅμως, ὅσοι δυσιάζονται εἰς τὴν ἀμαθίαν καὶ ἀσπλαγχνίαν τῶν δυνατῶν, τὰ βάρβαρα βασανιστήρια, πολλαπλασιαζόμενα μὲ ἀνωφέλιτον ἀυσηρότητα δι' ἐγκλήματα ἢ ἀναπόδεικτα, ἢ παντάπασιν ἀνυπόστατα, τῆς φυλακῆς ἢ φρικώδης κατάστασις, τὴν ὁποίαν ἀυξάνει περισσότερον ἢ σκληροτάτη βάσανος τῶν δυσυχῶν, ἢ ἀδηλότης τοῦ μέλλοντος, ὅλα ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἐξυπνίσωσι τοὺς πολιτικούς φιλοσόφους, ὅσοι κυβερνοῦσι τὰς ὑπολήψεις καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρος Μοντέσκιος ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐν παρόδῳ, περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Καὶ ἐπειδὴ μία καὶ ἀδιαίρετος εἶναι τῆς ἀληθείας ἡ ὁδὸς, ἠναγκάσθη καὶ ἐγὼ νὰ ἀκολουθήσω τὰ φωτεινὰ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἵχνη. Ἀλλ' ὅμως ἔυκολα θέλουν διακρίνει τὰ βήματά μου ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ συλλογίζωνται, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ μόνον γράφω. Εὐτυχέστατον θέλω νομίσει τὸν ἑαυτόν μου, ἂν, ὡς ἐκεῖνος, ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ νὰ λάβω τὰς μυστικὰς εὐχαριστίας τῶν ἀφανῶν καὶ ἡτύχων ὁπαδῶν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ

ἀν ἐμπνεύσω εἰς αὐτοὺς τὴν ἡδυτάτην ἐμβρί-
μῃσιν, μὲ τὴν ὁποίαν αἱ εὐαίσθητοι ψυχαὶ
ἀντιλαλοῦσιν εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνου, ὅστις ὑπερ-
ασπίζει τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα.

Διὰ τὰ λαλήσω μὲ τάξιν, ἔπρεπε νὰ ἐξε-
τάσω καὶ νὰ διακρίνω τῶν ἐγκλημάτων τὰ διά-
φορα εἶδη, καὶ τὸν τρόπον τοῦ κολάζειν αὐτά.
Ἄλλ' ἢ τοιαύτη λεπτομερὴς ἐκθεσις εἶναι καὶ
ἄπειρος καὶ ἀπὸ τὴν εὐμετάβλητον καὶ
πολυποίκιλον αὐτῶν φύσιν, ἢ ὁποία προέρχεται
ἀπὸ τὰς διαφόρους περιστάσεις τῶν χρόνων καὶ
τόπων. Ὄθεν ἰκανὸν εἶναι νὰ δείξω μόνον τὰς
γενικωτέρας ἀρχάς, καὶ τὰ πλέον ὀλέθρια καὶ
κοινότερα σφάλματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσω ἐξ
ἴσου ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ ἐκείνους, ὅσοι κακῶς
νοοῦντες τὸ φιλελεύθερον, σπουδάζουν νὰ φέ-
ρωσι τὴν ἀναρχίαν, καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἐπιθυ-
μοῦν νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν κα-
λογήρων τὴν μονασικὴν εὐταξίαν.

Ποῖαι ποινὰὶ ἀρμόζουσιν εἰς τὰ
ἐγκλήματα; Εἶναι ἄρα ποινὴ ἀλη-
θῶς ἀφέλιμος καὶ ἀναγκαία ὁ θά-
νατος διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐτα-
ξίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας; Ἡ
στρέβλωσις καὶ τὰ βασανιστήρια εἶναι
τάχα δίκαια, καὶ ἐπιτυχάνουσι τὸν

σκοπόν, τὸν ὁποῖον οἱ νόμοι σοχάζονται; Τίς εἶναι ὁ πλέον ἀρμόδιος τρόπος τοῦ νὰ ἐμποδίζωνται τὰ ἐγκλήματα; Αἱ αὐτὰ ποινὰ εἶναι ἄρα ἐπίσης ὠφέλιμοι εἰς πάντα καιρόν; καὶ ποῖα ἀποτελέσματα προξενούσιν αὐτὰ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἦθη; Ταῦτα τὰ προβλήματα πρέπει νὰ λυθῶσι μὲ τὴν γεωμετρικὴν ἐκείνην ἀκρίβειαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ, μήτε ἡ σκοτεινὴ τῶν σοφισμάτων καὶ ἀπατηλὴ εὐγλωττία, μήτε ἡ δειλὴ καὶ ἀτολμος ἀμφιβολία. Θέλω κρίνει εὐτυχῆ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ ἂν ἄλλο προτέρημα δὲν εἶχα, ἂν παραστήσω πρῶτος εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ περισσοτέραν σαφήνειαν πράγματα, τὰ ὁποῖα ἄλλα ἔθνη ἐτόλμησαν καὶ νὰ γράψωσι καὶ νὰ πράξωσιν. Ἄν ὅμως, ὑπερασπίζων τὰ ἀνθρώπινα δίκαια καὶ τὴν ἀκαταμάχητον ἀλήθειαν, συνεργήσω εἰς τὸ νὰ ἐλευθιρώσω ἀπὸ τὴν ἀγανίαν καὶ τοὺς σπασμούς τοῦ θανάτου ἐν μόνον δυστυχῆς σφάγιον τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἐπίσης ὀλεθρίου ἀμαθίας, αἱ εὐλογίαι καὶ τὰ δάκρυα τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς ἐνὸς μόνοῦ ἀθῶου θέλουν εἶδαι ἡ παρηγορία μου, καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος ἤθελε μὲ καταφρονήσει.

§. 2.

Ἀρχὴ τῶν ποινῶν, καὶ δικαίωμα τοῦ
κολάζειν.

Καμμίαν ὀφέλειαν μόνιμον δὲν δύναται νὰ
προξενήσῃ ἢ πολιτικὴ ἢ θικὴ, ὅταν δὲν ἐπιστηρί-
ζηται εἰς τὰ ἀνεξάλειπτα τοῦ ἀνθρώπου φρονή-
ματα. Ὅσοι νόμοι μακρύνουσιν ἀπ' αὐτὰ, θέ-
λου ἐξ ἀνάγκης ἀπαντήσῃ ἐμπόδια, τὰ ὅποια
τέλος πάντων νικῶσι καὶ ἀνατρέπουσι τοὺς νό-
μους, καθὼς ἢ δύναμις εἰὸς τινος σώματος, ὅσον
μικρὰ καὶ ἂν ᾖναι, ὅταν ἀδιακόπως ἐνεργῇ, νικᾷ
πᾶσαν βιαίαν ἐξωτερικὴν κίνησιν. Πρέπει λοιπὸν
νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, διὰ νὰ
εὔρωμεν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας
τοῦ δικαίωματος, τὸ ὅποῖον ἔχει ὁ Ἡγεμὼν γὰρ
κολάζῃ τὰ ἐγκλήματα.

Κανένας δὲν ἔδωκε χάρισμα μέρος τῆς ἐλευ-
θερίας του διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Τοῦτο τὸ
ἀνυπόστατον ὃν δὲν εὑρίσκεται πᾶρεξ εἰς τὰς
μυθιστορίας. Ἐπιθυμεῖ πᾶς ἕνας, ἂν ᾖτον ὀυ-
νατὸν, νὰ ᾖναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς συνθήκας, εἰς
τὰς ὅποιας ζητεῖ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους.
Πᾶς ἕνας θέλει νὰ ᾖναι αὐτὸς τὸ κέντρον ὅλης
τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Τοῦ ἀνθρώπινου γένους ὁ πολλαπλασιασμός, ἀγκαλὰ βραδύς κατ' ἀρχάς, ἦτον μ' ὅλον τοῦτο ἀσυγκρίτως σφοδρότερος παρά τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐπρόσφερον ἢ ἄγονος μόνη φύσις διὰ τὰ πληρώσει τὰς καθημερινὰς ἀλληλομάχους τῶν ἀνθρώπων χρείας. Ὅθεν ἠνάγκασε τοὺς πρώτους ἀγρίους ἀνθρώπους νὰ ἐνωθῶσι μετ' ἀλλήλων. Αἱ πρώται ἐνώσεις ἐγέννησαν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, καὶ τοιοῦτο-τρόπως ἢ κατάστασις τοῦ πολέμου ἐπέρασεν ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους εἰς ὁλόκληρα Ἔθνη.

Οἱ νόμοι εἶναι συνθεῆκαι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνθρώποι ἐλεύθεροι καὶ χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωσίαν, μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ζῶσιν εἰς ἀκατάπαυστον πολέμου κατάστασιν, μήτε νὰ ἔχωσι τοιαύτην ἐλευθερίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐπρόσμεναν, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν βέβαιοι νὰ τὴν φυλάξωσιν. Ἐδωκε λοιπὸν ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς μέρος τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, μὲ σκοπὸν νὰ φυλάξῃ τὸ ἐπίλοιπον μὲ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν. Καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν μερίδων τῆς δοθείσης ἐλευθερίας διὰ τὸ συμφέρον ἑκάστου, ἀποτελεῖ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἔθνους. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὁ νόμιμος φύλαξ καὶ οἰκονόμος τούτων τῶν μερίδων. Δὲν ἦτον ὅμως ἱκανὸν νὰ ἐγχειρίσῃ τὴν παρακαταθήκην ταύτην εἰς τὸν ἡγεμόνα, ἀν δὲν τὴν ἐφύλαττον

ἐφύλαττον καὶ ἀπὸ τούς σφετερισμούς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦσι πάντοτε νὰ σύρῳσιν ἀπὸ τὴν παρακατάθῃκην ὄχι μόνον τὴν ἰδίαν αὐτῶν μερίδα, ἀλλὰ νὰ σφετερισθῶσι καὶ τὴν μερίδα τῶν ἄλλων. Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτον νὰ διορισθῶσιν ἀφορμαὶ αἰσθηταί, ἱκαναὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν τυραννικὴν ἐκάστου ψυχὴν ἀπὸ τὸ νὰ καταβυθίσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον χάος τούς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωρίας. Αἱ αἰσθηταὶ αὗται ἀφορμαὶ εἶναι αἱ διορισθεῖσαι ποινὰ εἰς τούς παραβάτας τῶν νόμων. Τὰς ὀνομάζω αἰσθητὰς ἀφορμὰς, διότι ὁ χυδαῖος λαός, καθὼς ἢ πείρα τὸ ἔδειξε, δὲν ἀκολουθεῖ σταθεροὺς κανόνας διαγωγῆς, ἀλλὰ κλίνει πάντοτε εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην διάλυσιν, (ἢ ὅποια δυναστεύει ἐξ ἴσου εἰς τὸ ἠθικὸν καθὼς καὶ εἰς τὸ φυσικὸν Σύμπαν), ἂν οἱ νόμοι δὲν διορίσωσιν ἀφορμὰς τοιαύτας ὅποῖαι νὰ πλήττωσιν ἀμέσως τὰς αἰσθήσεις, καὶ νὰ παρίστανται συνεχῶς εἰς τὸν νουν, διὰ νὰ ἐμποδίζωσι τούς ἰσχυροὺς τύπους τῶν μερικῶν παθῶν, ὅσα μάχονται τὸ κοινὸν συμφέρον. Μῆτε τῶν ρητόρων ἢ εὐγλωττία, μῆτε αὐταὶ αἱ ὑφίσταται τῆς Θρησκείας ἀλήθειαι εἶναι ἱκαναὶ νὰ χαλινώσωσιν εἰς πολὺν καιρὸν

τὰ πάθη, ἐρεθιζόμενα ἀπὸ τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων.

Ἄν ἡ ἀνάγκη λοιπὸν εἴιασε τοὺς ἀνθρώπους νὰ δώσῃ ἕκαστος μέρος τῆς ἐλευθερίας του, φανερὸν εἶναι ὅτι δὲν ἔβαλε κανένας εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην πλὴν τὴν, ὅσον ἦτον δυνατὸν, ἐλαχίστην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του, ἢ γουν τόσην μόνην, ὅση ἦτον ἱκανὴ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ τὸν ὑπερασπίζωσι. Ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων τούτων μερίδων τὴν συνάθροισιν γεννᾶται τὸ δικαίωμα τοῦ κολλάζειν. Πᾶν τὸ περιωλέον εἶναι κατὰχρησις, καὶ ὄχι δικαιοσύνη, εἶναι ἔργον συνηθείας, ἀλλ' ὄχι δικαίωμα*. Ὅσαι ποινὰ

* Σημειῶσαι ὅτι ἡ λέξις δικαίωμα δὲν εἶναι ἀντιφατικὴ τῆς λέξεως δύναμις. Τὸ δικαίωμα εἶναι προσδιορισμὸς τῆς δυνάμεως, ἢ γουν περιορίζει τὴν δύναμιν τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων διὰ τὴν περισσοτέραν ὠφέλειαν τῶν πολλῶν. Δικαιοσύνην ὀνομάζω τὸν ἀναγκαῖον δεσμὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνοῦνται τὰ μερικὰ συμφέροντα εἰς ἓν τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποίου ἤθελαν διαλυθῆ καὶ ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀκοινωνητίας κατάστασιν. Εἰς τὴν λέξιν δικαιοσύνη πρόσεχε μὴ προσάφῃς ἔννοιαν δυνάμεως τινὸς φυσικῆς, ἢ πράγματος τινὸς ὑπαρκτοῦ. Ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι πλὴν ἀπλοῦς τρόπος τοῦ νοεῖν τῶν ἀνθρώπων, ὅστις συνεργεῖ ἀπείρως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἑκάστου. Μῆτε λαλῶ ἐνταῦθα περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὰς ποινὰς καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆς μελλούσης ζωῆς.

δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς τὸ νὰ φυλαχθῆ ἢ παρακαταθήκη τῆς κοινῆς σωτηρίας, εἶναι φύσει ἄδικοι. Τόσον δικαιοτέρας θέλουν εἶσθαι αἱ ποιναί, ὅσον ἱερωτέρα καὶ πλέον ἀβίαστος γίνεται ἡ ἀσφάλεια, καὶ ὅσον περισσοτέρα εἶναι ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τοὺς ὑπηκόους ὁ Ἡγεμών.

§. 3.

Συμπεράσματα τῶν προειρημένων ἀρχῶν.

Τὸ πρῶτον συμπέρασμα τῶν προειρημένων ἀρχῶν εἶναι, ὅτι μόνοι οἱ νόμοι δύνανται νὰ διορίσωσι τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, καὶ εἰς μόνον τὸν νομοθέτην ἀνήκει τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἐπειδὴ αὐτὸς παριστάνει ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἐνωμένην διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος. Κανένας λοιπὸν ἀρχὸν, θεωρούμενος καὶ αὐτὸς ὡς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν δύναται δικαίως νὰ κολάσῃ ἄλλο μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας μὲ ποινὰς, τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιώρισαν. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσα ποινὴ, ἀφ' οὗ περάσῃ τὰ ὅρια τὰ διορισθέντα παρὰ τῶν νόμων, γίνεται διπλῆ ποινὴ, ἐπεὶ πρὸς τούτοις, ὅτι δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς

τὸν ἄρχοντα, δι' ὅποιανδήποτε πρόφασιν ζήλου, ἢ κοινού συμφέροντος, νὰ αὐξήσῃ τὴν ποιὴν τοῦ ἀμαρτάνου πολίτου περισσότερον ἀφ' ὅ,τι διώρισαν οἱ νόμοι.

Τὸ δεύτερον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι εἰς τὸν Ἡγεμόνα, ἐπειδὴ παριστάνει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ δίδῃ πλὴν γενικῶς νόμους, ἢ γουν τοιοῦτους ὅποιοι νὰ ὑποχρεοῦσιν ὅλα τὰ μέλη, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κρίνῃ, ἂν ὁ δεῖνα (παραδείγματος χάριν) ἠθέτησε τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα. Διότι τοιουτοτρόπως τὸ ἔθνος διχοτομεῖται εἰς δύο μέρη, τὸ ἐν παριστάμενον ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα, ὅστις βεβαίωι τὴν ἀθέτησιν τοῦ συναλλάγματος, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον, ὅστις τὴν ἀρνεῖται *. Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι

* Ὁ Ἡγεμὼν ἀποφασίζει γενικῶς ὅτι εἰς τὴν δεῖνα περίστασιν ἢ δεῖνα πράξις ἀθετεῖ, καὶ παραβαίνει τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα, ἀλλὰ δὲν ἐγκαλεῖ ὡς ἔνοχον τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως τὸν κρινόμενον. Καὶ ὅταν αὐτὴ ἢ κοινότης τὸν εἰσαγγέλῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἄλλο δὲν ζητεῖ παρ' ἀπλὴν τοῦ πράγματος ἐξέτασιν. Ὁ κατηγορὸς εἶναι κυρίως ὁ βεβαιῶν ὅτι ὁ δεῖνα ἔπραξε τὴν δεῖνα πράξιν. Ὁμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ Συγγραφεὺς ὅτι εἰς τὸν δικαστὴν ὁ κανὼν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἐξετάσῃ μόνον ἂν ὁ δεῖνα ἔπραξεν ἢ ὄχι πράξιν ἐναντίαν τῶν νόμων. Εἶπεν ὡσαύτως ὅτι τὰ δικαστικὰ ψηφίσματα δὲν εἶναι πλὴν ἐδικαὶ προσαρμογαὶ γενικοῦ νόμου. Τρία λοιπὸν πράγματα ἔχομεν νὰ διακρίνωμεν ἐνταῦθα.

να κρίνη τρίτος τις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος. Καὶ ἀπὸ τοῦτο γεννᾶται χρεία Ἄρχοντός τινος ἢ Κρίτου, τοῦ ὁποίου αἱ κρίσεις πρέπει νὰ ἦναι χωρὶς ἔκκλητον, καὶ νὰ περιέχωσι ψιλὰς καταφάσεις ἢ ἀποφάσεις μερικῶν πράξεων.

Τὸ τρίτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἂν ἤθελεν ἀποδειχθῆ, ὅτι ἡ σκληρότης των ποινῶν δὲν ἐναντιοῦται μὲν ἀμέσως εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, μῆτε εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα, εἶναι δὲ μόνον ἀνωφελῆς, ἀκολουθεῖ καὶ ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ἀδίκος, ἐναντία εἰς τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἡγεμὼν προκρίνει νὰ ἐξουσιάζῃ ἀνθρώπους ἐυλυχεῖς παρά νὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδραπόδων, μελαζὺ τῶν ὁποίων ἤθελε κυκλοφορεῖ ἀδιαλείπτως ἡ ἀνανδρος σκληρότης.

Τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἔθηκεν ὁ Ἡγεμὼν, τὴν μερικὴν πράξιν, τὴν ὁποίαν ἐγκαλεῖ ὁ κατηγορὸς, καὶ τὴν προσαρμογὴν τοῦ νόμου, τὴν ὁποίαν ὁ δικάστης κάμνει εἰς τὴν πράξιν, ἀφ' οὗ αὐτὴ ἀποδειχθῆ ἀληθής. Ὅθεν ὁ Ἡγεμὼν δὲν εἶναι ὁ ἀντίδικος τοῦ κατηγορουμένου. Μῆτε τοῦτο εἶναι τὸ αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ γίνεται κριτής του. ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΕΡΟΤΟΥ.

§. 4.

Ἑρμηνεία τῶν νόμων.

Τὸ τέταρτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Δικαστὴς τῶν ἐγκλημάτων δὲν εἶναι Νομοθέτης, ἀρα μῆτε συγχωρημένον εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ νὰ ἐξηγῇ τοὺς περὶ τῶν ποινῶν νόμους. Οἱ νόμοι δὲν ἐδόθησαν εἰς τοὺς Δικαστὰς ἀπὸ τοὺς προγόνους ἡμῶν ὡς πατρικὴ παράδοσις καὶ διαθήκη, ἀναγκάζουσα εἰς ὑπακοὴν τοὺς μεγαγενεστέρους. Ἀλλὰ δίδονται εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ζῶσαν καὶ παροῦσαν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα, ὅστις ἐπέχει τὸν τόπον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὡς νόμιμος φύλαξ τῆς κοινῆς παρακαταθήκης, ἢ γούν τῆς ὀλοκλήρου κοινῆς θελήσεως. Δίδονται, ὅχι ὡς ἐνοχὴ παλαιᾶς τινὸς ὀρκωσίας *, ἢ ὁποῖα ἤθελεν

* Καθὼς ἕκαστον μέλος μερικὸν εἶναι δεμένον μετὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, οὕτως ἡ πολιτικὴ κοινωνία εἶναι ἀμοιβαίως δεμένη μετὰ ἕκαστον μέλος, διὰ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦ φυσικὰ καὶ τὰ δύο μέρη. Ἡ τοιαύτη ἐνοχὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ τελευτῶσα εἰς τοῦ πτωχοῦ τὴν καλύβην, δεσμεύει ἐπίσης τὸν μέγιστον, καθὼς τὸν ἐλάχιστον. Καὶ ἄλλο δὲν σημαίνει πλὴν ὅτι συμφέρει κοινῶς εἰς ἕλους τὸ νὰ φυλάττωνται

εἶσθαι καὶ ἄκυρος, ἐπειδὴ ἐδέσμευε τὰς ἐτι
 ἀνωάρκτους τῶν μέλαγενεσιτέρων θελήσεις, καὶ
 παράνομος, ἐπειδὴ μετέβαλλε τὴν πολιτι-
 κὴν αὐτῶν κατέσασιν εἰς ἐυτελεῖ ἀγέλης ἀν-
 δραπόδων κατέσασιν. Ἄλλὰ δίδονταί ὡς
 ἀποσελέσματα ἀλαλήλου, ἢ ῥητῆς παρούσης ὀρ-
 κομωσίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν ὁμοθυμαδὸν
 πρὸς τὸν Ἡγεμόνα αἱ θελήσεις τῶν ζώντων
 ὑπηκόων. Δίδονται ὡς ἀναγκαῖοι δεσμοὶ νὰ χα-
 λιπῶσι καὶ νὰ κυβερνῶσι τὸν ἐσωτερικὸν βρασμὸν
 τῶν μερικῶν συμφερόντων. Αὕτη εἶναι ἡ φυσικὴ
 καὶ ἀληθῆς ἀυθεντεία τῶν νόμων. Ποῖος λοιπὸν
 πρέπει νὰ ἦναι ὁ νόμιμος ἐρμηνεὺς καὶ ἐξηγητῆς
 τῶν νόμων; Ὁ Ἡγεμὸν, ἢ γουν ὁ φύλαξ τῆς
 παρακαλαθήκης τοῦ κοινῷ παρόντος θελήματος,
 καὶ ὄχι ὁ δικαστῆς, τοῦ ὁποίου μόνον ἔργον
 εἶναι νὰ ἐξετάζη ἂν ὁ δεῖνα (παραδείγματος
 χάριν) ἔπραξεν ἢ ὄχι πράξιν ἐναντίαν τῶν
 νόμων.

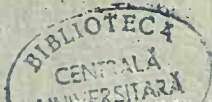
ὅσαι συνθέται εἶναι ἀφέλιμοι εἰς τοὺς περισσοτέρους. Ἡ
 λέξις ἐνοχῆ, ἢ ὁποία συνεχέστερον εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἡθι-
 κὴν παρ' εἰς κάμμιαν ἄλλην ἐπιστήμην, εἶναι συνοπτικὸν
 καὶ σύντομον σημεῖον συλλογισμοῦ, καὶ ὄχι ἀπλῆς ἐννοίας.
 Θέλεις τὴν εὐρεῖ σκοτεινὴν, ἂν ζητήσης νὰ προσάψῃς ἀπλῆν
 ἔννοιαν εἰς αὐτήν. Ἄλλ' ἂν συνθέσης συλλογισμὸν, θέλεις
 τὴν καταλάβει καὶ τὴν κάμει καταληπτὴν εἰς τοὺς
 ἄλλους.

Εἰς ἕκαστον ἀμάρτημα ὁ Δικαστὴς δὲν ἔχει
 νὰ συνδέσῃ πλὴν ἓνα μόνον συλλογισμὸν, τοῦ
 ὁποίου ἢ μείζων, πρέπει νὰ ἦναι ὁ γενικὸς
 νόμος, ἢ ἐλάττων, ἢ πρᾶξις αὐτῆ, σύμφωνος,
 ἢ ἐναντία τοῦ νόμου, καὶ τὸ συμπέρασμα,
 ἢ ἀπόλυσις, ἢ ἡ ποινὴ τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν
 ὁ Δικαστὴς ἀλογνωμόνως, ἢ ἀναγκαζόμενος ἀπὸ
 τὴν σφραγίδα τῶν νόμων, θελήσῃ νὰ κάμῃ
 καὶ δεύτερον συλλογισμὸν, ἀνοίγει τὴν εἴσοδον
 εἰς τὴν ἀδηλότητα.

Ἐπικινδυνώτερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ
 κοινὸν ἀξίωμα τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ ἐξε-
 γάζετῃ τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου. Τοιοῦτο-
 ῖτρόπως ἀνατρέφεται, καὶ κατασπᾶται τὸ μόνον
 ἰκανὸν ἔμφραγμα νὰ κρατήσῃ τὸν χεῖμαρρον τῶν
 ὑπολήψεων. Ἐναργεστάτη μὲ φαίνεται αὐτῆ ἢ
 ἀλήθεια, ἀγκαλὰ παράδοξος εἰς τὴν κατὰληψιν
 τῶν χυδαίων, τοὺς ὁποίους ταρασσοῦν περισσό-
 τερον αἱ παροῦσαι μικραὶ ἀνωμαλίαι, παρὰ τὰ
 μακρυσμένα, ἀλλ' ὀλέθρια ἑπακολουθήματα
 σφαλερᾶς τινος ὑπολήψεως, ριζωμένης εἰς τὸ
 Ἔθνος. Εἶναι συνδεδεμένοι μία μετὰ τῆς ἄλλης
 ὅλαι ἡμῶν αἱ γνώσεις καὶ ἐννοιαί. Ὅσον εἶναι πο-
 λυπλοκώτερος ὁ δεσμὸς, διὰ τόσον περισσοτέρων
 ὁδῶν ἐρχόμεθα πρὸς αὐτάς, ἢ μακρυνόμεθα ἀπὸ
 αὐτάς. Πᾶς ἓνας ἔχει τρόπον ἴδιον τοῦ θεωρεῖν
 καὶ

καὶ τοῦ συλλογίζεσθαι τὰ πράγματα. Καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ θεωρεῖ διαφόρως κατὰ διαφορούς καιροὺς καὶ περιστάσεις. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦ νόμου ἤθελε κρέμασθαι ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἢ στρεβλὴν Λογικὴν τοῦ Δικαστοῦ, ἀπὸ τὴν εὐωψίαν ἢ δυσωψίαν τοῦ στομάχου του, ἀπὸ τὴν ὀρμὴν τῶν παθῶν του, ἀπὸ τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ἔχει πρὸς τὸν ἐγκαλοῦντα, ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς ἐλαχίστας αἰτίας, αἱ ὁποῖαι μετασχηματίζουσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀσφαλὸν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν νὰ μεταβάλλεται πολλάκις ἡ τύχη τοῦ πολίτου, κατὰ τὰ διάφορα δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα μεταβαίνει, καὶ νὰ θυσιάζωνται οἱ δυστυχεῖς ἐγκαλούμενοι εἰς τοὺς παραλογισμοὺς, ἢ εἰς τὸν βρασμὸν τῶν χυμῶν τοῦ Δικαστοῦ, ὅστις σιχαίνεται ὡς νόμιμον ἑρμηνείαν τοῦ νόμου τὸ ἀδιόριστον καὶ σφαλερὸν συμπέρασμα τοῦ συγκεχυμένου εἰρμού ὅλων ἐκείνων τῶν ἐνοιῶν, ὅσαι προβάλλονται εἰς τὸν νοῦν του. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὰ αὐτὰ ἀμαρτήματα εἰς τὸ αὐτὸ δικαστήριον νὰ κολάζωνται διαφόρως κατὰ διαφορούς καιροὺς, διὰ τὸ νὰ ἐξελάσθῃ, ὅχι ἢ σταθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φανή,

Γ

198

ἀλλ' ἢ σφαλερὰ καὶ ἀστατος τῶν ἀνθρώπων ἐξήγησις.

Ὅσαι ἀταξίαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ φυλακὴν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, εἶναι τὸ οὐδὲν συγκρινόμεναι μὲ τὰς ἀταξίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν. Αἱ προσωρινὰ αὐταὶ ἀταξίαι παρακινουσι καὶ τὸν νομοθέτην νὰ διορθώσῃ τὰς λέξεις τοῦ νόμου, ἀπὸ τὰς ὁποίας προήλθεν ἡ ἀσάφεια, καὶ ἐμποδίζουσι τοιούτῳ ὁλόκληρον ἐξουσίαν τοῦ συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννῶνται αἱ αὐτογνώμονες καὶ μισθῶται λογοτριβαὶ τῶν δικολόγων. Ὅταν φυλάττεται τὸ γράμμα τοῦ νόμου, καὶ δὲν ἀφίνει εἰς τὸν Δικαστὴν ἄλλο ἔργον παρὰ τὸ νὰ ἐξελάξῃ μόνον ἂν αἱ πράξεις τῶν ἐγκαλουμένων πολιτῶν ἦναι, ἢ δὲν ἦναι σύμφωνοι μὲ τὸν νόμον, ὅταν ὁ κανὼν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διευδύνωνται αἱ πράξεις τοῦ ἀμαθοῦς, καθὼς καὶ τοῦ φιλοσόφου πολίτου, δὲν ὑπόκειται εἰς λογοτριβὰς καὶ φιλονεικίας, ἀλλ' ἐπιστηρίζεται εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν, ἂν ἐπράχθη, ἢ ὄχι τὸ ἔγκλημα, τότε οἱ ὑπήκοοι δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν μικρὰν τυραννίαν τῶν πολλῶν, ἢ ὁποία εἶναι τόσον δεινότερα, ὅσον ὀλιγώτερον εἶναι τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν τυραν-

γούντων καὶ τοῦ τυραννουμένου, ὅσον ὀλεθριώ-
 τερα, ὅσον ἀναγκάζει τὸν τυραννούμενον νὰ
 προσδράμῃ εἰς τὴν τυραννίαν ἐνὸς μόνου, διὰ
 νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν πολλῶν τυ-
 ράννων, καὶ ὅσον σκληροτέρα, καθόσον ἡ σκλη-
 ρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπόδια, καὶ ὄχι μὲ
 τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. Ὅταν οἱ νόμοι
 φυλάττωνται κατὰ τὸ γράμμα, οἱ ἄνθρωποι
 ἐπιτυγχάνουσι τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον
 ἐνώθησαν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ γουὶν ἔχουσι
 τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς, καὶ δύναν-
 ται νὰ ψηφίζωσιν ἀκριβῶς τὰς ἀτοπίας ἐκάστης
 κακῆς πράξεως. Μήτε πρέπει νὰ φοβῆται τις,
 μήπως οἱ πολῖται λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τῆς
 ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνυποταξίας, καταφρανήσωσι
 τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς νόμους. Δὲν θέλου
 ἀπειθήσει πλὴν εἰς ἐκείνους μόνον, ὅσοι τολ-
 μοῦν νὰ ὀνομάζωσιν ἀρετὴν τὴν δουλοπρεπιῇ εἰς
 τὰς ἐμπαθεῖς καὶ φαντασιώδεις αὐτῶν ὑπολή-
 ψεις ὑποταγῆν. Τοιαύτας ἀληθείας γράφων δὲν
 θέλω βέβαια ἀρέσει ἐκείνους, ὅσοι ἰδιοποι-
 οῦνται ὡς δικαίωμα τὸ νὰ τυραννῶσι τοὺς ὑπο-
 δεεστέρους, καθὼς αὐτοὶ τυραννοῦνται ἀπὸ
 τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἠθελα κινδυνεύσει κατὰ
 πολλὰ, ἂν οἱ τύραννοι κατεγίνοντο εἰς ἀνάγκω-
 σιν βιβλίων.

§. 5.

Ἀσάφεια τῶν νόμων.

Ἄν ἡ ἐξουσία τοῦ ἐρμηνεύειν τοὺς νόμους ἦναι κακόν, δὲν εἶναι μικρότερον κακόν καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν νόμων, ἐπειδὴ αὐτὴ μᾶς ἀναγκάζει νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. Τόσον δεινότερον θέλει εἶσθαι τὸ τοιοῦτο κακόν, ὅσον περισσότερον ἄγνωστος εἶναι εἰς τοὺς πολλοὺς ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένοι οἱ νόμοι. Ἡ ξένη γλῶσσα, περιορίζουσα εἰς ὀλίγους τινὰς τὴν εἶδησιν τῶν νόμων, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἦναι κοινὴ εἰς ὅλους, ἀναγκάζει τὸν λαὸν νὰ κρέμαται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ὀλίγων, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ κρίνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ποίαν ἔκβασιν θέλει λάβει ἡ περὶ τῆς ζωῆς, ἡ τῆς ἐλευθερίας του κρίσις.

Ὅσον εἶναι περισσότεροι οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ νοοῦντες τοὺς νόμους, τόσον σπανιώτερα θέλουσι εἶσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Διότι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀδηλότης τῶν ποινῶν βοηθοῦν ἀναμφιβόλως τῶν παθῶν τὴν ἐυγλωττίαν, καὶ παρακινοῦν ἐυκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν παράβασιν τῶν νόμων. Τί πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν στοχασθῶμεν

τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς Φωτισμένης Εὐρώπης, τοῦ νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους γραμμένους εἰς ξένην γλῶσσαν;

Ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους στοχασμοὺς συμπεραίνεται, ὅτι χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, οὐδεμία συνάθροισις ἀνθρώπων, θέλει ποτὲ λάβει σχῆμα σταθερὸν πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἢ γούν σύστημα τοιοῦτον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δύναμις νὰ ἦναι ἀποτέλεσμα τοῦ ὅλου, καὶ ὄχι τῶν μερῶν, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ νόμοι νὰ μὴ διαφθείρωνται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συμφέροντα, μήτε νὰ μεταβάλλωνται πάρεξ ἀπὸ τὴν κοινὴν θέλησιν. Ἡ πείρα καὶ ὁ λόγος ἔδειξαν, ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι παραδόσεις, ὅσον μακρύνονται ἀπὸ τὴν πηγὴν, τόσον ὀλιγώτερον βέβαιαι καὶ πιθαναὶ γίνονται. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἀντισταθῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὴν ἀκαταμάχτην δύναμιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν παθῶν, ἀν οἱ νομοθέται δὲν ἀφήσωσιν ἔγγραφον καὶ ἀνεξάλειπτον σημεῖον τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος;

Φαίνεται πρὸς τούτοις ἐκ τούτου, πόσον ὠφελιμὸς ἐχρημάτισεν ἡ τυπογραφία, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὄχι ὀλίγοι τινὲς, γίνονται φύλακες τῆς παρακαταθήκης τῶν νόμων, καὶ πόσον αὐτὴ διεσκέδασε τὸ σκοτεινὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς ἀπάτης καὶ τῆς

ῥαδιουργίας, μὲ τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν, τὰς
 ὁποίας καταφρονοῦν εἰς τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ φο-
 βοῦνται ἀληθῶς οἱ ὄπαδοι τοῦ σκότους. Ἡ τυ-
 πογραφία ἐσμίκρυνεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν σκλη-
 ρότητα τῶν ἀμαρτημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐστέναζον
 οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, τυραννοῦντες καὶ τυραννού-
 μενοι ἀμοιβαίως. Ὅστις παραβάλλει τὴν ἱστορίαν
 τοῦ παρόντος αἰῶνος μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν προ-
 τέρων δύο ἢ τριῶν ἑκατοντατηριδίων, θέλει
 ἰδεῖ πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς
 πολυτελείας ἐγεννήθησαν αἱ γλυκύταται τῆς φι-
 λανθρωπίας, τῆς εὐποιίας καὶ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀν-
 θρωπίνων πλαισμάτων ἀρεταί. Θέλει ἰδεῖ ποῖοι ἦσαν
 οἱ καρποὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τῶν ἡμετέρων προ-
 γόνων ἀπλότητος καὶ ἀκακίας, καθὼς ἀλόγως τινὲς
 τὴν ὀνομάζουσιν. Εἰς ἐκείνους τοὺς ἀθλίους καιροὺς,
 καὶ ὄχι εἰς τὸν παρόντα φωτισμένον αἰῶνα, τὸν
 ὁποῖον ἀδίκως ὀνομάζουσι διεφθαρμένον, ἐστέ-
 ναζεν ἡ ἀνθρωπότης ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῆς
 ἀδυσωπήτου δεισιδαιμονίας. Εἰς ἐκείνους ἡ φι-
 λαργυρία καὶ φιλοδοξία ὀλίγων τινῶν ἔβαπτον
 εἰς τὸ ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὰ κι-
 βώτια, καὶ τῶν Ἡγεμόνων τοὺς θρόνους. Εἰς
 ἐκείνους συνέβαινον αἱ κρυπταὶ προδοσίαι, οἱ
 δημόσιοι φόνοι, ἐτυράνουν οἱ εὐγενεῖς τὸν χυ-
 δαῖον λαόν, καὶ οἱ ὑπηρεταὶ τῆς χριστιανικῆς

πίστεως ἐμόλυνον εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας, μετὰ τὰς ὁποίας καθ' ἡμέραν ἤγγιζον τὸν θεὸν τῆς πραότητος.

§. 6.

Περὶ Φυλακώσεως.

Σφάλμα κοινὸν, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἦγουν εἰς τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ἀσφάλειαν, εἶναι τὸ νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν ὁ Δικαστὴς νὰ φυλακῶνῃ τὸν πολίτην, νὰ ἀφαιρῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐχθροῦ του διὰ προφάσεις οὐτιδανὰς, καὶ νὰ ἀφίη ἀζήμιον τὸν φίλον του, καὶ ἂν ἦσαν ἰσχυρότερα τὰ σημεῖα τοῦ ἐγκλήματός του. Τῆς φυλακῆς ἢ ποινῆ (ἀνόμοιος παντάπασι μὲ τὰς ἄλλας ποινὰς) πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐπιβάλλεται πρὸ τοῦ νὰ φανερωθῇ τὸ ἀμάρτημα. Ἄλλ' οὗτος ὁ ἰδικὸς χαρακτήρ δὲν τῆς ἀφαιρεῖ τὸν ἄλλον οὐσιώδη χαρακτῆρα, ἦγουν ὅτι μόνος ὁ νόμος πρέπει νὰ διορίζη τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πολίτης εἶναι ποινῆς ἄξιος. Ὁ νόμος λοιπὸν πρέπει νὰ διορίζη καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀμαρτήματος, ὅσα ἀπαιτοῦν τὴν φυλάκωσιν τοῦ ὑπευθύνου, καὶ τὸν ὑποβάλλουν εἰς ἐξέτασιν καὶ ποινήν. Ἡ κοινὴ φήμη, ἢ φυγὴ, ἢ πρὸ τῆς κρίσεως ὁμο-

λογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ἢ ἐξαγόρευσις ἐνὸς
 ἀπὸ τούτων συναιτίους του, αἱ προλαβοῦσαι πρὸς
 τὸν ἀδικηθέντα ἀπειλαί, καὶ ἢ γνωστὴ πρὸς
 αὐτὸν ἔχθρα, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος,
 καὶ ἄλλα τοιαῦτα σημεῖα, εἶναι ἱκανὰ ἀπο-
 δείξει εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου. Ἄλλ'
 αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις πρέπει νὰ διορίζωνται
 εἰδικῶς ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Δι-
 καστὴν, τοῦ ὁποίου τὰ ψηφίσματα πολεμοῦσι
 τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ὅσακις δὲν εἶναι προσ-
 αρμογαὶ μερικὰ γενικοῦ ἀξιώματος περιεχομένου
 εἰς τὸ βιβλίον τῶν νόμων. Ἰκανὰ θέλουσι εἶσθαι
 ἔμπροσθεν τῶν νόμων καὶ αὐτὰ τὰ μικρότερα
 σημεῖα εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου, ὅταν αἱ
 ποινὰὶ γενῶσι μετριώτεραι, ὅταν διωχθῶσιν
 ἀπὸ τὰς φυλακὰς ἢ ἀκαθαρσία καὶ ἢ πείνα,
 καὶ εἰσαχθεῖσαι ἀντ' αὐτῶν, ἢ συμπάθεια καὶ
 ἢ φιλανθρωπία, μαλακύνωσι τοὺς ἀδυσωπή-
 τους καὶ σκληροὺς ὑπηρετάς τῆς δικαιοσύνης,
 ὅταν τέλος πάντων δὲν θέλη νομίζεσθαι ἄτι-
 μος, ὅστις, ἀποδειχθεὶς ἀθῶος, ἀπολύεται ἀπὸ
 τὴν φυλακὴν. Πολλοὺς Ῥωμαίους ἐγκληθέντας
 διὰ δεινότατα ἀμαρτήματα, ἀποδειχθέντας
 ἔπειτα ἀθῶους, ἐσεβάσθη τόσον ὁ λαὸς, ὥστε
 καὶ μὲ πολιτικὰ ἀξιώματα νὰ τοὺς τιμήσῃ.
 Ἄλλὰ διὰ τί εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς εἶναι,

τόσον διάφορος ἡ τύχη τῶν ἀθῶων; Διότι τὸ παρὸν ἐγκληματικὸν σύστημα τῶν νόμων ταρασσει περισσότερον τὸν ἡμέτερον νοῦν μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς καταδυναστείας παρὰ μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης. Διότι ρίπτονται ὁμοῦ συγκεχυμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δεσμοτήριον οἱ ἐγκαλούμενοι καὶ οἱ ἀποδειχθέντες ἐνοχοί. Διότι ἡ φυλακὴ γίνεται ποινὴ, καὶ ὄχι φύλαξις τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ διότι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, ἡ φυλάσσουσα καὶ βοηθοῦσα τοὺς νόμους, εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν, ἡ ὁποία ὑπερασπίζει τὸν θρόνον καὶ τὸ Ἔθνος. Ἄν ἦσαν, καθὼς ἔπρεπεν, ἐνωμένοι, ἡ ἐσωτερικὴ τότε δύναμις ἤθελεν ἔχει (μὲ τὴν κοινὴν τῶν νόμων βοήθειαν) καὶ τὴν δικαστικὴν δύναμιν, χωρὶς ὅμως νὰ κρέμαται ἀμέσως ἀπ' αὐτήν. Καὶ τοιοῦτότρόπως ἡ συνοδεύουσα δόξα τὴν πομπὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος, ἤθελεν ἐξαλείφει τὴν ἀτιμίαν, ἡ ὁποία, καθὼς ὅλα τοῦ χυδαίου λαοῦ τὰ φρονήματα, προσκολλᾶται περισσότερον εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται τὸ πρᾶγμα, παρ' εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα *. Καὶ τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ

* Ἡ παρασκευὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς φυλακῆς, συντελοῦν ἀναμφιβόλως πολὺ εἰς τὸ νὰ δώσῃ τοιαύτην, ἡ τοιαύτην ὑπόληψιν περὶ αὐτῆς. Θεωρεῖται μ' ὅλον τούτο καὶ

τάς στρατιωτικὰς φυλακώσεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, δὲν εἶναι τόσον ἀτιμοί, ὅσον αἱ πολιτικάι. Μένουσιν ἔτι εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τοὺς νόμους αἱ βάρβαροι καὶ θηριώδεις ἔννοιαι τῶν βορεινῶν κυνηγῶν τῶν ἡμετέρων προγόνων. Καὶ οἱ νόμοι εἶναι πλέον σύμφωνοι μὲ τὴν πρὸ πολλῶν αἰώνων ἐπικρατήσασαν βαρβαρότητα, παρὰ μὲ τὴν σημερινὴν ἐκάστου Ἔθνους σοφίαν.

§. 7

Σημεῖα καὶ τύποι τῶν δικῶν.

Κατὰ πολλὰ ὀφέλιμον εἰς τὸ νὰ ψιφίζη καὶ νὰ ὑπολογίζηται τις τὴν βεβαιότητα τῆς πράξεως, ἡγουν τὴν δύναμιν τῶν ἐλέγχων καὶ ἀποδείξεων

εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ποια διαφορά. Εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἡ στρατιωτικὴ φυλάκωσις ἄλλο δὲν ὑποθέτει πλὴν ὅτι ὁ φυλακωθεὶς ἔπταισεν ἐναντίον εἰς τὴν στρατιωτικὴν διάταξιν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ φυλάκωσις φαίνεται αἰσχροτέρα τῆς πρώτης, διότι ὑποθέτει ἀμάρτημα ἐναντίον τῆς πολιτικῆς εὐταξίας, ἡ ὁποία ἀποβλέπει τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὅλων τῶν πολιτῶν. Ὁ Συγγραφεὺς, λαλῶν περὶ τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως, ἡ ὁποία δὲν προξενεῖ ἀτιμίαν εἰς τὸν πραγματευόμενον, εἶπεν, ὅτι δὲν κινουῦσιν εἰς ἀγανάκτησιν τοὺς ἀνθρώπους ὅσα ἀμαρτήματα δὲν δύνανται νὰ τοὺς βλάψωσιν ἀμέσως.

ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι τὸ θεώρημα τοῦτο· Ὅσακις οἱ ἔλεγχοι τῆς πράξεως κρέμανται ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἤγουν ὅσακις τὰ σημεῖα δὲν ἀποδείκνυνται πάρεξ δι' ἀλλήλων, ἢ ὅσακις κρέμανται ὅλοι ἐξίσου ἀπὸ ἓνα μόνον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων μῆτε αὐξάνει, μῆτε σμικρύνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως· Διότι ὅλη αὐτῶν ἡ δύναμις δὲν εἶναι περισσοτέρα ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνου τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸν ὅποιον κρέμανται, καὶ ἀνατρέπονται ὅλοι ὁμοῦ, ὅταν ὁ πρῶτος ἀνατραπῆ. Ἐξ ἐναντίας ὅσακις οἱ ἔλεγχοι εἶναι χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἤγουν ὅσακις τὰ σημεῖα τῆς πράξεως ἀποδείκνυνται ἕκαστον καθ' αὐτὸ, καὶ ὄχι ἐξ ἀλλήλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων αὐξάνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως, διότι τὸ ψεῦδος ἐνὸς ἐλέγχου δὲν ἀνατρέπει τοὺς ἄλλους. Παράδοξον ἴσως ἠθελε φανῆ τὸ νὰ μεταχειρίζωμαι τὴν λέξιν πιθανότης, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ ἐγκλημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ κρίνωται ποιῆς ἀξία, ὅσακις δὲν εἶναι βέβαια· Ἡ ἠθικὴ ὅμως βεβαιότης εἶναι κυρίως πιθανότης· Καὶ δι' ἄλλο δὲν ὠνομάθη βεβαιότης, πλὴν διότι ἡ συνήθεια, ἡ ὁποῖα πρὸ πάσης ἄλλης θεωρίας γεννᾶται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐνεργεῖν, ἀναγκάζει τοὺς φρονίμους ἀνθρώπους νὰ

τήν πιστεύωσι. Ἡ ἀπαιτούμενη λοιπὸν βεβαιότης εἰς τὸ νὰ ἀποδειχθῇ ὁ ἐγκαλούμενος ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὴν βεβαιότητα, ἢ ὁποῖα μᾶς παρακινεῖ εἰς τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις τοῦ βίου.

Διαιροῦνται οἱ ἔλεγχοι παντὸς ἐγκλήματος εἰς τοὺς τελείους καὶ ἀτελεῖς. Ὀνομάζω τελείους ἐλέγχους, ὅσοι δεικνύουσιν ἀδύνατον τὸ νὰ μὴν ἦναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος. Ἀτελεῖς εἶναι, ὅσοι δὲν δύναται νὰ τὸ ἀποδείξωσιν. Ἀπὸ τοὺς τελείους καὶ ἓνας μόνος ἀρκεῖ εἰς καταδίκην τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀτελεῖς εἶναι χρεία τσοσούτων, ὅσοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ συνδέσωσιν ἓνα τέλειον, ἢ γουν ὅσοι ὁμοῦ ἐνωμένοι δεικνύουσιν ἀδύνατον τὸ νὰ μὴν ἦναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος, ἀγκαλὰ θεωρούμενοι ἕκαστος κατὰ μέρος καὶ χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ δεικνύωσι δυναλόν. Οἱ ἀτελεῖς ἔλεγχοι γίνονται πρὸς τούτοις τέλειοι, ὅσάκις ὁ ἐγκαλούμενος, δυνάμενος νὰ τοὺς ἀναλρέψῃ, δὲν τοὺς ἀναλρέπει κατὰ τὸ πρέπον. Εἶναι ὅμως εὐκολώτερον νὰ νοήσῃ τις παρὰ νὰ διορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἠθικὴν ταύτην βεβαιότητα τῶν ἐλέγχων. Διὰ τοῦτο κρίνω νόμον ἀριστον ἐκεῖνον, ὅστις δίδει εἰς τὸν πρῶτιστον δικαστὴν συγκαθέδρους κληρωτοὺς, καὶ ὄχι αἰρετοὺς. Διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις

ἀσφαλεστέρα εἶναι ἢ ἄγνοια, ἢ ὁποῖα κρίνει ἐκ
 τῆς αἰσθήσεως, παρὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ ὁποῖα
 κρίνει μὲ τὴν ὑπόληψιν. Ὅπου οἱ νόμοι εἶναι
 σαφεῖς καὶ διωρισμένοι, ὁ κριτὴς ἄλλο δὲν ἔχει
 νὰ κάμῃ παρὰ τὸ νὰ βεβαιώσῃ ἂν ἐπράχθῃ, ἢ
 ὄχι τὸ ἔγκλημα, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐγκαλού-
 μενος κρίνεται. Ἀγκαλὰ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν
 ἐλέγχων τοῦ ἐγκλήματος ζητῆται σοφία καὶ δε-
 ξιότης, ἀγκαλὰ εἰς τὸ νὰ παρασῆσῃ τις τὸ
 ἐκ τῶν ἐλέγχων συμπέρασμα ἦναι ἀναγκαῖα ἢ
 σαφήνεια καὶ ἢ εὐκρίνεια, διὰ νὰ κρίνῃ ὁμῶς ἐξ
 αὐτῶν τῶν ἐλέγχων, δὲν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς
 καὶ κοινῆς φρονήσεως. Ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος
 εἶναι ἢ τοιαύτη φρόνησις παρὰ τὴν σοφίαν τοῦ
 Δικαστοῦ, ὅστις, συνειθισμένος καὶ θέλων νὰ
 εὐρίσκῃ πάντοτε ἐνόχους, ἀναφέρει τὰ πάντα εἰς
 τεχνικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀπέκλισε μὲ τὰς
 σπουδὰς καὶ μελέτας του. Ὡς πόσον εὐτυχῆ εἶναι
 τὰ Ἑθνη, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ νόμοι δὲν εἶναι
 ἐπιστήμη! Εἶναι νόμος ὠφελιμώτατος τὸ νὰ κρί-
 νεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του. Διότι
 ὅπου κινδυνεύει ἢ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, πρέ-
 πει νὰ σιωπῶσι τὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα γεννᾷ
 ἢ ἀνισότης, πρέπει νὰ παύσῃ καὶ ἢ ὑπεροψία,
 μὲ τὴν ὁποίαν ὁ εὐτυχὴς βλέπει τὸν δυστυχού-
 ῖα, καὶ ἢ ἀγανάκτησις ἐκείνη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ

κατώτερος θεωρεῖ τὸν ἀνώτερον. Ἀλλ' ὅταν τὸ ἔγκλημα ἦναι εἰς βλάβην τρίτου τινός, τότε τῶν δικαστῶν τὸ ἡμισυ μέρος πρέπει νὰ ἦναι ὅμοιοι τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ τὸ λοιπὸν ἡμισυ τοῦ ἐγκαλοῦντος. Τοιοῦτοτρόπως ἰσορροποῦσι τὰ μερικὰ συμφέροντα (τὰ ὅποια μεταβάλλουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ θελούντων, τὰς μορφὰς τῶν πραγμάτων), μήτε λαλοῦσι πλέον πλὴν οἱ νόμοι καὶ ἡ ἀλήθεια. Δίκαιον εἶναι πρὸς τούτοις νὰ ἔχη τὴν ἄδειαν ὁ ἐγκαλούμενος νὰ ἀποβάλλῃ μέρος ἀπὸ τοὺς προβαλλομένους κριτὰς, ὅσους δηλαδὴ ὑποπτέυεται. Διότι μὲ ταύτην τὴν ἄδειαν φαίνεται σχεδὸν ὅτι κατὰδικάζει αὐτὸς ἑαυτὸν. Δημόσιοι πρέπει νὰ ἦναι αἱ κρίσεις καὶ οἱ ἔλεγχοι παντὸς ἐγκλήματος, διὰ νὰ χαλιωνῆται ἡ δυναστεία καὶ τὰ πάθη ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἢ ὅποια εἶναι ἢ μόνη ἴσως δοκιμασία τῆς εὐνομουμένης πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ λέγῃ ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολίτας, δὲν εἶμαι δούλος, ἐπειδὴ οἱ νόμοι μὲ ὑπερασπίζουσι καὶ μὲ βοηθοῦσι. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει καὶ ἐνισχύει τὸν λαὸν, καὶ ὅστις ἀπὸ τοὺς Ἡγεμόνας ἐξεύρει τὰ ἀληθῶς αὐτῷ συμφέροντα, τὸ κρίνει τόσον ὠφέλιμον, ὅσων ὠφέλεια ἤθελε προξενήσῃ εἰς αὐτὸν ἢ

δασμολογία. Δὲν θέλω ἀναφέρει λεπτομερῶς ὅλας τὰς ἀναγκαίας προφυλακὰς, ὅσας ἀπαιτοῦσιν αἰ τοιαῦται θεσμοθεσίαι. Μῆτ' ἤθελα παντάπασι ἀνοίξει τὸ στόμα, ἀν' ἦτον χρεῖα νὰ λαλήσω διεξοδικῶς περὶ πάντων.

§. 8.

Περὶ Μαρτύρων.

Μέρος ἀξιόλογον πάσης καλῆς νομοθεσίας εἶναι τὸ νὰ διορίζωσιν ἀκριβῶς οἱ νόμοι τῆς ἀξιοπιστίας τῶν μαρτύρων καὶ αὐτοὺς τοῦ ἐγκλήματος τοὺς ἐλέγχους. Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς, ἦγον πᾶς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου οἱ λογισμοὶ ἔχουσι καὶ ποιοὶν εἰρμὸν καὶ συνάφειαν, καὶ αἰ αἰσθήσεις εἶναι ὅμοιαι μὲ τὰς αἰσθήσεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δύναται νὰ παρασταθῇ εἰς τὸ δικατήριον ὡς μάρτυς. Τὸ μόνον μέτρον τῆς ἀξιοπιστίας του πρέπει νὰ ἦναι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν κερδαίνει ἀπὸ τὸ νὰ εἰπῇ, ἢ νὰ σιωπήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τούτου φαίνεται πόσον εἶναι παιδαριώδεις καὶ μάταιαι αἱ ἀφορμαὶ, διὰ τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν δέχονται τὴν μαρτυρίαν μῆτε τῶν γυναικῶν, ὡς ἀσθενῶν, μῆτε τῶν καλαδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, ὡς πολιτικῶς ἀποθανόντων. Ἡ μαρτυρία τῶν τοιούτων δὲν εἶναι

ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος παρὰ τῶν ἄλλων, ὅσάκις τὸ νὰ ψευσθῶσι δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς καμμίαν ὠφέλειαν *.

Ἡ πλεόν ἀξιοσημείως ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῆς γλώσσης, ὅσαι ἐβλάψαν τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις, εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀποβάλλει ὡς ἀχρηστον τὴν μαρτυρίαν τῶν καταδικασθέντων. Ὁ καταδικασθεὶς (λέγουσι σοβαρῶς οἱ Περιπαθητικοὶ Νομοδιδάσκαλοι) ἀπέθανε πολιτικῶς. Καὶ ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι πλεόν δεκτικὸς οὐδεμιᾶς ἐνεργείας. Εἰς τοιαύτην ἄλογον μεταφορὰν ἐθυσιάσθησαν πολλότατα σφάγια. Καὶ πολλάκις συνέ-

* Ὁ Συγγραφεὺς λέγει κατωτέρω ὅτι ἡ ἀτιμία ἀποστερεῖ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς αὐτὸν ἡ πατρίς. Ὁ καταδικασθεὶς εὐρίσκεται τοῦλάχιστον εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν τοῦ ἀτιμωθέντος. Ἐχασαν καὶ οἱ δύο τὴν κοινὴν πίστιν. Ὅθιν ἡ μαρτυρία τῶν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀπλοῦν σημεῖον, καὶ ὄχι ὡς ἀπόδειξις. Πρέπει, λέγει ὁ Συγγραφεὺς, νὰ πιστεύωνται οἱ μάρτυρες ὅσάκις τὸ νὰ ψευσθῶσι δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς καμμίαν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ πῶς ποτὲ εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι οἱ κακότεργοι καὶ οἱ ἀτιμοὶ δὲν θέλουσι ἀπατήσαι τοὺς δικαστὰς δι' ἔχθραν, ἢ μῖσος κατὰ τοῦ κρινομένου, ἢ ἄλλο τι τέλος ἴδιον; Ἄν πρέπει νὰ πιστεύωνται τοιοῦτοι μάρτυρες, τίς θέλει θάρρῦσαι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀθωότητα; Ἀφ' οὗ ἔχασαν τὴν κοινὴν πίστιν, πρέπει πλέον οἱ νόμοι νὰ τοὺς πιστεύωσι; ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν πρέπει πλέον νὰ κρέμανται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν των; ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

θησαν λογοτριβαὶ καὶ ζήήσεις σπουδαῖαι, ἂν
 ἔωρεωτε νὰ προσιμῶνται καὶ ἄπ' αὐτὴν τὴν ἀλή-
 θεϊαν οἱ δικαστικοὶ τύποι. Μὴ δὲν ἔωρεωτε νὰ
 δίδωται, ἔτι καὶ μετὰ τὴν καταδίκην, εἰς τὴν
 ἄκραν δυστυχίαν τοῦ καταδικασθέντος, καὶ εἰς αὐ-
 τὴν τὴν ἀλήθειαν, τοσοῦτος μόνον καιρὸς, ὅσος
 ἀρκεῖ εἰς τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν, ἢ
 ἄλλον τινὰ μὲ νέους ἐλέγχους, ἱκανοὺς νὰ ἀλ-
 λάξωσι τὴν μορφήν τοῦ ἐγκλήματος, Ἡ τοιαύτη
 ἀνάκρισις καὶ ἀναψηλάφησις εἶναι μάλιστα ἔυ-
 λογος, ὅσάκις δὲν εἶναι τόσον μακρὰ, ὥστε νὰ
 ἐμποδίσῃ τῆς δικαιοσύνης τὸν δρόμον. Οἱ δι-
 καστικοὶ τύποι εἶναι ἀναγκαῖοι, διότι δὲν ἀφί-
 νουσι τίποτε εἰς τὸ αὐτοθελῆλον τοῦ δικαστοῦ,
 διότι δίδουσιν εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον ὑπόληψιν,
 ὅχι φερυβώδους καὶ δωροδόκου, ἀλλ' εὐσταθοῦς
 καὶ κανονικῆς κρίσεως, διότι τῶν ἀνθρώπων τὰ
 πνεύματα, φύσει μιμητῶν καὶ δούλων τῆς ἕξεως,
 δραστηκώτερον πλήττονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις
 παρὰ ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς, καὶ διότι καὶ
 αὕτη ἡ ἀλήθεια, διὰ τὸ νὰ ἦναι πολλάκις ἢ
 ἀπλουσιότης, ἢ κατὰ πολλὰ σύνθετος, ἔχει
 χρείαν ἐξωτερικῆς τιπὸς πομπῆς, διὰ νὰ τὴν
 σέβεται ὁ χυδαῖος ὄχλος. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι τύ-
 ποι, ἂν διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον εἰς τρό-
 πον ὥστε νὰ βλάψωσι τὴν ἀλήθειαν, ἐμπο-

ροῦν νὰ γεννήσωσι δεινὰ καὶ κινδυνώδη ἀπο-
τελέσματα.

Ὁ μάρτυς λοιπὸν εἶναι τόσον ὀλιγώτερον, ἢ
περισσότερον ἀξιόπιστος, καθ' ὅσον μισεῖ ἢ ἀγα-
πᾶ τὸν ἐγκαλούμενον, εἰς ἓνα λόγον, κατὰ
τὰς διαφόρους σχέσεις, τὰς ὁποίας ἔχει πρὸς
αὐτόν. Εἰς μόνος μάρτυς δὲν εἶναι ἰκανὸς εἰς
πίστωσιν τοῦ ἐγκλήματος. Διότι ἐν ὅσῳ ὁ ἐγ-
καλούμενος ἀρνεῖται τὰ μαρτυρούμενα κατ' αὐ-
τοῦ, ὁ δικαστὴς μένει ἀβέβαιος, καὶ ὑπερι-
σχύει τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει πᾶς ἕνας
τοῦ νὰ πιστεύειαι ἀθῶος.

Τόσον ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος πρέπει νὰ ἦναι
ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ μαρτυρούμε-
νον ἐγκλημα *, ἢ ὅσον περισσότερο εἶναι ἀπί-

* Κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς Νομοδιδασκάλους, τόσον
ἀξιοπιστότερος πρέπει νὰ ἦναι ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότε-
ρον τὸ ἐγκλημα. Τὸ σιδηροῦν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὑπεργόρευται
ἢ ἀνόητος σκληρότης εἶναι τοῦτο: *in atrocissimis leviores
conjecturae sufficiunt, & licet Judici jura transgredi.*

Ἄς τὸ μεταφράσωμεν εἰς τὸ κοινόν, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ
Εὐρωπαϊοὶ μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ παραλόγους νομικὰς
ἀπερᾶσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται χωρὶς σχεδὸν νὰ τὸ
ἐξεύρωσιν, « ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ δεινοτάτων ἐγκλη-
μάτων (ἢ γουν περὶ τῶν πλέον ἀπιθάνων), ἀρκοῦσι καὶ
« αὐταὶ αἱ ἐλάχισται εἰκασίαι, καὶ ὁ δικαστὴς ἔχει τὴν
« ἄδειαν νὰ παραβαίῃ τοὺς νόμους ». Τὰ ἐν τῇ πράξει
θεωρούμενα ἄτοπα τῆς νομοθεσίας γεννῶνται πολλάκις
ἀπὸ τὸν φόβον, πηγὴν ἐξαίρετον τῶν ἀνθρωπίνων ἀντι-

θανοὶ αἱ περιστάσεις. Τοιαῦτα, παραδείγμα-
 λος χάριν, εἶναι ἢ μαγεία, καὶ ὅσα κακὰ δὲν
 προξενούσι καὶ μίαν ὠφέλειαν εἰς τὸν κακοῦργον.
 Πιθανώτερον εἶναι τὸ νὰ ψευθῶσιν ὁμοῦ πολλοὶ
 μάρτυρες περὶ μαγείας, ἀπαλῶμενοι δι' ἀγνοίαν,
 ἢ κινούμενοι ἀπὸ μίσος, παρὰ τὸ νὰ ἴναί τις
 μάγος, ἢ γουν νὰ ἔχη ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ
 θεὸς δὲν ἔδωκεν, ἢ δὲν δίδει πλέον εἰς τὰ κλί-
 μαλα. Ὡσαύτως ὅταν ὁ λόγος ἴναι περὶ κακῶν,
 τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενούν εἰς τὸν
 πράξαντα, πιθανώτερον εἶναι τὸ νὰ ψευθῶσιν
 οἱ μάρτυρες παρὰ τὸ νὰ ψευθῆ ὁ ἐγκαλού-
 μενος. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν πράττουσι τὰ
 πάνδεινα κακὰ χωρὶς ἀφορμὴν μίσους, ἢ φόβου,
 ἢ χωρὶς τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ'
 αὐτά. Τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὰ φρονήματα

φύσει. Οἱ Νομοδιδάσκαλοι (τῶν ὁσίων καὶ μετὰ θά-
 νατον τὰ μισθωτὰ συγγράμματα κυβερνῶσιν αὐτογνωμό-
 νως τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων), ποτὲ μὲν φοβούμενοι μὴ
 καταδικασθῆ κἀνένας ἀθῶς, κατεφόρτισαν τὴν τομικὴν
 ἐπιστήμην μὲ ἐξαιρέσεις καὶ τύπους ἀνωφελεῖς, τῶν ὁσίων
 ἢ ἀκριβοῦς φυλακὴ ἢ θελιν ἀναβιβάσει ἀτιμώρητον ἐπὶ τοῦ
 θρόνου τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀναρχίαν αὐτήν· ποτὲ δὲ φο-
 βούμενοι δευὰ τινὰ καὶ δυσσπόδεκτα ἀμαρτήματα,
 ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ ἀφετήτωσι καὶ αὐτοὺς τύπος παρ'
 αὐτῶν ὀρισθέντας τύπους· Καὶ τοιοῦτοτρόπως ποτὲ μὴν
 με τυραννικὴν ἀνυπομονησίαν, ποτὲ δὲ με γυναικῶδη δειλίαν
 μετεμόρφωσαν τὰς σημῆς κρίσεις εἰς παίγματα, εἰς τὰ
 ὁσία βασιλεύουσιν ἢ τύχη καὶ ἢ ἀπάτη.

γεννῶνται, ὄχι χωρὶς αἰτίας καὶ αὐτομάτως, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τύπους, οἱ ὁποῖοι πλήττουσι τὰς αἰσθήσεις, καὶ εἶναι ἀνάλογα μὲ αὐτούς.

Ὡσαύτως σμικρύνεται ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος, ὅταν αὐτὸς ἦναι μέλος μερικοῦ τινος συστήματος, τοῦ ὁποῖου τὰ ἦθη καὶ αἱ γνώμαι, ἢ δὲν εἶναι γνωσταί, ἢ διαφέρουσιν ἀπὸ τὰς κοινὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας. Διότι εἰς τοιαύτην περιστάσιν ὁ μάρτυς ἔχει, ἐνῆμα μὲ τὰ ἰδικά του, καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων.

Τέλος πάντων, ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος πρέπει νὰ λογίζηται οὐδὲν, ὡςάκις αἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρίνεται ὡς ἀμαρτήματα. Διότι ὁ τοῖος τῆς φωνῆς, ἡ χειρονομία καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος ἡ κίνησις, τὰ προηγούμενα τῆς ὁμιλίας, ὅσα συνοδεύουν ἢ ἀκολουθοῦσι τὴν ὁμίλιαν, αἱ διάφοροι σημασίαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι προσαρμόζουν εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις, μεταβάλλουσι τόσον καὶ ἀλλοιοῦσι τοὺς λόγους τοῦ λαλήσαντος, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τούς προφέρῃ τις ἀπαραλλάκτως, καθὼς τὴν πρώτην φοράν ἐλαλήθησαν. Πρὸς τούτοις τῶν βιαίων πράξεων (ὁποῖα εἶναι τὰ ἀληθῆ ἐγκλήματα) μένουσιν ἔχνη εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν περιστάσεων, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπολελέσματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἀπὸ τὰς περιστάσεις

Καὶ ὁ ἐγκαλούμενος ἔχει τόσον περισσολέγους τρόπους νὰ δικαιωθῆ, ὅσον περισσότεραι εἶναι αἱ περιστάσεις, τὰς ὁποίας προβάλλουν εἰς τὸ μέσον ὁ ἐγκλωῶν, ἢ οἱ μάρτυρες. Ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν μένουσι παρὰ εἰς τὴν ἀπίστον καὶ πολλάκις πλανωμένην μνήμην ἐκείνων, ὅσοι τοὺς ἤκουσαν. Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον τὸ νὰ συκοφαντηθῆ τις διὰ λόγους παρὰ διὰ πράξεις.

§. 9.

Περὶ κρυφίων κατηγοριῶν.

Φανεραὶ, ἀλλὰ παλαιαὶ ἀταξίαι, καὶ εἰς πολλὰ Ἐθνη ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως, εἶναι αἱ κρύφιοι κατηγορίαι. Αὐταὶ κάμνουσι τοὺς ἀνθρώπους ὑποκριτὰς καὶ δολίους. Βλέπει πᾶς ἕνας ὡς ἐχθρὸν ὅποιον ὑποπτεύεται ὡς κρυφὸν κατήγορον. Καὶ τοιούτοτρόπως συνειθίζοντες οἱ ἄνθρωποι νὰ κρύπτωσι πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἴδιά των φρονήματα, φθάνουσι τέλος πάντων εἰς τὸ νὰ τὰ κρύπτωσι καὶ πρὸς ἑαυτοὺς, τὸ ὅποῖον εἶναι ἡ δεινότερα ἀπ' ὅλας τὰς δυστυχίας. Μὴν ἔχοντες πλέον καρόνας σαφεῖς καὶ σταθεροὺς διὰ νὰ ὀδηγηθῶσι,

βλανῶνται περιφερόμενοι εἰς τὸ μέγα τῶν
 ὑπολήψεων πέλαγος, καὶ ἀσχολούμενοι πάν-
 ῶστε εἰς τὸ νὰ φυλάττωνται τοὺς κρυπτοὺς κα-
 τηγόρους, ὡς τόσα τερατώδη θηρία. Ἡ ἀδη-
 λότης τοῦ μέλλοντος φαρμακεύει τὴν παροῦσαν
 στιγμήν τῆς ζωῆς των, καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν
 μόνιμον ἡδονὴν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς προσωπικῆς
 ἀσφαλείας, μόλις εὐρίσκουσι μικρὰν παρηγορίαν
 εἰς ὀλίγας τινὰς ἡδονὰς ἀτάκτους καὶ θορυβώ-
 δεις, τὰς ὁποίας ἀπολαμβάνουσι καὶ ὡστε εἰς
 τὸ διάστημα τῆς ἀδελίας ζωῆς των. Μετὰ
 τοιούτων ἀνθρώπων μὴν ἐλπίσῃς νὰ εὖρης στρα-
 τιώτας γενναίους, ἀκαταπλήκτους ὑπερασπιστὰς
 τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος. Μὴν ἐλπίσῃς νὰ
 εὖρης ἄρχοντας ἀδεκάστους, διὰ νὰ ὑπερασπί-
 σωσι καὶ νὰ διδάξωσι μὲ ἐλεύθερον καὶ φιλό-
 πατριον εὐγλωττίαν τὰ ἀληθῆ τοῦ Ἡγεμόνος
 συμφέροντα, διὰ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν θρόνον,
 ἑμοῦ μὲ τοὺς φόρους, τὴν ἀγάπην καὶ τὰς
 εὐλογίας πάσης τάξεως καὶ παντὸς συστήματος
 πολιτῶν, καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ τὸν θρόνον,
 καὶ εἰς τὰ παλάτια τῶν μεγάλων, καὶ εἰς τὰς
 καλύβας τῶν πτωχῶν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν
 εἰρήνην, καὶ τὴν φιλόπονον ἐλπίδα τοῦ νὰ
 μεταβάλῃ πᾶς ἕνας τὴν τύχην του εἰς τὸ κάλ-

λιον, ἐλπίδα, μὲ τὴν ὁμοίαν, ὡς ὠφέλιμον ζώπυρον, αὐξάνοντα καὶ πολυχρονοῦσιν αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι.

Πῶς δύναται νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν ὁ πολίτης, ὅταν αὐτὴ εἶναι ὠπλισμένη μὲ τὴν κραταιὰν ἀσπίδα τῆς τυραννίας, τῆς κρυφιοῦτητος; Ἐυρίσκεται ἄρα ἄλλη πολιτικὴ κυβέρνησις δυστυχιστέρα ἀπ' ἐκείνην, εἰς τὴν ὁμοίαν ὁ Ἡγεμὼν ὑποπέμπεται τοὺς ὑπηκόους ὡς ἐχθρούς, καὶ ἀναγκάζεται νὰ ταρασσῇ τὴν ἡσυχίαν ἐνὸς ἐκάστου, διὰ τὴν ἡσυχίαν ὅλων ὁμοῦ;

Ποῖα λοιπὸν εἶναι αἱ προφάσεις, μὲ τὰς ὁμοίας ζητοῦν νὰ δικαιώσωσι τὰς κρυπλὰς κατηγορίας καὶ ποινάς; Εἶναι ἄρα ἡ κοινὴ σωτηρία, ἡ ἀσφάλεια, καὶ ἡ διατήρησις τοῦ εἶδους τῆς παρούσης πολιτικῆς κυβερνήσεως; Ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι τερατώδης τοιαύτη πολιτικὴ κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁμοίαν ὅστις ἔχει τὴν ἰσχύον, καὶ τὴν ὑπόληψιν (δραστικωτέραν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰσχύον) φοβεῖται τοὺς κατὰ μέρος πολίτας. Εἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κατηγοροῦ; Οἱ νόμοι λοιπὸν δεῖν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸν ὑπερασπίσωσιν ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου, καὶ οἱ ὑπηκοοὶ εἶναι δυνατώτεροι παρὰ τὸν Ἡγεμόνα. Εἶναι ἄρα ἡ ἀτιμία τοῦ κατηγοροῦ; Συγχωρεῖται

λοιπὸν ἢ κρύφιος συκοφαντία, καὶ κολάζεται ἢ δημόσιος. Εἶναι ἄρα ἡ φύσις τοῦ ἀμαρτήματος; Ἄν αἱ ἀδιάφοροι πράξεις, ἢ καὶ ὅσαι εἶναι ὠφέλιμοι εἰς τὸ κοινόν, πρέπει νὰ ὀνομάζωνται ἐγκλήματα, αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ κρίσεις πρέπει νὰ γίνωνται, ὅσον εἶναι δυνατόν, κρυφίως. Ἀλλὰ δὲν εὐρίσκονται ἐγκλήματα, ἢ γουν βλάβαι κοιναί, τῶν ὁμοίων ὁ δημόσιος παραδειγματισμός, ἢ γουν ἡ δημόσιος κρίσις, δὲν εἶναι κοινὸν συμφέρον. Ἐγὼ σέβομαι ὅλας τὰς σημερινὰς πολιτικὰς κυβερνήσεις, μῆτε λαλῶ κατὰ μέρος περὶ καμμίας. Εἶναι πολλάκις τοιαῦται αἱ περιστάσεις, ὥστε ἡ κατάργησις τινὸς κακοῦ φαίνεται κατάργησις τῆς πολιτείας, ὅταν τὸ κακὸν ἦναι προσκολλημένον εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ ἔθνους. Ἄν ὑπηγόρευον ὁμως νέους νόμους εἰς καμμίαν ἀνθρώπων συνάθροισιν ἄγνωστον εἰς τοὺς λοιπούς, ὁ φόβος τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, τὴν ὁμοίαν ἠθελα φαντάζεσθαι ὡς παροῦσαν ἐνώπιόν μου, ἠθελεν ἐμποδίσαι τὴν χεῖρά μου ἀπὸ τὸ νὰ κυρώσῃ τοιοῦτον νόμον.

Εἶπε πρὸ πολλοῦ ὁ Μοντέσκιος, ὅτι αἱ δημόσιοι κατηγορίαι ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς τὰς Δημοκρατίας, ὅπου τὸ κοινὸν συμφέρον πρέπει νὰ ἦναι ὁ πρῶτιστος σκοπὸς τῶν πολιτῶν, παρὰ εἰς τὰς Μοναρχίας, ὅπου τὸ φρόνημα τοῦ κοι-

τοῦ συμφέροντος εἶναι ἀσθενέστατον, διὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως. Ὅθεν εἶναι σοφὴ διάταξις εἰς τὰς μοναρχίας τὸ νὰ διορίζωνται ἄρχοντες, διὰ νὰ κατηγορῶσιν ἐν ὀνόματι τοῦ κοινοῦ τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. Πᾶσα ὁμῶς πολιτικὴ κυβέρνησις, εἴτε δημοκρατουμένη, εἴτε μοναρχουμένη, χρέος ἔχει νὰ κολάζῃ τὸν συκοφάντην μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν, τὴν ὁποίαν ἠθελε λάβει ὁ ἐγκαλούμενος ἀν' ἀπειδεικνύετο ἔνοχος.

§. 10.

Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαί.

Εἰς τὰς περιστάσεις τῶν ἐγκλημάτων ἀπαγορεύουν οἱ ἡμέτεροι νόμοι τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, ἐκεῖνας δηλαδὴ (κατὰ τοὺς Νομοδιδασκάλους), ὅσαι ἐρωτῶσι περὶ τοῦ εἶδους, καὶ ὄχι περὶ τοῦ γένους τοῦ ἐγκλήματος, ὅσαι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ἀμέσως ἐνωμένα μετὰ τὸ ἐγκλημα, ὑπαγορεύουν εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ἀμεσον καὶ τὴν ἀπόκρισιν. Αἱ ἐρωτήσεις, κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς Συγγραφεῖς, πρέπει νὰ γυρίζωσι κύκλῳ τῆς πράξεως, καὶ ὄχι ποτὲ νὰ φέρωνται κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτήν. Τὸ αἴτιον τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι, ἢ διὰ νὰ μὴν ὑπαγορεύωσιν εἰς

τὸν ἐγκαλούμενον καμμίαν ἀπόκρισιν ἱκανὴν νὰ τὸν ἀθωώσῃ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἢ ἴσως διότι φαίνεται πρᾶγμα ἔξω τῆς φύσεως τὸ νὰ κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὁ ἐγκαλούμενος. Ὁ, τι ἂν ἦται ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα τὸ ἀληθὲς αἴτιον, εἶναι ἀξιοσημείωτος ἢ ἀντίφασσις τῶν νόμων. Αὐτοὶ ἀπαγορεύουσι τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νομοθετοῦσι τὴν στρέβλωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀδύνατον εἶναι νὰ εὔρεθῇ ἄλλη πλέον ὑποβλητικὴ ἐρώτησις. Ἄν (διὰ τὸ πρῶτον αἴτιον) δὲν πρέπη ὁ δικαστὴς νὰ ὑπαγορεύῃ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀπόκρισιν, ὁ πόνος τῆς στρεβλώσεως θέλει ὑπαγορεύσει εἰς μὲν τὸν ἰσχυρὸν τὴν ἰσχυρογνώμονα σιωπὴν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν μεγαλειτέραν ποινὴν διὰ τῆς μικροτέρας, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν παραῦσαν βάσανον, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται περισσότερον παρά τὴν μέλλουσαν ποινὴν. Ἄν (διὰ τὸ δεύτερον αἴτιον) ἢ περὶ τοῦ εἴδους ἐρωτήσεις ἀναγκάζῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ ὁμολογήσῃ, ἔξω τῆς φύσεως, ἑαυτὸν ἔνοχον, οἱ σπασμοὶ βέβαια καὶ οἱ πόνοι τῆς στρεβλώσεως θέλουσι τὸν ἀναγκάσει περισσότερον. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομάτων παρ' ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων.

Τέλος πάντων, ὅστις ἐξελαζόμενος φυλάσσει σιωπῶν ἰσχυρογνώμονα, μήτε ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις, εἶναι ἄξιος ποινῆς διαρισμένης ἀπὸ τούτους νόμους, καὶ ποινῆς βαρυιάτης, διὰ τὸ μὴν ἀποφεύγῃ μετὰ τοιοῦτον τρόπον οἱ ἔνοχοι τὸν ἀναγκαῖον καὶ δημόσιον παραδειγματισμόν. Ἄλλ' ἡ μερικὴ αὕτη ποινὴ τῆς σιωπῆς δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ὅσῳ εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος ἔπραξε τὸ ἀμάρτημα. Διότι τότε εἶναι ἀναφελεῖς αἱ ἐρωτήσεις, καθὼς εἶναι ἀνωφελὴς καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἀμαρτήματος, ὅταν αὐτὸ ἀποδείκνυται ἀπὸ ἄλλους ἐλέγχους. Αὕτη ἡ τελευταία περίσπασις εἶναι ἡ πλέον κοινὴ, διότι εἰς τὰς περισσοτέρας κρίσεις οἱ ἔνοχοι ἀρνοῦνται τὸ ἔγκλημα.

§. II.

Περὶ Ὁρκῶν.

Ἀντίφασιν μετὰ τῶν νόμων καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου φρονημάτων γενεῖ τὸ τὸ νὰ ἀπαίτη ἡ ὁ Δικαστῆς ὄρκον ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον. Τοιοῦτοτρόπως τὸν βιάζει τὸ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν εἰς αὐτὸν συμφέρη τὸ ψεῦδος. Πῶς εἶναι δυνατόν τὸ μὴν ἐπιορκήσῃ ὁ ἐγκαλούμενος, ὅταν ἀπὸ τὴν εὐορκίαν προσμένη ὄλεθρον; Εἰς

τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων τὴν καρδίαν σιωπᾶ
 καὶ αὐτὴ ἡ Ἐρησκεία, ὅταν λαλήῃ τὸ ἴδιον αὐ-
 τῶν συμφέρον. Ἐδειξεν ὅλων τῶν αἰώνων ἡ πεί-
 ρα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κακομελεχειρίσθησαν πρὸ
 τῶν ἄλλων ἀπάντων τοῦτο τὸ πολύτιμον δῶρον
 τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πῶς θέλεις νὰ τὸ σεβασθῶ-
 σιν οἱ ἀλιτήριοι, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ νομιζόμε-
 νοι φρόνιμοι τὸ ἠθέτησαν; Ὀλίγον ἰσχύουσι,
 διὰ τὸ νὰ ἦναι πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὰς αἰσ-
 θήσεις, αἱ ἀφορμαὶ, τὰς ὁποίας ἀντιβάλλει ἡ
 Ἐρησκεία εἰς τὸν φόρυβον τοῦ φόβου καὶ εἰς τὴν
 φιλοζωίαν. Οἱ νόμοι, μὲ τοὺς ὁποίους διευ-
 δύνονται τὰ οὐράνια, εἶναι παντάπασιν διάφοροι
 ἀπὸ τοὺς νόμους, μὲ τοὺς ὁποίους κυβερνῶνται
 τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Διὰ τί λοιπὸν συγ-
 χέεις τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεύτερα; Διὰ τί βάλ-
 λεις τὸν ἐγκαλούμενον εἰς τὴν φοβερὰν ἀνάγκην
 τοῦ νὰ ψευδορκήσῃ, ἢ τοῦ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν
 ἴδιον αὐτοῦ ὄλεθρον; Διὰ τί μὲ τὴν ἀπαίτη-
 σιν τοῦ ὄρκου τὸν ἀναγκάζεις νὰ γειῆ κακὸς
 χριστιανὸς, ἢ νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του ὡς μάρτυς;
 Ἡ συνήθεια φέρει κατ' ὀλίγον τοὺς ἀνθρώπους
 εἰς τὸ νὰ σιοχάζωνται τὸν ὄρκον ὡς ἀπλήν διαλύ-
 πωσιν, καὶ ἀφανίζει τοιοῦτοτρόπως τὴν δύνα-
 μιν τῆς Ἐρησκείας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ἀφορμὴ
 τῆς ἀρετῆς τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων. Ἐδειξεν

ἢ πείρα πόσον ἀνωφελεῖς εἶναι οἱ ὅρκοι. Καὶ οἱ δικασταὶ ἐξεύρουσι καλῶτατα ὅτι κἀνενα ποτὲ ἐγκαλούμενον δὲν ἠνάγκασεν ὁ ὅρκος νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δεικνύει πρὸς τούτους καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις κρίνει ἀνωφελεῖς, καὶ ἐσομένως βλαβεροὺς, ὅλους ἐκείνους τοὺς νόμους, ὅσοι ἐναντιοῦνται εἰς τὰ φυσικὰ τῶν ἀνθρώπων φρονήματα. Συμβαίνει εἰς τοὺς τοιούτους νόμους, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰ ἐμφράγματα, τὰ ὁποῖα ἐμψοδίζουσι κατ' εὐθείαν τὸν δρόμον τινὸς ποταμοῦ. Ἡ ἀνατρέπονται παράυλα καὶ ἀφανίζονται, ἢ σκάπτονται κατὰ μικρὸν καὶ διαλύονται ἀπὸ τὴν συνεχῆ περιστροφὴν τῶν ὑδάτων.

§. 12.

Περὶ Στρεβλώσεως.

Συλληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος συνήθεια ἐπεκράτησεν εἰς τὰ περισσότερα Ἑθνη, νὰ στρεβλοῦται καὶ νὰ βασανίζηται ὁ ἐγκαλούμενος, ἢ διὰ τὴν ἀναγκασθῆναι νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἔγκλημα, ἢ διὰ τὰς ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔπεσε κρινόμενος, ἢ διὰ τὴν φανερῶσθαι τοὺς συναίτιους του, ἢ διὰ, δὲν ἐξεύρω ποῖον, μεταφυσικὸν καὶ ἀκατάληπτον καθαρισμόν τῆς ἀτιμίας, ἢ τελευταῖον δι' ἄλλα ἀμαρτήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ ἔπρα-

ξε, μ' ὅλον ὅτι δὲν κατηγορεῖται κατὰ τὸ παρὸν περὶ αὐτῶν.

Κανένας δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἔνοχος πρὶν τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ. Μήτε δύναται ἡ πολιτικὴ κοινωνία νὰ τὸν στερήσῃ ἀπὸ τὴν κοινὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν, πάρεξ ἂφ' οὗ ἀποδειχθῇ ὅτι ἠθέτησε τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ κοινὴ ὑπεράσπισις. Εἶναι λοιπὸν φανερὰ καταδυναστεία ἡ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν οἱ νόμοι δίδουν εἰς τὸν κριτὴν νὰ κολάζῃ τὸν πολίτην πρὸ τοῦ νὰ ἀποδειχθῇ ἂν ἦναι ἔνοχος, ἢ ἀθῶος. Πᾶς ἕνας δύναται νὰ καταλάβῃ τοῦτο τὸ δίλημμα. Ἡ εἶναι φανερόν, ἢ εἶναι ἀδηλον τὸ ἀμάρτημα. Ἄν ἦναι φανερόν, ἄλλη ποινὴ δὲν ἀρμόζει εἰς αὐτὸ παρά τὴν διορισθεῖσαν ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ εἶναι ἀνωφελῆ τὰ βασανιστήρια, διότι ἀνωφελὴς γίνεται καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν ἦναι ἀδηλον, δὲν πρέπει νὰ βασανίζεται ὁ ἀθῶος, ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους ἐκεῖνος, ὅτινος δὲν ἀπεδείχθησαν ἀκόμη τὰ ἐγκλήματα.

Ἄν τὸ πολιτικὸν τέλος τῶν ποινῶν ἦναι τὸ νὰ φοβίσωσι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν δημόσιον παραδειγματισμὸν τοῦ ἐνόχου, ἐναντίαι εἰς τοῦτο τὸ τέλος εἶναι αἱ κρύφιοι βάσα-

νοι καὶ κρουργίαι, μὲ τὰς ὁποίας κολάζει ἐνόχους τε καὶ ἀθώους ἢ τυραννία τῆς συνηθείας. Εἶναι βέβαια ἀναγκαιῶν τὸ νὰ μὴ μένη ἀκόλαστον τὸ φανερόν ἐγκλημα. Ἀλλ' οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενεῖ τὸ νὰ φανερωθῇ ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἀφανῶς ἐγκλήματος. Τὸ πραχθὲν ἀμάρτημα, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι πλέον οὐδεμία θεραπεία, δὲν πρέπει νὰ κολάζεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, πλὴν ὡσάκις παρακινεῖ τοὺς ἄλλους εἰς μίμῃσιν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας *. Ἄν ᾖναι ἀληθῆς, ὅτι οἱ παραβαίνοντες τοὺς νόμους εἶναι ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἢ διὰ φόβον, ἢ δι' ἀρετὴν τοὺς φυλάττουσιν, ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ βασανισθῇ ὁ ἀθῶος εἶναι τόσον περισσότερος, ὅσον εἶναι πιθανώτερον, ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος τοὺς ἐφύλαξε μᾶλλον ἢ τοὺς παρέβη.

Συγχέει πρὸς τούτοις ὅλας τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, ὅστις ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ᾖναι εἰς τὸν

* Εὐκόλα ἤθελεν ὁ Συγγραφεὺς αἰσθανθῆ τὸν παραλογισμόν του, ἂν ἔλεγε, τὸ ἀμάρτημα δὲν πρέπει νὰ κολάζεται πλὴν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ἀμαρτάνωσι, ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀμαρτήσαντα νὰ ἀμαρτήσῃ καὶ δεύτερον. Ἐν ἴσῳ ὁ ἀμαρτήσας εἶναι κρυμμένος, μένει ἐλεύθερος καὶ ἀτιμώρητος. Ὅθεν δύναται νὰ κακομεταχειρισθῇ τὴν ἐλευθερίαν του, ὡς πρότερον. Εἶναι λοιπὸν ὑπερλιμώτατον τὸ νὰ φανερωθῇ, διὰ νὰ παύσῃ νὰ ᾖναι βλαβερὸς εἰς τοὺς ἄλλους. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

αὐτὸν καιρὸν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐγκαλῶν καὶ
 ἐγκαλούμενος, τὸ νὰ γίνεται ὁ σωματικὸς πό-
 νος τοῦ στρεβλουμένου χωνευτήριον δοκιμαστι-
 κὸν τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἡ διάκρισις δὲν
 εὑρίσκεται εἰς τὰς ἴνας καὶ τοὺς μυῶνας τοῦ
 ἐλεεινοῦ καταδίκου. Ὁ νόμος τῆς στρεβλώσεως
 φαίνεται νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους,
 « Ἀνθρώποι ὑποφέρετε τὸν πόνον. Ἄν ἡ φύσις
 » ἔδωκεν εἰς ὑμᾶς τὴν ἀνεξάλειπτον ἀγάπην τῆς
 » ἰδίας ὑμῶν φυλακῆς, ἐγὼ δίδω * εἰς ὑμᾶς
 » φρόνημα παντάπασιν ἐναντίον, ἦγουν τὸ
 » ἠρωϊκὸν μῖσος τῆς ζωῆς, μὲ τὸ νὰ προσ-
 » τάσω νὰ κατηγορῆτε ἑαυτοὺς, λέγοντες τὴν
 » ἀλήθειαν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σπαραγμοὺς
 » τῶν σαρκῶν, καὶ εἰς αὐτὰς τῶν ὀστέων τὰς
 » ἐξαρθρώσεις ».

Τὸ αἰσχροὺν τοῦτο μέσον τοῦ ἐξετάζειν τὴν
 ἀλήθειαν εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας ἐκείνης
 ἀγροίκου νομοθεσίας, ὅταν αἱ διὰ πυρὸς καὶ
 βράζοντος ὕδατος ἐξετάσεις, καὶ ἡ ἀδελὸς
 ἔκβασις τῆς μονομαχίας ὠνομάζοντο κρίσεις
 θεοῦ, ὡσὰν νὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ διασπᾶται
 καθ' ἑκάστην ὁ εἰρμὸς τῶν παρὰ θεοῦ διορισ-

* Μὲ φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, ἐγὼ ἀπαίτῶ
 παρ' ὑμῶν φρόνημα κ. τ. λ. Οὕτως ἠθέλην εἶσθαι
 ἀκριβεστέρα καὶ σαφιστέρα ἢ φράσις. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

δέντων νόμων τῆς φύσεως διὰ μαλαίας ἀνθρώπων διαλαγὰς. Τοῦτο μόνον διαφέρει ἀπ' ἐκείνας ἢ στρέβλωσις, ὅτι ἢ μὲν ἔκβασις ταύτης φαίνεται νὰ κρέμαται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἢ δὲ ἔκβασις τῶν διὰ πυρὸς καὶ βράζοντος ὕδατος ἐξελάσεων, ἀπὸ ἀπλῶς φυσικῆν καὶ ἐξωτέραν ἐνέργειαν. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι πραγματικὴ. Διότι ἐπίσης δὲν ἔχει τὴν ἐλευθερίαν ὁ στρεβλούμενος νὰ εἰπῇ τὴν ἀλήθειαν, εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν τῶν βασάνων, καθὼς ἦτον ἀδύνατον εἰς τοὺς ἐξελαζομένους κατὰ τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν νὰ ἐμποδίσωσι χωρὶς δόλου τὰ φυσικὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ βράζοντος ὕδατος ἀποτελέσματα. Τῆς ἡμετέρας θελήσεως αἱ ἐνέργειαι εἶναι πάντοτε ἀνάλογοι μὲ τὴν δύναμιν τῶν αἰσθητῶν τύπων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους γεννῶνται, καὶ ἢ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου εἶναι περιορισμένη * . Τοῦ πόνου λοιπὸν ὁ τύπος δύναται νὰ αὐξήσῃ τόσον, ὥστε νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν αἴσθησιν τῆς

* Ἐπρεπε νὰ εἰπῇ ἢ σταθερότης, ἢ ὑπομονή, ἢ καρτερία, ἢ πρὸς τὸν πόνον ἀντίστασις, καὶ ὄχι, ἢ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου εἶναι περιορισμένη. Διότι τοῦτο σημαίνει ὅτι δίδεται βαθμὸς παθήσεως, ἐπέκεινα τοῦ ὁποῖου ὁ πάσχων δὲν αἰσθάνεται πλέον τίποτε. Τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι βέβαια τὸ νόημα τοῦ συγγραφέως. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

ψυχῆς, καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ εἰς τὸν στρεβλούμενον παρὰ μόνην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νὰ ἐκλέξῃ τὴν συντομωτέραν ὁδὸν, εἰς τὴν παροῦσαν σιγμὴν, διὰ νὰ φύγῃ τὸν πόνον. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ἢ ἀπόκρισις τοῦ ἐγκαλουμένου εἶναι οὕτως ἀναγκαία, καθὼς καὶ οἱ τύποι τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ὕδατος. Τότε ὁ εὐαίσθητος ἀθῶος ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἐνόχον, ἐλπίζων νὰ ἐλευθερωθῇ διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἀπὸ τοὺς πόνους. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀφανίζεται πᾶσα διαφορὰ μεταξὺ ἐνόχου καὶ ἀθῶου μὲ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο μέσον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ δικαστὴς διὰ νὰ τὴν διακρίνῃ.

Ἡ στρέβλωσις εἶναι μέσον ἀσφαλὲς διὰ νὰ ἀπολύωνται οἱ ἰσχυροὶ πταῖσται, καὶ νὰ καταδικάζωνται οἱ ἀσθενεῖς ἀθῶοι. Τοιαῦται εἶναι αἱ ὀλέθριοι ἀταξίαι, τὰς ὁποίας γεννᾷ τὸ νομιζόμενον τοῦτο τῆς ἀληθείας κριτήριον, κριτήριον ἄξιον ἀνθρωποφάγων Ἑθνῶν, καὶ τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι, ἀγκαλὰ βάρβαροι εἰς πολλὰ πράγματα, δὲν μετεχειρίζοντο ὅμως πλὴν εἰς μόνους τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους ἔκαμαν σφάγια τῆς ἀγροίκου καὶ ὑπέρμετρα ἐπαινουμένης αὐτῶν ἀρετῆς. Ἀπὸ δύο ἐγκαλουμένους ἐξ ἴσου ἀθῶους, ἢ ἐξ ἴσου ἐνόχους, ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἀνδρεῖος θέλει ἀπολυθῆ, ὁ ἀσθενὴς

καὶ δειλὸς θέλει καταδικασθῆ, διὰ τοῦτον τὸν
καλὸν συλλογισμόν, « Ἐγὼ ὁ δικαστὴς εἶχα
» χρέος νὰ εὕρω τινὰ ἔνοχον. Ἀπολύω σὲ τὸν
» ἰσχυρὸν, διότι ὑπέμεινας τὸν πόνον. Κατα-
» δικάζω σὲ τὸν ἀσθενῆ, διότι ἐνικήθης ἀπὸ
» τὸν πόνον. Ἐξεύρω ὅτι τοιαύτη ὁμολογία,
» ἀποσπασθεῖσα μὲ τῶν βατάνων τὴν βίαν,
» δὲν ἔχει κάρμιναν ἰσχύν. Μ' ὅλον τοῦτο
» θέλω καὶ πάλιν σὲ βασανίσει, ἂν ἀρνηθῆς
» τὰ ὅσα ἤδη ὡμολόγησας ».

Εἶναι λοιπὸν τῆς σπρεβλώσεως τὸ ἀποτέ-
λεσμα ἔργον λογαριασμοῦ, καὶ σωματικῆς κρά-
σεως, ἢ ὅποια διαφέρει εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον,
καθ' ὅσον εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον εὐ-
ρωστος, καθ' ὅσον εἶναι εὐαίσθητος, ἢ δυσαί-
σθητος. Μὲ τοιαύτην μέθοδον ἠθέλε λύσει εὐ-
κολώτερον παρὰ τὸν δικαστὴν ὁ Μαθηματικὸς
τὸ πρόβλημα τοῦτο, « Ἀφ' οὗ γνωρισθῆ ἡ δύ-
» ναμις καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ σώματος τοῦ
» ἀθώου, πόσος πόνος εἶναι ἱκανὸς νὰ τὸν
» ἀναγκάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἔνοχον τοῦ
» ἐγκλήματος » ;

Ἐξετάζεται (λέγουσιν) ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ
νὰ γνωρισθῆ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλ' ὅμως, ἂν ἡ ἀλή-
θεια δυσκόλως φανεροῦται ἀπὸ τὸ εἶδος, ἀπὸ
τὸ σχῆμα καὶ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἠσύχου

ἀνθρώπου, πολλῶ δυσκολώτερον θέλει φανερωθῆ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ σπρεβλουμένου, ἢ ὅποια ἠλλοιώθη ἀπὸ τῶν βασάνων τοὺς πό-
 νους. Ἡ σπρέβλωσις συγχέει καὶ ἀφανίζει τὰς
 ἐλαχίστας τῶν σημείων τοῦ προσώπου διαφο-
 ρὰς, μὲ τὰς ὁποίας διακρίνεται καμμίαν φορὰν
 εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους, καὶ μὴ θέ-
 λουσας, τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

Παράδοξον, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα
 τῆς σπρεβλώσεως εἶναι, τὸ νὰ βλάπτεται ἀπ'
 αὐτὴν περισσότερο ὁ ἀθῶος παρά τὸν ἔνοχον.
 Εἰς τὸν ἀθῶον ὅλα εἶναι βλαβερά. Καταδικά-
 ζεται, ἀν ὁμολογήσῃ τὸ ἔγκλημα. Ἐπαθεὶν ἀδι-
 κων ποινὴν, ἀν ἀποδειχθῆ ἀθῶος. Ὁ ἔνοχος ἐξ
 ἐναντίας ἀπολαμβάνει καὶ τὴν ὠφέλειαν ταύτην,
 ἤγουν, ἀν ὑπομείνας τὴν σπρέβλωσιν ἀπολυθῆ ὡς
 ἀθῶος, ἔπαθεὶν ὀλιγωτέραν ἀντὶ τῆς περισσο-
 τέρας ποινῆς, ἢ ὅποια τὸν ἔπρεπε. Ἡ σπρέ-
 βλωσις λοιπὸν βλάπτει πάντοτε τὸν ἀθῶον, καὶ
 ὠφελεῖ καμμίαν φορὰν τὸν ἔνοχον.

Ἐγνώρισαν, ἀγκαλὰ συγκεχυμένως, τα ἄτο-
 πα ταῦτα καὶ αὐτοὶ τῆς σπρεβλώσεως οἱ ὑπέρ-
 μαχοι. Ὡς ἀκυρον λογίζονται τὴν διὰ ταύτης
 ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος, ἀν ὁ ἐγκαλούμενος
 δὲν τὴν βεβαιώσῃ καὶ μὲ τὸν ὄρκον, ἀφ' οὗ λάβῃ
 τέλος ἢ σπρέβλωσις. Μ' ὅλον τοῦτο, ἀν δὲν

ὁμώση, στρεβλοῦται καὶ πάλιν. Ὁ αἰσχροὺς οὗτος παραλογισμὸς συγχωρεῖται ἀπὸ τινὰς Νομοδιδασκάλους, καὶ εἰς Ἐθνη τινὰ, διὰ τρεῖς μόνας Φοράς. Ἄλλοι Νομοδιδάσκαλοι, καὶ ἄλλα Ἐθνη τὸν ἀφίνουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ.

Περὶ τὸν εἶναι γὰ σαφηνίσω τὰ λεγόμενα μὲ ἀναρίθμητα παραδείγματα ἀθῶων, ὅσοι ὠμολόγησαν ἑαυτοὺς ἐνόχους, μὴν ὑπομείναντες τῆς στρεβλώσεως τοὺς πόνους. Δὲν εἶναι ἔθνος, δὲν εἶναι αἰὼν, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εὐρίσκονται τοιαῦτα παραδείγματα. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι μῆτε μεταβάλλοντα, μῆτε αἰσθάνοντα τὰ ἐπακολουθήματα τῶν ὀλεθρίων ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι. Ὅσοι ἐξεύρουν γὰ συλλογίζοντα περισσότερο ἀφ' ὅτι ζητοῦν αἰ χρεῖαι τῆς ζωῆς, προστρέχουν καμμίαν φορὰν εἰς τὴν φύσιν, ἢ ὁποία μὲ μυστικὰς ἀδιάρθρωτους φωνὰς τοὺς προσκαλεῖ. Ἀλλὰ φοβούμενοι τὸν τύραννον τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, τὴν συνήθειαν, ἐπιστρέφουσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπάτην.

Τρίτον αἴτιον τῆς στρεβλώσεως εἶναι αἱ ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας πίπτει ὁ ἐγκαλούμενος, ὅταν ἐξετάζεται. Ἀλλ' ὀφθός τῆς ποιῆς, τὸ ἀδηλον τῆς κρίσεως, ἢ πομπὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον.

τοῦ κριτοῦ, ἡ ἀμαρτία, κοινὴ ἐξ ἴσου εἰς τοὺς ἐνόχους, καὶ εἰς τοὺς ἀθώους, μήπως δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρωσιν εἰς ἀντίφασιν καὶ τὸν ἔθῳον, ὅστις δειλιᾷ, καὶ τὸν ἐνοχον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ κρύψῃ τὸ πλαῖσμά του; Αἱ ἀντιφάσεις, κοιναὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅταν ψυχάζῃ ἡ ψυχὴ των, πολλαπλασιάζονται ἐξ ἀνάγκης, ὅταν ἦναι ταραγμένοι, καὶ ὅπως δι' ὅλου κυριευμένοι ἀπὸ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ἡ σφρέβλωσις, μὲ τὴν ὁποῖαν κολάζεται ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ φανερώσῃ ἂν ἦναι καὶ ἄλλων ἀμαρτημάτων ἐνοχος, ἔξω ἀπ' ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα τὸν ἐγκαλοῦσιν, ἰσοδυναμεῖ μὲ τοῦτον τὸν συλλογισμόν, « Εἶσαι ἐνοχος ἐνὸς ἐγκλήματος. Ἄρα δυνατόν εἶναι νὰ ἦσαι ἐνοχος καὶ ἕκαλόν ἄλλων ἐγκλημάτων. Αὕτη ἡ ἀμφιβολία μὲ ἐνοχλεῖ, καὶ θέλω νὰ βεβαιωθῶ μὲ τὸ κριτήριο τούτο τῆς ἀληθείας. Οἱ νόμοι σὲ βασανίζουσιν, ὄχι μόνον διότι εἶσαι ἐνοχος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἦσαι περισσότερον ἐνοχος, καὶ διότι ἐπιθυμῶ νὰ σὲ εὕρω ἐνοχον ».

Βασανίζεται πρὸς τούτοις ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ φανερώσῃ τοὺς συναίτιους τοῦ ἐγκλή-

μαίος *. Ἄν ὁμως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ σφρέβλωσις δὲν εἶναι μέσον ἐπιτήδειον νὰ φανερώσῃ τὴν ἀλήθειαν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς συναίτιους, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις εἶναι ἀλήθεια ἀφανής; Πολλὰ εὐκολώτερον θέλει κατηγορήσει τοὺς ἄλλους, ὅστις κατηγορεῖ ἑαυτὸν. Ἐπειτα πῶς εἶναι δίκαιον νὰ βασανίζεσθαι ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ ἐγκλήματα τῶν ἄλλων; Μήπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φανερωθῶσιν οἱ συναίτιοι ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ ἐγκαλουμένου, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐλέγχους,

* Ὁ Συγγραφεὺς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἰσχυρότερον μέρος τῆς ἀπορίας, καὶ ὅτι ἡ λύσις, τὴν ὁποίαν δίδει, εἶναι ἀνίσχυρος. Τῶν συναίτιων ἡ γνῶσις εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐρευνωμένας ἀληθείας, καὶ εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἀνακαλύψεται κατ' ἐκάστην μὲ τοῦτο τὸ σκληρὸν μέσον. Κανένας δὲν εἶναι ὅστις δὲν μισεῖ τὴν σφρέβλωσιν τὴν γινομένην πρὸ τοῦ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ ἀμάρτημα. Ἀλλ' εἰς τὸν πλάσθην ἢ ἐκ περιστοῦ αὕτη βάσανος εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ ὄχι μόνον νὰ ὁμολογήσῃ τοὺς συναίτιους, καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ τοὺς πιάσῃ, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ νὰ φανερώσῃ τοὺς ἀναγκαίους ἐλέγχους τῆς καθάδικης του. Ἡ ποιὰ τοῦ ἀμαρτήματος δικαιολογεῖται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐμποδίζονται ἄλλα παρόμοια ἀμαρτήματα. Ἄν τὸ ἀμάρτημα λειπὸν ἦναι ἀπ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποία ὑποδέχεται συναίτιους, ὡς εἶναι αἱ κλοπαὶ καὶ οἱ φόνοι οἱ γινόμεναι ἀπὸ πολλοὺς ἐντάμα, καὶ ἂν μήτε οἱ μάρτυρες μήτε οἱ ἐλέγχοι δὲν ἦναι ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν τὴν πολυπλοκὴν τῶν συναίτιων σειράν, ἡ σφρέβλωσις, δευτέρα ποιητὴ, θέλει εἶσθαι δίκαια, καθὼς ἡ πρώτη. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, εἰς βραχυλογίαν, ἀπ' ὅλα τὰ αὐτὰ ἐκείνα μίσα, τὰ ὁποῖα συνεργοῦν εἰς τὸ νὰ ἀποδείξωσιν ἔνοχον τὸν ἐγκαλούμενον; Φεύγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ συναίτιοι, ἀφ' οὗ φυλακωθῆ ὁ ἐγκαλούμενος, φοβούμενοι τῆς ἰδίας τύχης τὸ ἀδιηλον, καὶ μὲ τὴν ἐκούσιον ταύτην ἐξορίαν ἐλευθεροῦσι τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἄλλων νέων ἀμαρτημάτων, ὅταν ἀπὸ τᾶλλο μέρος ἢ ποινὴ τοῦ φυλακωθέντος ἐνόχου γίνηται παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους τοῦ νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα *.

Ἄλλη γελοιώδης αἰτία τῆς σφρεβλώσεως εἶναι ὁ καθαρισμὸς τῆς ἀτιμίας, ἧγουν ὅστις ἐκρίθη ἀτιμος ἀπὸ τοὺς νόμους, πρέπει νὰ βεβαιώσῃ τὴν μαρτυρίαν του μὲ τὴν ἐξάρθρωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν.

* Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο εἶναι παλιότατον ἀσθενές. Φεύγουσιν οἱ συναίτιοι ἀπὸ δάσος εἰς δάσος, ἢ ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἐξορίζονται, ἧγουν δὲν ἐξέρχονται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐξορίζονται, ἢ πρὸς τὸν πλείστον φιλανθρωπία δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη φιλανθρωπίαν, πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δίκαιον, διὰ ψευδῆ συμπάθειαν, νὰ πέμπωνται ληστὰὶ καὶ φονεῖς. Ὡς ἔργον φιλανθρωπων θέλει ἴσχυασθαι τὴν σφρεβλώσιν, ὅστις συλλογισθῆ, ὅτι ὀλίγαι σιγμαὶ βασάνων ἐνὸς κακουργοῦ δύναται νὰ σώσωσιν ἀπὸ τὴν θάνατον ἐκατὸν ἀθώους, τοὺς ὁποίους ἠδίκαν φονεῦσαι οἱ συναίτιοί του. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

ΚΑΙ ΠΟΙΝΩ

Τοιοῦτον βάρβαρον ἔθος δὲν ἐστὶν νὰ ὑποφέρεται εἰς τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα. Μήπως δύναται ὁ πόνος, ὅστις εἶναι σωματικὴ αἰσθησις, νὰ καθάρισῃ τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπλῆ ἠθικὴ σχέσις; Μήπως εἶναι ὁ πόνος χωνευτήριον, καὶ ἡ ἀτιμία ὕλη ἀκάθαρτος, τὴν ὁποῖαν ζητοῦν νὰ χωρίσωσιν ἀπὸ τὸν βασανιζόμενον; Ἡ ἀτιμία εἶναι ἔργον τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, καὶ ὄχι τῶν νόμων, μήτε τοῦ λόγου. Ἰκανὴ εἶναι αὐτὴ ἢ στρέβλωσις νὰ προξενήσῃ τὴν ἀτιμίαν. Ὅθεν μὲ τοιαύτην μέθοδον ἀτιμάζουν τὸν στρεβλούμενον, θέλοντες νὰ τὸν καθάρισωσιν ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦτου τοῦ γελοιώδους νόμου. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ ἄτοπα τὰ κυριεύοντα εἰς τὸ ἔθνος ἀναφέρονται πάντοτε εἰς ἄλλας κοινὰς ἐννοίας, τὰς ὁποίας σιβάζειται. Φαίνεται λοιπὸν νὰ ἐγεννήθῃ ἡ ὑπόληψις αὕτη τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ἀτιμίας ἀπὸ τὰς πνευματικὰς τῆς θρησκείας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶσι τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων παντὸς αἰῶνος καὶ παντὸς τόπου. Δόγμα τῆς θρησκείας ἀψευδὲς εἶναι, ὅτι αἱ κηλίδες τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων ἐκείνων, ὅσα δὲν εἶναι ἄξια τῆς αἰωνίου ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ καθαρισθῶσι διὰ πυρὸς ἀκα-

ταλήωτου· Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀτιμία θεωρεῖται ὡς πολιτικὴ κηλὶς, ὁ δὲ πόνος καὶ τὸ πῦρ καθαρῖζουσι τὰς πνευματικὰς κηλῖδας, ἐνόμισαν ἀπολούθως ὅτι καὶ οἱ πόνοι τῆς σφρεβλώσεως καθαρῖζουσι τὴν πολιτικὴν κηλῖδα, τὴν ἀτιμίαν. Ἀπὸ τοιαύτην ἀρχὴν μὲ φαίνεται νὰ ἐγεννήθη καὶ ἡ ἀπαιτούμενη παρὰ τῶν δικαστῶν ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ὡς ἀναγκαία εἰς τὴν καταδίκην· Διότι εἰς τὸ πνευματικὸν δικαστήριον τῆς μετανόιας, ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀμαρτημάτων εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ μυστηρίου. Οὕτω κακομεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι τὰ λαμπρότατα καὶ βεβαιότατα τῆς θρησκείας φῶτα. Εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀμαθίας προστρέχουσι καθ' ἐκάστην εἰς αὐτὰ, μὴν ἔχοντες ἄλλα, καὶ τὰ προσαρμόζουσι ἀλόγως εἰς παντάπασιν διαφόρου φύσεως πράγματα.

Γνωστὰ ἦσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νομοθέτας αὐταὶ αἱ ἀλήθειαι. Αὐτοὶ δὲν ἐσυγχώρουσαν τὴν σφρεβλωσιν πάρεξ διὰ μόνους τοὺς δούλους, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτοὺς δὲν ἐλογίζοντο πρόσωπα. Γνωστὰ εἶναι καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλους, τῶν ὁποίων ἡ δόξα εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐμπορίας, τοῦ πλούτου, καὶ τῆς δυνάμεως, τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀνδρείας,

δεικνύουσιν ἀναντιρρήτως, ὅτι κυβερνῶνται ἀπὸ νόμους ὀρθούς. Κατηργήθη ἡ σπρέβλωσις εἰς τὴν Σουηκίαν, κατηργήθη ἀπὸ ἑνα τῶν Σοφωτάτων τῆς Εὐρώπης Μονάρχων, ὁ ὁποῖος ἀιαβιβάσας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸν θρόνον, καὶ γενόμενος εὐεργετικὸς νομοθέτης, ἔκαμεν ἐπίσης ἐλευθέρους τοὺς ὑπηκόους του, καὶ δὲν τοὺς ὑπέταξε πλὴν εἰς νόμους τοὺς νόμους, ἧτις εἶναι ἡ μόνη ἰσονομία καὶ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἀπαιτήσωσιν οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν παρούσαν τῶν πραγμάτων καλᾶσιν. Δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ σπρέβλωσις ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν σπρατευμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ὄλον τοῦτο ἤθελε νομισθῆ ἄρμοδιωτέρα, ἐπειδὴ οἱ σπραλιῶται εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ κακοηθέστερον μέρος τοῦ ἔθνους. Εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἐξεύρουσι, πόσον εἶναι μεγάλη τῆς συνηθείας ἡ τυραννία, ἤθελε φανῆ πρᾶγμα παράδοξον τὸ νὰ διδάσκωνται τὸν φιλανθρωπότερον τρόπον τοῦ δικάζειν οἱ νομοθέται ἀπὸ ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων τὰς ψυχὰς ἐσκληρύνει ἡ συνήθεια τῆς αἰμαλοχυσίας.

§. 13.

Περὶ ποσότητος τοῦ καιροῦ τῆς δίκης,
καὶ περὶ Παραγραφῆς.

Ἄφ' οὗ γνωρισθούν οἱ ἔλεγχοι, καὶ διορισθῆ
ἢ βεβαιότης τοῦ ἐγκλήματος, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ
δοθῆ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ὁ καιρὸς καὶ τὰ πρόσ-
φορα μέσα τοῦ νὰ δικαιολογηθῆ. Ἀλλ' ὁ και-
ρὸς οὗτος πρέπει νὰ ᾖναι ὀλίγος, διὰ νὰ μὴ
βραδύνη τὴν ποινὴν, τῆς ὁμοίας ἢ ταχύτης εἶναι
ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἰσχυροὺς χαλινοὺς τῶν
ἐγκλημάτων. Ὅστις, διὰ κακῶς νοουμένην φι-
λανθρωπίαν, κρίνει σκληρὰν τοῦ καιροῦ τὴν ὀλι-
γότητα, ἀς συλλογισθῆ, ὅτι τόσον περισσότερον
κινδυνεύει ὁ ἀθῶος, ὅσον εἶναι περισσότερα τῆς
νομοθεσίας τὰ ἐλαττώματα.

Ἀλλ' οἱ νόμοι μόνοι ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ
διορίζωσι τὸ διάστημα τοῦ καιροῦ, ὅσον εἶναι
ἀναγκαῖον εἰς τὴν δικαιολογίαν τοῦ ἐγκαλου-
μένου, καὶ εἰς τοὺς ἐλέγχους τῶν ἐγκλημάτων.
Καὶ ὁ δικαστὴς δὲν ἤθελε πλέον εἶσθαι δι-
καστὴς, ἀλλὰ νομοθέτης, ἂν ἐδιώριζεν αὐτὸς
τὸν ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀπέδειξιν τοῦ ἐγκλήματος
καιρόν. Τὰ δεινὰ ἀμαρτήματα, τῶν ὁποίων
ἡ μνήμη μένει πολυχρόνιος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν

ἀνθρώπων, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃσι καμμίαν παραγραφὴν χρονικὴν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἐγκαλουμένου, ὅστις ἐσώθη μὲ τὴν φυγὴν. Εἰς τὰ μικρὰ ὅμως καὶ ἀφανῆ ἀμαρτήματα πρέπει νὰ δίδῃται χρονικὴ παραγραφὴ, διὰ νὰ μὴν ἴναι διὰ παντὸς ἀδηλος ἡ τύχη τοῦ πολίτου. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ἡ ἀφάνεια καὶ κρυφίότης τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων ἀναιροῦσι τὸ κακὸν παράδειγμα τῆς ἀτιμωρησίας, καὶ δίδουσι καὶ εἰς τὸν πλείσθιν τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ μελανόσῃ, καὶ νὰ γενῆ χρηστότερος.

Ἀρκεῖ μόνον νὰ παρασῆσω ἐν παρόδῳ τοὺς γενικοὺς τούτους κανόνας, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀδύνατον νὰ διορισθῶσιν ἀκριβῶς καὶ κατὰ μέρος, ἐν ὅσῳ δὲν εἶναι γνωστὸν ποία εἶναι ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ποίαν νομοθεσίαν ἔχει, καὶ εἰς ποίας περιστάσεις εὐρίσκειται. Τοῦτο μόνον προσθέτω, ὅτι, ἂν ἀποδειχθῇ ὠφέλιμος ἡ μετρίότης τῶν ποινῶν, οἱ νόμοι αὐξάνοντες, ἢ σμικρύνοντες ἀναλόγως τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς, ἢ τὸν χρόνον τῶν ἐλέγχων, καὶ κρίνοντες ὡς ποινὴν καὶ αὐτὴν τὴν φυλάκωσιν, ἢ τὴν ἐκούσιον φυγὴν τοῦ ἐγκαλουμένου, θέλουσιν συνθέσει κατὰλογον εὐκόλον ὀλίγων μετρίων ποινῶν διὰ πολλὰ τὸν ἀριθμὸν ἀμαρτήματα.

Οἱ χρόνοι ὅμως τῆς παραγραφῆς καὶ τῆς

ἐξελάσεως δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀκριβῶς ἀνάλογοι
 μὲ τὴν δεινότηθα τῶν ἐγκλημάτων. Διότι τό-
 σον ὀλιγώτερον γίνεσθαι πιθανόν τὸ ἐγκλημα,
 ὅσον εἶναι δεινότερον. Εἶναι λοιπὸν περιστάσεις,
 εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ σμικρύνεσθαι ὁ χρόνος
 τῆς ἐξελάσεως, καὶ νὰ μακρύνεσθαι ὁ χρόνος τῆς
 παραγραφῆς, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Τοῦτο φαίνεται
 νὰ ἀντιφάσκη πρὸς ὅσα εἶπα πρότερον, ἠγουν
 ὅτι δύνασθαι νὰ δοθῶσι ποιναὶ ἴσαι εἰς ἐγκλή-
 ματα ἄνισα, ἂν λογισθῆ ὡς ποινὴ καὶ αὐτὸς
 τῆς φυλακώσεως ἢ τῆς παραγραφῆς ὁ χρόνος.
 Διὰ νὰ σαφηνίσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἔννοιάν
 μου, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διαίρῃσω τὰ ἐγκλή-
 ματα εἰς δύο κλάσεις. Ἡ πρώτη εἶναι τῶν δει-
 νῶν ἐγκλημάτων, ἢ ὁποία ἀρχεται ἀπὸ τὸν φό-
 νον, καὶ περιέχει ὅλας τὰς ἐπέκεινα κακουρ-
 γίας. Ἡ δευτέρα εἶναι τῶν μικροτέρων ἐγκλη-
 μάτων. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐπιστηρίζεται εἰς αὐ-
 τὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν. Τὸ νὰ φυλάσση
 τις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, εἶναι δικαίωμα τῆς
 φύσεως. Τὸ δὲ νὰ φυλάσση τὰ ὑπάρχοντά του
 εἶναι δικαίωμα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀσυγ-
 κρίτως ὀλιγώτερα εἶναι τὰ αἴτια, ὅσα παρα-
 κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ σβέσωσι τὴν
 φυσικὴν αἰσθησιν τῆς συμπαθείας, πρᾶττοντες
 ἀμαρτήματα δεινότατα, παρὰ τὰ αἴτια, διὰ

τὰ ὁποῖα, ζηλοῦντες φυσικὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐδαιμονίαν, ἀφελούσι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκουσι νομοθετημένον ἀπὸ τὰς συνθήκας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὄχι τυπωμένον εἰς τὰς καρδίας των. Ἡ μεγίστη διαφορὰ τῆς πιθανότητος τῶν δύο τούτων κλάσεων τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαιτεῖ διαφορὸς παντάπασι κανόνας. Εἰς τὰ δεινότερα, καὶ ἀκολούθως σπανιώτερα ἀμαρτήματα, πρέπει, διὰ τὸ νὰ ἦναι περισσοτέρα ἢ πιθανότητος τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἀλλὰ νὰ σμικρύνεται ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, διότι ἢ ταχύτης τῆς δικαστικῆς ψήφου, ἀναιρεῖ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας, ἥτις εἶναι τόσον ἐπιβλαβεστέρα, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ ἀμάρτημα. Ἐξ ἐναντίας εἰς τὰ ἐλαφρότερα ἀμαρτήματα πρέπει νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγωτέρα ἢ πιθανότης τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ νὰ σμικρύνεται ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγωτέρα ἢ βλάβη τῆς ἀτιμωρησίας. Ἡ διμερὴς τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῆ διαίρεσις δὲν ἤθελεν ἔχει τόπον, ἂν κατὰ τὸ ἴσον μέτρον ἐσμικρύνετο ἢ βλάβη τῆς ἀτιμωρησίας, καθ' ὅσον πύξανετο ἢ πιθανότης τοῦ ἀμαρτήματος. Πρὸς τούτοις, ὁ ἐγκαλούμενος,

ἐν ὧσ' ἀποδειχθῆ ἀθῶος, ἢ ἔνοχος, καὶ ἂν ἤθελεν ἐλευθερωθῆ δι' ἑλλειψιν ἐλέγχων, δύναται καὶ πάλιν νὰ φυλακωθῆ καὶ νὰ ἐξελασθῆ ἐκ δευτέρου διὰ τὸ αὐτὸ ἔγκλημα, εἰάν, πρὸ τοῦ περάσει τῆς διωρισμένης παραγραφῆς ὁ καιρὸς, εὐρεθῶσι νέα σημεῖα διωρισμένα ἀπὸ τὸν νόμον. Τοιοῦτον εἶναι τοῦλάχιστον τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἐπιλήθειον νὰ φυλάσῃ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑπηκόων, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν μίαν διὰ νὰ ὑπεραπίξῃ τὴν ἄλλην. Τὰ δύο ταῦτα καλὰ εἶναι ἢ ἰσόμοιρος καὶ ἀναπαλλοτριῶτος κληρονομία ἐκάστου πολίτου, ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἀφίνωνται τὸ ἐν εἰς τὴν προφανῆ ἢ ὑπόουλον τυραννίαν, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν θορυβώδη τοῦ ὄχλου ἀναρχίαν.

Εἶναι τινὰ ἀμαρτήματα, ἀγκαλὰ συχνὰ, δύσκολα μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἀποδειχθῶσι, καὶ ἢ τοιαύτη δυσκολία κάμνει πιθανωτέραν τὴν ἀθωότητα τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἢ συνέχεια τῶν ἀμαρτημάτων τούτων γεννᾶται ἀπὸ διαφόρους ἄλλας αἰτίας, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀτιμωρησίαν, εἶναι ὀλίγον φοβερὸς ὁ κίνδυνος τῆς ἀτιμωρησίας, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ σμικρύνεται ἐξ ἴσου καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξελάσεως, καὶ ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς. Καὶ ὅμως ἢ μοιχεία, ἢ παιδερασία, μ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀμαρτήματα

τήματα δυσαπόδεικτα, υπόκεινται, κατὰ τοὺς κοινούς νόμους, εἰς τὰς τυραννικὰς εἰκασίας, εἰς τοὺς ἐξ ἡμισείας ἐλέγχους, ὡσὰν νὰ ἡδύνατό τις νὰ ἦναι ἐξ ἡμισείας ἀθῶος ἢ ἔνοχος, ἢ γουν ἐξ ἡμισείας ἄξιος ἀπολύσεως ἢ καλαδίκης. Διὰ ταῦτα τὰ ἀμαρτήματα πρέπει νὰ σπρεβλοῦνται ὁ ἐγκαλούμενος, οἱ μάρτυρες, ὅλος ὁ οἶκος τοῦ δυστυχοῦς ἐγκαλουμένου, καθὼς μὲ παράνομον ἀσπλαγχνίαν διδάσκουν τινὲς Νομοδιδάσκαλοι, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν ὡς κατόνα οἱ δικασταί.

Ποτὲ σχεδὸν δὲν ἐχρήμάτισε νομοθέτης τῶν ἔθνῶν ὁ ὀρθὸς λόγος. Οὔτεν δὲν πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον, ἂν εἰς τὰ δεινότερα καὶ ἀφανέστερα ἀμαρτήματα, ἢ γουν εἰς ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἢ πιθανότης εἶναι ὀλιγωτέρα, οἱ νόμοι ἔκριναν ἱκανὰς τὰς εἰκασίας, ἱκανοὺς τοὺς ἀμφιβόλους καὶ ἀσθενεστιάτους ἐλέγχους, ὡσὰν νὰ ἐσύμφερεν εἰς τὸν δικαστὴν καὶ εἰς τοὺς νόμους ὄχι τὸ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἔγκλημα, ὡσὰν νὰ μὴν ἦτον τόσον περισσότερος ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ καταδικασθῇ ὁ ἀθῶος, ὅσον εἶναι μικροτέρα ἢ πιθανότης τοῦ ἐγκλήματος. Λεῖπει ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους ἢ δραστήριος ἐκείνη τῆς ψυχῆς θέλησις, ἢ τις εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαία εἰς τὰς

μεγάλας κακίας, καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετάς. Μὲ τὰς μεγάλας ἀρετὰς σύγχρονοι βασιλεύουν αἱ μεγάλαι κακίαι εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ὅσα διαληροῦνται ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν κυβερνήσεως, καὶ τὸν θερμότατον ζῆλον τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα σώζονται ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν μέγεθος, ἢ ἀπὸ τὴν σταθερὰν τῶν νόμων χρησιμότητα, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι ἀσθενῆ, καὶ συντελοῦν πλέον εἰς διαλήρησιν παρά εἰς διόρθωσιν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐκ τούτου συνάγεται τὸ ἀξιόλογον τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι αἱ μεγάλαι κακίαι δὲν εἶναι πάντοτε σημεῖον τῆς παρακμῆς τοῦ ἔθνους.

§. 14.

Περὶ ἀμαρτημάτων ἀρχομένων, καὶ περὶ συναιτίων.

Ἀγκαλὰ οἱ νόμοι δὲν πρέπει νὰ κολάζωσι τὸν σκοπὸν, δὲν ἀκολουθεῖ ὁμως ἐκ τούτου, ὅτι ἢ πρώτη ἐπιβολή, ἢ γουν ἢ πράξεις ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀρχεται τὸ ἀμάρτημα, καὶ ἢ ὁσεία φανερώνει τὴν θέλησιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς τελειώσεως τοῦ ἀμαρτήματος, πρέπει νὰ μένη ἀτιμώρητος. Ἡ τοιαύτη πράξις εἶναι ποινῆς ἀξία, ἀγκαλὰ με-

Τριώτερας παρά τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸ τελειω-
 μένον ἀμάρτημα ποιήν. Ἡ ποινὴ ἐμποδίζει καὶ
 αὐτὴν τὴν ἐπιβολὴν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἀμαρτήματος.
 Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς τε-
 λειώσεως τῆς κακίας μεσολαβεῖ πολλάκις χρο-
 νικὸν διάστημα, ἡ ποινὴ τῆς ἀπλῆς ἐπιβολῆς
 πρέσβει νὰ ἦναι μικρότερα παρά τὴν ποινὴν τοῦ
 τελειωμένου ἀμαρτήματος, διὰ νὰ ἔχη μὲ τοῦ-
 τον τὸν τρόπον ἀφορμὴν καὶ καιρὸν μετάνοιας,
 ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ τελειώ-
 σῃ τὸ ἀμάρτημα.

Ὡσαύτως μικρότερα πρέσβει νὰ ἦναι καὶ ἡ
 ποινὴ τῶν συναϊτίων παρά τὴν ποινὴν τοῦ αὐ-
 τουργοῦ τοῦ ἀμαρτήματος. Ὅσον εἶναι περισ-
 σότερος ὁ κίνδυνος, τὸν ὁποῖον ἐνδέχεται πολλοὶ
 ἀναδέχονται, τόσο περισσότερο ἀγωνίζονται νὰ
 τὸν κάμωσιν ἴσοι δι' ὅλους. Ὅθεν εἶναι δυσκο-
 λώτερον εἰς αὐτοὺς νὰ εὕρωσι μετὰ τῶν ἐκεῖ-
 νων, ὅστις ἠθέλει δεχθῆναι νὰ γενῆ αὐτουργὸς
 τοῦ ἀμαρτήματος, ἐπειδὴ εἶναι περισσότερο ὁ
 κίνδυνος αὐτοῦ παρά τὸν κίνδυνον τῶν ἄλ-
 λων. Εἶναι λοιπὸν εὐλογον καὶ νὰ κολασθῆ
 περισσότερο ὁ αὐτουργὸς παρά τοὺς συναϊτίους,
 ἔξω μόνον ἂν εἶχαν τάξιν βραβεῖον εἰς αὐ-
 τὸν οἱ συναϊτίοι. Διότι τότε ἡ ποινὴ πρέ-

πει νὰ ἦναι ἴση εἰς ὅλους, ἐπειδὴ ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν αὐτουργὸν ἀμοιβὴ ἀπὸ τοὺς συναιτίους ἐξισάζει εἰς ὅλους τὸν κίνδυνον. Κατὰ πολλὰ λεπτολόγος ἠθελα ἴσως φανῆ εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν συλλογίζονται πόσον ὠφέλιμον εἶναι τὰ ἰὰ ἀναιρῶσιν οἱ νόμοι, ὅσον εἶναι δυνατὸν, τὰς ἀφορμὰς τῆς συμφωνίας πολλῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀμαρτήματος.

Μερικὰ δικαστήρια συγχωροῦσι τὸ πταῖσμα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἠθελε φανερώσει τοὺς συναιτίους του. Ἡ συγχώρησις αὕτη δύναται νὰ ἦναι καὶ βλαβερὰ καὶ ὠφέλιμος. Εἶναι βλαβερὰ, διότι τὸ Ε'θνος δικαιώνει τοιοῦτοτρόπως τὴν προδοσίαν, τὴν ὁποίαν μισοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ κακοῦργοι. Εἶναι βλαβερὰ, διότι ὀλιγώτερον ὀλέθρια εἰς τὸ Ε'θνος εἶναι τὰ ἀμαρτήματα τῆς ἀνδρίας παρὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ἀνανδρίας, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἀνδρία εἶναι σπάνιος, καὶ προσμένει εὐεργετικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ τὴν κατευθύνη πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν, ἡ δὲ δειλία εἶναι κοινοτέρα, διαδίδεται μὲ εὐκολίαν καὶ κοινωνεῖται ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον ἀυξάνουσα καθ' ἡμέραν. Μὲ ταύτην τὴν συγχώρησιν τὸ δικαστήριον δεικνύει πρὸς τούτοις τὴν ἀμηχανίαν του, καὶ ὁ νόμος φανερώνει τὴν ἰδίαν

ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ ζητεῖ βοήθειαν ἀπ' αὐτὸν τὸν παραβάτην τοῦ νόμου *. Εἶναι ἐξ ἐναντίας ὠφέλιμος, διότι ἐμποδίζει τὰ δεινὰ ἀμαρτήματα, τὰ ὁποῖα φοβίζουσι περισσὰ τὸν λαὸν, ἐν ὧσιν ἀγνοῖ τοὺς αἰτίους. Συνεργεῖ πρὸς τούτοις εἰς τὸ νὰ δείξῃ, ὅτι εὐκόλα παραβαίνει τὰς μερικὰς συνθήκας ὅστις παραβαίνει τὰς κοινὰς συνθήκας τῶν νόμων. Ὁφελιμώτερος ἤθελεν εἶσθαι, κατὰ τὴν γνώμην μου, γε-

* Εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ, ὅτι καὶ τὰ δικαστήρια πίπτουσι εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ὁ νόμος ἀδυνατεῖ, ὡσάντις ἡ ἐξέτασις εἶναι περὶ ἀφανῶν ἀμαρτημάτων. Εἶναι λοιπὸν ὠφελιμώτατον τὸ νὰ βάλῃ τις τὴν ἀπιστίαν καὶ ὑποψίαν ἀναμέσον τῶν κακούργων, τὸ νὰ κάμῃ ἕκαστον ἀπ' αὐτοὺς νὰ φοβῆται ὡς κατήγορον ἕκαστον ἀπὸ τοὺς συναίτιους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του. Γεννᾷ βέβαια ὁ τρόπος οὗτος τὴν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ τὴν γεννᾷ εἰς τὰς καρδίας τῶν κακούργων. Καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως ὠφέλιμον τὸ νὰ μὴν ἦναι θαρραλέοι οἱ κακούργοι. Ἡ εὐτυχευμένη τοῦ Συγγραφέως προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγαθωσύνην καὶ γενναϊότητα τῆς ψυχῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀνθρώπινη ἡθικὴ, τῆς ὁποίας οἱ νόμοι εἶναι τὸ θεμέλιον, καταγίνεται εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, μίτε πρέπει νὰ νομίξῃ ἀρετὴν τὴν πίστιν, τὴν ἴποιαν ἤθελεν ἔχει πρὸς ἀλλήλους οἱ κακούργοι, διὰ νὰ ταράττωσιν ἀκινδύνως τὴν τάξιν, καὶ νὰ παραβαίνωσι τοὺς νόμους. Ἄν εἰς τοὺς φανεροὺς πολέμους δεχόμεθα τοὺς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτομόλους, μὴ δὲν εἶναι κατὰ πολλὰ δικαιότερον νὰ τοὺς δεχόμεθα εἰς τὸν σκοτεινὸν πόλεμον τῶν κακούργων, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ ἀφανεῖς ἐνέδρας καὶ προδοσίας; ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

νικός τις νόμος, ὑπόσχομενος συγχώρησιν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τούτων συναιτίους, ὅστις ἤθελε φανερώσει τὸ ἀμάρτημα, παρὰ μερικὸν συγχωρήσεως διαλάλημα εἰς μερικὴν τινα περίσλασιν. Διότι τοιοῦτος νόμος ἤθελεν ἐμποδίζει τὰς ἐνώσεις καὶ συνομασίας τῶν κακούργων μὲ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον πᾶς ἕνας ἀπὸ τούτων συναιτίους ἤθελεν ἔχει μήπως κινδυνεύσει μόνος αὐτός. Καὶ τὸ δικαστήριον δὲν ἤθελε κάμνει τολμηροὺς τοὺς κακούργους μὲ τὸ νὰ τοὺς διδάσκη, ὅτι εὐρίσκονται περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ νόμος ἔχει χρεῖαν τῆς βοηθείας των. Ὁ τοιοῦτος ὅμως νόμος ἔωρεπεν ἐν ταυτῶ νὰ ἐξορίζη τὸν μνηυτὴν, εἰς τὸν ὁποῖον ἤθελε συγχωρήσει τὸ πταῖσμα Ἀλλὰ τί ματαίως ἀγωνίζομαι νὰ παύσω τῆς συνειδήσεως τὴν παραχὴν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι, συγχωρῶν τὴν προδοσίαν καὶ τὸ ψεῦδος εἰς τοὺς ἱεροὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι τὸ σημεῖον τῆς κοινῆς πίστεως, καὶ τὸ θεμέλιον τῆς Ἡθικῆς τῶν ἀνθρώπων; Ἐπειτα τί κακὸν παράδειγμα δὲν ἤθελε δοθῆ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἂν δὲν ἐπωληροῦτο ἢ ὑπόσχεσις τῆς συγχωρήσεως, ἀλλὰ κατεδικάζετο μὲ μάταια σοφίσματα ὅστις ἐπίστευσε εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τῶν νόμων; Δὲν εἶναι σωάνια ταῦτα τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπάτης

τὰ παραδείγματα· Καὶ διὰ τοῦτο μήτ' εἶναι σπάνιοι, ὅσοι σλοχάζονται τὰ Ἐθνη ὡς μηχανὰς πολυπλόκους, τῶν ὁποίων κινουῦσιν, ὡς θέλουσι, τὰ ἐλατήρια οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἐπιδέξιοι. Αὐτοὶ, ἀνάσθηλοι εἰς ὅσα θέλουσι τὰς ὑψηλὰς καὶ εὐαίσθητους ψυχὰς, διεγείρουσιν εἰς τοὺς ἄλλους μὲ ἀτάραχον ἀγχινοίαν τὰ πλεόν καταθύμια φρονήματα, καὶ τὰ βιαιότατα πάθη, ὅσακις εἶναι ὠφέλιμα εἰς τοὺς σκοπούς των, ψηλαφῶντες τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καθὼς οἱ μουσικοὶ τὰς χορδὰς τῶν ὀργάνων.

§. 15.

Περὶ μετριότητος τῶν ποιῶν.

Γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὴν μόνην θεωρίαν τῶν ἀληθειῶν, ὅσας μέχρι τούτου παρέσθησα, ὅτι τὸ τέλος τῶν ποιῶν δὲν εἶναι τὸ νὰ βασανίζωσι τὰ εὐαίσθητα τῶν ἀνθρώπων σώματα, μήτε νὰ κάμωσιν ἀτέλεστον (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) τὸ τελεσμένον ἀμάρτημα. Τοιαύτη ἀνωφελὴς σκληρότης, ὄργανον τῆς μανίας καὶ τοῦ εὐθουσιασμοῦ, ἢ τῆς ἀδυναμίας τῶν τυράννων, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ὁποία πρέπει νὰ κυβερνᾷ μὲ γαλήνην τὰ μερικὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη, καὶ ὄχι

να ἐνεργῆ αὐτὴ κατὰ πάθος ; Μήπως αἱ κραυγαὶ τοῦ δυστυχοῦς βασανιζομένου δύναται νὰ ἀνακαλέσωσιν ἀπὸ τὸν παρελθόντα χρόνον, ὅστις δὲν ἐπιστρέφει πλέον, τὰς ἤδη τελεσμένας κακίας ; Ἄλλο δὲν εἶναι τῶν ποινῶν τὸ τέλος παρὰ τὸ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν ἔνοχον νὰ προξενήσῃ νέας βλάβας εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ τὸ νὰ μακρύνωσι τοὺς λοιποὺς ἀπὸ τὸ νὰ τὸν μιμηθῶσιν. Ἐκείναι λοιπὸν αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ προκρίνωται, ὅσαι, ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀμαρτήματα, προξενοῦν εἰς μὲν τὰς ψυχὰς τῶν βλεπόντων δραστικωτέραν καὶ μονιμωτέραν, εἰς δὲ τὸ σῶμα τοῦ κολαζομένου, ὅσον εἶναι δυνατὸν, ὀλιγώτερον σκληρὰν τὴν αἴσθησιν.

Τίς δύναται χωρὶς Φρίκην νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰς ἱστορίας τὰ ἀνωφελῆ καὶ βάρβαρα βασανιστήρια, ὅσα ἀσπλάγχτως ἐπεινόησαν καὶ μετειχειρίσθησαν ἀνθρώποι ὀνομαζόμενοι σοφοί ; Τίς εἶναι τόσον ἀναίσθητος, ὥστε νὰ βλέπῃ χωρὶς ἀγανάκτισιν χιλιάδας ἀνθρώπων, ἢ ἀναγκαζομένους ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν προτέρα τῆς φύσεως καλιάσασιν, διὰ νὰ φύγωσι τὰ κακὰ, τὰ ὅποια προξενοῦν, ἢ ὑποφέρουν οἱ νόμοι, βοηθοῦντες πάντοτε τοὺς ὀλίγους, καὶ ἀδικοῦντες τοὺς πολλοὺς, ἢ ἐγκαλουμένους δι' ἀμαρτήματα ἀδύνατα, ἐπινοημένα

μένα ἀπὸ τὴν δειλὴν ἀμαθίαν, ἢ καταδικαζο-
 μένους ὄχι δι' ἄλλο, πλὴν διότι ἐφύλαξαν πι-
 στῶς τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεις καὶ γνώμας;
 Τίς, λέγω, δύναται νὰ τοὺς βλέπη σπαρατ-
 τομένους ἀπὸ ἀνθρώπους ὁμοιοπαθεῖς μὲ βρα-
 δείας καὶ πομπικὰς στρεβλώσεις, καὶ γινομέ-
 νους θάμα τερπνὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ
 ἐνθουσιαστικοῦ ὄχλου;

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ ποιὴ τὸν σκοπὸν τῆς,
 ἀρκεῖ τὸ νὰ ὑπερβάλλῃ τὴν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τῆς
 κακίας ἐλπίζομένην ὠφέλειαν, τὸ νὰ ἦναι βε-
 βαία, * καὶ ἀναπόφευκτος, καὶ τὸ νὰ στερεύῃ τὸν
 ἔνοχον ἀπὸ τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον ἠθελε κερδή-
 σει ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα. Πᾶν τὸ περιπλέον εἶναι
 ἀνωφελές, καὶ ἀκολούθως τυραννικόν. Λαμβά-
 νουσι τοὺς κανόνας τῆς διαγωγῆς τῶν οἱ ἀνθρω-
 ποι ἀπὸ τὴν συνεχῆ τῶν κακῶν ἐνέργειαν, τὰ
 ὅποια ἐξεύρουσι, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀγνώστα εἰς

* Μὲ φαίνεται ἐξ ἐναγίας ὅτι ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ
 συλλογίζεται τὸ ἀβέβαιον τῆς ποιῆς, ὡς ἐκ μέρους
 τοῦ κακούργου, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ποιὴν τόσον φοβερῶ-
 τέραν, ὅσον εἶναι δυνατώτερον εἰς ἐκεῖνον νὰ τὴν ἀποφύγῃ.
 Καθὼς, παραδείγματι χάριν, συμβαίνει εἰς τὰ ἀμαρ-
 τήματα τῆς πυρπολήσεως καὶ τῆς φαρμακείας, τὰ ὅποια
 εἰ πυρπολήται καὶ οἱ φαρμακοὶ εὐκόλα νὰ κρύψωσι δύ-
 ναται, καὶ τῶν ὁποίων τὴν κόλασιν εὐκόλα ἐλπίζουν νὰ
 ἀποφύγωσι. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

αὐτοὺς κακά. Ὑποδέτω δύο Ἐθνη, εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τῆς κλίμακος τῶν ποιῶν, (ἀναλόγου μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἀμαρτημάτων) ἢ ἀνωτάτη ποινὴ εἶναι ἢ ἐπὶ ζωῆς δουλεία τοῦ ἐνόχου, καὶ εἰς τὸ ἄλλο, ὁ τροχός. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν λέγω, ὅτι τὸ πρῶτον θέλει φοβεῖσθαι τόσον τὴν ἐπὶ ζωῆς δουλείαν, ὅσον καὶ τὸ δεύτερον, τὸν τροχόν. Καὶ ἂν τὸ πρῶτον ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσάξῃ εἰς τὰ δικαστήριά του τὰς μεγίστας ποινὰς τοῦ δευτέρου, ὡσαύτως εὐλογον ἤθελε κριθῆναι νὰ αὐξηθῶσι καὶ αἱ ποινὰ τοῦ δευτέρου, διαβαίνουσα κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὸν τροχόν εἰς τὰς βραδυτέρας καὶ περιεργότερας βασάνους, καὶ τελευταῖον εἰς αὐτὰς τὰς ἀκρας ἐξακριβώσεις τῆς γνωστῆς ἐπιστήμης τῶν τυράννων.

Ὅσον αἱ κολάσεις γίνονται σκληρότεραι, τόσον ἀποσκληρύνονται καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐξισαζόμενα μὲ τὴν ἀγριότητα τῶν νόμων, καθὼς ἐξισάζονται τὰ ὑγρά μὲ τὸ περιέχον αὐτὰ ἀγγεῖον. Καὶ ἡ αείζωος ἰσχύς τῶν παθῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε μετὰ ἐκατὸν χρόνους σκληρῶν κολάσεων ὁ τροχός δὲν θέλει φαίνεσθαι πλέον φοβερώτερος ἀφ' ὅ,τι πρότερον ἐφαίνετο ἢ φυλακὴ*.

* Δὲν εἶμαι τῆς αὐτῆς γνώμης μὲ τὸν Συγγραφέα. Σκληρύνει βέβαια τὰς ψυχὰς ἢ σκληρότης τῶν νόμων, καὶ

Τῆς ποινῆς ἢ σκληρότης κάμνει τὸν ἔνοχον τολμηρότερον εἰς τὸ νὰ τὴν ἀποφύγῃ, καὶ τὸν παρακινεῖ νὰ πράξῃ περισσοτέρας κακίας, διὰ νὰ μὴ λάβῃ τὴν ποινὴν μιᾶς μόνης. Αἱ δεινόταται καὶ φονικώταται κακούργια συνέβησαν πάντοτε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, ὅπου αἱ κολάσεις ἦσαν σκληρόταται. Διότι τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς θηριώδους σκληρότητος, τὸ ὁποῖον ᾠδήγει τὸν κάλαμον τοῦ νομοθέτου, ἐκυβέρνα καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πατροκτόνου καὶ τοῦ φονέως. Ἀπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα κινούμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενοι ὑπηγόρευον νόμους σκληροὺς εἰς τὰς σκληρὰς καὶ δουλωμένας ψυχὰς τῶν ὑπηκόων, οἱ δὲ ἰδιῶται κατέσφαζον τοὺς τυράννους, διὰ νὰ ἀναγορεύσωσι νέους ἄλλους τυράννους.

Γεννῶνται ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῶν ποινῶν ἄλλα δύο ὀλέθρια ἐπακολουθήματα, ἐναντία

τοῦ πάσχειν ἢ ἔξις. Ἀλλ' ὅταν ὁ ἀδῶς ζῆ ἡσυχὸς καὶ ἀσφαλῆς, αἱ ἀποκείμεναι εἰς τοὺς κακούργους ποιναὶ θέλουν πάντοτε φοβίζεαι, χωρὶς νὰ σκληρύνωσι τὰς ψυχὰς, μήτ' εἶναι φόβος μήπως αἱ ψυχὰὶ συνειθίσωσι νὰ συλλογίζωνται χωρὶς φρίκην τὴν σφρέβλωσιν τῶν μελῶν, καὶ τὸν ἐκ τῆς σφρέβλώσεως ὀδυνηρὸν θάνατον. Μ' ὅλον τοῦτο δαξάζω κ' ἐγὼ, ὡς ὁ Συγγραφεὺς, ὅτι εἶναι ἀνωφελὲς τῶν ποινῶν ἢ σκληρότης, καὶ μάχομαι τὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλ' ἔχει καὶ τὰς γεικὰς ἀρχὰς του. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι, ὅτι δυσκόλως φυλάσσειαι ἢ οὐσιώδης ἀναλογία μετὰ τοῦ ἀμαρτήματος καὶ τῆς ποινῆς. Διότι, ὅσον διάφορα καὶ ἀν ἦναι τὰ εἶδη τῶν ποινῶν, ὅσα ἐπεινόησεν ἢ ἀσπλαγχνία, δὲν ὑπερβαίνουσι μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἐσχάτην ἐκείνην δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, περιορισμένην ἀπὸ τὴν αἴσθησιν καὶ κρᾶσιν τοῦ σώματος, μῆτε, ἀφ' οὗ φθάσῃ τις εἰς τοῦτο τὸ ἄκρον, δύνασιν πλεονεῖν εὐρὴν ποινὴν ἀνάλογον εἰς δεινότερα καὶ βλαπτικώτερα ἀμαρτήματα. Τὸ δεύτερον ἐπακολούθημα εἶναι, ὅτι ἀπὸ ταύτην τῶν ποινῶν τὴν σκληρότητα γεννᾶται ἢ ἀτιμωρησία. Εἰς τὸ καλὸν, καθὼς καὶ εἰς τὸ κακὸν, ἢ αἴσθησις τῶν ἀνθρώπων εἶναι περικλεισμένη εἰς ὅρια. Καὶ αἱ κατὰ πολλὰ σκληραὶ ποιναὶ εἶναι ἔργον προσωρινῆς μανίας, ἀλλ' ὄχι πολὲν σταθερὸν σύστημα, ὅπως ἔπρεπε νὰ ἦναι οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι ἀν ἦναι σκληροὶ, ἢ καταργουῖναι, ἢ γεννῶσι τὴν ὀλέθριον ἀτιμωρησίαν.

Κάμνω τέλος μὲ τοῦτον τὸν σλοχασμόν. Τὸ μέγεθος τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογον μὲ τὴν παρούσαν κατὰστασιν τοῦ Ἔθνους. Ἰσχυρότεροι καὶ αἰσθητικώτεροι πρέπει νὰ ἦναι αἱ ποιναὶ εἰς τὰς σκληρὰς ψυχὰς τοῦ Ἔθνους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον μόλις ἀφῆκε τὴν θηριώδη

κατάστασιν τῆς φύσεως· Κεραυνὸς χρειάζεται διὰ τὸν ἄγριον λέοντα, τὸν ὁποῖον ἐρεθίζει, χωρὶς τὴν βλάβην, τὸ πυροβόλον ὄργανον. Ἀλλ' ὅσον αἱ ψυχαὶ μαλακύνονται εἰς τὴν καλῶς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἤγουν ὅσον γίνονται πλέον εὐαίσθητοι, τόσον πρέπει νὰ σμικρύνεται τῶν ποινῶν ἡ σφοδρότης, διὰ τὴν ἵνα πάντοτε ἀνάλογα τὰ ἀντικείμενα μὲ τὴν αἴσθησιν.

§. 16.

Περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου.

Ὁ ἀνωφελὴς τῶν ποινῶν πολλαπλασιασμὸς, ὅστις ποτὲ δὲν ἐδιώρθησε τοὺς ἀνθρώπους, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐξελάσῃ, ἂν ὁ θάνατος ἦναι ἀληθῶς ποινὴ ἀφέλιμος καὶ δικαία εἰς τὴν καλῶς ὀργανισμένην πολιτικὴν διοίκησιν. Πόθεν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ σφάζωσι τοὺς ὁμοίους των; Ὅχι βέβαια ὅθεν γεννῶνται οἱ νόμοι καὶ ἡ Ἡγεμονία. Οἱ νόμοι εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν ἐλαχίστων μερίδων τῆς ἰδίας ἐκάστου ἐλευθερίας, καὶ παριστάνουσι τὴν κοινὴν θέλησιν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ συνάθροισμα τῶν μερικῶν θελήσεων. Ἀλλὰ ποῖος ἠθέλησέ ποτε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἑξουσίαν νὰ τὸν φονεύωσι; Ποῖος συγκατένευσε νὰ συνεισφέρει εἰς

τὴν κοινὴν παρακαταθήκην τῆς πολιτικῆς κοινω-
νίας, τὸ ἀξιολογώτερον ἀπ' ὅλα τὰ γαθὰ,
τὴν ζωὴν τοῦ, ἀλλ' τοῦ νὰ δώσῃ τὴν ἐλαχί-
στην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του * ; Καὶ ἀν-
αὐτὸ ἀληθῶς συνέβη, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ
συμφωνήσῃ μὲ τὴν κοινὴν γνώμην ταύτην, « ὅτι
» ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος νὰ φονεύσῃ ἑαυ-

* Διότι ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον ἀπ' ὅλα
τὰ γαθὰ, διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ἕνας συγκατένευσε νὰ δώσῃ
εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ φονεύῃ
ἐκεῖνον, ὅστις ἠθέλει φονεύσει ἄλλους. Οὐδεὶς βέβαια ἠθέ-
λησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ
νὰ τὸν φονεύῃ διὰ πᾶσαν ὁποιανδήποτε πρόφασιν. Ἀλλ'
ἕκαστος ἐπιθυμῶν νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, καὶ
κἀνέναν μὴ προβλέπων τὴν θέλησιν (τὴν ὁποίαν τότε δὲν
εἶχε) τοῦ νὰ στερήσῃ τὴν ζωὴν τοῦς ἄλλους, ὅλοι ὁμοῦ
ἐνόμισαν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς
τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν, ὑπεράσπισιν καὶ ἐκδίκησιν. Εὐ-
κολα καταλαμβάνει πᾶς ἕνας, ὅτι ὅστις λέγει, Συγκα-
ταγέυω εἰς τὸ νὰ μὲ θανατώσωσιν, ἀν' ἐγὼ θανα-
τώσω ἄλλον, συλλογίζεται ἐν ταύτῳ καὶ τοῦτο, Δὲν
θέλω φονεύσει ἄλλον. Ὁθεν ὁ νόμος, τὸν ὁ-
ποῖον δέχομαι, θέλει εἰσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ,
καὶ ὄχι κατ' ἐμοῦ. Ἡ συνθήκη αὕτη εἶναι τόσον σύμ-
φωνος μὲ τὴν φύσιν, ὥστε πολλάκις ἔχει χώραν καὶ εἰς
τὰς μερικὰς κοινωσίας, ὁποῖαι εἶναι αἱ συνομοσῖαι, εἰς
τὰς ὁποίας ὀρκίζονται οἱ συνομῶται νὰ χύσωσι τὸ αἷμα
ἐκείνου, ὅστις ἐξ αὐτῶν ἠθέλην ἀνακαλύψει τὴν συνομο-
σίαν. Ἡ δικαιοσύνη τῆς θανατικῆς ποινῆς θεμελιούται
ἐπάνω εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ συναίεσιν. Ἀν' ὁ θά-
νατος ἦναι ἀναγκαῖος, εἶναι δίκαιος. Ἀλλὰ μένει τὸ νὰ
ἐξετάσωμεν ἀν' ἦναι ἀναγκαῖος. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΑΚ.

» τόν; « Ἡ' θελε βέβαια ἔχει τὴν ἐξουσίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς, ἀν ἡδύνατο νὰ τὴν δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους, ἢ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν ὀλόκληρον.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δικαίωμα, ἀλλὰ πόλεμος ὅλου τοῦ ἔθνους ἐναντίον εἰς ἓνα πολίτην, τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον ἔκριεν ἀναγκαῖον ἢ ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν. Ἀν ὁμως ἀποδείξω, ὅτι δὲν εἶναι μὴτ' ὠφέλιμος, μὴτ' ἀναγκαῖος ὁ θάνατος, θέλω νικήσει κρίσιν τόσον ἀξιολογωτέραν, ὅσον ὁ κρινόμενος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Διὰ δύο μόνας αἰτίας δύναται νὰ κριθῇ ἀναγκαῖος ὁ θάνατος τοῦ πολίτου. Ἡ πρώτη εἶναι, ὅταν αὐτὸς, μ' ὅλον ὅτι στερημένος τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν φυλάκωσιν, ἔχη ὁμως τοιαύτας μὲ ἄλλους σχέσεις, καὶ δύναμιν τοσαύτην, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ ἡ εἰρήνη καὶ ἡσυχία ὅλου τοῦ ἔθνους, ἢ ὅταν ἡ ζωὴ του δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν τὸ ἔθνος ἀναλαμβάνῃ, ἢ ἀποβάλλῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἢ εἰς καιρὸν ἀναρχίας, ὅταν αἱ ἀταξίαι κρατῶσι τὸν τόπον τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ βασιλεύουσι μὲ γαλήνην οἱ νόμοι, ἐν ὅσῳ ἡ παροῦσα πολιτικὴ κατὰστασις ἀρέσκει εἰς ὅλον τὸ ἔθνος,

καὶ ὑπερασπίζεται ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν μὲ τὴν δύναμιν, καὶ μὲ τὴν δραστικωτέραν καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δύναμιν, τὴν ὑπόληψιν, ἐν ᾧ ἢ ἐξουσία εὐρίσκειται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γνησίου Ἡγεμόνος, ἐν ᾧ ὁ πλοῦτος ἀγοράζει ἡδονὰς, καὶ ὄχι ἀξιώματα, ἐγὼ δὲν εὐρίσκω οὐδεμίαν ἀνάγκην τοῦ νὰ φονεύεται ὁ πταίσας πολίτης. Ἡ δευτέρα αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἠθελε φαῖναι δίκαια καὶ ἀναγκαῖα ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, εἶναι ὅταν ἄλλο δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς λοιποὺς νὰ πράξωσι τὰς αὐτὰς κακίας παρὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θανάτου.

Καὶ ἂν ἡ πεῖρα ὅλων τῶν αἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δὲν ἐμπόδισε τοὺς τολμηροὺς κακούργους νὰ βλάβωσι τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, ἂν τὸ παράδειγμα τῶν Ρωμαίων, καὶ εἴκοσι ἔτη βασιλείας τῆς Αυτοκράτορος τῆς Μοσκοβίας Ελισάβετ, ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς τῶν Ἐθνῶν τοὺς Πατέρας τὸ παράδειγμα τοῦτο, λαμπρότερον ἀπὸ πολλὰς νίκας ἀγορασμένας μὲ τὴν αἰματοχυσίαν τῶν Ἰέννων τῆς πατρίδος, ἂν ὅλα ταῦτα, λέγω, δὲν ἦναι ἱκανὰ νὰ καταπέισωσι τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν, παρ' ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἱκανὸν εἶναι νὰ ἐξελέσῃ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Δὲν κινεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τόσον ἢ ἐπί-
 τασις, ὅσον ἢ ἐκλασις τῆς ποινῆς. Διότι εὐκο-
 λώτερον καὶ μονιμώτερον ἐρεθίζειται ἢ αἰσθητικὴ
 ἡμῶν δύναμις ἀπὸ τούς ἐλαχίστους, ἀλλ' ἐπα-
 ναλαμβανομένους συνεχῶς τύπους, παρὰ ἀπὸ
 τὰς σφοδρὰς, ἀλλὰ προσωρινὰς διαθέσεις. Ἡ
 ἔξις καὶ ἡ συνήθεια μᾶς κυβερνῶσιν ὅλους. Καὶ
 καθὼς λαλοῦμεν, περιπαλοῦμεν, καὶ πράττο-
 μεν ὅλα τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, βοηθούμενοι
 ἀπὸ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἔξεως, οὕτω λαμ-
 βάνομεν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐννοίας ἀπὸ τῶν πραγ-
 μάτων τούς συνεχεῖς καὶ μονίμους τύπους.
 Ἐμποδίζει τούς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ἀμαρ-
 τήματα ἰσχυρῶς ὄχι τὸ προσωρινόν, ἀγκαλὰ
 Φρικῶδες, θάναμα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸ
 μακρὸν καὶ ἐπίπονον παράδειγμα τοῦ κακούρ-
 γου, ὅστις, στερημένος τὴν ἐλευθερίαν του,
 ἀναγκάζεται νὰ ὑπερεῖῃ ὡς κλῆνος, διὰ νὰ
 πληρώσῃ μὲ τούς μακροὺς καὶ συνεχεῖς κόπους
 τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ συνεχὴς λογισμὸς οὗ-
 τος « Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν θέλω
 » καλαδικασθῆ ἐπὶ ζωῆς μου καὶ ἐγὼ, ἀν
 » πράξω τοιαύτας κακίας « εἶμαι πολλὰ δρασ-
 τικώτερος παρὰ τὸν λογισμὸν τοῦ θανάτου,
 τὸν ὁποῖον κρύπτει πάντοτε ἀπὸ τούς ὀφθαλ-

μοὺς τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀδηλότης τοῦ μέλλοντος.

Ὁ τύπος ὁ γινόμενος ἀπὸ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἀγκαλὰ ἰσχυρὸς, ἐξαλείφεται ὁμως ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν μνήμην, ὁ ὁποῖος φυσικὰ κλίνει εἰς τὸ νὰ λησμονῇ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον οὐσιώδη καὶ ἀναγκαῖα πράγματα, μάλιστα ὅταν ταρασσεῖται ἀπὸ τὰ πάθη. Εἶναι καιρὸν γενικὸς, ὅτι οἱ σφοδροὶ τύποι τῶν παθῶν ἐκπλήττουσιν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὄχι πολὺν καιρὸν. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἐπιήδειοι εἰς τὸ νὰ γεννῶσι τὰς παραδόξους ἐκείνας μεταβολὰς, αἱ ὁποῖαι κάμνουσιν αἰφνιδίως τοὺς κοινούς ἀνθρώπους, ἢ Πέρσας, ἢ Λακεδαιμόνας. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ γαληνὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους, οἱ τύποι τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ἦναι πλέον συνεχεῖς παρὰ ἰσχυροί.

Εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους ὁ φονευόμενος κατὰδικὸς γίνεται ἀπλοῦν θέαμα, καὶ ὀλίγους τινὰς κινεῖ εἰς συμπάθειαν ἐνωμένην μὲ ἀγανάκησιν. Ταῦτα τὰ δύο φρονήματα κυριεύουν περισσότερο τῶν θεατῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὄχι ὁ σωτηριώδης φόβος, τὸν ὁποῖον ζηλεῖ νὰ ἐμψυχεύσῃ ὁ νόμος. Ἐξ ἐναντίας ὅταν αἱ ποιναὶ ἦναι μέτρια, ἀλλὰ συνεχεῖς, τὸ κυριεῦον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ πάθος εἶναι ὁ φόβος, διότι

εἶναι μόνος. Ὅριον λοιπὸν τῆς αὐστηρότητος τῶν ποινῶν πρέπει νὰ γίνεται ἢ συμπάθεια, ἢ γουν δὲν πρέπει νὰ κολάζεται τόσον ὁ καλὰδικος, ὥστε νὰ κινῶνται οἱ θεῶν εἰς συμπάθειαν, καὶ νὰ πάσχωσιν αὐτοὶ περισσότερον παρὰ τὸν κολαζόμενον ἔνοχον.

Διὰ νὰ ἦναι δικαία ἡ ποινὴ, πρέπει νὰ ἔχη τόσων μόνων αὐστηρότητα, ὅση εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν κακίαν. Ἀλλ' οὐδεὶς συλλογισζόμενος ἤθελεν ἐκλέξει τὴν ὀλοτλητὴν ἐπὶ ζωῆς στέρησιν τῆς ἐλευθερίας του, ὅσον ὠφελιμώτατον ἤθελεν εἶσθαι εἰς αὐτὸν τὸ ἀμάρτημα. Ἄρα ἡ ποινὴ τῆς ἐπὶ ζωῆς δουλείας εἶναι τόσον ἰκανὴ, ὅσον καὶ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου *, νὰ ἐμποδίσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς τολμηροτάτους κακούργους ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα. Ἀλλ' ἐγὼ προσθέτω ὅτι εἶναι καὶ ἰκανώτερα παρὰ τὴν

* Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶμαι καὶ ἐγὼ μὲ τὸν συγγραφέα, τοῦ ὁποίου τὰ ἐπιχειρήματα κάμνουν τύπους βαθεῖς καὶ πληροφοροῦν ἐξ ἀνάγκης τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι ἐλισμόνησεν ἐνθαῦθα (καὶ ἔκαμε καλὰ νὰ λησμονήσῃ) τὴν πρὸς τὸν κακούργον συμπάθειαν καὶ φιλανθρωπίαν. Εἰς τὰ δεσμά, εἰς τὴν μασιγίωσιν, εἰς τὸ σιδηροῦν κλωβίον, ἡ ἀπειπισία γίνεται εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὅχι τελευτὴ τῶν παλαιῶν. Ἡ ποινὴ αὕτη εἶναι φοβερώτερα καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν τροχόν, σκληρότερα καὶ ἀπὸ τὸν σκληρότατον θάνατον. Ἀλλ' ἰσχυρὰ δίδει συχνά

περὶ τὴν τοῦ θανάτου· Διότι πολλοὶ βλέπουσι τὴν θάνατον μὲ ἀτάραχον καὶ γαληνὸν ὄμμα, οὗτος δὲ ἐνθουσιασμὸν μανιώδη, ἕτερος διὰ κενοδοξίαν, ἢ ὁποῖα μᾶς συνοδεύει πολλάκις καὶ ἕως εἰς τὸν τάφον, ἄλλος διὰ τελευταίαν ἀπελπισίαν, ἢ ὁποῖα τὸν παρακινεῖ νὰ προλιμήσῃ τὸν θάνατον παρὰ ζωὴν ἀθλίαν· Ἀλλὰ τὰ δεσμὰ, ἢ μαστίγωσις, καὶ τὸ σιδηροῦν κλωβίον, ἀφανίζουσι τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν κενοδοξίαν τοῦ καλαδίκου, καὶ ἢ ἀπελπισία γίνεται εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὅχι τελευτῆ τῶν παλαιῶν· Ὑποφέρει εὐκολώτερον ἢ ἀνθρώπινος ψυχὴ τοὺς σφοδρούς, ἀλλὰ προσωρινούς πόνους, παρὰ τὴν συνεχῆ καὶ πολυχρόνιον αἰδέαν· Διότι συμπυκνοῦται, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, καὶ συσπρίφεται πρὸς ὀλίγον διάστημα καιροῦ εἰς ἑαυτήν, διὰ νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ ἀποβάλλῃ τοὺς σφοδρούς πόνους, ἀλλ' ἀτονεῖ καὶ ἐκλύεται ἡ δύναμις τῆς, ὅταν οἱ πόνοι ἦναι συνεχεῖς καὶ μακροί· Ὁ θάνατος τοῦ ἐνόχου δὲν δίδει πλὴν ἓν μόνον

καὶ μόνιμα παραδείγματα, εἶναι δρασικώτερα, καὶ ἀκολούθως προτιμώτερα τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἢ ὁποῖα δὲν μένει πλὴν πολλὰ μικρὸν διάστημα χρόνου, καὶ πολλάκις καταφρονεῖται ἀπὸ τοὺς τολμηροὺς κακούργους· Τοῦτο εἶναι, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ἀληθές αἴτιον διὰ τὸ ὅμοιον εἶναι προτιμώτερα τοῦ θανάτου ἢ μακρὰ καὶ ἐπίπονος δουλεία.

παραδειγμα ποινης εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία δίδει συχνὰ καὶ μόνιμα παραδείγματα. Καὶ ἂν ἦναι ὠφέλιμον τὸ νὰ βλέπωσιν οἱ ἄνθρωποι συνεχῶς τῶν νόμων τὴν δύναμιν, ἔπρεπεν ἀκολούθως νὰ ἦναι συνεχεῖς καὶ αἱ ποινὰι τοῦ θανάτου. Ἀλλ' ἡ συνεχὴς ποινὴ τοῦ θανάτου ὑποθέτει συνεχῆ ἁμαρτήματα, ὑποθέτει ὅτι δὲν φοβίξει ἱκανῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἢ γουν ὅτι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἐν ταύτῳ ὠφέλιμος.

Ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία, ἠθέλεν ἴσως εἰπεῖ τις, εἶναι ἐξ ἴσου ἐπίπονος καθὼς καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀκολούθως ἐξ ἴσου σκληρά. Εἰς αὐτὸ ἀποκρίνομαι, ὅτι ἂν συγκεφαλαιώσωμεν ὅλας τὰς δυστυχεῖς τοῦ χρόνου σιγμὰς, τὰς ὁποίας αἰσθάνεται ὅστις ἐσπληθήτη τὴν ἐλευθερίαν του, ἡ διηνεχὴς δουλεία εἶναι ἴσως καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν θάνατον σκληρότερα. Ἀλλ' αἱ σιγμαὶ αὗται εἶναι διαμοιρασμέναι εἰς ὅλον τῆς ζωῆς τὸ διάστημα, ἡ δὲ ποινὴ τοῦ θανάτου προβάλλει ὅλην τῆς τὴν ἰσχὺν εἰς ὀλίγον διάστημα χρόνου. Εἶναι πρὸς τούτοις ἡ ποινὴ τῆς δουλείας ὠφελιμωτέρα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκπλήττει περισσότερον τὸν θειῆν παρὰ τὸν πάσχοντα. Διότι ὁ πρῶτος θειρεῖ ἐν ταύτῳ ὅλων τῶν δυστυχιῶν στιγμῶν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ὁ δεύτερος ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῆς παρούσης σιγ-

μῆς νὰ συλλογισθῆ τὴν μέλλουσαν. Μεγαλεί-
τερα φαίνονται πάντοτε τὰ κακὰ εἰς τὴν φαν-
τασίαν. Οἱ πάσχων εὐρίσκει τρόπους παρηγορίας,
τοὺς ὁποίους μὴτ' ἐξεύρουν μῆτε πιστεύουν οἱ
θεαταί, διότι κρίνουν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν
αἴσθησιν, τὴν σκληρυμένην ψυχὴν τοῦ πάσχοντος.

Ἐξεύρω ὅτι τὸ νὰ ἀναπλήσῃ τις τοὺς λο-
γισμοὺς τῆς ψυχῆς του, εἶναι τέχνη, τὴν ὁποίαν
διδάσκει ἡ ἀνατροφή. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλέπτης,
παραδείγματος χάριν, δὲν ἔμαθε τὴν τέχνην
ταύτην, δὲν ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου ὅτι μῆτε ἐνερ-
γοῦσιν εἰς αὐτὸν οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς του.
Τοιοῦτος εἶναι σχεδὸν ὁ συλλογισμὸς, τὸν
ὁποῖον κάμνει ὁ κλέπτης, ἢ ὁ φονεὺς, ὅταν διὰ
ποινὴν τῆς κακίας του προσμένῃ τὴν ἀγχόνην, ἢ
τὸν τροχόν. « Ποίους νόμους μὲ ἀναγκάζουσι
» νὰ σέβωμαι; Κατ' αὐτοὺς ὁ πλούσιος δια-
» φέρει παντάπασιν ἀπ' ἐμέ. Αὐτὸς μὲ ἀρνεῖ-
» ται μικρὰν ἀργυρίου βοήθειαν, τὴν ὁποίαν
» ζητῶ, καὶ μὲ πέμπει εἰς ἐργόχειρον, τοῦ
» ὁποίου τὸν κόπον δὲν ἐδοκίμασε ποτέ. Τίς
» ἔθηκε τοὺς τοιοῦτους νόμους; Οἱ πλούσιοι
» καὶ οἱ δυνατοί, οἱ ὁποῖοι δὲν κατεδέχθησαν
» ποτὲ νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν αὐχμηρὰν τοῦ
» πτωχοῦ καλύβην, διὰ νὰ τὸν ἴδωσι μοιρά-
» ζοντα ξηρὸν καὶ πεπαλαιωμένον ἄρτον εἰς τὰ

» πεινώϊά του τέκνα, καὶ τὴν κλαίουσαν γυ-
 » ναῖκα. Ἄς διαρρήξωμεν τοὺς τοιοῦτους
 » δεσμούς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλέθριοι εἰς τοὺς πε-
 » ρισσοτέρους, καὶ ὠφέλιμοι εἰς ὀλίγους τινὰς
 » ἀσπλάγχνους τυράννους. Ἄς πολεμήσωμεν
 » τὴν ἀδικίαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς. Θέλω
 » ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρώτην καλᾶστασιν τῆς
 » φυσικῆς αὐτονομίας μου, θέλω ζῆσει ἐλευ-
 » θερος καὶ εὐτυχῆς πρὸς ὀλίγον καιρὸν μὲ τοὺς
 » καρπούς τῆς ἀνδρίας μου. Θέλει φθάσει
 » ἴσως ἡ ἡμέρα τοῦ πόνου καὶ τῆς μετανόιας.
 » Ἄλλ' ὁ πόνος θέλει εἶδαι ὀλιγοχρόνιος, καὶ
 » διὰ μίαν ἡμέραν πόνου, θέλω ἀπολαύσει
 » πολλῶν ἐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἡδονήν. Συνω-
 » δευμένος μὲ ὀλίγους τινὰς ὑποκειμένους εἰς
 » τὴν ἐξουσίαν μου, θέλω διορθώσει τῆς τύχης
 » τὰ σφάλματα, καὶ θέλω βλέπει χλωμούς καὶ
 » τρέμοντας ἔμπροσθέν μου τοὺς τυράννους
 » τούτους, οἱ ὅποιοι μὲ ὑβριστικὴν ἀλαζονείαν
 » μὲ κρίνουν ὑποδεέστερον καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ
 » ἄλογα ζῶα, ὅσα τρέφουσιν εἰς τοὺς οἴκους
 » των α. Παριστάνεται τότε εἰς τὸν νοῦν τοῦ
 » κακούργου καὶ ἡ Θρησκεία, τὴν ὁποίαν κακο-
 » μελαχειρίζεται, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ
 » δεικνύουσα εἰς αὐτὸν εὐκολὸν τὴν μετάνοιαν, καὶ
 » βεβαίαν σχεδὸν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀγωνίου μακα-

ριότητος, σμικρύνει κατὰ πολλὰ τὴν Φρίκη τῆς τελευταίας ἐκείνης τραγωδίας.

Ἀλλ' ὅστις συλλογίζεται, ὅτι κινδυνεύει νὰ περάσῃ πολὺ μέρος, ἢ καὶ ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, εἰς τὴν δουλείαν καὶ εἰς τὸν πόνον, ἔμπροσθεν τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ζῆ ἑλεύθερος, καὶ νὰ γένη δούλος αὐτῶν ἐκείνων τῶν νόμων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρότερον ὑπερασπίζετο, παραβάλλει ὅλα ταῦτα τὰ κακὰ μὲ τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐκβάσεως τῶν ἀμαρτημάτων του, καὶ μὲ τὴν ὀλιγότητα τοῦ καιροῦ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ὠφελείας. Ἐτυποῦται βαδύτερον εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ παράδειγμα τῶν, ὅσοι κολάζονται ἐπὶ ζωῆς διὰ τὰς ἀφροσύνας των, παρὰ τὸ θέαμα τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἢ ὁποία τὸν σκληρύνει ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν διορθώσῃ.

Εἶναι πρὸς τούτοις βλαβερὰ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, διότι δίδει παράδειγμα σκληρότητος καὶ ἀπηνείας εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν τὰ πάθη, ἢ τοῦ πολέμου ἢ ἀνάγκη, ἐδίδαξαν τὴν χύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, δὲν ἔπρεπε καὶ οἱ νόμοι (τῶν ὁμοίων σκοπῶς εἶναι νὰ μαλακύνωσι τὴν διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων) νὰ πολλαπλασιάζωσι τοιαῦτα θηριώδη παραδείγματα, καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φόνους ὀλεθριώτερα,

τερα, καθ' ὅσον ὁ νομικὸς θάνατος γίνεται μὲ παρασκευὴν καὶ διαλύωσιν νομικὴν. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι εἶναι δήλωσις τῆς κοινῆς θελήσεως, ἐπειδὴ ἀποστρέφονται καὶ κολάζουσι τὸν φόνον, ἀτοπον μὲ φαίνεται νὰ φονεύωσιν αὐτοὶ δημοσίως, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς κατὰ μέρος πολίτας ἀπὸ τὸν φόνον. Νόμοι ἀληθεῖς καὶ ὠφέλιμοι εἶναι μόνοι ἐκεῖνοι, ὅσοι γεννῶνται ἀπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἤθελε καὶ προβάλλει εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ φυλάζει αὐτὸς, ἂν δὲν ἐχώριζε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀπὸ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ τί φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς κοινῆς τοῦ θανάτου, ἄς θεωρήσῃ τὴν ἀγανάκησιν καὶ καταφρόνησιν, μὲ τὰς ὁποίας ἕκαστος βλέπει τὸν δήμιον, ὁ ὁποῖος μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι ἀθῶος ὑπερήτης τῆς κοινῆς θελήσεως, ἔπρεπε νὰ νομίζε-ται καλὸς πολίτης, ὡς συνεργὸς τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὡς ὄργανον ἀναγκαῖον τῆς ἐσωτερικῆς κοινῆς ἀσφαλείας τοῦ ἔθνους, καθὼς ὁ στρατιώτης εἶναι τῆς ἐξωτερικῆς * . Τί λοιπὸν εἶναι

* Τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει ἀδικον τὴν θανατικὴν ποινὴν. Εἶπα τίνι τρόπῳ ἡ κοινὴ θελήσις συγκατένευσεν εἰς αὐτὴν, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν οἱ νόμοι διώρισαν τὸν θάνατον τοῦ φονέως. Ἡ φρικώδης ἀποστρέφῃ, τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα διὰ τὸν δήμιον, προέρχεται ἀπὸ τὴν συμπάθειαν,

τὸ αἴτιον ταύτης τῆς ἀνλιθάσεως; καὶ διὰ τί δὲν ἐδυνήθη ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὸ φρόνημα τοῦτο; Διότι εἰς τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδότερον μέρος, ὅπου φυλάττονται οἱ πρωτότυποι τῆς φύσεως νόμοι, οἱ ἀνθρώποι εὕρηκαν τυπωμένον, ὅτι ἡ ζωὴ των δὲν ὑπόκειται εἰς κἀνεὸς ἄλλου ἐξουσίαν,

τὴν ὁποῖαν φυσικὰ πᾶς ἕνας ἔχει πρὸς τοὺς ὁμοίους του, καὶ ἡ ὁποία ἠθέλην εἶσθαι ἡ αὐτὴ, ἀν τοὺς ἔβλεπεν εἰς ἐκείνην τὴν κατὰστασιν, ὅπου ἡ ἀπειλωσὶς γίνεσθαι εἰς αὐτοὺς ἀρχὴ νέων κακῶν, ὅχι τελευτῆ τῶν παλαιῶν. Ἀντὶ τοῦ ξίφους δὸς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου δεσμὰ καὶ μίσθιας, κάμε τον ὑπερέτην τῆς ἀπειλωσῆς τοῦ πταισίου, καὶ θέλει αἰσθανθῆ τὴν αὐτὴν ἀποστρέφην δι' αὐτόν. Μ' ὕλον τοῦτο ἡ ποινὴ, τῆς ὁποίας γίνεσθαι ὑπερέτης, δὲν θέλει εἶσθαι ἄδικος διὰ τοῦτο. Τὸ πρὸς τὸν δῆμιον μίσος εἶναι λοιπὸν ὅχι ἀνλήρησις καὶ ἀποδοκιμασία, ἀλλ' ἀπλή κίνησις φυσικὴ, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεσθαι πᾶς ἕνας, ὅταν βλέπῃ πάσχοντα τὸν ὁμοίον του, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας τί ποτε δὲν συμπεραίνεσθαι κατὰ τοῦ νόμου. Ἡ σκληρὰ καὶ ἐπίπονος δουλεία εἶναι ἄρα προσιμωτέρα τῆς θανατικῆς ποινῆς διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ ἐξ αὐτῆς παράδειγμα εἶναι δρατηκώτερον. Πρέπει ὁμῶς νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία δὲν εἶναι ποινὴ φοβερά, πλὴν εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, ὅπου ὁ λαὸς ζῆ με ἄνεσιν, καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀναγκοσίων. Διότι ἂν ἡ κατὰστασις τῶν ἀθῶων ὑποστῆ τασούτον σχεδὸν ταλαιώωρος, ὅσον καὶ τῶν πταισίων, τὰ βάρσανα τούτων δὲν θέλουν πλέον λογίζεσθαι ποινὰι, μῆτε θέλουν φοβίσει ἀθῶοις δυστυχεῖς καὶ ἀθλίους, σχεδὸν τόσον ἀξίους συμπαθείας, ὅσον εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰδικοι. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

πλήν τῆς ἀνάγκης, ἢ ὅσοια κυβερνᾷ τὸν κόσ-
μὸν ὅλον μὲ σιδηροῦν σκῆπτρον.

Τὶ πρέπει νὰ συλλογισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι,
ὅποτε βλέπουν τοὺς σοφοὺς ἄρχοντας καὶ σεμι-
νοὺς ὑπηρετάς τῆς δικαιοσύνης προστάσσοντας
ἀσπλάγχως νὰ σύρειν μὲ βραδεῖαν παρασκευὴν
εἰς τὸν θάνατον ὁ κακοῦργος; ὅποτε βλέπουν
τοὺς δικαστὰς ἀπολαύοντας μὲ ἀπονίαν, καὶ
ἴσως μὲ κρύφιον εὐαρέσθησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν
ἐξουσίας, τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς, ἐν
ὅσῳ ὁ δυστυχὴς ἔνοχος ὑποφέρει τοὺς σπασμοὺς
καὶ τὴν ἀγωνίαν, προσμένων τὴν πῦλιν τοῦ
θανάτου; « Οὗτοι οἱ νόμοι (θέλουν εἰπεῖ)
» εἶναι προσχήματα καὶ καλύμματα τῆς τυραν-
» νίας, καὶ οἱ σκληροὶ καὶ μελέτημένοι τύποι
» τῶν δικαστηρίων εἶναι διάλεκτος κατὰ συνθή-
» κην, διὰ νὰ μᾶς δυσιάζωσιν ἀσφαλέςτερον,
» ὡς σφάγια ἀριερωμένα εἰς τὸ ἀχόρηστον εἶ-
» δωλον τῆς τυραννίας. Οἱ φόνος, τὸν ὅσοιον
» οἱ νόμοι ἀπαγορεύουν ὡς δεινότατον ἀμάρτη-
» μα, πράττειν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νόμους μὲ
» ἀτόραχον ἀναληγισίαν. Ἄς μιμηθῶμεν τὸ πα-
» ράδειγμα τοῦτο. Μᾶς ἐπερίγραφον τὸν βίαιον
» θάνατον ὡς δρᾶμα Φρικῶδες, καὶ ὅμως αὐ-
» τὸς εἶναι μιᾶς σλιγμῆς ἔργον. Πόσον βρα-
» χύτερος θέλει φανῆ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἀπροσ-

» δοκίμως φορευόμενος παρ' ἡμῶν δὲν αἰσθάνειται
 » σχεδὸν τί ποιεῖ ἀπὸ τὰ προηγούμενα τοῦ θά-
 » νάτου λυπηρά ! » Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὀλέθριοι
 παραλογισμοί, τοὺς ὁποίους κάμνουσι (τοῦλά-
 χιστον ἀμυδρῶς) ὅσοι κλίνουν εἰς τὰς κακίας,
 καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁποίων, καθὼς εἶπομεν,
 ἢ κατάχρησις τῆς Θρησκείας ἰσχύει περισσότε-
 ρον παρά τὴν Θρησκείαν αὐτήν.

Ἄν ἴσως τις μὲ προβάλλῃ τὸ παράδειγμα
 πολλοτάτων Ἑθνῶν, τὰ ὁποῖα εἰς ὅλους σχε-
 δὸν τοὺς αἰῶνας ἐκόλαζον μὲ ποινὴν θανάτου
 τινὰ ἀμαρτήματα, εἰς αὐτὸν ἀποκρίνομαι, ὅτι
 τοιαῦτα παραδείγματα δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἰσχύ-
 ἔναντίον τῆς αἰωνίου καὶ ἀπαραγράπτου ἀλη-
 θείας, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους
 εἶναι πέλαγος ἀχανὲς σφαλμάτων, ἐπάνω τῶν
 ὁποίων ἐπιπλέουσι, μακρὰν ἢ μί' ἀπὸ τὴν ἄλ-
 λην, ὀλίγα τινὲς ἀλήθειαι ἀμυδραί. Κοινὸν σχε-
 δὸν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ἦτον τὸ παλαιὸν καὶ τὸ
 νῦν θυσιάζωσιν ἀνθρώπους εἰς τοὺς θεούς. Καὶ
 ὅμως τίς ἠθέλετολμήσει νὰ δικαιώσῃ τοιοῦτον
 ἀπ' ἀνθρώπων ἔθος; Ἄν ὀλίγα μόνον Ἑθνη
 καὶ πρὸς ὀλίγον μόνον καιρὸν ἀπέβαλον τὴν
 ποινὴν τοῦ θανάτου, τοῦτο εἶναι πλέον σύμ-
 φωνον παρ' ἔναντίον εἰς ὅσα εἶπα. Διότι τῶν
 μεγάλων ἀληθειῶν ἡ διαμονὴ εἶναι ὡς ὀλιγο-

χρόνιος ἀστραπή, συγκρινομένη μὲ τὴν μακρὰν καὶ ζοφερὰν νύκτα, ἢ ὁποῖα σκοτίζει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ εὐτυχὴς ἐκεῖνος καιρὸς, ὁπόταν ἡ ἀλήθεια (καθὼς ἦτον ἕως τῶρα τὸ ψεῦδος) θέλη εἶσθαι κοινὴ εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους. Καὶ ἀπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον δὲν ἐξαιροῦνται πλὴν αἱ μόναι ἀλήθειαι, τὰς ὁποῖας ἡ ἀπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία ἐχώρισεν ἀπὸ τὰς ἄλλας διὰ μέσου τῆς ἀποκαλύψεως.

Δὲν εἶναι ἱκανὴ ἢ φωνὴ τοῦ φιλοσόφου νὰ παύσῃ τὰς θορυβῶδεις κραυγὰς τῶν, ὅσοι ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὴν τυφλὴν συνήθειαν. Ἀλλ' οἱ διεσπαρμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὀλίγοι σοφοὶ θέλουν ἀπὸ βάρους ψυχῆς ἀντηχίσει εἰς ὅσα λέγω. Ἀς ἐξεύρη ὁ Ἡγεμὼν, ἀν' ἡ ἀλήθεια, νικήσασα τὰ ἀπειρα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα τὴν μακρύνουσιν ἀπ' αὐτὸν καὶ μὴ θέλοντα, φθάσῃ ποτὲ πρὸς τὸν θρόνον του, ὅτι ἔρχεται συνωδευμένη μὲ τὰς μυστικὰς ὁλων τῶν ἀνθρώπων εὐχὰς. Ἀς ἐξεύρη, ὅτι δεχόμενος τὴν ἀλήθειαν, θέλει ἐξαλείψῃ τὴν φήμην πολλῶν φιλοπολέμων καὶ αἰμοβόρων βασιλέων, καὶ ὅτι ἡ ἐπερχομένη γενεὰ θέλει θέσει δικαίως τὰ εἰρηνικὰ του τρόπαια ἀνώτερον καὶ ἀπ'

αὐτὰ τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίων καὶ τῶν
Τραϊανῶν τὰ πρόσωπα.

Ὡς πόσον ἠθέλησαν εἶσθαι εὐτυχεῖς, οἱ ἄν-
θρωποι, ἂν ἐλάβανον τοὺς νόμους πρώτην
φορὰν τὴν σήμερον, ὥστε κάθηνται εἰς τῆς
Εὐρώπης τοὺς θρόνους Μονάρχου εὐεργετικοί,
ὑπερασπισταὶ τῶν εἰρηνικῶν ἀρετῶν, φίλοι τῶν
ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, πατέρες τῶν ἰδίων ὑπη-
κόων, καὶ πολῖται στεφανωμένοι! Ἡ αὐξήσις
τῆς δυνάμεώς των αὐξάνει τὴν εὐτυχίαν τοῦ
λαοῦ, δίοτι ἀναιρεῖ τὴν διάμεσον τυραννίαν,
ἣτις (τόσον σκληρότερα, ὅσον εἶναι ὀλιγώτερον
ἀσφαλῆς) ἐμπόδιζε καὶ κατεσίγαζε τὰς ἀδό-
λους φωνὰς τοῦ λαοῦ, αἱ ὁποῖαι πάντοτ' εἰ-
σακούονται, ὡς αἱ φθάνουσι εἰς τὸν θρόνον.
Ἄν αὐτοὶ ἀκόμη δὲν ἐκατήργησαν τοὺς πα-
λαιούς νόμους, τὸ αἴτιον εἶναι ἡ ἄπειρος δυ-
σκολία τοῦ νὰ ἐξαλείψωσι τοσοῦτον πλῆθος
σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἡ παλαιότης
σεβάσμια. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει θερμότε-
ρον νὰ ἐπιθυμῶσιν οἱ φωτισμένοι πολῖται τὴν
συνεχῆ τῆς ἐξουσίας τῶν Μονάρχων προσαύ-
ξησιν.

§. 17.

Περὶ Ἐξορίας, καὶ περὶ Δημεύσεως
τῶν ὑπαρχόντων.

Ὅστις ταρασσει τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, μῆτε ὑποτάσσειται εἰς τοὺς νόμους, ἢ γουν εἰς τὰς συνθήκας, μὲ τὰς ὁμοίας οἱ ἄνθρωποι ὑποφέρουν καὶ ὑπερασπίζου ἀλλήλους, πρέπει νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ γουν πρέπει νὰ ἐξορίζεται.

Εὐλογον ἴσως εἶναι νὰ κολάζωνται μὲ ποινὴν ἐξορίας ὅσοι ἐγκαλούμενοι περὶ δεινοῦ τινὸς ἀμαρτήματος, φαίνονται πιθανῶς, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀναντιρρήτως ἔνοχοι. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἦναι τούτο δίκαιον, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ τεθῆ νόμος, ὅσον εἶναι δυνάττον, εὐκρινὴς καὶ σαφέςτατος, καταδικάζων εἰς ἐξορίαν ἐκεῖνον, ὅστις ἠθελε βάλει ὅλον τὸ ἔθνος, εἰς τὴν δεινολάτην ταύτην ἀνάγκην τοῦ νὰ τὸν φοβῆται, ἂν δὲν τὸν ἀδικήσῃ. Ὁ νόμος οὗτος ὁμῶς πρέπει νὰ ἀφίη εἰς τὸν ἐξοριζόμενον τὸ ἱερὸν δικαίωμα τοῦ νὰ δύναται εἰς πάντα καιρὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του. Ἰσχυρότερα λοιπὸν πρέπει νὰ ἦναι τὰ αἷτια τῆς ἐξορίας διὰ τὸν πολίτην παρὰ διὰ τὸν ξένον, διὰ τὸν κατηγορηθέντα πρῶτην φερανὰν παρὰ διὰ τὸν κατηγορηθέντα πολλάκις.

Ἀλλ' ὅστις ἐξωρίσθη διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἦτον μέλος,
 πρέπει ἄρα νὰ στερῆται καὶ τὰ ὑπάρχοντά
 του; Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐξελασθῇ
 κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἡ στέρησις τῶν ὑπαρ-
 χόντων εἶναι ποινὴ μεγαλειτέρα τῆς ἐξορίας. Πρέ-
 πει λοιπὸν ὁ νόμος νὰ διορίζη τὰς περιστά-
 σεις, εἰς τὰς ὁποίας, ἀναλόγως μὲ τὸ ἀμάρ-
 τημα, ἔχει τόπον ἢ δήμευσις πάντων, ἢ μέρους
 τινὸς τῶν ὑπαρχόντων, καὶ πάλιν ἄλλας περι-
 στάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι παντάπασιν ἀτο-
 πος. Ἡ παντελής δήμευσις ἔχει τόπον, ὅσακις
 ἢ παρὰ τοῦ νόμου ἀποφασισθεῖσα ἐξορία εἶναι
 τοιαύτη, ὥστε διαλύει ὅλους τοὺς δεσμοὺς καὶ
 τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ πλάισας πολί-
 τῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Τότε ὁ πο-
 λιτῆς ἀποθνήκει, καὶ μένει μόνος ὁ ἄνθρωπος.
 Καὶ ὁ τοιοῦτος πολιτικὸς θάνατος πρέπει νὰ
 γεννᾷ, ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα, τὰ αὐτὰ
 ἀποτελέσματα καθὼς καὶ ὁ φυσικός. Εἰς
 τοιαύτην λοιπὸν περίστασιν, τὰ ὑπάρχοντα τοῦ
 ἐξωρισμένου εὐλογώτερον ἤθελαν περάσει εἰς
 τοὺς νομίμους αὐτοῦ κληρονόμους παρὰ εἰς τὸν
 Ἡγεμόνα, ἐπειδὴ ἡ ἐξορία εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ
 τὸν θάνατον ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα.
 Μ' ὅλον τοῦτο ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ ἀπο-
 δείξω

δείξω μὲ τοιαύτας λεπτολογίας ἀδικῶν τῶν ὑπαρχόντων τὴν δήμευσιν. Ὅσοι διίσχυρίζονται, ὅτι ἡ δήμευσις ἐμποδίζει τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος ἐκδικήσεις, καὶ τὰς καταδυναστείας τὰς πρὸς ἀλλήλους, δὲν συλλογίζονται, ὅτι ἡ ποινὴ, διὰ τὰ ἦναι δικάια, δὲν ἀρκεῖ μόνον τὰ γίνεται πρόξενος τινὸς καλοῦ, ἀλλὰ πρέπει τὰ ἦναι καὶ ἀναγκαία. Δὲν συλλογίζονται, ὅτι καμμία ἀδικία, ὅσον ὠφέλιμος ἦθελεν εἶσθαι, δὲν πρέπει τὰ ὑποφέρεται ἀπὸ τὸν Νομοθέτην, ἀν θέλη τὰ κλείσῃ πανταχόθεν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀγρυπνον τυραννίαν, ἢ ὅποια μὲ προσωρινοῦ τινος καλοῦ πρόφασιν, καὶ διὰ τὴν εὐτυχίαν ὀλίγων τινῶν ἐνδόξων καὶ δυνατῶν, καταφρονεῖ τὰ δάκρυα καὶ παραβλέπει τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν πολλῶν ἀδόξων καὶ ἀδυνάτων. Γίνεται ἡ δήμευσις τρόπον τινα ἐπικήρυξις χρημάτων κατὰ τῶν ἀδυνάτων, κολάζει τὸν ἀθῶν ὡς ἐνοχον, τὸν φέρει εἰς ἀπελπισίαν καὶ τὸν ἀναγκάζει τὰ δοθῆναι εἰς τὴν κακίαν διὰ τὰ φύγῃ τὴν πτωχείαν. Τί θεάμα δεινότερον ἄλλο ἀπὸ οἰκίαν ὀλοκληρον, ζῶσαν ἀτίμως καὶ δυστυχῶς διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ οικοδεσπότη, τὰ ὅποια, καὶ ἂν εἶχε τὸν τρόπον, δὲν ἠδύνατο τὰ ἐμποδίσῃ,

ἐπειδὴ οἱ νόμοι τὴν προστάσσουν νὰ ὑποτάσσειται εἰς αὐτόν.

§. 18.

Περὶ ποινῆς Ἀτιμώσεως *.

Η ἀτίμωσις εἶναι σημεῖον τῆς κοινῆς ἀποστροφῆς καὶ ἀποδοκιμασίας, ἀποστερεῖ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς αὐτόν ἢ πατρίς, καὶ τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς ἀλλήλους τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωσίας.

Δὲν εἶται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου νὰ κολάσῃ μὲ ἀτιμίαν τὸν πολίτην. Ἡ παρά τοῦ νόμου ἀτιμία θέλει εἶσθαι ἀίσιχρος, ὅσακις δὲν εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὰς σχέσεις αὐτὰς τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν γενικὴν τῶν ἀνθρώπων ἠθικὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κατὰ μέρος ἠθικὴν, ἥτις κρέματα ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συστήματα, καὶ τὰς μερικὰς ὑπολήψεις, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦσι τὸ ἔθνος,

* Ἐπιθυμοῦν νὰ ἴθιλε δειξῆν ὁ Συγγραφεὺς, πόσον εἶναι ἀνόητος ὁ νόμος, ὅστις ἀφίνει τὸν πλάστην ἐλεύθερον ἀφ' οὗ τὸν ἀτιμῶσιν. Ἡ ἄτοπος αὐτὴ μέθοδος γερμίζει τὰ δάστη ἀπὸ φονεῖς. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

καὶ ἔχουσιν ἰσχὺν νόμου σιμὰ εἰς τοὺς χυδαίους. Ὅσακις ἢ παρὰ τοῦ νόμου ἀτιμία διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν, τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἢ κοινὴ ὑπόληψις, ἢ καταφρονεῖται ὁ νόμος, ἢ ἐξαλείφονται ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αἱ ἔννοια πάσης ἠθικῆς ἀρετῆς, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ τὰς φυλάξωσιν μήτ' αὐτὰ τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων αἱ ρήτοραί, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἰσχὺν, ὅπου λαλοῦσι τὰ παραδείγματα. Ὅστις κηρύττει ἀτίμους τὰς ἀδιαφόρους πράξεις, σμικρύνει τὴν ἀτιμίαν τῶν ἀληθῶς ἀτίμων πράξεων.

Δὲν πρέπει νὰ κολάζονται μὲ ποινὰς σωματικὰς καὶ ὀδυνηρὰς, ὅσα ἀμαρτήματα, θεμελιωμένα εἰς ἐνθουσιαστικὴν ὑπερηφανίαν, δοξάζονται καὶ τρέφονται ἀπ' αὐτὴν τὴν ὀδύνην. Ἀρμόζει περισσότερον εἰς αὐτὰ ὁ κατάγελως καὶ ἡ ἀτιμία, δύο ποιναι, αἱ ὁποῖαι χαλινοῦσι τὴν ὑπερηφανίαν τῶν ἐνθουσιαστικῶν μὲ τὴν ὑπερηφανίαν τῶν θεαλῶν, καὶ εἰς τὰς ὁποῖας μόλις καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια δύναται νὰ ἀντισταθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ σοφὸς νομοθέτης, πολεμῶν τὴν βίαν μὲ τὴν βίαν, καὶ τὰς ὑπολήψεις μὲ ἄλλας ὑπολήψεις, διασκεδάζει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας τὸ προσφερόμενον ἀπὸ τὸν κοινὸν λαὸν εἰς ἀτόπους καὶ ψευδεῖς διδασκαλίας, κρυμμένας

εἰς τὸ κάλυμμα ὀλίγων τινῶν ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι τὰς συνοδεύουσι.

Τῆς ἀτιμίας ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ ᾖ μίτε ὑπὲρ τὸ μέτρον συνεχῆς, μίτε νὰ ἐπιβάλλεται ἐν ταυτῷ εἰς πολλούς. Ὅχι συνεχῆς, διότι τόσον περισσότερον ἐξασθενεῖ ἡ δύναμις τῆς ὑπολήψεως, ὅσον περισσότερον ἐνεργεῖ. Ὅχι νὰ ἐπιβάλλεται ἐν ταυτῷ εἰς πολλούς, διότι ὅπου ἀτιμοῦνται πολλοὶ, ἐκεῖ δὲν μένει πλέον κανένας ἀτιμος.

Τοιαῦτα μέσα πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ ὅστις δὲν θέλει νὰ συγχύσῃ τὰς σχέσεις, καὶ τὴν ἀμετάβλητον τῶν πραγμάτων φύσιν, ἡ ὁποία, ἀδιακόπως ἐνεργοῦσα, χωρὶς νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀναλρέπει ὅλας ἐκείνας τὰς περιορισμένας διατυπώσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσαι μακρύνονται ἀπ' αὐτήν. Δὲν εἶναι μόνων τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν ἴδιον τὸ νὰ μιμῶνται τὴν φύσιν ἀκριβῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ (τούλάχιστον ἡ ἀληθὴς καὶ μόνιμος πολιτικὴ) ὑπόκειται εἰς τοῦτον τὸν γενικὸν τῆς μιμήσεως κανόνα, ἐπειδὴ εἶναι τέχνη τοῦ νὰ κατευθύνῃ τις πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ φυσικὰ καὶ ἀμετάβλητα τῶν ἀνθρώπων φρονήματα.

§. 19.

Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἦναι ταχεῖα,
ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα, καὶ
δημόσιος.

Ὅσον ταχυτέρα καὶ ὀλιγοχρόνιου τοῦ ὠραχθέν-
τος ἀμαρτήματος εἶναι ἡ ποινὴ, τόσον θέλει
εἶσθαι δικαιοτέρα καὶ ὠφελιμώτερα. Λέγω δι-
καιοτέρα, διότι ἐλευθεροῦται ὁ ἔνοχος ἀπὸ
τὰς δεινὰς καὶ περιττὰς βασάνους τῆς ἀδηλό-
γητος τοῦ μέλλοντος, τὰς ὁποίας αὐξάνει ἡ
φαντασία, καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ἰδίας του ἀδυ-
ναμίας, καὶ διότι ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας, διὰ
τὸ νὰ ἦναι καὶ αὐτὴ ποινὴ, δὲν πρέπει νὰ ἐπι-
βάλλεται εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ἄνω τοῦ νὰ κατα-
δικασθῇ ὡς ἔνοχος, πᾶρεξ εἰάν ἡ ἀνάγκη τὸ
ἀπαιτῇ. Ὅθεν ἐπειδὴ ἡ φυλακὴ εἶναι ἀπλῆ
φύλαξις τοῦ ἐγκαλουμένου πολίτου, ἕως οὔ νὰ
κριθῇ ἔνοχος, πρέπει νὰ ἦναι, ὅσον δυνατὸν, ἐλα-
φρὰ καὶ ὀλιγοχρόνιος. Τόσον μόνον καιροῦ διάστημα
πρέπει νὰ κρατῆται εἰς φυλακὴν ὁ ἐγκαλούμε-
νος, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν
ἀπόδειξιν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ὅσον ἀπαιτεῖ τὸ
δικαίωμα τοῦ νὰ κρίνωνται πρότεροι ὅσοι καὶ
πρότερον αὐτοῦ ἐφυλακώθησαν. Τῆς φυλακῆς ἡ

αυτοσηρότης δὲν πρέπει νὰ ἦναι περισσοτέρα ἀφ' ὃ, τι χρειάζεται, ἢ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἢ διὰ νὰ μὴ κρυφθῶσιν οἱ ἔλεγχοι καὶ τὰ σημεῖα τῶν ἐγκλημάτων. Ἡ κρίσις αὐτὴ πρέπει νὰ ἦναι, ὅσον δυνατὸν, ὀλιγοχρόνιος. Τί σκληρότερον ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀπορίαν τοῦ δικαστοῦ, ὅταν τὴν παραβάλη τις μὲ τὴν ἀγωνίαν τοῦ ἐγκαλουμένου; ἀπὸ τὰς ἡδονὰς, τὰς ὁποίας ἀπολαύει ὁ ἀσπλαγχνος ἄρχων, ὅταν τὰς συγκρίνῃ μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὴν αὐχμηρότητα τοῦ φυλακωμένου; Οὗτος εἶναι ὁ γενικὸς κανὼν, « Τὸ βᾶρος τῆς ποινῆς, » καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ ἀμαρτήματος » πρέπει νὰ ἦναι δρασιμώτατα εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν ἐλαφρότατα εἰς τὸν πάσχοντα ». Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀπὸ τὴν φυσικὴν καλᾶσιν ἐπέερασαν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, δὲν συγκατένευσαν νὰ πάσχωσι πλὴν τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὅσον δυνατὸν ἐλάχιστα κακά. Ὅθεν καμμία ποινὴ δὲν εἶναι νόμιμος, ὅσακις δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ ἀψευδὲς ἀξίωμα τοῦτο.

Εἶπα ὅτι ἡ ταχεῖα ποινὴ εἶναι καὶ ὠφελιμωτέρα. Διὰτι ὅσον ὀλιγώτερον διάστημα χρόνου μεσολαβεῖ μεταξὺ τῆς ποινῆς καὶ τοῦ κακουργήματος, τόσον ἰσχυρότερον καὶ μονιμότερον ἐντυπωῦται εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν ἢ συμ-

πλοκή τῶν δύο τούτων ἐνοιῶν, ἀμάρτημα καὶ ποινή, καὶ τοιοῦτοτρόπως συνειθίζου κατὰ μικρὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ θεωρῶσι τὸ ἀμάρτημα ὡς αἴτιον, καὶ τὴν ποινὴν ὡς ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀμαρτήματος. Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ σύζευξις τῶν ἐνοιῶν εἶναι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, ἡ ἄσβεστος, ἡ ὁποία συγκολλᾷ καὶ ἀπαρτίζει τὴν οἰκοδομὴν ὅλην τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Καὶ χωρὶς αὐτῆς ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος ἤθελαν εἶσθαι αἰσθήσεις χωρισμέναι ἢ μὴ ἀπὸ τὴν ἄλλην καὶ παντάπασιν ἀνενέργητοι. Ὅσον περισσότερον μακρύνονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰς γενικὰς ἐννοίας καὶ τὰς καθόλου ἀρχὰς, ἤγουν ὅσον εἶναι χυδαιότεροι καὶ ἀμαθέστεροι, τόσον περισσότερον ἐνεργοῦσι κατὰ τὰς ἀμέσους καὶ πλησιεστέρας συζεύξεις τῶν ἐνοιῶν. Ἐξ ἐναντίας αἱ πλέον μακρυσμέναι καὶ πολυπλοκώτεραι συζυγίαι ὀδηγοῦν ἐκείνους μόνους, ὅσοι ζητοῦν ἐμπαθῶς ὅ, τι ἐπιθυμοῦσι, μῆτε προσέχουν πλὴν εἰς αὐτὸ μόνον, ἀμελοῦντες τὰ λοιπά. Ὄδηγοῦν ἔτι καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους νόας, ὅσοι εἶναι μαθημένοι νὰ θεωρῶσι καὶ νὰ παραβάλλωσι διαφόρους ἐννοίας καὶ διαφόρους αἰσθήσεις ἐν τῷ ἅμα, καὶ μὲν τρόπον ὥστε αἱ πράξεις, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν

παραβολὴν ταύτην, νὰ ἦναι βεβαιότεραι καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι.

Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαιότατον τὸ νὰ ἀκολουθῇ πλυσίον τοῦ ἀμαρτήματος ἢ ποιῆ, διὰ νὰ διεγείρῃ ἀμέσως τὴν ἐννοίαν τῆς ποιῆς, εἰς τὰς ἀπαιδεύτους τῶν χυδαίων ψυχὰς, ἢ ἀπατηλῆ ζωγραφία τοῦ ὠφελίμου ἀμαρτήματος. Ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν γενεᾷ τῆς ποιῆς ἢ ἀργοπορία παρὰ τὸ νὰ διαχωρίσῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς δύο ταύτας ἐννοίας. Ἡ βραδεία τιμωρία τυποῦται εἰς τὸν νοῦν τῶν θεατῶν, ὅχι πλεόν ὡς τιμωρία τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦν θέαμα. Διότι παρίσταναι εἰς αὐτούς, ἀφ' οὗ ἐξασθενήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς των ἢ φρίκη τοῦ ἀμαρτήματος, ἢ ὁποῖα ἤθελε συνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ κάμῃ τῆς ποιῆς τὴν αἴσθησιν ἰσχυρότεραν.

Σφίγγει πρὸς τούτοις τὸν ἀναγκαῖον δεσμὸν τῆς ποιῆς καὶ τοῦ κακούργηματος, ἢ ἀναλογία τῆς ποιῆς μὲ τὴν φύσιν τοῦ κακούργηματος. Ὅσον πλεόν ἀνάλογος εἶναι ἢ ποιῆ μὲ τὸ κακούργημα, τόσον ἰσχυρότερον πολεμεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀμαρτήματος ὁ φόβος αὐτῆς καὶ μακρύνει περισσότερον τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον τὴν καλεῖθουν ἢ ἀπατηλῆ

τηλή ἔννοια τοῦ ἐλαττωμένου κέρδους ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου.

Συνήθεια εἶναι νὰ κολάζωνται οἱ ἔνοχοι μικρῶν ἀμαρτημάτων μὲ τὴν φυλάκωσιν. Ἄλλοτε πάλιν παιδεύονται μὲ τὸν ἐξορισμὸν, ἢ γοῦν πέμπονται εἰς τόπους ξένους, διὰ νὰ δώσωσι παράδειγμα μακρᾶς καὶ σχεδὸν ἀνωφελοῦς δουλείας εἰς Ἐθνη, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ δὲν ἔβλαψαν. Χρησιμεύει ὀλίγον ἢ δημόσιος ποινὴ τῶν μεγάλων κακουργημάτων εἰς τὸ νὰ φοβίση τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὀλίγοι καὶ δι' ὀλίγας αἰτίας παρακινουῦνται νὰ τὰ πράξωσι. Ὅθεν θεωροῦσι τὴν τοιαύτην ποινὴν ὡς ἀλλοθρίαν, καὶ ὡς ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτούς. Εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμον νὰ κολάζωνται δημοσίως τὰ μικρὰ κακουργήματα, πρὸς τὰ ὁποῖα κλίνει συνεχέστερον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως, μακρυνόμενος ἀπὸ τὰ μικρὰ, μακρύνεται πολλῶ περισσότερον ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα. Αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι μὲ ἀλλήλας καὶ μὲ αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς κακούργους.

§. 20.

Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἦναι βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Καὶ περὶ χάριτος, ἡγουν συγχωρήσεως ἀμαρτημάτων.

Γίνεται μέγας χαλινὸς τῶν ἀμαρτημάτων ἡ ποινὴ, ὄχι τόσον ὅταν ἦναι σκληρὰ, ὅσον ὅταν ἦναι βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Ἀναγκαία λοιπὸν εἰς τοῦτο εἶναι ἡ ἀγρυπνία τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ ἀδυσώπητος τοῦ δικαστοῦ αὐστηρότης, ἡ ὁποία, διὰ νὰ ἦναι ὠφέλιμος ἀρετῇ, πρέσβει νὰ συνοδεύεται μὲ νομοθεσίαν ἡμερον καὶ φιλάνθρωπων. Βαδύτερον ἐντυπῶνται εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς ἡ μετρία, ἀλλὰ βεβαία ποινὴ, παρὰ τὴν αὐστηρότητα, τὴν ὁποίαν ἐλπίζει νὰ ἀποφύγῃ ὁ ἐνόχος. Ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦναι τὰ κακὰ φοβίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἦναι βεβαία καὶ ἀναπόδραστα. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς (δῶρον οὐράνιον, πολλάκις ὄλων τῶν ἄλλων ἀνιάξιον) μακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὴν ἔννοιαν τῶν κακῶν, μάλιστα ὅσάκις ἐνδυναμοῦνται μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἀτιμωρησίας, τὴν ὁποίαν χαρίζει συχνὰ εἰς τοὺς ἐνόχους ἡ πλεονεξία, ἢ ἡ ἀδυναμία.

Ἐλευθεροῦνται καὶ μίαν φοράν ἀπὸ τὴν ποι-

νήν ὁ ἔνοχος μικροῦ ἁμαρτήματος, ἂν ὁ ἀντίδικος τὸ συγχωρήσῃ. Ἡ τοιαύτη συγχώρησις, ἀγκαλὰ φιλάνθρωπος, εἶναι ἐναντία εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον. Δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ κατὰ μέρος πολίτης νὰ ἐξαλείψῃ μὲ τὴν συγχώρησιν τοῦ ἁμαρτήματος, τοῦ παραδειγματισμοῦ τὴν ἀναγκαιότητα, καθὼς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ τὴν πλήρωσιν τῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἀπὸ τὸν ἔνοχον. Τὸ δικαίωμα τοῦ κολάζειν δὲν εἶναι δικαίωμα ἐνὸς μόνοῦ, ἀλλ' ὅλων ὁμοῦ τῶν πολιτῶν, ἢ τοῦ Ἡγεμόνος. Ὁ κατὰ μέρος πολίτης δύναται νὰ χαρίσῃ τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει τούτου τοῦ δικαιώματος, ἀλλ' ὄχι νὰ οικειοποιηθῇ καὶ τῶν λοιπῶν τὰς μερίδας.

Ὅσον εἶναι μετριώτεραι αἱ ποιναί, τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκαῖαι γίνονται ἢ συμπάθεια καὶ ἢ συγχώρησις τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἠθελεν εἰσθαῖ εὐτυχέστερον, ἂν ἐλογίζοντο καὶ παντάπασιν ὀλέθρια. Ὅθεν ἡ συμπάθεια, ἢ ὁποῖα πολλάκις ἕς τὸν Ἡγεμόνα ἐπλήρωσε τὸν τόπον ὅλων τῶν λοιπῶν ἀρετῶν καὶ καθηκόντων τοῦ θρόνου, ἔπρεπε νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴν καὶ τελείαν νομοθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι μέτριοι αἱ ποιναί, καὶ πρόχειρος καὶ κανονικὸς τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀπάνθρωπος ἠθελε φαῖ αὕτη ἢ ἀλήθεια εἰς ἐκείνους, ὅσοι

εἶναι συνειθισμένοι εἰς τὴν ἀταξίαν τῆς παρούσης ἐγκληματικῆς νομοθεσίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἢ χάρις καὶ ἢ συγχώρησις εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀτοπίαν τῶν νόμων, καὶ τῶν ποινῶν τὴν σκληρότητα. Τὸ δικάϊωμα τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κάλλιστον του θρόνου προνόμιον, τὸ πλεόν ἐράσμιον ἰδίωμα τῶν Ἡγεμόνων, εὐεργελικῶν οἰκονόμων τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, εἶναι τρόπον τινὰ σιωπηρὸς ἔλεγχος, καὶ ἄρρητος ἀποδοκιμασία τῆς ἀτελείας τῶν παλαιῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὁμοῦς βοηθεῖ ἢ πρόληψις τῶν τοσούτων αἰῶνων, τὸ πλῆθος τῶν ἐξηγητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, ἢ σεμνὴ παρασκευὴ τῶν ἀπείρων διαλυτώσεων, καὶ αὐτὴ ἢ συναίνεσις τῶν πλεόν πιθανῶν, ἀγκυραλὰ ὀλιγώτερον φοβερῶν, ἡμισόφων. Μ' ὅλον τοῦτο ἢ συμπάθεια ἀνήκει εἰς τὸν νομοθέτην, καὶ ὄχι εἰς τὸν ἐκβιβαστὴν τῶν νόμων, πρέπει νὰ λαμπρύνῃ τὰς νομικὰς βίβλους, καὶ ὄχι τὰς μερικὰς κρίσεις. Διότι ὅστις δεικνύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους δυνατὴν τὴν συγχώρησιν, καὶ τοὺς διδάσκει, ὅτι ἢ ποινὴ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν ἀμαρτημάτων, ἀνάπτει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας εἰς τὰς ψυχὰς των, καὶ τοὺς κάμνει νὰ λογίζωνται τὰς μὴ συγχωρούμενας ποινὰς (ἐπειδὴ εἶναι δυνατὴ ἢ συγχώρη-

σις) ὡς βίας καὶ καταδυναστείας, ὄχι ὡς δικαιοσύνης ψήφισμα. Ὅταν ὁ Ἄρχων συγχωρῇ, δυσιάζει τὴν δημόσιον ἀσφάλειαν εἰς ἓνα μερικὸν πολίτην, καὶ μὲ ταύτην τὴν μερικὴν πρᾶξιν, ὑπαγορευμένην ἀπὸ τυφλὴν Φιλάνθρωπίαν, ἐκφέρει ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας. Ἀδυσώπητοι λοιπὸν πρέπει νὰ ἦναι οἱ ἐκβιβασταὶ τῶν νόμων εἰς τὰς μερικὰς περιστάσεις, ἀλλὰ πρᾶος, συγκαταβατικὸς καὶ Φιλάνθρωπος ὁ νομοθέτης. Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, αὐτὸς χρεωστεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας ἐπάνω εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἔχει τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐδαιμονίας, καὶ νὰ κάμῃ εἰς τρόπον, ὥστε τὸ κοινὸν συμφέρον νὰ γεννᾶται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος εἰς ἕκαστον συμφέροντα. Τοιοῦτοτρόπως δὲν θέλει πλέον ἀναγκάζεσθαι νὰ χωρίζῃ καθ' ἑκάστην, μὲ νόμους μερικοὺς, καὶ μὲ θεραπείας αὐτοσχεδίου, τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπὸ τὸ μερικὸν, καὶ νὰ στηρίξῃ τὸ ἀγαλμα τῆς κοινῆς σωτηρίας ἐπάνω εἰς τὸν φόβον καὶ εἰς τὴν ἀπιστίαν. Ὡς βαδύς καὶ εὐαίσθητος φιλόσοφος, χρεωστεῖ νὰ συγχωρῇ εἰς τοὺς ἰδίους τοῦ ἀδελφοῦς, τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀπολαύωσι μὲ εἰρήνην τὴν μικρὰν ἐκείνην τῆς εὐδαιμονίας μερίδα, τὴν ὁποίαν ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ

ὑψιστον ὄν, τὸ πρῶτιστον αἴτιον τοῦ ἀπείρου συστήματος τοῦ Παντός.

§. 21.

Περὶ Ἀσύλων.

Ζηλήσεως ἄξια εἶναι καὶ ταῦτα. Ἄν ἦναι δηλαδὴ δίκαια τὰ ἀσυλα, καὶ ὠφέλιμος, ἢ βλαβερά ἢ ἀμοιβαία συνθήκη τῶν ἐθνῶν τοῦ νὰ παραδίδωσιν εἰς ἀλλήλους τοὺς φυγάδας ἐνόχους. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας δὲν πρέπει νὰ εὑρίσκωνται ἀσυλα, ἢ γουν τόποιοι ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς νόμους. Τῶν νόμων ἡ δύναμις πρέπει νὰ τρέχη καλῶς ἐκάστου πολίτου, καθὼς ἡ σκιά ἀκολουθεῖ τὸ σῶμα. Δὲν διαφέρει ἡ ἀτιμωρησία ἀπὸ τὸ ἀσυλον, πλὴν κατὰ τὸ πλεόν καὶ ἔλαττον. Καί, ἐπειδὴ τῆς ποιῆς ἡ δύναμις κρέμαται περισσότερον ἀπὸ τὸ ἀφευκλον παρὰ ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα, τὰ ἀσυλα παρακινοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς κακίας πλεόν ἀφ' ὅ,τι τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπ' αὐτὰς αἱ ποιναί. Ὅστις πολλαπλασιάζει τὰ ἀσυλα, καλασκευάζει τοσαύτας μικρὰς ἡγεμονείας. Διότι ὅπου δὲν κυριεύουν οἱ νόμοι, ἐκεῖ ἐμποροῦν νὰ γεννηθῶσι νέοι νόμοι ἐναντίοι εἰς τοὺς κοινούς, καὶ ἀκολουθῶς φρονήματα ἐναντία εἰς τὸ φρόνημα τοῦ ὅλο-

κλήρου πολιτικοῦ συστήματος. Μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ὅτι τὰ ἄσυλα ἐγέννησαν μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ὑπολήψεις.

Διίσχυρίζονται τινες, ὅτι πᾶν ἀμάρτημα, ἦγουν πᾶσα πράξις ἐναντία τῶν νόμων, δύναται νὰ κολασθῆ πανταχοῦ, καὶ ἂν δὲν ἤθελε πραχθῆ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τόπον, ὅπου κολάζεται. Ὡσὰν νὰ ἦτον ὁ χαρακτήρ τοῦ ὑπικούου ἀνεξάλειπτος, ἦγουν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ δούλου, ἢ καὶ χειρότερος. Ὡσὰν νὰ ἡδύνατό τις νὰ ἦναι ὑπῆκοος τινὸς ἐπικρατείας, καὶ νὰ κατοικῆ ἄλλην. Ὡσὰν νὰ ὑπέκειντο αἱ πράξεις του εἰς δύο Ἡγεμόνας, εἰς δύο νομοθεσίας, πολλάκις ἀντιφασκούσας. Νομίζουν ὡσαύτως τινές, ὅτι ἡ πραχθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (παράδειγματος χάριν) κακία δύναται νὰ κολασθῆ εἰς τὸ Παρίσιον, διὰ τὴν μεταφυσικὴν ταύτην αἰτίαν, ὅτι ὅστις ἀδικεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, ἄξιος εἶναι τῆς κοινῆς ὀλου τοῦ Κόσμου ἀποστρωφῆς καὶ βδελύξεως. Ὡσὰν νὰ ἦτον ὁ κριτὴς ἐκδικητὴς τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων αἰσθήσεως, καὶ ὄχι τῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι τοὺς συνδέουσι μετ' ἀλλήλων. Ὁ τόπος τῆς ποινῆς πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ τόπος, ὅπου ἐπράχθη τὸ ἀμάρτημα. Ὅτι

ἐκεῖ μόνον, καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ, ἀναγκάζονται οἱ πολῖται νὰ βλάβωσι τὸν κακοῦργον συμπολίτην διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κοινὴν βλάβην. Ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ὅπου δὲν ἐπράχθη τὸ κακόν, ὁ κακοῦργος δὲν ἠθέτησε τὰς συνθήκας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας δὲν ἦτον μέλος. Ἐκεῖθεν δύναται μόνον νὰ διωχθῆ, ἂν ἦναι φοβερός εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κολασθῆ κατὰ τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐκδικηταὶ τῶν συνθηκῶν, καὶ ὄχι τῆς ἐσωτερικῆς κακίας τῶν πράξεων.

Ἀλλ' εἶναι ἄρα ὠφέλιμον εἰς τὰ Ἐθνη τὸ νὰ παραδίδωσιν ἀμοιβαίως τοὺς κακοῦργους; Ἀγκαλὰ μέσον δραστηκότατον τοῦ νὰ ἐμποδίζωνται αἱ κακίαι ἠθελεν εἶσθαι τὸ νὰ ἦναι πληροφορημένος ὁ κακοῦργος, ὅτι κανένας τόπος τῆς γῆς δὲν θέλει τὸν ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην εἰς αὐτὸν ποινὴν, δὲν θέλω ὁμως τολμήσει νὰ κρίνω ὠφέλιμον τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην παράδοσιν, ἕως οὔ δὲν ἀσφαλισθῆ ἢ καταπιεζομένη ἀθωότης, καὶ ἢ μισουμένη ἀρετὴ, μὲ νόμους πλέον καταλλήλους εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς χρείας, καὶ μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ὑπαγορευμένας ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνωμονὰ κρίσιν καὶ ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων. Ἔως οὔ δὲν ἀποδιώξῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ

ρώπην καὶ περιορίσῃ εἰς μόνας τῆς Ἀσίας τὰς ἀπείρους πεδιάδας τὴν τυραννίαν ὁ ὀρθὸς λόγος, ὁ ὁποῖος ἐνώνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ συμφέροντα τῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν ὑπηκόων.

§. 22.

Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων.

Εἶναι ἄρα ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινω-
νίαν τὸ νὰ κηρύττῃ ὁ Ἡγεμὼν βραβεῖον εἰς ἐκεῖ-
νον, ὅστις ἠθέλε φονεύσει τὸν κακοῦργον, καὶ
νὰ κάμνῃ δῆμιον ἕκαστον πολίτην, ἐξοπλίζων
τὴν χεῖρά του κατὰ τοῦ συμπολίτου; Ἡ' ἐφυ-
γεν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας ὁ ἔνοχος,
ἢ εὐρίσκεται ἔτι ἐντὸς τῶν ὁρίων. Ἄν ἐφυγεν,
ὁ Ἡγεμὼν, κηρύττων βραβεῖον εἰς τὸν φονέα
του, παρακινεῖ τοὺς πολίτας εἰς κακουργίαν,
καὶ τοὺς βάλλει εἰς κίνδυνον τοῦ νὰ παιδευ-
θῶσιν ἀπὸ τοὺς νόμους ἄλλης ἐπικρατείας. Ἄδι-
κει δὲ πρὸς τούτοις, καὶ τὴν ἐπικράτειαν, εἰς
τὴν ὁποίαν κατέφυγεν ὁ ἔνοχος, καὶ σφετεριζό-
μενος ἀλλοθρίαν ἐξουσίαν, δίδει τὴν ἀδειαν εἰς
τὰ ἄλλα Ἐθνη νὰ σφετερισθῶσι τὴν ἰδικήν του,
ὁπόταν ἢ περίσπασις τὸ καλέσῃ. Ἄν ὁ ἔνοχος
εὐρίσκεται ἔτι ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἢ κήρυξις τοῦ
βραβεῖου δεικνύει τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἡγεμόνος.

Διότι ὅστις ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, δὲν ζητεῖ νὰ τὴν ἀγοράσῃ ἀπὸ ἄλλους * . Ἀνατρέφει πρὸς τούτοις ἢ τοιαύτη κήρυξις ὅλας τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, αἱ ὁποῖαι καὶ χωρὶς αὐτῆς εὐκολα σαλεύονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ νομοθέτης ποτὲ μὲν παρακινεῖ εἰς τὴν προδοσίαν, ποτὲ δὲ τὴν κολάζει. Σφίγγει μὲ τὴν μίαν χεῖρα τοὺς δεσμοὺς τῆς συγγενείας καὶ τῆς φιλίας, καὶ βραβεύει μὲ τὴν ἄλλην ἐκεῖνον,

* Δὲν εἶναι δύναμις, τὴν ὁποῖαν δὲν ἠθέλει ἐμπορέσει νὰ ἀποφύγῃ ὁ ἀνθρώπος. Καὶ τότε ἡ δύναμις δὲν εἶναι πλέον δύναμις. Ἐπιθύμουν νὰ ἠθέλε περιορισθῇ ἡ ἐπικήρυξις τῶν χρημάτων εἰς μόνον τὰ ἀπάνθρωπα καὶ δεινότατα ἀμαρτήματα, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀμέσως στοχάζεται τὴν διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς κοινωρίας. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

Ἐνταῦθα λαμβάνουσι τέλος αἱ σημειώσεις τοῦ Διδερότου, εἰς τὰς ὁποῖας προσθέτει τὸν ἐξῆς ἐπίλογον :

Τοσαῦτα ἔυρηκα ἀντιρρήσεως ἄξια εἰς τὸ κάλλιστον, εὐφυστάτον καὶ φιλαρετώτατον τοῦτο σύγγραμμα. Ἡ κεινὴ τῶν ἀνθρώπων ὠφέλεια ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἐξακριβωθῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὅσα λέγει ὁ συγγραφεὺς, καὶ νὰ ἀποδειχθῶσιν ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χυδαῖον λαόν. Διότι αἱ ὠφελίμοι ἀληθεῖαι διὰ τοῦ χυδαίου λαοῦ πρέσβει νὰ περάσωσι πρῶτον, διὰ νὰ φθάσωσιν ὡς φωνὴ λαοῦ εἰς αὐτὰ τῶν Ἡγεμόνων τὰ ὤτα.

ὅστις τοὺς διασωᾶ. Πάντοτε ἀντιφάσκων εἰς ἑαυ-
 τὸν, ποτὲ μὲν παραδαρρύνει τὰς ὑπόπτους
 ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ποτὲ δὲ διασπείρει τὴν
 ὑποψίαν εἰς τὰς καρδίας ἀπάντων. Διὰ τὴν
 ἐμπροδίση μίαν κακίαν, γίνεται αἴτιος τοῦ νὰ
 πραχθῶσιν ἕκατόν. Τοιαῦτα μέσα μελαχειρί-
 ζονται τὰ ἀδύνατα Ἐθνη, τῶν ὁποίων οἱ νό-
 μοι δὲν εἶναι πλὴν καινουργήσεις προσωρινὰ πα-
 λαιᾶς καὶ πανταχόθεν κρημνιζομένης οἰκοδομῆς.
 Ἐξ ἐναντίας, καθ' ὅσον φωτίζονται μὲ τὰς ἐπι-
 στήμας τὰ Ἐθνη, ἢ ἀδόλος καὶ ἀνύποπτος
 πρὸς ἀλλήλους πίστις γίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ
 μᾶλλον ἀναγκαία, καὶ συγκιρνᾶται τέλος πάν-
 των μὲ τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν. Αἱ μηχανουργίαι,
 αἱ σλασιώδεις φαρμακίαι, αἱ σκοτεινὰ καὶ στραγ-
 γαλιώδεις ὁδοὶ ἀνακαλύπτονται εὐκολώτερον,
 καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον νικᾶ τὰ κατ' ἰδίαν εἰς
 ἑκάστους συμφέροντα. Καὶ αὐτοὶ οἱ αἰῶνες τῆς
 βαρβαρότητος, εἰς ὅσους ἡ δημόσιος ἠθικὴ ἐκ-
 βέρνα καὶ διώριζε τὴν κατὰ μέρος ἐκάστου ἠθι-
 κὴν, δύναται νὰ διδάξωσι τοὺς φωτισμένους
 αἰῶνας. Ἀλλ' ὁπόταν οἱ νόμοι ἀνταρμείβωσι τὴν
 προδοσίαν, ὁπόταν σπαίρωσιν εἰς τὰς ψυχὰς
 τῶν πολιτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους ὑποψίαν, καὶ
 τοὺς κινῶσιν εἰς λαθραῖον πόλεμον κατ' ἀλλή-
 λων, ἐναντιοῦνται εἰς ταύτην τὴν ἀναγκαιοτάτην

τῆς Ἡθικῆς καὶ τῆς Πολιτικῆς ἔνωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠθέλαν λάβει τὰ Ἐθνη τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ὅλος ὁ κόσμος μακροτέραν ἀνεσιν τῶν κακῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θλίβεται.

§. 23.

Περὶ ἀναλογίας ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν.

Συμφέρι κοινῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι μόνον νὰ μὴ πράττωνται ἀμαρτήματα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ νὰ ἦναι τόσον σπανιώτερα, ὅσον εἶναι ἐπιβλαβέστερα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινῶνίαν. Ὅθεν ὅσω πλέον ἐναντία εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ὅσον ἰσχυρότεροι ἀφορμαὶ παρακινοῦσιν εἰς αὐτὰ, τόσον ἰσχυρότερα ἐμπόδια πρέπει νὰ προβάλλῃ ὁ νόμος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἦναι ἀνάλογοι αἱ ποιναὶ μὲ τὰ ἀμαρτήματα.

Ἐὰν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος κινῶσι τὰ αἰσθητικὰ ὄντα εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν, εἰάν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἐρησκείαν, ὁ ὕψιστος Νομοθέτης, μὴν ἀρκούμενος εἰς τὰ ἄλλα μέσα, ὅσα κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις, προσέθηκε τὰς ποινὰς καὶ τὰς ἀμοιβὰς, φανερὸν γίνεσθαι, ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει

γὰ ἦναι ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα. Ἡ ἄνιστος
 διανομὴ τῶν ποινῶν γεννᾷ ταύτην τὴν καθημε-
 ρινὴν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὀλίγον παρατηρηθεῖσαν
 ἀντίφασιν, ὅτι δηλαδὴ αἱ ποιναὶ γίνονται αἰ-
 τιοὶ τοῦ γὰ πρᾶττωνται τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ἀμαρ-
 τήματα, τὰ ὅποια ζητοῦν γὰ ἐμποδίσωσιν.
 Ἐὰν εἰς ἄνιστα δύο ἀμαρτήματα διορισθῇ ἴση
 ποινὴ, οἱ ἄνθρωποι, μὴν ἀπαντῶντες ἰσχυρό-
 τερον ἐμπόδιον εἰς τὸ γὰ πράξωσι τὸ μεγαλεί-
 τερον ἀπὸ τὰ δύο, θέλουν ἀναμφιβόλως τὸ
 πράξει, ὅσακις ἀπ' αὐτὸ ἐλπίζουν περὶ σφόδρον
 κέρδος. Ὅστις βλέπει κολαζομένους μὲ τὴν
 αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, καὶ ἐκεῖνον, παρα-
 δείγματος χάριν, ὅστις ἐφόνευσε Φασιανὸν ὄρνι-
 θα, καὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, ἢ τὸν κακοπλά-
 στην, οὐδεμίαν πλέον διαφορὰν θέλει κάμει
 μεταξὺ τούτων τῶν ἀμαρτημάτων. Καὶ τοιου-
 τοτρόπως ἐξαλείφονται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην
 ψυχὴν τὰ ἠθικὰ φρονήματα, τὰ ὅποια πολλοὶ
 αἰῶνες καὶ πολλὰ αἵματα, μὲ μεγάλην βραδύ-
 τητα καὶ δυσκολίαν, ἐγέννησαν εἰς αὐτὴν, καὶ
 διὰ τῶν ὁμοίων τὴν σύστασιν ἐκρίθη ἀναγκαῖα
 ἡ βοήθεια τῆς Ὀρησκείας, καὶ ἡ σεμνὴ πα-
 ρασκευὴ τσοσούτων διατυπώσεων.

Ἀδύνατον εἶναι γὰ ἐμποδισθῶσιν ὅλαι αἱ
 ἀταξίαι, ὅσαι συμβαίνουν εἰς τὴν πολιτικὴν

κοινωνίαν ἀπὸ τὸν γενικὸν πόλεμον τῶν ἀνθρωπίων παθῶν. Αὐξάνουσι αὐταὶ ἀναλόγως μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὲ τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν μερικῶν συμφερόντων, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατευθύνῃ τις πρὸς τὸ κοινὸν ὄφελος μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, ἀντὶ τῆς γεωμετρικῆς ἀκρίβειας, ἀνάγκη εἶναι νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὑπολογισμὸν τῶν πιθανοτήτων. Αἱ ἀταξίαι, καθὼς ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, αὐξάνουσι πάντοτ' ἀναλόγως μὲ τὴν ἔκτασιν ἐκάστης βασιλείας. Καὶ ἐπειδὴ ἐλαττοῦται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, αὐξάνει ἢ πρὸς τὰ ἀμαρτήματα κλίσις κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν ἐλπίζει ἕκαστος ἀπ' αὐτά. Ὅθεν εἰς τοιαύτην περίστασιν ἐξ ἀνάγκης αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τῶν ποινῶν ἢ αὐστηρότης.

Ἡ δύναμις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἕκαστος κινεῖται πρὸς τὸ συμφέρον του, ὁμοία μὲ τὴν φυσικὴν βαρύτητα, δὲν παύει νὰ ἐνεργῇ, πλὴν ὅταν ἀπαντήσῃ ἐμπόδια. Ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως ταύτης εἶναι ὅλαι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις. Ὅταν αὐταὶ μάχωνται πρὸς ἀλλήλας, αἱ ποιναὶ, τὰς ὁποίας ὀνομάζω πολιτικὰ ἐμπόδια, δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὰ ὀλέ

θρια ταύτης τῆς ἀλληλομαχίας ἀκολουθήματα, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν αἰτίαν αὐτῆς, ἤγουν τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκάστου. Ὅθεν ὁ Νομοθέτης, μιμούμενος τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, πρέπει νὰ ἀντιστάσῃ εἰς ἐκείνας τὰς κλίσεις τῆς βαρύτητος, ὅσαι φοβερίζουσι πλῶσιν, καὶ νὰ συναθροίσῃ εἰς ἓν ὅλας ἐκείνας, ὅσαι συμβάλλουσι εἰς σιερότητα καὶ διαμονὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πολιτεύματος.

Ὑποθέτοντες ἀναγκαίαν τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν ἡ ἀλληλομαχία τῶν μερικῶν συμφερόνων, δυνατὸν εἶναι νὰ ἐπινοήσωμεν πρόοδον, ἢ κλίμακα ἀμαρτημάτων, τῆς ὁποίας ὁ ὑψιστος βαθμὸς θέλει εἶσθαι εἴτι ἀμάρτημα ἀναρρέπει ἀμέσως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ ὁ ἔσχατος, ἢ ὅσον δυνατὸν ἐλαχίστη ἀδικία, τὴν ὁποίαν ἕκαστον αὐτῆς μέλος δύναται νὰ πράξῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βαθμῶν περιέχονται ὅλαι αἱ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἐναντιούμεναι πράξεις (ἤγουν ὅλα τὰ ἀμαρτήματα), καὶ ἀκολουθοῦν ἢ μία τὴν ἄλλην κατὰ βαθμοὺς ἀνεπαισθήτους ἀπὸ τὸν ὑψιστον ἕως εἰς τὸν ἔσχατον. Ὅθεν, ἀν ἦτον δυνατὸν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ γεωμετρικὴ ἀκρίβεια εἰς τοὺς

ἀπείρους καὶ σκοτεινοὺς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων συνδυασμοὺς, ἔπρεπεν ὡσαύτως τὰ ἐπινοηθῆναι πρόοδος, ἢ κλίμαξ ποιῶν, ἀνάλογος μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἀμαρτημάτων, καταβαίνουσα ἀπὸ τὴν αὐστηροτάτην εἰς τὴν μετριωτάτην ποιήν. Τοιαύτη ἀκριβὴς καὶ γενικὴ κλίμαξ ἀμαρτημάτων καὶ ποιῶν ἠδελεῖν εἶσθαι ἐν ταυτῷ πιθανὸν καὶ κοινὸν μέτρον τοῦ βαθμοῦ τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἡμερότητος, ἢ τῆς μοχθηρίας ἐκάστου Ἐθνους. Ἀρκεῖ μὲ ὅλον τοῦτο εἰς τὸν σοφὸν νομοθέτην τὰ σημειώσῃ τοὺς γενικωτέρους βαθμοὺς τῶν δύο κλιμάκων, καὶ τὰ μὴ συγχέῃ τὴν τάξιν, ἐπιβάλλον ποιῶν τοῦ ἐσχάτου εἰς ἀμαρτήματα τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ.

§. 24.

Περὶ τοῦ μέτρον τῶν ἀμαρτημάτων.

Φανερὸν ἔγινεν ἀπὸ τὰ προειρημένα, ὅτι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν ἀμαρτημάτων εἶναι ἡ βλάβη, τὴν ὁποίαν κάμνουσιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Τοῦτο εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐναργεστάτας ἐκείνας ἀληθείας, τὰς ὁποίας καὶ μετρίας φρονήσεως ἀνθρωπος, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν ἐπιστημῶν, δύναται τὰ καλαλάβῃ. Καὶ μὲ ὅλον τοῦτο, διὰ παράδοξόν τινα συνδρομὴν περιστάσεων,

σιων, εἰς ὅλα τὰ Ἑθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶ-
 νας δὲν τὴν ἐγνώρισαν ἀκριβῶς, πλὴν ὀλίγοι
 τινὲς ἄνθρωποι, συνειδησμένοι γὰρ συλλογίζων-
 ται. Τῆς Ἀσιατικῆς τυραννίας αἱ δόξαι, καὶ τὰ
 πάθη ὀπλισμένα μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξου-
 σίαν, ἐξήλειψαν ἀπὸ τὴν ἀνανδρὸν καὶ σκληρὰν
 τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ
 σχεδὸν ἀνεπαίσθητα κενήματα, καὶ κἀμμίαν
 φορὰν μὲ βιαίους τύπους καὶ ὠδισμοὺς, τὰς
 ἀπλᾶς ἐκεῖνας ἐννοίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἴσως
 συνίστατο ἡ πρώτη φιλοσοφία τῶν νεογενήτων
 πολιτικῶν συστημάτων. Τοῦ παρόντος αἰῶνος
 τὸ φῶς μᾶς ἀναγκάζει καὶ πάλιν γὰρ ἐπισηρέ-
 ψωμεν εἰς τὰς ἀπλᾶς ταύτας ἐννοίας, εἰς τὰς
 ὁποίας μᾶς προσκόλλῳσι μᾶλλον καὶ μᾶλλον
 ἢ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, μυρία πειρὰ ὀλέθρια,
 καὶ αὐτὴ πρὸς τούτοις ἡ δυσκολία τῶν πολ-
 λῶν εἰς τὸ γὰρ τὰς δεχθῶσι.

Ἐπλανήθησαν ὅσοι μέτρον ἀληθὲς τῆς βα-
 ρύτητος τῶν ἀμαρτημάτων ἐνόμισαν τὸν σκο-
 πὸν αὐτὸν τοῦ ἀμαρτάνοντος. Ὁ σκοπὸς κρέ-
 μαται ἀπὸ τὸν παρόντα τύπον, τὸν ὁποῖον
 ἔκαμαν εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου τὰ πράγ-
 ματα, καὶ ἀπὸ τὴν προηγουμένην διάθεσιν τῆς
 ψυχῆς. Διάφοροι ὅμως εἰς τοὺς διαφόρους ἀν-
 θρώπους, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον κατὰ

διαφόρους καιρούς, γίνονται ὁ τύπος καὶ ἡ διά-
 θεσις τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν ταχυτάτην διαδο-
 χὴν τῶν ἐνοιῶν, τῶν παθῶν καὶ τῶν περιστά-
 σεων. Ὅθεν ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ γίνεταί
 ὄχι μόνον μερικὴ νομοθεσία δι' ἕκαστον κατὰ
 μέρος πολίτην, ἀλλὰ καὶ νέος νόμος δι' ἕκαστον
 κατὰ μέρος ἀμάρτημα. Μὲ τὸν κάλλιστον σκο-
 πὸν πράττουσι πολλάκις οἱ ἄνθρωποι τὰ πάν-
 δευα κακὰ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, κα-
 θὼς ἐξ ἐναντίας μὲ τὸν κάκιστον σκοπὸν συμ-
 βαίνει καὶ μίαν φορὰν νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐ-
 τὴν μέγιστα καλά.

Ἄλλοι πάλιν ἐμέτρησαν τὸ βᾶρος τῶν ἀ-
 μαρτημάτων πλεον κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀδικη-
 θέντος προσώπου, παρὰ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς
 βλάβης τῆς γινομένης εἰς τὴν πολιτικὴν κοινω-
 νίαν. Ἄν ἦτον τοῦτο μέτρον ἀληθὲς τοῦ βάρους
 τῶν ἀμαρτημάτων, ἔπρεπεν ὁ πρὸς τὸ ὕψι-
 στον ὄν ἀσεβήσας νὰ κολάζεσθαι σκληρότερον ἀφ'
 ὅτ' ἠθέλε κολασθῆ ὁ φονεύσας Βασιλέα, ἐπειδὴ
 ἡ ὑπεροχὴ τῆς θείας φύσεως ἠθέλεν ἐξαλεί-
 ψει τὴν διαφορὰν τῆς βλάβης.

Τελευταῖον, ἐνόμισαν τινὲς, ὅτι τὸ μέτρον
 τῶν ἀμαρτημάτων πρέπει νὰ κρίνεσθαι καθ' ὅσον
 αὐτὰ ἐναντιοῦνται εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.
 Πόσον ἡ δόξα αὕτη εἶναι σφαλερὰ, εὐκόλα θε-

λει τὸ καλαράβει, ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξελάζει τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι σχέσεις ἰσότητος. Ἡ ἀλληλομαχία τῶν παθῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκάστου συμφερόντων, ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ γεννήσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βᾶσις καὶ ὁ θεμέλιος τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι σχέσεις ὑποταγῆς ὡς εἰς παντόκρατον Ὄν, ὡς εἰς Δημιουργόν, ὅστις μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἦναι ἐν ταυτῶ καὶ νομοθέτης καὶ κριτής, διότι μόνος αὐτὸς δύναται χωρὶς βλάβης νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ κρίνῃ ἐν ταυτῶ. Ἄν αὐτὸς διώρισεν αἰωνίους ποινὰς κατ' ἐκείνων, ὅσοι ἀπειθοῦν εἰς τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ θέλησιν, πῶς ἤθελε τολμήσει ὁ σκώληξ, ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐνεργῇ αὐτὸς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, νὰ ἐκδικῇ τὸ ἀπειρον Ὄν, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εἶναι αὐτάρκες, οὐδεμίαν αἰσθῆσιν ἠδονῆς ἢ λύπης δύναται νὰ λάβῃ ἀπὸ τὰ κλιστὰ ὄντα, καὶ ἐνεργεῖ μόνον εἰς ὅλην τὴν φύσιν, χωρὶς νὰ πάσχῃ καμμίαν ἀνενέργειαν; Τὸ βάρος τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κρέμαται ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον μοχθηρίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρ-

δίας, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς δύναται νὰ γνωρίσῃ χωρὶς θείας ἐποκαλύψεως. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ διορισθῶσιν αἱ ποιναὶ τῶν ἀμαρτημάτων κατὰ τὸ βάρος τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ; Ἐνδεχόμενον εἶναι εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ κολάζωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ Θεὸς συγχωρῇ, καὶ νὰ συγχωρῶσιν, ὅταν αὐτὸς κολάζῃ. Ἐὰν αὐτοὶ ἐναντιῶνται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅσακις παραβαίνουσι τὰς ἐντολάς του, τί παράδοξον ἂν ἐναντιῶνται, καὶ ὅταν κολάζωσι τοὺς παραβάτας;

§. 25.

Διαίρεσις τῶν ἀμαρτημάτων.

Εἶναι ἀμαρτήματα, τῶν ὁποίων ἄμεσος σκοπὸς εἶναι ὁ ὄλεθρος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἐκείνου, ὅστις τὴν παριστάνει. Ἀλλὰ πάλιν βλάπτουσι τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κατὰ μέρος πολίτου, μὲ τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, ἢ τῶν ὑπαρχόντων του. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐναντιοῦνται εἰς ὅ,τι ἕκαστος χρεωστεῖ νὰ κάμῃ ἢ νὰ μὴ κάμῃ διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Ὅ,τι δὲν περιέχεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων δὲν δύναται μῆτε νὰ ὀνομασθῇ ἀμάρτημα, μῆτε νὰ κολασθῇ ὡς τοιοῦτον, πλὴν ἀπὸ ἐκείνους, εἰς ὅσους συμ-

φέρει· νὰ τὸ ὀνομάζωσιν ἀμάρτημα. Τῶν ὀρίων τούτων ἡ ἀδηλότης ἐγέννησεν εἰς τὰ Ἑθνη Ἡδικὴν παντάπασιν ἀντιφάσκουσαν εἰς τὴν νομοθεσίαν, καὶ πολλοὺς νόμους ἐναντίους τὸν ἓνα εἰς τὸν ἄλλον, ἢ τοιούτους, ὁποῖοι νὰ κολάζωσιν αὐστηρότατα ἀνθρώπους ἀμετόχους πιντὸς ἀμαρτήματος. Διὰ τὴν ἀδηλότητα ταύτην ἐγιναν ἀόριστα καὶ ἀμφίβολα τὰ ὀνόματα τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀβέβαιος ἡ ζωὴ ἐκάστου πολίτου, καὶ ἔπεσεν ὅλον τὸ πολιτικὸν σῶμα εἰς ὕπνον ὀλέθριον καὶ ληθαργίαν.

Ὡς πολιτικὸν δόγμα ἔπρεπε νὰ πιστεύωσιν οἱ λαοὶ, καὶ νὰ κηρύττωσι μὲ τὴν ἀδέκαστον φυλακὴν τῶν νόμων οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν τοῦτο, « Ἐκαστος κατὰ μέρος πολίτης » πρέπει νὰ ἦναι πληροφορημένος, ὅτι ἔχει » τὴν ἀδίκαν νὰ πράξῃ ὅ, τι δὲν ἐναντιοῦται » εἰς τοὺς νόμους, χωρὶς τοῦ νὰ φοβῆται ἄλλα » κακὰ παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γεννήσῃ ἢ πράξῃ » ξις αὐτή. » Χωρὶς τὸ ἱερὸν τοῦτο δόγμα οὐδεμίαν νόμιμον πολιτικὴν κοινωνίαν δύναται νὰ συσταθῇ. Αὐτὸ εἶναι ἡ δίκαια ἀμοιβὴ τῆς συνεισφορᾶς, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἐνώθησαν εἰς ἓν πολιτικὸν σύστημα, ἀφήσαντες τὴν γενικὴν ἐκείνην καὶ καθόλου κατὰ πάντων ἐνέργειαν, κοινὴν εἰς ὅλα τὰ αἰσθητικὰ

ὄντα, ἢ ὁποῖα δὲν περιορίζεται πλὴν ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἐκάστου δύναμιν. Τὸ δόγμα τοῦτο γεννᾷ τὰς ἐλευθέρας καὶ ἀνδρείας ψυχὰς, τοὺς Φωτεινοὺς νόας. Αὐτὸ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους Φίλους τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκείνης ὁμως τῆς ἀρετῆς, ἢ ὁποῖα τολμᾷ νὰ ἀντιστέκη εἰς τὸν φόβον, καὶ ὄχι τῆς εὐκαταπέιστου φρονήσεως ἐκείνων, ὅσοι εὐχαριστοῦνται νὰ ζῶσι ζωὴν ἀβέβαιον ὑποκείμενοι εἰς τὰς θελήσεις τῶν ἄλλων.

Ὅστις μὲ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἀναγινώσκει τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς νομοθεσίας τῶν διαφόρων Ἐθνῶν, θέλει εὐρεῖ πάντοτε σχεδὸν μεταβαλλόμενα μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν αἰώνων τὰ ὀνόματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ πολίτου, ὄχι κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν περιστάσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἀλλάσσει δικαίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ Ἐθνους συμφέρον, ἀλλὰ κατὰ τὰ πάθη καὶ σφάλματα, ὅσα κατὰ διαδοχὴν ἐτάραξαν τοὺς νομοθέτας. Θέλει πολλάκις πλιροφορηθῆ, ὅτι τὰ πάθη ἐκάστου αἰῶνος γίνονται θεμέλιον τῆς ἠθικῆς των μεταγενεστέρων αἰώνων, ὅτι τὰ ἰσχυρὰ πάθη, γεννήματα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐξασθενήσαντα μὲ τὸν καιρὸν (ὁ ὁποῖος ἐπανάγει τὰ ἠθικὰ, καθὼς καὶ τὰ φυσικὰ πράγματα εἰς τὴν ἰσορροπίαν), γίνονται εἰς τὰς

χειρας τοῦ δυνατοῦ ἢ τοῦ πανούργου, ὄργανα ἐπιήδεια πολιτικῆς κυβερνήσεως, καὶ καταλῶσι κατ' ὀλίγον εἰς τὸ νὰ λογίζωνται φρόνησις τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεβλάσθησαν αἱ σκοτεινὰ ἔννοια τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, τῶν ὁποίων ἡ ἀσάφεια προέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν μεταβολὴν τοῦ χρόνου, ὅστις ἀφίνει πολλάκις τὰ ὀνόματα, ἀφ' οὗ ἀφανίσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπὸ τὴν διάφορον σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον διαβαίνουσα τοὺς ποταμούς καὶ τὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα συχνότατα διορίζουν ὄχι μόνον τὴν φυσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν ἔθνων Γεωγραφίαν.

§. 26.

Περὶ ἀμαρτημάτων Καθοσιώσεως.

Πρῶτα καὶ μέγιστα ἀμαρτήματα εἶναι τὰ ἀμαρτήματα τῆς καθοσιώσεως, ἧγουν ὅσα σκοπὸν ἄμεσον ἔχουσι τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἐκείνου, ὅστις τὴν παριστάνει, καὶ διὰ τοῦτο νομίζονται καὶ βλαβερώτατα. Μόνη ἢ τυραννία καὶ ἢ ἀμαθία, συνειδησμένας νὰ συγχέωσι καὶ αὐτὰς τὰς σαφειάτας ἐννοίας καὶ λέξεις τῶν πραγμάτων, δύναται νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα τῆς καθοσιώσεως, καὶ ἀκολούθως νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐσχάτην ποινὴν, εἰς ἀμαρτή-

μαλα διαφόρου φύσεως, καὶ νὰ θύωσι τοιοῦτο-
τρόπως τοὺς ἀνθρώπους (καθὼς καὶ εἰς πολ-
λὰς ἄλλας περιστάσεις) εἰς τὰς λέξεις. Πᾶν
ἀμάρτημα, ἀγκαλὰ μερικόν, βλάπτει τὴν πο-
λιτικὴν κοινωνίαν. Ἀλλὰ πᾶν ἀμάρτημα δὲν
προξενεῖ τὴν ἄμεσον αὐτῆς καταστροφὴν. Αἱ
ἠθικαί, καθὼς αἱ φυσικαὶ τῶν ἀνθρώπων
πράξεις, εἶναι περὶωρισμέναι ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ
διαστήματος καὶ τοῦ χρόνου, μήτε ὑπερβαίνουν
τὰ ὅρια ταῦτα, καθὼς οὐδὲ καμμία ἄλλη τῆς
φύσεως κίνησις. Μόνη λοιπὸν ἡ σοφιστικὴ ἐξή-
γησις, ἡ ὁποία εἶναι ἡ φιλοσοφία τῶν δούλων,
δύναται νὰ συγχύσῃ, ὅσα ἡ αἰώνιος ἀλήθεια ἐχώ-
ρισεν ἀπ' ἀλλήλων μὲ σχέσεις ἀμεταβλήτους.

§. 27.

Περὶ ἀμαρτημάτων ἐναντίον τῆς ἀσφα-
λείας ἐκάστου κατὰ μέρος πολί-
του. Καὶ πρῶτον περὶ Βίας.

Κατόπιν τῶν ἀμαρτημάτων τῆς καδοσιώσεως
ἀκολουθοῦν, ὅσα ἀμαρτήματα βλάπτουσι τὴν
κατὰ μέρος ἀσφάλειαν ἐκάστου. Ἐπειδὴ ἡ ἀ-
σφάλεια τοῦ πολίτου εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ
καθ' αὐτὸ τέλος πάσης νομίμου πολιτικῆς κοι-
νωνίας, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ κολάζεται μὲ
ποινήν

ποινήν αὐστηράν, διωρισμένην ἀπὸ τοὺς νόμους, ὅστις βιάζει τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἕκαστος πολίτης τοῦ νὰ ζῆ ἀσφαλῆς καὶ ἀμέριμος.

Ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ταῦτα, ἄλλα βλάπτουσιν αὐτὸ τὸ πρόσωπον, καὶ ἄλλα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πολίτου. Τὰ πρῶτα πρέπει νὰ κολάζωνται ἀπαραιτήτως μὲ σωματικὰς ποινάς.

Αἱ κατὰ τῆς ζωῆς λοιπὸν καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν ἐγχειρήσεις, εἶναι ἀπὸ τὰ δεινότατα ἀμαρτήματα. Καὶ εἰς ταύτην τὴν κλάσιν περιέχονται ὁ φόνος καὶ ἡ κλοπῆ, ὅχι μόνον ὅσακις πράττονται ἀπὸ τοὺς ιδιώτας, ἀλλὰ καὶ ὅσακις ἤθελαν πωραχθῆ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς μεγάλους. Τὸ παράδειγμα τῆς παρανομίας τῶν μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν εἶναι τόσον ἐπικινδυνώτερον, καθ' ὅσον ἐνεργεῖ μὲ περισσοτέραν ἰσχὺν, καὶ εἰς μακρότερον διάστημα. Αὐτὸ ἐξαλείφει ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ ἐντυπώνει εἰς τὸσπον αὐτῶν τὴν ἐννοίαν τοῦ δικαίουματος, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται ὁ δυνατὸς κατὰ τοῦ ἀδυνατοῦ, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον εἰς τὸν ἀδικοῦντα, ὡς εἰς τὸν ἀδικούμενον.

Μήτε εἰς τὸν μέγαν, μήτε εἰς τὸν πλούσιον δὲν πρέπει νὰ δίδωται ἐξουσία νὰ βρα-

Βεύωσι τὰ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ πένητος τολμήματα. Τοιαύτη ἐξουσία ἤθελε κάμει τροφήν τῆς τυραννίας τὸν πλοῦτον, ὅστις ἔπρεπε, μὲ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, νὰ γίνεταί βραβεῖον τῆς φιλοπονίας. Δὲν εὐρίσκειται πλέον ἐλευθερία ἐκεῖ, ὅπου οἱ νόμοι συγχωροῦν, εἰς μερικάς περιστάσεις, νὰ μὴν ἦναι πλέον ὁ ἄνθρωπος πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνεταί πράγμα. Τότε ὁ δυνατὸς θέλει ὅλος δι' ὅλου καταγίνεσθαι εἰς τὸ νὰ χωρίζῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἐκείνας μόνας, ὅσας οἱ νόμοι δίδουσιν εἰς βοήθειάν του. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη εἶναι τὸ μαγικὸν μυστήριον, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει τοὺς πολίτας εἰς ὑπερέλικα κτήνη, καὶ γίνεταί εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δυνατοῦ ἄλυσις, μὲ τὴν ὁποίαν δεσμεύει τὰς πράξεις τῶν ἀπροφυλάκτων καὶ ἀδυνάτων. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, εἰς πολιτικὰς τινὰς κυβερνήσεις, κατὰ τὸ φαινόμενον ἐλευθέρας, εὐρίσκειται κρυμμένη ἢ τυραννία, ἢ εἰσέρχεται λαθραίως εἰς κάμμίαν γωνίαν ἀφύλακτον ἀπὸ τοὺς νόμους, ὅπου ἀνεπαισθήτως ἐνδυναμοῦται καὶ μεγαλύνεται. Ἀντιβάλλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι τὰ πλέον ἰσχυρὰ ἐμφράγματα εἰς τὴν φατεράν τυραννίαν. Ἀλλὰ παραβλέπουν συχνὰ τὸν ἀνεπαίσθητον σκώληκα, ὁ ὁποῖος κατ' ὀλίγον τὰ

τρῶγει, καὶ δίδει τελευταῖον τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κατακλύζοντα ποταμὸν, τόσον ἀσφαλεστέραν, ὅσον ἦτον κρυμμένη περὶ σφόδρα.

Μὲ ποίας λοιπὸν ποινὰς πρέπει νὰ κολάζωνται τὰ ἀμαρτήματα τῶν εὐγενῶν, τῶν ὀπίσθων τὰ προνόμια εἶναι μέρος ὄχι μικρὸν τῆς νομοθεσίας πολλῶν Ἐθνῶν; Δὲν θέλω ἐξετάσει ἐδῶ, εἰ ἢ κατὰ κληρονομίαν αὕτη διάκρισις μετὰ εὐγενῶν καὶ δημοτικῶν ἦναι ὠφέλιμος εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, ἢ ἀναγκαία εἰς τὴν Βασιλείαν. Ἐὰν αὕτη πρέσβη ἀληθῶς νὰ θεωρῆται ὡς διάμεσος ἐξουσία, ἢ ὁποία περιορίζει καὶ συνέχει τὰς ὑπερβολὰς τῶν δύο ἄκρων, ἢ γον τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ὑπηκόων, ἢ μᾶλλον ὡς ὁμήγυρις ἀνθρώπων δουλωμένων εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐὰν, ὁμοίᾳ μὲ ἐκείνους τοὺς τερπνοὺς καὶ καρποφόρους λόφους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους τῆς Ἀραβίας, δὲν περικλείη εἰς κατὰ πολλὰ στενὸν τόπον πᾶσαν κυκλοφορίαν ἐλπίδος καὶ ὑπολήψεως. Δὲν θέλω ἐξετάσει, εἰ ἢ ἀνισότης (καὶ ἂν ἦτον ἀληθὲς, ὅτι εἶναι ἀναγκαία, ἢ ὠφέλιμος εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας) πρέπει νὰ περιορίζεται εἰς μερικὰς ὁμήγυρις πλέον, παρὰ νὰ ἦναι διεσπαρμένη εἰς τοὺς κατὰ μέρος πολίτας, νὰ συνέχεται εἰς μίαν

μερίδα τοῦ πολιτικοῦ σώματος, παρὰ νὰ κυκλοφορῇ εἰς ὅλα τὰ μέλη, νὰ διαιωνίζεσθαι μὲ τὴν διαδοχὴν, παρὰ νὰ γεννᾶται καὶ νὰ φθείρεται ἀδιακόπως. Ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ βεβαιώσω, ὅτι αἱ ποιναὶ, μὲ τὰς ὁποίας κολάζονται τῶν εὐγενῶν τὰ πλάσματα, δὲν πρέπει νὰ ἦναι διάφοροι ἀπὸ τὰς ποινὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ὁ κοινὸς λαός. Πᾶσα διάκρισις, εἴτε εἰς τιμὰς, εἴτε εἰς πλοῦτον, διὰ νὰ ἦναι νόμιμος, ὑποθέτει προλαβοῦσαν ἰσότητα, θεμελιωμένην ἐπάνω εἰς τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι λογίζονται ὅλους τοὺς πολίτας ἐξ ἴσου ὑποκειμένους εἰς αὐτούς. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀφήσαντες τὴν φυσικὴν κατ' ἀλλήλων τυραννίαν, ἐπέρασαν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, εἶχαν εἰπεῖ πρὸς ἀλλήλους, » Ὅστις ἀπὸ ἡμᾶς χρηματίζει φιλοπονώτερος, ἄς λάβῃ μεγαλειέρας τιμὰς, καὶ ἡ Φήμη του ἄς λάμψῃ καὶ εἰς αὐτούς τοὺς διαδόχους του. Εὐτυχέστερος, ἢ ἐντιμότερος παρὰ τοὺς ἄλλους, ἄς ἔχῃ καὶ χρηστοτέρας ἐλπίδας. Ἀλλ' ἄς φοβῆται μ' ὅλον τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, νὰ παραβῇ τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ὑπερῶς ψώθη ὑπὲρ τοὺς συμπολίτας του ». Τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἀγκαλὰ δὲν ἐψηφίσθη ῥητῶς

εἰς γενικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνέλευσιν , εὐρίσκειται ὅμως εἰς τὰς ἀμεταβλήτους τῶν πραγμάτων σχέσεις , καὶ χωρὶς νὰ ἀφανίσῃ τὰς ὠφελείας , ὅσας προξενεῖ ἡ εὐγένεια , ἐμποδίζει τὰ ἄτοπα , ὅσα ἐνδέχεται νὰ γεννηθῶσιν ἀπὸ αὐτὴν , καὶ κάμνει σεβασμίους τοὺς νόμους , μὲ τὸ νὰ κλείῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀτιμωρησίαν .

Ἡ Ψελεν ἴσως εἰπεῖ τις , ὅτι ἡ αὐτὴ ποινὴ , ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν εὐγενῆ καὶ εἰς τὸν δημοτικὸν , γίνεται τῇ ἀληθείᾳ διάφορος , διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἀνατροφῆς , καὶ διὰ τὴν ἀτιμίαν , μὲ τὴν ὁποίαν ἀμαυροῦται ὁλόκληρος ὁ οἶκος τοῦ εὐγενοῦς . Εἰς αὐτὸν ἀποκρίνομαι , ὅτι μέτρον τῆς ποινῆς δὲν πρέπει νὰ γίνεσθαι ἡ αἰσθησις τοῦ κολαζομένου , ἀλλ' ἡ βλάβη , τὴν ὁποίαν ἔκαμε τὸ ἀμάρτημα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν , καὶ ἡ ὁποία εἶναι τόσον μεγαλειτέρα , ὅσον ὁ βλάψας εὐρίσκεται εἰς ὑπέρτερον βαθμὸν . Ὅτι ἡ ἰσότης τῶν ποινῶν , καὶ γενικῶς θεωρουμένη , φαίνεται , ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰσότης ἀληθῆς , ἐπειδὴ πᾶσα ποινὴ γίνεσθαι τῷ ὄντι διάφορος , διὰ τὸν διάφορον τῆς αἰσθήσεως ἐκάστου βαθμὸν . Ὅτι ἡ ἀτιμία τοῦ οἴκου δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα μὲ δημοσίους ἐνδείξεις εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀθώους συγγενεῖς τοῦ ἐνόχου ,

ἐνδείξεις, τὰς ὁποίας, καθὼς εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν, λογίζεται ὡς ἀποδείξεις ὁ εὐπίστος καὶ θαυμαστικὸς ὄχλος.

§. 28.

Περὶ Ὑβρεων.

Πρέπει νὰ κολάζωνται μὴ ποινὴν ἀτιμίας αἰ προσωπικῆ καὶ ἐναντίᾳ εἰς τὴν τιμὴν ὕβρεις, ἧγουν ὅσα σκοπὸν ἔχουν νὰ στερήσωσι τὸν πολίτην ἀπὸ τῆν ἐπιλομένην ἐκείνην μερίδα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν ἔχει δικαίον νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀντίφασις, ἡ ὁποία θεωρεῖται μεταξὺ τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουσι νόμους τῆς τιμῆς. Οἱ πρῶτοι ὑπερασπίζουσι μάλιστα τὸ σῶμα καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐκάστου πολίτου. Οἱ δεῦτεροι προκρίνουσι παρὰ ταῦτα τὴν τιμὴν. Ἡ τιμὴ εἶναι μία ἀπ' ἐκείνας τὰς λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων ἔγιναν μακροὶ καὶ λαμπροὶ λόγοι, χωρὶς νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν νοῦν καμμίαν ἀκριβεῆ καὶ σταθερὰν ἔννοιαν. Ὡς πόσον εἶναι ἀθλία τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς ἡ κατάστασις! Αὐτὸς καταλαμβάνει ἀκριβέστερον τὴν ἔννοιαν τῆς κυκλοφορίας τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀγκαλὰ

πολλὰ μακρυσμένην ἀπ' αὐτὸν, καὶ ὀλίγον ἀναγκαίαν εἰς τὴν εὐδαιμοσίαν του, παρὰ τὰς πλεισιστέρας καὶ πλέον ἀξιολόγους ἐννοίας τῆς ἠθικῆς, αἱ ὁποῖαι πάντοτε σαλεύονται κυματιζόμενα, καθὼς ἤθελαν τὰς κινήσει οἱ ἄνεμοι τῶν παθῶν, καὶ καθὼς ἤθελε τὰς λάβει καὶ τὰς παραδώσει ἡ τυφλὴ ἀμαθία. Ἀλλ' ὅμως δὲν θέλει πλέον φανῆ παραδόξος ἡ τοιαύτη διαφορὰ, ἂν συλλογισθῶμεν, ὅτι καθὼς τὰ βλεπόμενα συγχέονται, ὅταν παραπολλὰ πλεσιάζωσι τὴν ὄρασιν, ὡσαύτως ἡ ἄκρα πλεσιάσις τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν συγχέει εὐκόλως τὰς ἀπλᾶς ἐννοίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας αὐτὰ εἶναι συνθεμέ-
 ναί, καὶ μᾶς ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμεν τὰς περιοριζούσας αὐτὰς γραμμὰς, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν γεωμετρικὸν νοῦν, διὰ νὰ μετρήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθητικῆς τῶν ἀνθρώπων δυνάμεως. Ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξελάζει τὰ ἀνθρώπινα, αὐτὸ τοῦ νὰ ἀπορήσῃ περὶ τούτου, θέλει μᾶλλον ὑποπλεύσει μήπως ὁ νομοθέτης δὲν ἔχει χρεῖαν, μήτε τοσαύτης παρασκευῆς ἠθικῆς, μήτε δεσμῶν τοσούτων, διὰ νὰ κατασλήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμερίμνους τε καὶ εὐδαίμονας.

Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μία ἀπὸ τὰς πολυπλόκους ἐκείνας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι συντίθενται

ἀπὸ ἄλλας ἐννοίας, ὄχι μόνον ἀπλᾶς, ἀλλὰ καὶ συνθέτους. Κατὰ τὸν διάφορον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον παρίστανται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἢ ἐννοια τῆς τιμῆς, ποτὲ μὲν περιέχει, ποτὲ δὲ ἀποκλείει τινὰς ἐννοίας, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσθεται. Καὶ δὲν φυλάττει εἰς τὰς διαφόρους ταύτας παραστάσεις, πλὴν ὀλίγας τινὰς κοινὰς ἐννοίας, καθὼς πολλὰ ἀριθμητικὰ συμπεπλεγμένα ποσότητες ἔχουν ἓνα κοινὸν μερισθῆν. Διὰ τὸ εὐρωμεν τὸν κοινὸν τοῦτον μερισθῆν τῶν διαφόρων τῆς τιμῆς ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας ἐννοοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι χρεῖα τὰ θεωρήσωμεν ἐν παρόδῳ αὐτὰ τὰ γενέθλια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐγέννησε τοὺς πρώτους νόμους καὶ τοὺς πρώτους ἀρχοντας ἢ ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς ἀταξίας, εἰς ὅσας ἤθελε τοὺς ρίψει ἢ φυσικὴ φιλαρχία ἐκάστου. Τοῦτο τὸ τέλος ἐσυγκρότησε τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τοῦτο ἀποβλέπουν ἀληθῶς, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅλων τῶν ἔθνων αἱ νομοθεσίαι, καὶ αὐταὶ αἱ πλέον ὀλέθρια. Ἀλλ' ἢ συνάθροισις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ αὐξήσις καὶ προκοπὴ τῶν ἀνθρώπινων ἐπιστημῶν, ἐγέννησεν ἀπειρον ἀριθμὸν διαφόρων πράξεων καὶ χρειῶν ἀμοιβαίων, τὰς ὁποίας μῆτε οἱ νόμοι ἐδύναντο νὰ προβλέ-

προβλέψωσι, μήτε ἡ μερικὴ ἐκάστου δύναμις
 νὰ τελειώσῃ. Ἐκ τούτου ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ δε-
 σποτεία τῆς ὑπολήψεως, ἡ ὁποία ἦτον τὸ μό-
 νον μέσον διὰ νὰ λάβῃ τις ἀπὸ τοὺς ἄλλους
 ὅσ' ἀγαθὰ δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ προξενήσωσιν
 εἰς αὐτὸν οἱ νόμοι, καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰ κακὰ,
 ἀφ' ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν φυλάξωσι. Ἡ
 ὑπόληψις βασανίζει τὸν σοφὸν, καθὼς καὶ τὸν
 χυδαῖον. Ἡ ὑπόληψις προσφέρει εἰς τὴν εἰκό-
 να τῆς ἀρετῆς τὸ χρεωστούμενον σέβας εἰς αὐτὴν
 τὴν ἀρετὴν. Διὰ τὴν ὑπόληψιν γίνεται
 ἀπόστολος τῆς ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιθίριος,
 διότι συμφέρει εἰς αὐτὸν ἡ τοιαύτη ὑπόκρισις.
 Ἐκ τούτου ἡ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμὴ ἔγι-
 νεν ὄχι μόνον ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία εἰς
 ἐκεῖνον, ὅστις δὲν θέλει νὰ νομίζεται ἔσχατος
 τῶν πολιτῶν. Ἄν ὁ φιλόδοξος προσπαθῇ νὰ
 τὴν ἀποκλήσῃ ὡς ὠφέλιμον, καὶ ὁ κενόδοξος τὴν
 ζητῇ ὡς μαρτυρίαν τῆς ἰδίας του ἀξιομισθίας,
 ὁ τίμιος ἄνθρωπος τὴν ἀπαλεῖ ὡς ἀναγκαίαν.
 Καὶ χωρὶς τὴν τιμὴν πολλοτάτοι καταφρονοῦν
 καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τιμὴ ἐγεν-
 νήθη μετὰ τὴν σύσλασιν τῆς πολιτικῆς κοι-
 νωνίας, δὲν ἦτον τρόπος νὰ τεθῇ εἰς τὴν κοινὴν
 παρακαλαθῆκην. Ἐξ ἐναντίας ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς
 εἶναι τρόπον τινὰ προσωρινὴ ἐπιστροφή εἰς τὴν

ἀρχαίαν τῆς φύσεως καλᾶσιν, καὶ μᾶς ἀπο-
 λυεὶ πρὸς ὀλίγον καιροῦ διάστημα ἀπὸ τὴν ἐξου-
 σίαν τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι εἰς περὶσπάσεις τινὰς
 δὲν ὑπερασπίζουσι ἱκανῶς τοὺς πολίτας.

Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευ-
 θερίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν, ἡ
 ἐννοία τῆς τιμῆς ἢ ἀφανίζεται, ἢ συγχέεται παν-
 τάπασι μὲ ἀλλας ἐννοίας. Διότι εἰς μὲν τὴν
 ἄκραν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν παντελεῆ δεσπο-
 τείαν τῶν νόμων, γίνεται εἰς ἕκαστον πολίτην
 ἀνωφελὴς ἢ παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴ, εἰς δὲ
 τὴν ἄκραν δουλείαν, ἡ τυραννία ἀφανίζουσα τὴν
 πολιτικὴν ὑπαρξιν, ἄλλο δὲν ἀφίνει εἰς ἕκα-
 στον παρὰ τὴν προσωρινὴν καὶ ἀβέβαιον προ-
 σωπότητα. εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μία ἀπὸ τὰς
 θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν μοναρχιῶν ἐκείνων, ὅσαι
 εἶναι τρόπον τινὰ συγκερασμέναι τυραννίαι. Καὶ
 γεννᾷ εἰς αὐτὰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα,
 ὅσα γεννῶσιν εἰς τὰς τυραννίας αἱ βίαιοι μετα-
 βολαί, ἢ γοῦν εἶναι πρόσκαιρος ἐπιστροφή εἰς
 τὴν ἀρχαίαν τῆς φύσεως καλᾶσιν, καὶ φέρει
 τὸν ἡγεμόνα εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἰσο-
 τητος.

§. 29.

Περὶ μονομαχίας.

Απὸ τὴν χρείαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος αἰσθάνεται τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς, ἐγεννήθησαν αἱ κατὰ μέρος μονομαχίαι, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον τὴν ἀρχὴν μὲ αὐτὴν τῶν νόμων τὴν ἀναρχίαν. Ἀγνώστοι ἦσαν αὐταὶ εἰς τοὺς παλαιούς, καθὼς τινὲς διίσχυρίζονται. Ἴσως διότι οἱ παλαιοὶ δὲν εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ συναθροίζωνται ὀπλισμένοι (ὡσὰν νὰ ἦσαν ὑποπλοὶ πρὸς ἀλλήλους) εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ θέατρα, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς φιλικὰς συνελύσεις. Ἴσως διότι, συνειθισμένοι νὰ βλέπωσι συχνὰ μονομαχοῦντας εὐτελεῖς δούλους, δὲν κατεδέχοντο οἱ ἐλεύθεροὶ πολῖται νὰ συγκαταριθμῶνται εἰς τὴν τάξιν τῶν μονομάχων μὲ τὰς κατὰ μέρος ὀπλομαχίας. Εἰς μάτην ἐζήτησε νὰ ἐξαλείψῃ ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ νόμος, κολάζων μὲ ποινὴν θανάτου ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε δεχθῆ τὴν πρόκλησιν τῆς μονομαχίας. Πῶς ἠδύνατο τοιοῦτος αὐστηρὸς νόμος νὰ καταργήσῃ συνήθειαν θεμελιωμένην εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀτιμίας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ φοβοῦνται περισσότερο παρὰ τὸν θάνατον;

Ὅσῳσι σφερεῖται τὴν παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴν, κινδυνεύει ἢ νὰ ζῆ βίον μοναδικόν, χωρισμένος ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρώπων συναναστροφὴν, τὸ ὁποῖον ἠθέληεν εἶσθαι ἀνυπόφορον εἰς τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον, ἢ νὰ γενῆ σκοπὸς εἰς τὰ βέλη τῆς καθημερινῆς ὕβρεως καὶ ἀτιμίας, ἢ ὁποῖα γίνεται πλεόν ὀδυνηρὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ποιήν. Διὰ τί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ κοινὸς λαὸς δὲν μονομαχεῖ καθὼς οἱ μεγάλοι; Διότι ὄχι μόνον εἶναι ἀοπλος, ἀλλὰ καὶ διότι αἰσθάνεται ὀλιγώτερον τὴν χρείαν τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς ἀφ' ὅ,τι τὴν αἰσθάνονται ὅσοι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ὑψηλότεροι τῶν λοιπῶν, ζηλοτυποῦν καὶ βλέπουν εἰς τὸν ἄλλον μὲ περισσοτέραν ὑποψίαν.

Δὲν εἶναι ἀνωφελὲς νὰ εἰπῶ καὶ πάλιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔγραψαν ἄλλοι, ὅτι δηλαδὴ δραστηρικώτερον ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζεται τὸ ἀμάρτημα τῆς μονομαχίας δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ κολάζεται ὁ πρωταίτιος, ἢ γουν ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν τῆς μονομαχίας, καὶ νὰ ἀπολύεται ἀθῶος, ὅστις ἠναγκάσθη, καὶ μὴ βουλόμενος, νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν του, τὴν ὁποῖαν οἱ παρόντες νόμοι δὲν ὑπερασπίζουσιν ἱκανῶς.

§. 30.

Περὶ κλοπῆς.

Ὅσαι κλοπαὶ δὲν γίνονται μετὰ βίας, ἔπρεπε νὰ κολάζωνται μὲ χρηματικὴν ποινήν. Δίκαιον εἶναι νὰ στερῆται τὰ ἰδικάτου, ὅστις ζητεῖ νὰ πλουθήσῃ μὲ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλλὰ τὸ ἀμάρτημα τοῦτο πρᾶττεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, ἡγουν ἀπὸ ἀνθρώπους ἀθλίους καὶ ἀπηλπισμένους, εἰς τοὺς ὁποίους τῆς ἰδιοκτησίας τὸ δικαίωμα (δικαίωμα φοβερόν, καὶ ἴσως ὄχι ἀναγκαῖον) δὲν ἀφῆκε παρὰ μόνην καὶ μόνην τὴν ζωὴν. Ἐπειτα αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχῶν, καὶ ἀκολουθῶς τῶν κλεπτῶν, καὶ στεροῦσι τοὺς ἀθῶους τὸν ἄρλον διὰ νὰ τὸν δώσωσιν εἰς τοὺς κακούργους. Διὰ ταῦτα λοιπὸν προσφυστέρα ποινὴ τῆς κλοπῆς ἠθελεν εἶσθαι ἐκεῖνο μόνον τῆς δουλείας τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ δίκαιον, ἡγουν ἔπρεπεν ὁ κλέπτης νὰ ὑπηρετῇ πρὸς καιρὸν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διὰ νὰ πληρώσῃ, μὲ τὴν τελείαν πρὸς αὐτὴν ὑποταγὴν τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ τῶν ἰδίων του κόπων, τὴν ἀθέτησιν τοῦ πολιτικοῦ

συαλλάγματος, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν, ἀρπάξας ἀδίκως καὶ τυραννικῶς τὰ ἀλλότρια.

Ὅταν ὁμως ἡ κλοπὴ γίνῃ μετὰ βίας, εἰς τὴν προσωπικὴν δουλείαν πρέπει τότε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σωματικὴ ποινή. Ἐδειξαν ἄλλοι συγγραφεῖς πρὸ ἐμοῦ τὴν φανεράν ἀταξίαν, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὸ νὰ συγχέῃ τις τὰς ποινὰς τῶν μετὰ βίας κλοπῶν μετὰ τὰς ποινὰς, ὅσαι ἀρμόζουν εἰς τὰς μετὰ δόλου κλοπὰς, καὶ τὰ παραβάλλη ἀτόπως ἀργυρίων τινὰ ποσότητα μετὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τούτων τῶν ἀμαρτημάτων ἡ φύσις εἶναι διάφορος. Καὶ εἶναι βέβαιον εἰς τὴν Πολιτικὴν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Μαθηματικὴν ἐπιστήμην, ὅτι μετὰξὺ τῶν ἑτερογενῶν ποσοτήτων τὸ διάστημα εἶναι ἄπειρον. Ἀλλ' ὁμως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλαμβάνω πολλάκις τὰς γνωσὰς, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀνωφελεῖς ἀληθείας. Τὰ πολιτικὰ σώματα φυλάττουσιν εἰς μακρότερον χρόνου διάστημα παρὰ τὰ φυσικὰ τὴν κίνησιν, ἥτις ἐδόθη μίαν φοράν εἰς αὐτὰ, μήτε τὴν ἀλλάσουσιν, πλὴν μετὰ δυσκολίαν μεγαλωτάτην.

§. 31.

Περὶ Πραγματεύσεως ἀπηγορευμένης.

Τὸ νὰ πραγματεύεσθαι τις, ὅσα ἀπαγορεύουν οἱ νόμοι, εἶναι ἀληθὲς ἀμάρτημα κατὰ τοῦ Ἡγεμόνος καὶ κατὰ τοῦ Ἐθνους. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ κολάζεται μὲ ποινὴν ἀτιμίας, ἐπειδὴ εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν δὲν λογίζεται ἄτιμος, ὅστις πραγματεύεται τὰ ἀπηγορευμένα.

Ἀλλὰ διὰ τί τὸ ἀμάρτημα τοῦτο δὲν ἀτιμάζει τὸν ἔνοχον, ὁ ὁποῖος κλέπτει τὸν Κρατοῦντα, καὶ ἀκολουθῶς αὐτὸ τὸ Ἐθνος; Ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν κινοῦνται εἰς ἀγανάκησιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοῦ ἀμαρτήσαντος, ὅσῳ τὸ ἀμάρτημα δὲν τοὺς βλάπτει ἀμέσως καὶ κατὰ μέρος ἕκαστον. Καὶ τοιοῦτον εἶναι τὸ ἀμάρτημα τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως. Ἀσθενέστατοι εἶναι οἱ τύποι, τοὺς ὁποῖους κάμνουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τὰ μακροσμένα ἐπακολουθήματα τῶν πραγμάτων. Ὅθεν τόσον ὀλιγώτερον δύναται νὰ προβλέψωσι τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἐνδέχεται νὰ πάθωσι εἰς τὸ ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν πραγμάτευσιν τῶν ἀπηγορευμένων, ὅσον πολλάκις καὶ κερδαίνουσιν ἐπὶ

τοῦ παρόντος ἀπὸ αὐτὴν. Αὐτοὶ τὴν λογίζονται ὡς ζημίαν, γινομένην εἰς αὐτὸν τὸν Κρατοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο μήτε κλίνουν τόσον εἰς τὸ νὰ ἀτιμάσωσι τὸν πραγματευόμενον τὰ ἀπιγορευμένα, ὅσον εἶναι ἔτοιμοι εἰς τὸ νὰ καταδικάσωσι τὸν κλέπτην, τὸν κακοπλάστην, ἢ τὸν αὐτουργὸν ὁποιασδήποτε ἄλλης κακίας, ἢ ὅποια δύναται νὰ τοὺς βλάψῃ ἀμέσως. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις φανερά, ὅτι πᾶν αἰσθητικὸν ὄν δὲν προσέχει πλὴν εἰς ἐκεῖνα μόνα τὰ κακὰ, ὅσα γνωρίζει.

Τῆς ἀπιγορευμένης πραγματεύσεως τὸ ἀμάρτημα γεννᾶται ἀπὸ τὸν νόμον αὐτόν. Διότι ὅσον εἶναι βαρύτερα τὰ τέλη, τὰ ὅποια πληρώνονται εἰς τὸ Δημόσιον διὰ τὰς πραγματείας, τόσον αὐξάνει περισσότερον τὸ κέρδος, καὶ ἀκολουθῶς ὁ πειρασμὸς τοῦ νὰ πραγματευεῖται τις τὰ ἀπιγορευμένα. Αὐξάνει πρὸς τούτοις τὸν πειρασμὸν τοῦτον καὶ ἡ εὐκολία τῆς πράξεως, ὅσῳ εἶναι δηλαδὴ μεγάλη ἡ ἐκλασις τῶν ὀρίων τῆς ἐπιπραλείας, καὶ ἀκολουθῶς δυσκολοφύλακτος, καὶ μικρὸς ὁ ὄγκος τῆς ἀπιγορευμένης πραγματείας, καὶ ἐπομένως εὐκολόκρυπτος. Εἶναι δικαιοτάτη ποινὴ τὸ νὰ ζημιουῖται ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἀμαρτήματος τούτου, ὄχι μόνον τὴν ἀπιγορευμένην πραγματείαν, ἀλλὰ καὶ

καὶ τὰς ἄλλας μὲ τὰς ὁποίας αὐτὴ συναδεύειο. Ἀλλὰ θέλει εἶσθαι καὶ τόσον δραστικώτερα, ὅσον ἐλαφρότερα εἶναι τὰ τέλη τὰ διδόμενα εἰς τὸ Δημόσιον. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ριψοκινδυνουῦσιν, εἰὰν τὸ ἐλπιζόμενον ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδος δὲν ἦναι ἀνάλογον μὲ τὸν κίνδυνον.

Ἀλλὰ πρέπει ἄρα νὰ μένη ἀτιμώρητον τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα, ὡσάκις ὁ ἔνοχος δὲν ἔχει τι νὰ ζημιωθῇ; Ὁχι βέβαια. Εἶναι μερικαὶ ἀπηγορευμένα πωραγματεύσεις τόσον βλαβεραὶ εἰς τὸν δημόσιον φόρον (ὅστις εἶναι τὸ ἀναγκαιότατον καὶ δυσκολώτατον μέρος πώσεως ὀρθῆς νομοθεσίας), ὥστε τὸ ἀμάρτημα πρέπει νὰ κολάζεται μὲ βαρεῖαν ποινὴν, μὲ τὴν φυλακὴν καθ' ὑπόθεσιν, ἢ καὶ μὲ τὴν δουλείαν αὐτὴν, πλὴν μὲ φυλακὴν καὶ μὲ δουλείαν ἀναλόγους μὲ τὸ εἶδος τοῦ ἀμαρτήματος. Ὅστις, παραδείγματος χάριν, ἐπραγματεύθη χωρὶς ἄδειαν τὸν Ταβάκον, δὲν πρέπει νὰ ἀσφαλίζεται εἰς τὴν αὐτὴν φυλακὴν, εἰς τὴν ὁποίαν βάλλονται οἱ φονεῖς καὶ οἱ κλέπται. Ποινὴ κατάλληλος εἰς αὐτὸν ἦθελεν εἶσθαι τὸ νὰ πληρώσῃ μὲ τὴν προσωπικὴν δουλείαν καὶ τοὺς κόπους του τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμιν εἰς τὸ Δημόσιον.

§. 32.

Περὶ Χρεωφειλειῶν.

Διὰ τὰ γίνονται ἀδόλως τὰ συναλλάγματα, καὶ διὰ τὰ ἦναι ἀσφαλῆς ἡ ἐμπόρεια, ἀναγκάζεται ὁ νομοθέτης τὰ ἀφίνη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δαισιῶν τὰ πρόσωπα τῶν χρεωφειλειῶν, ὅσῳκις οὗτοι δὲν πληρώνουσι τὰ χρεῖα των. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖον τὰ διακρίνειναι, ὅστις μὲ δόλον ἐχρεώκωψε ἀπὸ τὸν ἀδόλως χρεωκοπήσαντα. Ὁ πρῶτος πρέπει τὰ κολάζεται μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν, μὲ τὴν ὁποίαν κολάζονται οἱ παραχαράκται. Διότι τὸ τὰ κινδηλεύση τις μικρὸν μέταλλον σημειωμένον, τὸ ὁποῖον εἶναι τρόπον τινὰ ἐνέχυρον τῶν ὀφειλῶν, ὅσας ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ πολῖται, δὲν εἶναι δεινότερον κακὸν παρὰ τὸ τὰ κινδηλεύση τὰς ὀφειλάς αὐτάς. Ἀλλ' ὅστις ἀκριβῶς ἐξετασθεὶς ἀποδείξει ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι ἡ χρεωκοπία του εἶναι ἀδόλος, ὅτι ἡ κακία, ἢ ἡ δυστυχία τῶν ἰδίων του χρεωφειλετῶν, ἢ μεταβολαὶ καὶ τύχαι, τὰς ὁποίας ἢ ἀνθρώπινοσ φρόνησισ δὲν δύναται τὰ ἀποφύγη, τὸν ἐγύμνωσαν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, διὰ ποίαν βάρβαρον καὶ

σκληρὰν αἰτίαν πρέπει νὰ κλείεται εἰς τὴν Φυλακὴν, καὶ νὰ στερῆται τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μόνον καλὸν, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν εἰς αὐτόν; Διὰ τί νὰ πάσχη τὴν ἀγωνίαν τῶν κακούργων, καὶ νὰ βιάζεται μὲ τὴν ἀπελπισίαν νὰ μετανοήσῃ ἴσως, ὅτι δὲν μελεχειρίσθη τὸν δόλον; Αὐτὸς ἔζη ἡσυχος καὶ ἀθῶος ὑποκάτω εἰς τὴν σκέπην τῶν νόμων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ φυλάξῃ, τοὺς ὁποῖους ὑπεγόρευσε ἢ πλεονεξία τῶν δυνατῶν, καὶ ὑποφέρουσιν οἱ ἀδύνατοι, δι' ἐκείνην τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἐλπίδα, διὰ τὴν ὁποίαν ἕκαστος πιστεύει, ὅτι ὅλα τὰ εὐτυχήματα εἶναι δι' αὐτόν, καὶ ὅλα τὰ ἀτυχήματα διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἄνθρωποι, ὅσακις ἀνεξετάσως δέχονται τοὺς πρώτους τύπους τῶν ἐννοιῶν, προτιμῶσι τοὺς σκληροὺς νόμους, μ' ὅλον ὅτι, ὄντες καὶ αὐτοὶ ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, ἔπρεπε νὰ προκρίνωσι τοὺς μαλακωτέρους. Καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, διότι αἰσθάνονται περισσότερο τὸν φόβον τοῦ νὰ βλαφθῶσιν ἀπ' ἄλλους, παρά τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ βλάψωσιν ἄλλους αὐτοί.

Ἄλλ' ἐπιστρέφων εἰς τὸ προκείμενον, λέγω, ὅτι δύνανται δικαίως οἱ νόμοι νὰ κάμωσιν ἀνεξάλειπτον τὸ χρέος, καὶ αὐτοῦ τοῦ χωρὶς δόλου

χρεωκοπήσαντος, μέχρι τῆς ὀλοκλήρου πληρω-
 μῆς· Δύναται γὰρ τὸν ἐμποδίσωσι γὰρ μεταφέρει,
 χωρὶς τὸ θέλημα τῶν δανεισῶν, τὴν τέχνην
 καὶ τὴν φιλοπονίαν του εἰς ἄλλην πολιτείαν·
 Δύναται γὰρ τὸν ἀναγκάσωσιν ἐν βάρει ποιῆς γὰρ
 μεταχειρισθῆ τὴν φιλοπονίαν ταύτην, διὰ γὰρ
 πληρώσῃ μὲ τὸν καιρὸν, καὶ καθ' ὅσον αὐξά-
 νουσι τὰ κέρδη του, ὅλους τοὺς δανεισῆς.
 Ἀλλὰ κανένας νόμος, μήτε καμμία πρόφασις
 εὐλογος (ὅποια εἶναι ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐμπορίας,
 καὶ ὅποσον εἶναι τὸ ἱερὸν τῆς ἰδιοκτησίας δικαίω-
 μα) δὲν δύναται γὰρ δικαιώσωσι τὴν ποινὴν τῆς
 φυλακῆς, ἢ γουν τὴν ἀνωφελῆ τῆς ἐλευθερίας του
 στέρψιν. Ἡ φυλακὴ, ἴσως ἤθελεν εἰπεῖ τις,
 ἀναγκάζει τὸν χρεωκόπον γὰρ ἀνακαλύψῃ τοὺς
 δόλους τῆς νομιζομένης ἀθώου χρεωκοπίας του.
 Ἀλλ' εἶναι σπανιωτάτη ἢ τοιαύτη περὶ σῆσις,
 ἐπειδὴ ὑπεθέσαμεν τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν ἐνώπιον
 τῶν δικαστῶν. Ἄν μὲ προβάλλῃ τις, ὅτι δυ-
 σκόλως διακρίνεται ὁ μὲ δόλον ἀπὸ τὸν ἀδόλως
 χρεωκοπήσαντα, ἀποκρίνομαι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ
 δυσκολία μὲ πείθει γὰρ νομίσω, ὅτι δὲν ἤθελε
 γεννηθῆ παραπολλὰ μεγάλη βλάβη, ἂν ἔμενε
 ὁ δόλιος χρεωκόπος ἀτιμώρητος. Εἶναι, καθὼς
 ἐγὼ νομίζω, ἀξίωμα τῆς νομοθεσίας τοῦτο,
 ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας τοῦ ἀμαρτήματος

γεννώμενα πολιτικά άτοπα είναι ανάλογα με την βλάβην, τὴν ὁποίαν φέρει τὸ ἀμάρτημα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἀλλ' εἶναι τὰ άτοπα ταῦτα τόσον ὀλιγώτερον δεινὰ, ὅσον εἶναι δυσκολώτερα τοῦ ἀμαρτήματος ἢ ἀπόδειξις *.

Εὐκόλον μὲ φαίνεται νὰ διακριθῇ ὁ δόλος ἀπὸ τὸ δεινὸν ἀμάρτημα, τὸ δεινὸν ἀμάρτημα ἀπὸ τὸ ἐλαφρὸν, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὴν τελείαν ἀθωότητα. Ὁ δόλος ἔωρεπε νὰ κολάζεται μὲ τὰς αὐτὰς ποινὰς, αἱ ὁποῖαι ἀρμόζουν εἰς τὸν παραχαράκην, τὸ δὲ δεινὸν

* Ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ἰδιοκτησία δὲν εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ τέλος τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, ἀλλὰ δύνασθαι νὰ χρηματίσῃ μίσα διὰ νὰ ἐπιτύχημιν τὸ τέλος. Τὸ νὰ ὑποβάλλῃ τις ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἰς νόμους σκληροὺς, μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ τὰ φυλάξῃ ἀπὸ τὸσαῦτα κακὰ, ὅσα γεννῶσιν ἀναγκάως οἱ ἄπειροι τῶν πραγμάτων συνδυασμοί, ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τὸ τέλος εἰς τὰ μέσα. Τοῦτον τὸν παραλογισμόν, ὅστις γίνεσθαι εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Πολιτικὴν, ἔκαμα καὶ ἐγὼ εἰς τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις τοῦ παρόντος συγγράμματος, ὅταν ἔλεγον, ὅτι ὁ ἀδύνατος χρεωκοπήσας ἔπρεπε νὰ φυλάττεται ὡς ἐν ἐχυρῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρεῶν, ἢ νὰ ἐργάζεται ὡς δοῦλος πρὸς ὠφέλειαν τῶν δανεισθῶν. Αἰσχύνομαι, ὅτι ἔγραφα τοιαύτην ἀπάνθρωπον γνώμην. Μὲ καθηγόρησαν ὡς ἄθρησκον, ἀλλ' ἀδίκως. Μὲ καθηγόρησαν ὡς στασιασθῆν, ἀλλ' ἀδίκως. Δίκαιον ἦτον νὰ καθηγορηθῶ ὡς βλάψας αὐτὰ τῆς ἀνθρωπότητος τὰ δίκαια, καὶ μ' ὅλον τοῦτο κἀνένας δὲν μ' ὠνείδισε περὶ τούτου.

ἀμάρτημα, μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ἀλλὰ συνω-
 δευμένας μὲ τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας. Ὅ-
 τελείως ἀθῶος χρεωκόπος ἔπρεπε νὰ ἦναι κύριος
 νὰ ἐκλέξῃ ἐκεῖνα τὰ μέσα, ὅσα κρίνεται ἐπιή-
 ρεια διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ χρεῖα του. Καὶ ἀπὸ
 τὸν ἐλαφρῶς ἀμαρτήσαντα ἔπρεπε νὰ ἀφαιρῆται
 ἡ ἐκλογὴ τῶν τοιούτων μέσων, καὶ νὰ δίδωται
 εἰς τοὺς δανειστέας. Ἀλλ' ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη
 τοῦ δεινοῦ καὶ ἐλαφροῦ ἀμαρτήματος πρέπει νὰ
 διορίζεται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀπροσωπόληπτον νό-
 μον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα καὶ ἐπικίνδυνον
 φρόνησιν τῶν δικαστῶν.

Ὡς πόσον εὐκόλον εἶναι εἰς τὸν προνοητικὸν
 Νομοθέτην νὰ ἐμποδίσῃ πολλοτάτας χρεωκο-
 πίας δολίους, καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰς δυστυ-
 χίας τῶν ἀθῶων καὶ φιλοπόνων ἀνθρώπων!
 Πολλὰς καὶ μεγάλας ὀφελείας, καὶ βλάβην οὐ-
 δεμίαν, δύναται νὰ προξενήσῃ, παραδείγμα-
 τος χάριν, ἡ δημόσιος καταγραφὴ ὅλων τῶν
 ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων, διὰ νὰ τὴν ἐξε-
 τάξῃ ἐλευθέρως, ὅστις βούλεται ἀπὸ τοὺς πολί-
 τας, καὶ δημόσιος χρηματικὴ τράπεζα, δικαίως
 συνεργαισμένη ἀπὸ τὰς εἰσφορὰς τῶν εὐτυχούν-
 των πραγματευτῶν, διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς φιλο-
 πόνους, ἀλλὰ δυστυχεῖς πολίτας, ἀναλόγως
 μὲ τὰς χρεῖας ἐκάστου. Ἀλλὰ μίτε καλῶς

ἐγνωρίσθησαν ἀκόμη, μήτ' ἀρέσκουν εἰς τοὺς ἀνδρώπους οἱ εὐκολοί, οἱ ἀπλοῖ καὶ μεγάλοι νόμοι, οἱ ὁποῖοι δὲν προσμένουν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου διὰ τὰ διασπείρωσιν εἰς τὰ Ἐθνη τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τοὺς ὁποίους εἰς γενεὰς γενεῶν ἠθελε δοξασθῆ τὸ ὄνομά του μὲ ὕμνους αἰδίοις εὐχαριστίας. Ἡ ἀνήσυχος λεπτολογία, ἡ ἀτολμος φρόνησις, προερχομένη ἀπὸ τὰς περιστάσεις τῆς παρούσης στιγμῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ ὑπόπτος καὶ αὐστηρὰ παραφυλακὴ τῶν νεωτερισμῶν κυριεύουσι τὸ πνεῦμα ἐκείνων, ὅσοι κυβερνῶσι τὰς διαφόρους τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων συνδρομὰς καὶ περιστάσεις.

§. 33.

Περὶ ἀμαρτημάτων, ὅσα ταρασσουσι τὴν κοινὴν ἡσυχίαν.

Συγκαταριθμοῦνται τελευταῖον μὲ τὰ ἀμαρτήματα τῆς τρίτης κλάσεως, ὅσα ἐξαιρέτως ταρασσούν τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν τῶν πολιτῶν. Τοιαῦτα, παραδείγματός χάριν, εἶναι οἱ πόρυβοι καὶ αἱ ἀλληλομαχίαι εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς, διαρισμέναις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ

εἰς τὴν διάβασιν τῶν πολιτῶν, αἱ ἐνθουσιαστικαὶ καὶ διδαχαί, αἱ ὁποῖαι παροξύνουσι τὰ εὐκίνητα πάθη τοῦ περιέργου λαοῦ, καὶ γίνονται τόσον δρασηκώτεροι, ὅσον εἶναι περισσότερο τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν, ἐνδυναμούμεται πλεον ἀπὸ τὸν σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδη ἐνθουσιασμόν παρ' ἀπὸ τὸν φωτεινὸν καὶ γαληνικὸν ὀρθὸν λόγον, ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ, ὅταν ᾖναι πολυπληθὴς ἢ συνάθροισις τῶν ἀκουόντων.

Τὰ δρασηήρικα μέσα τοῦ νὰ ἐμποδίζεσθαι ἢ ἐπωκίνδυνος τῶν παθῶν τοῦ κοινῦ λαοῦ σύμπνευσις, εἶναι τὸ νὰ φωτίζωνται τὴν νύκτα αἱ ὁδοὶ μὲ δημοσία ἀναλώματα, τὸ νὰ διαμοιράζωνται φύλακες εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, τὸ νὰ μὴ γίνωνται αἱ ἀπλαῖ ἡθικαὶ τῆς Ὀρησκείας ὁμιλίαι, πλὴν εἰς μόνους τοὺς ἱεροὺς ναοὺς μὲ γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ ὑποκάτω εἰς τὴν προστάσιαν τῆς δημοσίου ἐξουσίας, μήτε αἱ περὶ τῶν ἰδίων καὶ κοινῶν συμφερόντων δημογορίαι, πλὴν εἰς αὐτὰς τὰς δημοσίους συνελεύσεις, εἰς τὰς συγκλήτους, ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ εὐρίσκεται ἡ μεγαλειότης τοῦ Ἡγεμόνος.

Ἀνήκουσιν ἐξαιρέτως ὅλα ταῦτα εἰς τὴν ἀγρυπνον φροντίδα τῆς ἐξουσίας ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουσιν Ἀστυνομίαν. Ἄν ὅμως ὁ Ἀστυνόμος

νόμος ἐνεργῆ αὐτογνωμόως, καὶ ὄχι κατὰ νόμους σλαβερούς καὶ γνωστῶς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἤθελεν εὐκόλα ἀνοιχθῆ ἡ θύρα εἰς τὴν τυραννίαν, ἢ ὁποῖα περιέρχεται πάντοτε τὸν περίβολον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Οὐδεμίαν ἐξάιρεσιν εὐρίσκω εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα, « Ἐκαστος πολίτης πρέπει νὰ ἐξεύρη πότε » εἶναι ἔνοχος καὶ πότε ἀθῶος ». Ἄν' οἱ Κήνσορες, καὶ ἀπλῶς οἱ αὐτογνωμόως κυβερνῶντες ἄρχοντες, γίνωνται καμμίαν φοράν ἀναγκαῖοι εἰς πολιτικὰς τινὰς κυβερνήσεις, τοῦτο συμβαίνει ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, ὄχι ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Περισσότεροι πολῖται ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν κρυφὴν τυραννίαν, διὰ τὴν ἀδηλόγητα τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης, παρ' ὅσους ἐθυσίασεν ἢ πᾶνδημος καὶ φανερά σκληρότης, ἢ ὁποῖα κινεῖ τὴν ἀνδρωπίνην ψυχὴν εἰς ἀγανάκησιν, χωρὶς νὰ τῆς ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα. Ὁ ἀληθὴς τύραννος ἄρχεται πάντοτε ἀπὸ τὸ νὰ κατεξουσιάζῃ τὴν ὑπόληψιν, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀνδρείαν, ἣτις γεννᾷται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὡςάκις φωτίζονται ἀπὸ τὴν ἀληθειαν, ἢ ἐκωυροῦνται ἀπὸ τὰ πάθη, ἢ σκοτίζονται ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν τοῦ κινδύνου.

§. 34.

Περὶ Ἀργίας.

Δὲν ὑποφέρουν αἱ φρόνιμοι πολιτικὰ κυβερνήσεις
 νὰ βλέπωσι τὴν πολιτικὴν ἀργίαν καθημένην
 ἀνὰ μέσον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φιλοπονίας.
 Πολιτικὴν ἀργίαν ὀνομάζω ἐκείνην, ἣτις
 δὲν συτεργεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν μῆτε
 μὲ τὴν ἐργασίαν, μῆτε μὲ τὸν πλοῦτον, ἣτις
 κερδαίνει πάντοτε, χωρὶς ποτὲ νὰ ζημιούται,
 τὴν ὁποίαν σέβεται ὁ κοινὸς λαὸς μὲ θαυμασμὸν
 ἠλίθιον, καὶ βλέπει ὁ φρόνιμος μὲ ἀγαπάκη-
 σιν, σπλαγχνιζόμενος ἐκείνους, ὅσοι δυσιάζον-
 ται εἰς αὐτήν. Ἐκείνην τέλος πάντων, ἣτις μὴν
 αἰσθανομένη τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον μᾶς διεγεί-
 ρει εἰς ὅλας τοῦ βίου τὰς πράξεις, ἤγουν τὴν
 ἀνάγκην τοῦ νὰ φυλάσσωμεν, ἢ νὰ αὐξάνωμεν
 τὰ πρὸς ζωὴν χρήσιμα, ἀφίνει εἰς τὰ ἰσχυρὰ
 τῆς ὑπολήψεως πάθη ὅλην αὐτῶν τὴν δύνα-
 μιν καὶ ἐνέργειαν. Ἡδέλησάν τινες μὲ αὐστηρὰς
 φωνασκίας νὰ συγχύσωσι τὴν βλαβερὰν ταύτην
 ἀργίαν, μὲ τὴν ἀργίαν τοῦ πλοῦτου, ὁποῖος
 εἶναι καρπὸς τῆς φιλοπονίας. Εἰς τοὺς νόμους
 ὅμως, καὶ ὄχι εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ περιω-

ρισμένην τῶν τοιούτων κριτῶν ἀρετὴν, ἀνέκει
 νὰ διορίσωσι ποία ἀργία εἶναι ποινῆς ἀξία.
 Ἀργὸς πολιτικῶς δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζε-
 ται, ὅστις ἀπολάυει τοὺς καρποὺς τῆς ἀρετῆς, ἢ
 καὶ τῆς κακίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων.
 Ὅστις πωλεῖ εἰς τοὺς φιλοπόνοους πτωχοὺς
 τὸν πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖον ἄρτον διὰ τὰς πα-
 ρούσας ἡδονὰς, ὅσας λαμβάνει παρ' αὐτῶν. Ὅστις
 διεγείρει τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἀθόρυβον πόλεμον
 τῆς φιλοπονίας κατὰ τοῦ πλούτου, ἀσυγκρίτως
 ὠφελιμώτερον παρὰ τὸν ἀδηλον καὶ αἰμαλώδη
 πόλεμον τῆς βίας καὶ τῆς ἰσχύος. Ἡ τοιαύτη ἀργία
 γίνεσθαι ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμος, καθ' ὅσον ἡ πο-
 λιτικὴ κοινωνία ἐξαπλοῦται, καὶ καθ' ὅσον
 συστέλλεται ἡ πολιτικὴ διοίκησις, ἀφίνουσα πε-
 ρισστέραν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πολίτας.

§. 35.

Περὶ Ἀυτοχειρίας.

Ἡ αὐτοχειρία φαίνεται νὰ ἴναι ἀμάρτημα,
 εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἀρμόζει καμμία κυρίως λε-
 γομένη ποινὴ. Ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ποινὴ δὲν
 ἠθελε κολάσει παρὰ τὸ ἀναίσθητον καὶ ψυχρὸν
 σῶμα τοῦ φονευθέντος, ἢ τοὺς ἀθώους αὐτοῦ

συγγενεῖς . Κολάζουσα τὸ νεκρὸν σῶμα , ἢ ποινὴ δὲν θέλει ταραξεί τοὺς ζῶντας , καθὼς δὲν ἤθελε τοὺς ταραξεί ἢ μαστίγωσις τινὸς ἀνδριάντος . Κολάζουσα τοὺς ἀθώους , γίνεσθαι ἀδίκος καὶ τυραννική . Διότι ἡ πολιτικὴ τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερία ὑποθέτει ἀναγκαίως τὸ νὰ ἦναι προσωπικαὶ αἱ ποιναὶ , ἤγουν νὰ μὴν ἐπιβάλλωνται πλὴν εἰς αὐτὸ τοῦ ἀμαρτήσαντος τὸ πρόσωπον . Οἱ ἄνθρωποι εἶναι φυσικὰ φιλόζωοι , καὶ ὅσα τοὺς περικυκλοῦν , ὅλα τοὺς προσκολλῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ζωὴν . Ἡ θελητικὴ τῆς ἡδονῆς εἰκὼν , καὶ ἡ γλυκυιάτη τῶν ἀνθρώπων ἀπάτη , ἢ ἐλπίς , διὰ τὴν ὁποίαν καταπίνουσι τόσα κακὰ συγκερασμένα μὲ σπλαγμοὺς ἀγαθῶν ὀλίγους , τοὺς πλανῶσι τόσον , ὥστε δὲν εἶναι φόβος , μὴ πως ἡ ἀτιμωρησία τῆς αὐτοχειρίας αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοχείρων . Πείθεται εἰς τὸν νόμον , ὅστις φοβεῖται τὸν πόνον . Ἄλλ' ὁ θάνατος ἀναιρεῖ πᾶσαν αἴσθησιν . Ποία λοιπὸν αἰτία εἶναι ἰκανὴ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀπηλπισμένην χεῖρα τοῦ αὐτόχειρος ;

Ὀλιγώτερον κακὸν κάμνει εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν , ὅστις φονεύει ἑαυτὸν , παρ' ὅστις χωρίζεται ζῶν διὰ παντὸς ἀπ' αὐτῆν . Ὁ πρῶτος ἀφίνει καὶ εἰς τὴν πατρίδα ὅλην αὐτοῦ τὴν

περιουσίαν. Ο δέυτερος μεταφέρει καὶ μέρος τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον, ὅπου μετοικίζεται. Μάλιστα, ἐπειδὴ τοῦ Ε΄θνος ἡ δύναμις συνίσταται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, αὐτὸς, μετοικιζόμενος εἰς ἄλλο πλησιόχωρον Ε΄θνος, προξενεῖ εἰς τὴν πατρίδα διπλάσιον ζημίαν ἀφ' ὅτ' ἤθελε προξενήσει, ὅστις ἀπὸλῶς χωρίζεται ἀπ' αὐτὴν μετὸν φόνον. Ἡ ζήτησις λοιπὸν καταναλᾷ εἰς τοῦτο, ἂν ἦναι βλαβερόν, ἢ ὠφέλιμον εἰς τὸ Ε΄θνος, τὸ νὰ ἀρήσῃ παντοτινὴν ἐξουσίαν εἰς ἕκαστον αὐτοῦ μέλος νὰ ἀναχωρῇ ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Κανένας νόμος δὲν πρέπει νὰ δημοσιεύεται, ὡςάκις δὲν εἶναι ὠπλισμένος μετὸν ἀναγκαίαν δύναμιν, ἢ ὡςάκις ἀκυροῦται ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν περιστάσεων. Καὶ, ἐπειδὴ ἡ βασιλεύουσα εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ὑπόληψις πείθει εἰς τοὺς ἐμμέσους καὶ βραδεῖς τύπους, τοὺς ὁποίους προβάλλει εἰς αὐτὴν ὁ Νομοθέτης, καὶ ἀνίστέκει εἰς τοὺς ἀμέσους καὶ βιαίους, διὰ τοῦτο ὅσα ἀνωφελῶς νομοθετοῦνται, ἀφ' οὗ μίαν φορὰν καταφρονηθῶσι, μεταδίδουν τὴν καταφρόνησιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σωτηριωδεστάτους νόμους, τοὺς ὁποίους παριστάνουσιν ὡς ἐμπόδια, καὶ ὄχι ὡς παρακαλαθῆκην τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Πρὸς τού-

τοῖς , ἂν αἱ διαθέσεις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἦναι (καθὼς εἶπομεν) περιορισμέναι , ὅσον περισσότερον σεβασθῶσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀνωφελεῖς νόμους , τόσον ὀλιγώτερον σέβας δέλουσιν προσφέρει πρὸς τοὺς ἀληθῶς ὠφελίμους .

Ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον δύναται ὁ Φρόνιμος τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας οἰκονόμος νὰ συνάξῃ ὠφέλιμά τινα συμπεράσματα , τὰ ὁποῖα ἐγὼ παρατρέχω , διὰ νὰ μὴ μακρύνω κατὰ πολλὰ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν , ἥτις εἶναι νὰ ἀποδείξω , ὅτι δὲν πρέπει ὁ Νομοθέτης νὰ μεταβάλλῃ εἰς φυλακὴν τὴν παλρίδα . Τοιοῦτος νόμος , ἐπειδὴ μὴτ' ὅλα τῆς ἐπικρατείας τὰ ὅρια δύναται νὰ κλείσῃ , μὴτ' αὐτοὺς τῶν ὀρίων τοὺς φύλακας νὰ φυλάξῃ , ἥθελεν εἶσθαι μάταιος καὶ ἀνωφελὴς , ἔξω ἂν ἡ ἐπικράτεια χωρίζετ' ἀπὸ τὰς ἄλλας μὲ ὄρη ἄβατα , ἢ μὲ θάλασσαν ἀπλευστον . Ἀφ' οὗ μίαν φορὰν ἀρήσῃ τις τὴν παλρίδα του , καὶ μεταφέρει ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα , δὲν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ κολασθῇ . Καὶ τὸ νὰ τὸν κολάσῃ τις πρὸ τοῦ φύγει , ἥθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ κολάζῃ τὴν προαίρεσιν , καὶ ὄχι τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων , τὸ νὰ καθυποτάξῃ τὴν θέλησιν , ἥτις εἶναι δύναμις τῆς ψυχῆς παντάπασιν ἐλευθέρα ἀπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν ἀνθρωπίνων νόμων .

Ὡσαύτως ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν νόμον νὰ κολάσῃ τὸν φυγάδα μὲ τὴν δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων, ὅς ἀφῆκεν εἰς τὴν πατρίδα. Διότι ὄχι μόνον ἔχει τὸν τρόπον νὰ ἀποφύγῃ τὴν ποινὴν ταύτην, παραδίδων κρυφίως εἰς κἀνένα ἀπὸ τοὺς συμπολίτας τὰ ἴδια κλήματα (τὸ ὅποῖον ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ, χωρὶς νὰ βιάσῃ τυραννικῶς τὰ πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν συναλλάγματα), ἀλλὰ πρὸς τούτοις διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ἤθελε βλάψῃ κατὰ πολλὰ τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ τῶν Ἑθνῶν ἐμπορίαν. Ἐὰν οἱ νόμοι κολάσωσι τὸν φυγάδα, ἀφ' οὗ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θέλουσιν οὕτως ἐμποδίσῃ τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ ὅποῖον ἔπαθεν ἢ πατρὶς, ἀναγκάζοντες τοὺς φυγάδας νὰ μὴν ἐπιστρέψωσι πλέον. Ἐπειὰ ἢ ἀπαγόρευσις αὐτῆ τοῦ νὰ μὴν ἀφήσῃ τις τὴν πατρίδα ἀρκεῖ νὰ αὐξήσῃ εἰς τοὺς πολίτας τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὴν φύγῃσι, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ξένους νὰ τὴν κατοικήσωσι.

Τί πρέπει νὰ συλλογισθῇ τις περὶ τοιαύτης πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἣτις δὲν ἔχει μέσον ἄλλο παρὰ τὸν φόβον, διὰ νὰ κρατήσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὴν πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνῃ ἢ φύσει τοὺς προσκολλᾷ διὰ τὰς προλήψεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας; Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος τοῦ νὰ προ-

σηλώση τις τοὺς πολίτας εἰς αὐτὴν εἶναι τὸ νὰ αὐξήσῃ τὴν κατὰ μέρος εὐδαιμονίαν ἐκάστου. Καθὼς χρεωσθεῖ πᾶσα πολιτεία νὰ σπουδάσῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ ὑπερβάλλῃ τὰς ἄλλας κατὰ τὴν ἐμπορίαν, ὡσαύτως συμφέρει εἰς αὐτὴν τὸ νὰ ἦναι οἱ πολῖται τῆς εὐδαιμονέστεροι παρά τοὺς πολίτας τῶν πλησιοχώρων Ἑθνῶν. Ἄλλ' ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν γεννᾶται ἀπὸ τὰς ἡδονὰς τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας, μ' ὅλον ὅτι ἡ πολυτέλεια, ἐμποδίζουσα τὸν πλοῦτον νὰ συσσωρεύειαι εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν, γίνεται ἀναγκαία θεραπευτικὴ τῆς ἀνισότητος τῶν πολιτῶν, ἡ ὁποία αὐξάνει καθ' ὅσον αὐξάνει τὸ Ἑθνος*. Τὰ κατὰ τοῦ πλού-

* Ὅσακις τὰ ὅρια τινὸς ἐπικρατείας ἐκλείνοσι περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, ἡ πολυτέλεια βοηθεῖ τὴν τυραννίαν. Καὶ τὸ αἰσιον εἶναι, ὅτι ὅσον εἶναι περισσότερον σκορπισμένοι, καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων οἱ κάτοικοι, τόσοι ὀλιγώτεροι εἶναι φιλόπονοι, καὶ ὅτι ὅσον ὀλιγωτέρα εἶναι εἰς αὐτοὺς ἡ φιλοπονία, τόσοι περισσότερο ὑπόκεινται οἱ πτωχοὶ εἰς τοὺς πλουσίους, ἀπὸ τῶν ὑπῳίων τὴν ἀλαζονικὴν πολυτέλειαν ζῶσι, καὶ τόσοι δυσκολώτερον δύνασθαι νὰ ἐνωθῶσι κατὰ τῶν τυράννων οἱ τυραννόμενοι. Οἱ δυνατοὶ καὶ πλούσιοι ἀπολαμβάνουσιν ἔυκολώτερον ἀπὸ τοὺς ὀλίγους παρ' ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τὰς τιμὰς, τὰς προσκυνήσεις, τὸ σέβας καὶ τὴν ὑποταγὴν, μὲ τὰ ὁποῖα ὅλα γίνεται πλέον αἰσθητὸν τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον τοὺς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους καὶ πτωχοὺς. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσοι πλέον ἐλεύθεροι, ὅσον ὀλιγώτερον παρατηροῦνται εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ τόσοι ὀλιγώτεροι παρα-

του καὶ τῆς πολυτέλειας ἔχουσι τοῦτο τὸ ἄτοπον, ὅτι ἢ ἀπόλαυσις αὐτῶν, μὲν ὅλον ὅτι γίνεται διὰ μέσου πολλῶν ἀνθρώπων, ἀρχεται ὅμως ἀπὸ ὀλίγους, καὶ καταναίῃ εἰς πολλὰ ὀλίγους. Καὶ οἱ περισσότεροι, μετέχοντες ἐλάχιστον μέρος ἀπ' αὐτὰ, ἔχουσι πάντοτε παροῦσαν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας τὴν αἴσθησιν, ἀγκαλὰ δυστυχίας, ἥτις δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλὰ γεννᾶται μᾶλλον ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης πρὸς τὴν τύχην τῶν ἄλλων.

Ἀπὸ τὴν προσωπικὴν λοιπὸν ἐκάστου ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, περιωρισμένην ἀπὸ μόνους

τηροῦνται, ὅσον εἶναι περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν. Ἐξ ἐναντίας, ὅσους ὁ ἀριθμὸς τῶν καλοίκων ἐκλείνεται περισσότερον ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας, ἢ πολυτέλεια γίνεται ἐμψόδιον τῆς τυραννίας. Διότι θαρρύνει καὶ βοηθεῖ τὴν φιλοπονίαν, καὶ αὐξάνει τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων, διότι τὸ ἐργόχειρον τοῦ πτωχοῦ προσφέρει εἰς τὸν πλούσιον τοσούτας διαφόρους ἡδονὰς καὶ ευχρησίας, ὥστε ἴδον ἀναγκάζει νὰ ἀφήσῃ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐπιδείξεως, ἢ ὅποια ἔκαμνε τοὺς πτωχοὺς νὰ αἰσθάνωνται περισσότερον τὴν εἰς τοὺς πλουσίους ὑπολαγὴν. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ, ὅτι εἰς τὰς εὐρυχώρους, ἀλλ' ἀδυνάτους καὶ ὀλιγανθρώπους ἐπικρατείας, ἢ πρὸς ἐπίδειξιν πολυτέλεια (ἔξω ἀν' ἄλλα αἴτια δὲν ἐμποδίσωσι τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα) ὑπερβάλλει τὴν περὶ τὰ χρήσιμα πολυτέλειαν, καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας εἰς τὰς μικρὰς, ἀλλὰ πολυανθρώπους ἐπικρατείας, ἢ περὶ τὰ χρήσιμα πολυτέλεια σμικρύνει κατ' ἐκάστην τὴν πρὸς ἐπίδειξιν πολυτέλειαν.

τούς νόμους, γέννᾶται, καὶ εἰς αὐτάς ἐπιστηρίζεται, ἢ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Μὲ αὐτάς αἱ ἡδοναὶ τῆς πολυτελείας θέλουν πολλαπλασιάσει τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, καὶ χάρις αὐτῶν θέλουν χρηματίσει ὄργανα τῆς τυραννίας. Καθὼς τὰ γενναιότερα θηρία, καὶ τὰ πλεον ἐλεύθερα πτελεῖνὰ τοῦ οὐρανοῦ, καταφεύγουν εἰς τὰς ἐρημίας καὶ εἰς τὰ ἀπρόσιτα δάση, καὶ ἀφίουν εἰς τὸν ἐπίβουλον τῆς ἐλευθερίας των ἀνθρώπων τὰς καρποφόρους καὶ τερπνὰς πεδιάδας, ὡσαύτως φεύγουσι καὶ αὐτὰς τὰς ἡδονὰς οἱ ἄνθρωποι, ὅταν τὰς διαμοιράζωσιν αἱ χεῖρες τῆς τυραννίας.

Ἄν ἄδικος καὶ ἀνωφελὴς ἀπεδείχθῃ ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀναγκάζει τὸν πολίτην νὰ μένῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ὡς εἰς φυλακὴν, ἐξ ἴσου ἄδικος καὶ ἀνωφελὴς εἶναι ὁ νόμος ὁ κολάζων τὴν αὐτοχειρίαν. Ἄν αὕτῃ κολάζεται ὡς ἀμάρτημα ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅστις μόνος ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ μετὰ θάνατον, ὅχι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κολάζεται καὶ ἀπὸ τούτων ἀνθρώπους, μάλιστα ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται ὅχι εἰς τὸν ἔνοχον, ἀλλ' εἰς τὴν ἀδωάν αὐτοῦ συγγένειαν. Ἄν ἴσως μὲ εἰπῇ τις, ὅτι ἡ ποινὴ αὕτη δύναται μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ζῶντας νὰ φονεύωσιν αὐτοὺς

ἐαυτοὺς, ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν θέλει κρατηθῆ
 ἀπὸ τοὺς πλέον μακρυσμένους καὶ ὀλιγώτερον
 δραστικούς λογισμούς περὶ συγγενείας, ἢ τέ-
 κνων, ὅσους ἀταράχως ἀφίνει τὴν παρούσαν ζωὴν
 καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, καὶ μισεῖ τόσον τὸν
 ἐπὶ γῆς βίον, ὥστε γὰ προκρίνει τὴν αἰώνιον
 δυστυχίαν.

§. 36.

Περὶ ἀμαρτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ
 ἀπόδειξις εἶναι δύσκολος.

Εἶναι τινὰ ἀμαρτήματα συχνὰ εἰς τὴν πολι-
 τικὴν κοινωνίαν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δυσαπό-
 δεικτα. Τοιαῦτα εἶναι ἡ Μοιχεία, ἡ Παιδερασία,
 καὶ ἡ Βρεφοκτονία.

Τῆς μοιχείας τὸ ἀμάρτημα, πολιτικῶς θεω-
 ρούμενον, γεννᾶται ἀπὸ δύο αἰτίας. Ἀπὸ τοὺς
 εὐμεταβλήτους καὶ κακοὺς τῶν ἀνθρώπων νόμους,
 καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην κλίσιν καὶ ἐφολ-
 κὴν *, μὲ τὴν ὁποίαν φέρονται οἱ ἄνδρες

* Ὁμοιάζει ἡ ἐφοκὴ αὕτη μὲ τὴν φυσικὴν βαρύτητα
 τὴν κινουσαν τὸ σύμπαν. Ἐλαττοῦται, καθὼς ἡ βαρύτης,
 κατὰ λόγον τοῦ διαστήματος, καὶ προσδιορίζει ὅλας σχεδὸν
 τῆς ψυχῆς τὰς κινήσεις, ἐν ὧσιν μένει ἡ ἐνέργειά της,
 καθὼς ἡ βαρύτης προσδιορίζει ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ σώ-

πρὸς τὰς γυναῖκας, καθὼς αἱ γυναῖκες πρὸς τοὺς ἀνδρας.

Ἄν ἦτον ὁ λόγος μου πρὸς Ἐ΄θνη στερημένα τοῦ Φωλὸς τῆς Ὀρησκείας, ἠΐθελα εἶπεῖ, ὅτι εἶναι πρὸς τούτοις μεγάλη διαφορά μετὰ τοῦτου καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων. Ἡ μοιχεία γεννᾶται ἀπὸ τὴν κατὰχρησιν τῆς σλαθεράς καὶ κοινῆς ὄλων τῶν ἀνθρώπων χρείας, ἢ ὅποια εἶναι ἀρχαιοτέρα, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν μήτηρ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀμαρτήματα, ὀλέθρια ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, γεννῶνται πλεον ἀπὸ πάθη προσωρινὰ παρὰ ἀπὸ φυσικὴν χρείαν. Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν, καὶ ἐξέτασαν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, συμπεραίνουν, ὅτι ἡ φυσικὴ αὐτῆ χρεία εἶναι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κλίμα μία ποσότης πάντοτε ἴση. Καὶ ἂν αὐτὸ ἦναι ἀληθές, ἀνωφελεῖς, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν, ὀλέθριοι εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ νόμοι καὶ ὅλαι αἱ συνήθειαι, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἠΐθελεν εἶσθαι νὰ ἐλατλώσῃ τὴν ποσότητα ταύτης τῆς χρείας. Δίῳτι ἄλλο δὲν ἠΐθελαν κατορθώσαι

ματος. Διαφέρει ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τὴν βαρύτητα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ μὲν βαρύτης ἐλαττοῦται ἀναλόγως μὲ τὰ ἐμπόδια, ἢ δὲ μετὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐφοικὴ αὐξάνει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ δυναμοῦται, καθ' ὅσον αὐξάνουσι τὰ ἐμπόδια.

παρὰ τὸ νὰ βαρύνωσι μέρος τῶν πολιτῶν μετὰς ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας χρέιας. Φρόνιμοι ἐξ ἐναντίας ἤθελαν εἶσθαι ἐκεῖνοι οἱ νόμοι, ὅσοι ἀκολουθοῦντες, διὰ νὰ εἰπῶ ὕτως, τὴν καταφορικὴν τοῦ ποταμοῦ ῥύσιν, ἤθελαν διαμερίσει τὴν ὅλην ποσότητα τῆς φυσικῆς ταύτης χρέιας εἰς πολλὰς ἴσας μικρὰς μερίδας, ὡς εἰς τόσους ῥύακας, ἱκανοὺς νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τὴν ξηρασίαν καὶ τὴν πλημμύραν. Τόσον θέλουν εἶσθαι πιστότεροι πρὸς ἀλλήλους οἱ γαμικῶς ἐνωμένοι, ὅσον ἐυκολώτεροι καὶ περισσότεροι γίνονται οἱ γάμοι. Ἀλλ' ὅταν κάμνωσι τοὺς γάμους αἱ κατὰ διαδοχὴν προλήψεις, καὶ τοὺς συγκροτῆ, ἢ τοὺς ἐμποδίζῃ, καθὼς θέλει, ἢ πατρικὴ ἐξουσία, τότε ἡ φιλογυνία διασπᾶ κρυφίως τοὺς γαμικοὺς δεσμοὺς, καταφροῦσα τὴν ἀγοραίαν καὶ κοινὴν Ἠθικὴν, ἢ ὁποία καταγίνε-ται εἰς τὸ νὰ στηλιτεύῃ τὰ ἀποτελέσματα, καὶ νὰ συγχωρῇ τὰς αἰτίας. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχει χρέϊαν τοιούτων στοχασμῶν, ὅστις ζῆ εἰς τὴν ἀληθῆ Ἐθιστείαν, ἢ ὁποία ἔχει με-γαλείτερα βοηθήματα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὀρμὴν τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων.

Τὸ ἀμάρτημα τῆς μοιχείας εἶναι τόσον ὀλιγοχρόνιον, τόσον κρυμμένον ὑποκάτω εἰς τὸ κάλυμμα, μὲ τὸ ὅμοιον αὐτοῖ οἱ

νόμοι τὸ ἀναγκάζουν νὰ σκεπάζεται (κάλυμμα ἀναγκαῖον , ἀλλ' ἀσθενές , ἐπειδὴ αὐξάνει ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ κάλλος τοῦ ὑποκειμένου) , καὶ τῆς πράξεως αὐτῆς οἱ καιροὶ τόσον εὐκόλοι , τὰ δὲ ἐπακολουθήματα τόσον ἀμφίβολα , ὥστε εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν νομοθέτην νὰ τὸ ἐμποδίσῃ παρὰ νὰ τὸ διορθώσῃ . Εἶναι κανὼν γενικὸς οὗτος , ὅτι ἡ ποιηὴ γίνεται μᾶλλον ἐρεθισμὸς εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀμαρτήματα , ὅσων ἡ φύσις εἶναι νὰ μένωσιν , ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον , ἀτιμώρητα . Ἰδιὸν εἶναι τῆς ἡμετέρας φαντασίας τὸ νὰ ἐρεθίζεται περισσότερο καὶ νὰ παροξύνεται ἀπὸ τὰς δυσκολίας , ὡς ἂν αὐτὰ δὲν ὑπερβάλλουσι τὸ δραστικὸν τῆς ψυχῆς ἐκάστου . Αἱ δυσκολίαι αὐξάνουσι τὸ κάλλος τοῦ ἀντικειμένου , διότι ἐμποδίζουν τὴν ἀσφατον φαντασίαν νὰ πλανᾶται μακρὰν ἀπ' αὐτὸ , καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ θεωρῇ καὶ νὰ ἐξετάσῃ μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν ὅλας αὐτοῦ τὰς σχέσεις . Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἡ ψυχὴ προσκολλᾶται περισσότερο εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ ἀντικειμένου μέρη , πρὸς τὰ ὁποῖα ἐκ φύσεως κλίνει , παρὰ εἰς τὰ λυπηρὰ καὶ ὀλέθρια , τὰ ὁποῖα μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται .

Ἡ παιδεραστία , ἥτις κολάζεται τόσον

αὐστηρῶς ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ὑποβάλλεται τόσον εὐκόλα εἰς τὰς βασάνους, αἱ ὁποῖαι νικῶσι πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν ἀθωότητα, ἐγεννήθη ὄχι τόσον ἀπὸ φυσικὴν χρείαν τοῦ ἀκοινωνήτου καὶ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, ὅσον ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα βασανίζουν τὸν δουλωμένον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων. Αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα ὄχι τόσον τῆς πλησμονῆς τῶν ἡδονῶν, ὅσον τῆς κακῆς ἀνατροφῆς, ἢ ὁποῖα μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους χρησίμους εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς κάμνει ἀχρήστους εἰς ἑαυτοὺς, συναθροίζουσα τὴν φερμὴν καὶ ζέουσαν νεότητα μακρὰν ἀπὸ τὰς γυναῖκας εἰς τὰ κοινόβια, ὅπου ὅλη τῆς φύσεως ἡ δύναμις δαπανᾶται χωρὶς ἀφέλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ταχύνει πρὸ τοῦ καιροῦ τὸ γῆρας.

Ὡσαύτως ἡ βρεφοκλονία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀφεύκτου ἀνάγκης, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκειται ἢ ἀπαληθεῖσα, ἢ βιασθεῖσα γυνή. Ἀναγκαζομένη νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀτιμίαν, ἢ τὸν θάνατον τοῦ βρέφους, τὸ ὁποῖον δὲν αἰσθάνεται τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς, προκρίνει τὴν βρεφοκλονίαν ἀπὸ τὴν καλαισχύνην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξ ἀνάγκης μέλλει νὰ πέσῃ καὶ αὕτη καὶ ὁ δυστυχῆς αὐτῆς καρπός. Προσφεύσθηρον ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ τις τὸ ἁμαρτήμα τοῦτο

δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ ὑπερασπίζῃ μὲ νόμους δραστικούς τὴν ἀδυναμίαν ἐναντίον τῆς τυραννίας, ἢ ὁποῖα ἀγαπᾷ νὰ μεγαλύνῃ τὰ κακὰ, ὅσα δὲν δύναται νὰ σκεπασθῶσι μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ἀρετῆς.

Ὁ σκοπὸς μου εἶναι, ὄχι νὰ σμικρύνω τὴν δικαίαν ἀποστροφήν καὶ φρίκην, τὴν ὁποῖαν γεννῶσι τὰ ἀμαρτήματα ταῦτα, ἀλλὰ νὰ δείξω μόνον τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται, καὶ νὰ συνάξω ἀπὸ τὰ προειρημένα τὸ γενικὸν τοῦτο συμπέρασμα, « Δὲν εἶναι δικαία (τὸ » ὅποῖον θέλει νὰ εἰπῇ, δὲν εἶναι ἀναγκαία) » ἢ ποινὴ τινὸς ἀμαρτήματος, ἐν ὅσῳ ὁ νόμος » δὲν μελεχειρίσθῃ, διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, » τὸ προσωφέστερον ἀπ' ὅλα τὰ μέσα, ὅσα » εἶναι δυνατὰ εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ Ἑθνους » κατάστασιν ».

§. 37.

Περὶ εἰδους τινὸς ἐξαιρέτου
ἀμαρτημάτων.

Θέλει παραληρήσει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι δὲν ἐλάλησα περὶ ἐκείνου τοῦ ἀμαρτήματος, τὸ ὅποῖον κατέκλυσε τὴν Εὐρώπην μὲ ἀνθρώπινα αἵματα,

κίμαλα, καὶ ἀνῆψε τοσαύτας ὀλεθρίους πυράς. Εἰς αὐτὰς ἐπάνω κατεφλέγοντο ζῶντες ἄνθρωποι, καὶ ἐγίνοντο εἰς τοῦ τυφλοῦ λαοῦ τὰς αἰσθήσεις θάμα τερπνόν, καὶ γλυκύτατον ἄκουσμα, αἱ συγκεχυμένα κραυγαί, ἐξερχόμενα μὲ τὸν πυκνωμένον καπνὸν ἀπὸ τὰ καίόμενα τῶν ἀθλίων σώματα. Ἄλλ' οἱ φρόνιμοι θέλουν εὐκόλα καταλάβει, ὅτι ὁ τόπος καὶ ὁ αἰὼν, εἰς τοὺς ὁποίους ζῶ, καὶ αὐτὴ πρὸς τούτοις ἢ ὑπόθεσις δὲν μὲ συγχωροῦν νὰ ἐξελάσω τὴν φύσιν τοῦ ἁμαρτήματος τούτου. Ἐξωτῆς ὑποθέσεώς μου, καὶ κατὰ πολλὰ διεξοδικὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἀποδείξω, ἐναντίον εἰς τὸ παράδειγμα πολλοτάτων Ἐθνῶν, πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν πολιτείαν ἢ παντὸς ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν. Πόσον εὐκόλως αἱ διάφοροι δόξαι, καὶ ἂν δὲν ἤθελαν διαφέρει ἢ μί' ἀπὸ τὴν ἄλλην, πλὴν μὲ λεπτοτάτας, σκοτεινὰς καὶ ἀκαταλήπτους εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν διαφορὰς, δύνανται μὲ ὅλον τοῦτο νὰ ταραξῶσι τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὅσῳκις ἢ μία δὲν κυριεύει ὅλας τὰς ἄλλας. Πόσον εἶναι πολὺπλοκος ἢ φύσις τῶν δοξῶν καὶ τῶν ὑπολήψεων, εἰς τρόπον, ὥστε, ἐν ὅσῳ τινὲς ἀπ' αὐτὰς σαφινίζονται μὲ τὴν ἀλληλομαχίαν, καὶ ἢ στεριούνται ὡς ἀληθεῖς, ἢ ὡς ψευδεῖς

καταφρονοῦνται, ἄλλαι, ὀλιγώτερον σλαθεραὶ καὶ βέβαιαι, ἔχουσι χρέαν δυνάμεως καὶ προστάσεως. Πόσον ἀναγκαῖον εἶναι, τέλος πάντων, νὰ ἐξουσιάζωνται τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, μὲ ὅλον ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξουσία φαίνεται μισητὴ καταδυναστεία, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀνθρώπους νὰ γίνωνται ὑποκριταί, καὶ νὰ ἀχρειοῦνται παντάπασι, καὶ εἶναι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγαπῆς καὶ τῆς φιλαδελφίας, τὴν ὁποίαν διδάσκουν ὁ φυσικὸς λόγος καὶ ἡ ὑπερέβαστος Ὁρησκεία. Ὅλα ταῦτα, ἀγκαλὰ παράδοξα, πρέπει νὰ λογίζωνται ὡς ἐναργῶς ἀποδεδειγμένα, καὶ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἂν εὐρεθῇ νόμιμος ἐξουσία δυνατὴ νὰ τὰ καθορῶσῃ. Εἶναι μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος μου περὶ τῶν πολιτικῶν ἀμαρτημάτων, ὅσα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, καὶ ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, καὶ ὄχι περὶ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀμαρτιῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐταὶ αἱ κοσμικαὶ ποιναὶ πρέπει νὰ διορίζωνται μὲ κανόνας διαφόρους ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς περὶ ὁρισμένης φιλοσοφίας.

§. 38.

Περὶ πηγῶν τινῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται πολλὰ σφάλματα καὶ πολλαὶ ἀδικίαι τῆς νομοθεσίας. Καὶ πρῶτον περὶ ψευδῶν ἐννοιῶν ὠφελείας.

Πηγὴ ἀδικιῶν καὶ σφαλμάτων γίνονται αἱ ψευδεῖς περὶ ὠφελείας ἐννοιαί, τὰς ὁποίας ἔχουσιν οἱ νομοθέται. Ψευδῆ ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις προσέχει περισσότερο εἰς τὰ μερικὰ παρὰ εἰς τὰ κοινὰ ἄτοπα, ὅστις θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων ἀντὶ τοῦ νὰ τὰ διεγείρῃ, ὅστις τολμᾷ νὰ ὑποτάσῃ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς τὴν ἰδίαν του θέλησιν. Ψευδῆ ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις παραβλέπει μυρίας ἀληθεῖς ὠφελείας διὰ τὸν φόβον ἑνὸς ἀτόπου, ἢ πολλὰ μικροῦ, ἢ παντελῶς ἀνυπάρκτου, ὅστις ἠθέλην ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸν φόβον τῶν πυρκαϊῶν, καὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ πνιγμοῦ, ὅστις δὲν θεραπεύει τὰ κακὰ πλὴν μὲ τὴν ἀνατροπὴν πολλῶν καλῶν. Ἄπο

τοιαύτας ψευδεῖς ἐννοίας ἐγεννήθη, παραδείγ-
 μαλος χάριν, ὁ νόμος, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν
 ὄπλοφορίαν. Αὐτὸς δὲν ἀφαιρεῖ τὰ ὄπλα
 πλὴν ἀπ' ἐκείνους μόνους, ὅσοι δὲν κλίνου-
 σιν εἰς τὰς κακουργίας. Δίῳτι ὅσοι τολ-
 μοῦν νὰ ἀθετήσωσι τοὺς πλεόν ἱεροὺς καὶ ἀξιο-
 λόγους τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς πολιτικῆς
 κοινωρίας νόμους, πῶς θέλουν σεβασθῆ νόμους
 εὐτελεῖς, ὑπαγορευομένους ἀπὸ αὐτογνώμονα
 ἐξουσίαν; Ἡ παράβασις τῶν τοιούτων νόμων
 ἔυκολα φεύγει τὴν ποινὴν, ἡ δὲ ἀκριβὴς αὐτῶν
 τήρησις ἀναιρεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν,
 ἀγαπητὴν εἰς ἕκαστον πολίτην, ἀγαπη-
 τὴν εἰς τὸν σοφὸν Νομοθέτην, καὶ ὑπεβάλλ-
 λει τοὺς ἀθῶους εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς
 ἐπιπρείας, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ πάσχωσιν οἱ
 κακοῦργοι. Οἱ τοιοῦτοι νόμοι βλάπτουν τοὺς
 προκαλουμένους, καὶ ὠφελοῦν τοὺς προκαλοῦν-
 τας εἰς μάχην, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλαττώσωσιν,
 αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν φόνων μὲ τὴν πε-
 ρισσοτέραν ἔυκολίαν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκουν οἱ
 κακοὶ νὰ πειράζωσι τοὺς ἀόπλους παρὰ τοὺς
 ὀπλισμένους. Οἱ τοιοῦτοι ψοφοδεεῖς, καὶ
 ὄχι κωλυτικοὶ τῶν ἀμαρτημάτων νόμοι, γεν-
 νῶνται ἀπὸ τοὺς θορυβῶδεις τύπους μερικῶν
 τινῶν πράξεων, καὶ ὄχι ἀπὸ λελογισμένην

σκέψιν τῆς βλάβης καὶ τῆς ὠφελείας γενικοῦ
 τινὸς ψηφίσματος. Ψευδῆ ὠφελείας ἔννοιαν
 ἔχει, ὅστις ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς συνάθροισιν
 αἰσθητικῶν ὄντων τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμε-
 τρίαν, τῆς ὁποίας εἶναι δεκτικὴ ἢ ἀψυχὸς καὶ
 ἀναίσθητος ὕλη μόνη, ὅστις παραβλέπει τὰς
 παρούσας ἰσχυρὰς ἀφορμὰς, μόνας ἰκανὰς νὰ
 ἐνεργήσωσι σταθερῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πλῆ-
 θους, καὶ μεταχειρίζεται τὰς μακρυσμένας,
 τῶν ὁποίων οἱ τύποι εἶναι ἀνίσχυροὶ καὶ προ-
 σωρινοὶ, ἔξω ἂν ἡ δύναμις τῆς φαντασίας
 ἦναι τόσο ὑπερβολικὴ (καὶ τοιαύτη σπανίως
 εὔρισκεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους), ὥστε νὰ με-
 γαλύνῃ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον μακρυσμένα ἀντι-
 κείμενα. Ψευδῆ, τέλος πάντων, ὠφελείας
 ἔννοιαν ἔχει, ὅστις προσέχει εἰς τὰ ὀνόματα
 τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι εἰς αὐτὰ τὰ πράγ-
 ματα, καὶ χωρίζει τὸ κοινὸν ἀπὸ τὸ κατὰ μέρος
 ἐκάστου συμφέρον.

Διαφέρει κατὰ τοῦτο ἡ φυσικὴ ἀπὸ τὴν
 πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, ὅτι ὁ
 ἄγριος τῆς φύσεως ἀνθρώπος δὲν βλάπτει τοὺς
 ἄλλους παρὰ τὸσον μόνον, ὅσον ἀρκεῖ εἰς τὴν
 ἰδίαν αὐτοῦ ὠφέλειαν. Οὗ δὲ εἰς τὴν πολιτι-
 κὴν κοινωνίαν εὔρισκόμενος ἀνθρώπος παρακι-
 νεῖται συχνὰ ἀπὸ τοὺς κακοὺς νόμους νὰ βλάπτῃ

τούς ἄλλους, χωρὶς αὐτὸς νὰ ἀπολάβῃ καμ-
 μίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τοῦτο. Φοβίζει καὶ κατα-
 πλήττει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ὁ Τύραννος.
 Ἀλλ' ὁ φόβος οὗτος ἀντανακλώμενος ἐπιστρέ-
 φει μὲ μεγαλειέραν δύναμιν, διὰ νὰ βασανίξῃ
 τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου. Ὅσον πλέον περιο-
 ρισμένος εἰς ὀλίγους εἶναι ὁ φόβος, τόσον ὀλι-
 γώτερον ἐπικίνδυνος γίνεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις
 τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς εὐδαιμο-
 νίας του. Ἀλλ' ὅσον εἶναι περισσότερο δη-
 μόσιος, ἤγουν ὅσον αὐξάνει τῶν φοβουμένων
 ὁ ἀριθμὸς, τόσον εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὐρε-
 θῇ μεταξὺ τοσούτων ἀνθρώπων κανεὶς ἀνόη-
 τος, ἢ ἀπελπισμένος, ἢ τολμηρὸς πανούργος,
 ἱκανὸς νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ὑπερε-
 τήσωσι τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ τέλη του, καὶ
 νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς των πάθη τόσον
 ἀπατηλότερα, ὅσον ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρή-
 σεως διαμερίζεται εἰς περισσοτέρους, καὶ ἡ
 ἀγάπη τῆς ζωῆς ἐλαττοῦται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν
 τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας. Τοῦτο εἶναι τὸ
 αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἀδικίαι γεινῶσι νέας
 ἄλλας ἀδικίας, καὶ τὸ μῖσος γίνεσθαι μονιμώ-
 τερον παρὰ τὴν ἀγάπην, καθ' ὅσον ἐνδυναμοῦ-
 ται μὲ τὴν συνέχειαν ἐκείνων τῶν πράξεων, αἱ
 ὁποῖαι ἐξασθενίζουσι τὴν ἀγάπην.

§. 39.

Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς συγγενείας.

Αἱ ὀλέθριαι αὐταὶ τῶν νόμων ἀδικίαι ἐκρίθησαν εὐλογοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς ᾤροσέτι τοὺς πλέον σοφοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπράχθησαν εἰς τὰς πλέον ἐλευθέρως Δημοκρατίας, διότι ἐθεώρησαν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὡς ἔνωσιν διαφόρων οἰκῶν ἢ συγγενειῶν, καὶ ὄχι ὡς ἔνωσιν πολλῶν μερικῶν ἀνθρώπων. Ἄς ὑποθέσωμεν, παραδείγματος χάριν, τὸν ἀριθμὸν τινὸς ἔθνους, ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων, διηρημένας εἰς εἴκοσι χιλιάδας οἰκῶν, καὶ εἰς ἕκαστον οἶκον πέντε πρόσωπα, συναριθμοῦντες καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, ὁποῖος παριστάνει τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγένειαν. Ἐὰν ἡ πολιτικὴ κοινωνία συγκροτηθῇ κατ' οἴκους, τὸ ἔθνος θέλει περιέχει εἴκοσι μόνον χιλιάδας πολιτῶν, καὶ ὀγδοήκοντα χιλιάδας δούλων. Ἐὰν συγκροτηθῇ κατὰ πρόσωπα, τὸ ἔθνος θέλει περιέχει ἑκατὸν χιλιάδας πολιτῶν, ὅλων ἐλευθέρων. Ἀπὸ τὴν κατ' οἴκους πολιτικὴν ἔνωσιν γεννᾶται Δημοκρατία, συνθεμένη ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδας μικρῶν Μοναρ-

χιῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτικὴ ἔνωσις γίνεταί
 κατὰ πρόσωπα, τὸ φρόνημα τῆς ἐλευθερίας
 λάμπει ὄχι μόνον εἰς τὰς πωλατείας τῆς πό-
 λεως, καὶ εἰς τὰς δημοσίους τῶν πολιτῶν
 συνελεύσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς κατὰ μέρος τοὺς
 οἴκους, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύουσι τὸ πε-
 ρισσότερον μέρος τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας, ἢ κακο-
 δαιμονίας. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι καὶ τὰ ἥθη τοῦ
 ἔθνους γεννῶνται ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ψυ-
 χικὰς διαθέσεις καὶ φρονήματα τῶν μελῶν τῆς
 πολιτικῆς κοινωνίας, ὅταν αὐτὴ συγκροτῆται
 κατ' οἴκους, τὸ πνεῦμα τῆς μοναρχίας, ἤγουν
 τὸ πνεῦμα τῶν οἰκοδεσποτῶν, θέλει εἰσελθεῖν
 ἀνεπαισθήτως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δημοκρατίαν,
 διότι δὲν ἐμποδίζεται, πλὴν ἀπὸ μόνην τὴν ἀλ-
 ληλομαχίαν τῶν κατὰ μέρος συμφερόντων, εἰς
 ἕκαστον οἰκοδεσπότην. Ἐξ ἐναντίας, ὅταν ᾖται
 συγκροτημένη κατὰ πρόσωπα, τὸ πνεῦμα τῆς
 μοναρχίας, θέλει ἐμποδίζεσθαι ἀπὸ τὰ φρο-
 νήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας, ριζω-
 μένα εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας. Τὸ
 πνεῦμα τῆς συγγενείας εἶναι φυσικὰ λεπτολό-
 γον, καὶ καταγίνεται εἰς εὐτελεῖ καὶ μικρὰ
 πράγματα. Τὸ πνεῦμα τῆς Δημοκρατίας, ὀδη-
 γούμενον ἀπὸ γενικὰς ἀρχὰς, συνάγει ἀπὸ τὰ
 πράγματα γενικοὺς κανόνας ἀφελίμους εἰς τὸ

περισσότερον

περισσότερον μέρος τῶν πολιτῶν. Εἰς τὴν κατ' οἴκους ἔνωσιν, τὰ τέκνα μένουσιν ὑποκάτω εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, ἐν ὅσῳ ζῆ, καὶ δὲν ἀποκλιῶσι, πλὴν μετὰ τὸν θάνατόν του, πολιτικὴν ζωὴν, ὑποκειμένην ἀμέσως εἰς τοὺς νόμους. Αὐτὰ συνειδημένα, ὅταν ᾖσαν εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ῥώμην τῆς ἡλικίας (ἤγουν ὅταν ἔτι τὰ πάθη δὲν ἐχαλινοῦντο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς πείρας, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι σωφροσύνην), νὰ φοβῶνται, καὶ νὰ κλίνωσι τὸν αὐχένα, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ νικήσωσι τὰ ἐμψόδια, ὅσα προβάλλει κατὰ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἄτονον καὶ παρακμάζουσαν ἡλικίαν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι φεύγουσι τὰς γενναίας καὶ ἀνδρώδεις μετὰβολὰς τῆς διαγωγῆς τόσον περισσότερο, ὅσον ὀλιγώτερον ἐλπίζουν νὰ τρυγήσωσι τοὺς καρπούς;

Ὅταν ἡ πολιτεία ᾖ συγκροτημένη κατὰ πρόσωπα, τῶν κατὰ μέρος οἴκων, ἢ συγγενειῶν ἢ ἔνωσις εἶναι συναλλάγματος, καὶ ὄχι βιασμένης ὑποταγῆς ἀποτέλεσμα. Καὶ τὰ τέκνα, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ἢ ὁποῖα τὰ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν φυσικὴν εἰς τοὺς γονεῖς ὑποταγὴν (ἧτις ἦτον ἀναγκαία ἕως τότε, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὴν χρεῖαν τῆς ἀνατροφῆς καὶ προστασίας),

γίνονται μέλη ἐλεύθερα τῆς πολιτικῆς κοινωρίας, μήτε ὑποτάσσονται πλεόν εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, πλὴν καθὼς ὑποτάσσονται οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωρίαν, ἦγουν τόσον μόνον, ὅσου χρεία εἶναι διὰ τὰ συμμερίζονται τὰς ὠφελείας τῆς κοινωρίας. Ὄταν ἡ πολιτεία ᾖται συγκροτημένη κατ' οἴκους, τὰ τέκνα, ἦγουν τὸ περισσότερον καὶ ὠφελιμώτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ὑποτάσσονται κατὰ πάντα εἰς τὴν ἀλογνώμονα τῶν πατέρων ἐξουσίαν. Ὄταν ᾖται κατὰ πρόσωπα, ἄλλος δεσμὸς δὲν τὰ συνδέει μὲ τὸν πατέρα, πλὴν ὁ ἱερὸς καὶ ἀδιάσπαστος ἐκεῖνος δεσμὸς τῆς φύσεως, ὅστις ἀναγκάζει καὶ τὰ δύο μέρη νὰ βοηθῶσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ τέκνα τόσον περισσότερο, ὅσον εὐγνωμονέστερα χρεωστοῦν νὰ ᾖται πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ τὰς προλαβούσας ἐυεργεσίας. Διασπᾶται ὁ δεσμὸς οὗτος, ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν κακίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀνδραποδώδη ὑποταγὴν, τὴν ὁποίαν προστάσσουν οἱ νόμοι.

Ἀπὸ τὴν μελαζὺ τῶν νόμων τῆς συγγενείας καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἀντίφασιν ταύτην ἀναβλύζουν, ὡς ἀπὸ πηγὴν ἀνεξάντλητον, πολλαὶ ἄλλαι ἀντιφάσεις ἀναμέσον τῶν κατ' οἴκους ἡθῶν καὶ τῶν δημοσίων ἡθῶν, καὶ ἐπομένως διεγεί-

ρηται εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου πολίτου πόλεμος ἀκατάπαυστος. Ἡ κατ' οἴκους ἠθικὴ ἐμπνέει ὑπόταξιν καὶ φόβον. Ἡ δὲ δῆμοσιος ἠθικὴ, ἐλευθερίαν καὶ θάρσος. Ἡ πρώτη μᾶς διδάσκει νὰ περιορίζωμεν τὴν εὐεργεσίαν εἰς ὀλίγους τινας χωρὶς ἐκούσιον ἐκλογὴν. Ἡ δευτέρα, νὰ εὐεργετῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη μᾶς ἀναγκάζει νὰ θυσιαζώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὸ εἶδωλον ὀνομαζόμενον συμφέρον τῆς συγγενείας, μὴ ὅλον ὅτι πολλάκις ἡ τοιαύτη θυσία δὲν ὠφελεῖ κανένα τῆς συγγενείας. Ἡ δευτέρα μᾶς διδάσκει νὰ ζητῶμεν ἕκαστος τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλὰ χωρὶς τοῦ νὰ βλάπτωμεν τοὺς νόμους, καὶ μᾶς διεγείρει πολλάκις εἰς τὸ νὰ θυσιαζώμεθα εἰς τὴν πατριίδα, προβάλλουσα τὸν ἐνθουσιασμόν, ὡς προηγούμενον τῆς θυσίας βραβεῖον. Αἱ τοιαύται καὶ τοσαῦται ἀντιφάσεις παρακινοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταφρονῶσι τὴν ἀρετὴν, μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν διακρίνωσι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ διαστήματος, τὸ ὁποῖον σκολίζει, καθὼς τὰ φυσικὰ, ὄψω καὶ τὰ ἠθικὰ ἀντικείμενα. Ὡς ποσάκις ὁ ἄνθρωπος, ἀνιστορούμενος τὰς παρελθούσας αὐτοῦ πράξεις, ἐκπλήττειται, ὅτι ἐπλανήθη ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς!

Καθ' ὅσον ἡ πολιτικὴ κοινωνία πολλαπλα-

σιάζεται, ἕκαστον αὐτῆς μέλος γίνεται μικροτέρα μερὶς τοῦ ὅλου, καὶ τὸ δημοκρατικὸν φρόνημα ἐξασθενεῖ καὶ σμικρύνεται ἀναλόγως, εἰάν ὁ Νομοθέτης δὲν φρονίσῃ νὰ τὸ ἐνδυναμώσῃ. Καθὼς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ὡσάντως καὶ αἱ πολιτικαὶ κοινότητες, ἔχουσιν ὅρια, ἐπέκεινα τῶν ὁποίων δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐκλιναθῶσι, χωρὶς σύγχυσις τῆς πολιτικῆς εὐταξίας. Φαίνεται, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου πολίτου τόσον ἐλαττοῦται καὶ συστέλλεται, ὅσον ἐκλείνεται ἢ ἐπικράτεια, τῆς ὁποίας εἶναι μέλος, καὶ τόσον αὐξάνει τὸ ἀνάπαλιν, ὅσον εἶναι μικρότερα ἢ ἐπικράτεια. Διότι, εἰάν καὶ αἱ δύο ἦσαν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἤθελε καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τοὺς ὀρθοῦς νόμους, κάμει δύσκολον εἰς τοὺς νόμους τὴν ἐμπόδισιν τῶν ἀμαρτημάτων. Ὅσακις αὐξάνει ὑπέρμετρα καὶ ἐξαπλοῦται ἡ Δημοκρατία, δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν τυραννίαν, πλὴν εἰάν διαιρεθῇ εἰς πολλὰς μικρὰς συμμαχικὰς καὶ μετ' ἀλλήλων ἐνωμένας Δημοκρατίας. Ἀλλὰ τίς ἤθελεν εἶσθαι ἰκανὸς νὰ καθορθωσῇ τοιοῦτον ἔργον; Δικτάτωρ αὐτογνώμων, προικισμένος μὲ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Σύλλα, καὶ μὲ τοσαύτην εὐφυΐαν εἰς τὸ νὰ οἰκοδομῇ, ὅσῃν ἐκεῖνος εἶχεν εἰς τὸ νὰ κατασφίξῃ. Ὁ

τοιούτος, εὐν ἦναι φιλόδοξος, θέλει ἀποκλήσει δόξαν αἰώνιον. Ἐὰν ἦναι φιλόσοφος, τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι θέλουν τοῦ παρηγορήσει τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐξουσίας, ἢ μῆτε θέλει ποσῶς φροντίσει, εὐν ἤθελαν, ἢ ὄχι, φανῆ ἀχάριστοι.

Ὅσον ἐξασθενοῦν αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς προσκολλῶσιν εἰς τὸ Ἐ΄θνος, τόσον ἐνδυναμοῦνται αἱ διαθέσεις πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ὅσα μᾶς περικυκλοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι γίνονται τόσον μονιμώτεραι, ὅσον ὁ ζυγὸς εἶναι βαρύτερος. Εἰς τοιαύτην περίστασιν αἱ κοινότεραι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ μόναι τοῦ Ἐ΄θνους ἀρεταί, εἶναι αἱ μέτρια ἀρεταί, ὅσα πρᾶττονται κατ' οἴκους καὶ ἀναμίσσον ἐκάστης συγγενείας. Ἀπὸ τοῦτο δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνη πόσον ἦσαν μικρὰ καὶ περιορισμένα τῶν περισσοτέρων Νομοθετῶν τὰ πνεύματα.

§. 40.

Περὶ τοῦ Δημοσίου θησαυροῦ.

Ἦτον καιρὸς, ὁπότεν ὅλαι σχεδὸν αἱ ποι-
 ναὶ ἦσαν χρηματικά. Τῶν πολιτῶν τὰ ἀμαρ-
 τήματα ἐγένοντο τρόπον τινὰ κληρονομία πα-
 τρική τοῦ Ἡγεμόνος, καὶ τὰ κατὰ τῆς κοινῆς
 ἀσφαλείας τολμήματα ἔτρεφον τὴν πολυτέλειαν
 τῶν δυνατῶν. Ὅθεν ἐσύμφερεν εἰς αὐτοὺς τοὺς
 ὑπερασπιστὰς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τὸ νὰ τα-
 ράσσειαι ἢ κοινὴ ἀσφάλεια. Διὰ τοῦτο ἐγένοντο αἱ
 χρηματικαὶ ποιναὶ τῶσάυται δίκαια πολιτικά
 μεταξὺ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὅστις τὰς
 ἐπέβαλλε, καὶ τῶν ἐγκαλουμένων, οἱ ὁποῖοι
 κατεδικάζοντο νὰ τὰς πληρῶνῃσι. Ἦσαν αὐ-
 ται δίκαια πλέον ἰδιωτικά παρὰ δημόσια,
 ἐπειδὴ ἔδιδον εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν δι-
 καίωμα διάφορον παρὰ τὸ δικαίωμα τὸ διδό-
 μενον ἀπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δημοσίου καὶ
 κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὸν ἐγκα-
 λούμενον ποινὰς διαφόρους παρὰ τὰς ποινὰς,
 τὰς ὁποίας ἔωρεπε νὰ ὑποφέρῃ διὰ μόνην τὴν
 ἀνάγκην τοῦ παραδείγματος. Ὁ κριτὴς ἐγένετο
 συνήγορος τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, καὶ ὄχι ἐξε

τασῆς τῆς ἀληθείας ἀπροσωπόληπτος, Φορολό-
 γος τῶν χρημάτων τοῦ Γαζοφυλακίου, καὶ ὄχι
 ὑπέρτης καὶ ὑπερασπιστῆς τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐπει-
 δὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ σύστημα, τὸ νὰ ὁμολογήσῃ τις
 ἑαυτὸν ἔνοχον ἦτον τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ὁμο-
 λογήσῃ, ὅτι εἶναι ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου Θη-
 σαυροῦ, εἰς ἄλλο δὲν ἀπέβλεπεν ἢ δίκην, πλὴν
 εἰς τὸ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ κά-
 μη τοιαύτην ὁμολογίαν, ὅποια ἐμελλε νὰ ὠφε-
 λήσῃ, καὶ ὄχι νὰ βλάβῃ τὸν δημόσιον Θησαυρόν.
 Καὶ ἀπὸ τοῦτο προέρχεται, ὅτι καὶ ἕως τῆς
 σήμερον ἡ ὁμολογία τοῦ ἀμαρτήματος εἶναι ὁ
 καθ' αὐτὸ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐγκληματικῶν δι-
 κῶν. Διότι διαμένουσιν ἔτι τὰ ἀποτελέσματα
 πολλὸν καιρὸν καὶ ἀφ' οὗ παύσωσι τὰ αἷτια. Διὰ
 τοῦτο ὁ ἐγκαλούμενος, ἐν ὅσῳ ἐπιμένει εἰς τὴν
 ἀρνήσιν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ἂν ἤθελεν ἀπο-
 δειχθῆ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα ἀναντιρρήτως ἔνοχος,
 κολάζεται μὲ ποινὴν μετριωτέραν ἀπ' ἐκείνην,
 τὴν ὅποιαν ἤθελε πάθει, ἂν ὠμολόγῃ τὸ
 ἀμάρτημα. Μήτε ὑποβάλλεται εἰς τὰς βασά-
 ρους καὶ στρεβλώσεις διὰ νὰ φανερώσῃ ἄλλα
 ἀμαρτήματα ὁμοειδῆ μὲ τὸ ἀποδειχθὲν αἰμάρ-
 τημα, τὰ ὅποια εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐπραξῆ, ἂν
 δὲν ὁμολογήσῃ πρῶτον ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποίου
 ἐγκαλεῖται. Ἀλλ' ἀφ' οὗ μίαν φορὰν κάμη

τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος, ὁ κριτὴς γίνεται κύριος τοῦ σώματος τοῦ ἐνόχου, καὶ τὸ βασανίζει μὲ μεθοδικὰς σπρεβλώσεις, διὰ τὰ ἀπολαύσει ἀπ' αὐτὸ, ὡς ἀπὸ γῆν καρποφόρον, ὅσον περισσότερον κέρδος δύναται. Ἀφ' οὗ τὸ ἀμάρτημα ἀποδειχθῆ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐνόχου γίνεται ἀπόδειξις ἀναντίρρητος, ἡ ὁποία, διὰ τὰ ἦναι ὀλιγώτερον ὑποπίλος, ἀπαιεῖται μὲ τὸ μέσον τῆς σπρεβλώσεως καὶ τοῦ πόνου, ὁπόταν δὲν ἦναι ἱκανὴ τὰ καλαδικάση τὸν ἐνοχον μήτ' αὐτὴ ἡ ὁμολογία, τὴν ὁποίαν κάμνει ἔξω τῆς δίκης, ἡσυχος καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς βασανιστικῆς ἐξετάσεως.

Ἀποκλείονται ἀπὸ τὰς δίκας αἱ ἐξελάσεις καὶ οἱ ἔλεγχοι, ὅσοι σαφηνίζουν μὲν τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ βλάπτουν τὸν δημόσιον θησαυρόν. Καὶ ἂν κάμμίαν φορὰν δὲν ὑποβάλλεται εἰς βασανιστήρια ὁ ἐγκαλούμενος, τοῦτο γίνεται, ὄχι διότι σπλαγχνίζονται τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ διὰ τὰ φυλαχθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Γαζοφυλακίου, πράγματος ἀνυποστάτου, καὶ κατ'ἐπίνοιαν ὄντος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὴν σήμερον ἀκατανόητον. Ὁ Δικαστὴς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ ἐγκαλουμένου, ἦγουν ἀνθρώπου δυστυχοῦς, ὅστις ὑποφέρει τὰ δεσμὰ, τὰς βασάνους, τὴν ἀνυμνήτητα τῆς φυλακῆς,

καὶ τυραννεῖται πρὸς τούτοις καὶ ἀπ' αὐτὴν τοῦ μέλλοντος τὴν ἀδηλόγητα. Δὲν ἐξετάζει, ἀν ἀληθῶς ἐπράχθη τὸ ἀμάρτημα, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ εὕρῃ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον, καὶ τὸν παγιδεύει μὲ διαφόρους τρόπους, φοβούμενος μὴν ἀπαληθῆ, ἀν δὲν τὸν ἀποδείξῃ ἔνοχον, καὶ χάσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀναμαρτησίας, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται νὰ ἔχωσιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα. Δίδεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ τὸ νὰ διορίζη τὰ σημεῖα, ὅσων εἶναι χρεῖα εἰς φυλάκωσιν τινὸς πολίτου, καὶ ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ ἀποδειχθῆ ἀθῶος, πρέπει πρῶτον νὰ κολασθῆ ὡς ἔνοχος. Τοιαύτη δίκη δὲν εἶναι ἐξέτασις τοῦ ἐγκλήματος, ἀλλὰ φανερός πόλεμος κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο τοιοῦτος εἶναι, κατὰ τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα, εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν σοφισμένην Εὐρώπην, τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀγνοεῖται σχεδὸν ἀκόμη ἡ ἀληθὴς διαδικασία, ἢ γουν ἡ ἀπροσπαθῆς ἐξέτασις τοῦ ἐγκλήματος, τὴν ὁποίαν ὁ ὀρθὸς λόγος παραγγέλλει, οἱ στρατιωτικοὶ νόμοι φυλάττουν, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀσιανὴ τυραννία μεταχειρίζεται εἰς ἀδιαφόρους καὶ ἀταράχους τινὰς περιστάσεις. Οἱ εὐτυχεῖς ἡμῶν ἀπόγονοι δὲν θέλουν βέβαια πιστεύσει τὴν πολύπλοκον τοσούτων παραδόξων ἀτοπημάτων

σειράν· Μόνοι τοῦ τότε καιροῦ οἱ φιλόσοφοι, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν εἶδησιν, θέλουν κρίνει πιθανὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ σημερινοῦ ἐγκληματικοῦ συστήματος.

§. 41.

Τρόποι τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα.

Ὀφελιμώτερον εἶναι τὸ νὰ ἐμποδίζονται παρὰ τὸ νὰ κολάζονται τὰ ἀμαρτήματα. Τῶν ἀμαρτημάτων ἢ ἐμπόδισις πρέπει νὰ ᾖναι ὁ ἐξαίρετος σκοπὸς πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας, ἢ ὁποῖα εἶναι τέχνη τοῦ νὰ φέρῃ τις τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἢ καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον τῆς κακοδαιμονίας, ἐπειδὴ συγκερασμένα μὲ τὰ κακὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς. Ἀλλ' ὁμοίως οἱ τρόποι, τοὺς ὁποίους ἕως τῆς σήμερον μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σφαλεροὶ καὶ ἐναντίοι εἰς αὐτόν. Ἀδύνατον εἶναι νὰ φέρῃ τις τὴν πολυδύρουρον τῶν ἀνθρώπων ἐνέργειαν εἰς γεωμετρικὴν τάξιν, ὥστε νὰ μὴν εὕρισκεται εἰς αὐτὴν οὐδεμία σύγχυσις, ἢ ἀνω-

μαλία. Καθὼς οἱ σταθεροὶ καὶ ἀπλούστατοι τῆς φύσεως νόμοι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνώμαλον κίνησιν τῶν Πλανητῶν, ὡσαύτως μῆτε τῶν ἀνθρώπων οἱ νόμοι δύναται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἀπὸ τοὺς ἀπείρους καὶ ἀλληλομάχους ἐφελκυσμοὺς τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ πόνου. Καὶ ὁμως τοῦτο σπουδάζουν νὰ καθορθώσωσιν οἱ μικροὶ καὶ περὶωρισμένοι νόμοι, ὅταν ἔχωσιν εἰς χεῖρας τὴν ἐξουσίαν. Ὅσῃς ἀπαγορεύει πολλὰς πράξεις ἀδιαφόρους, δὲν ἐμποδίζει τὰ ἀμαρτήματα, ὅσα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ γεννηθῶσι, ἀλλ' αὐξάνει μὲ ἀλλὰ νέα ἀμαρτήματα τῶν ἀμαρτημάτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ μεταβάλλει, ὡς ἠθέλε τὸν δόξει, τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθημεν ὡς αἰωνίως ἀμεταβλήτους. Δυστυχέστερα παρὰ τὴν ἡμετέραν ἄλλη κατάστασις δὲν ἠθέλεν εὐρεθῆ, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπέχωμεν ἀφ' ὅλα, ὅσα δύναται νὰ μᾶς παρακινήσωσιν εἰς ἀμάρτημα. Ἐπρεπε, διὰ νὰ φύγωμεν ὅλας τῶν ἀμαρτημάτων τὰς ἀφορμὰς, νὰ στερηθῶμεν καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις. Ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα εἶναι τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινοῦν εἰς τὴν πράξιν τῶν ἀληθινῶν ἀμαρτημάτων, ἀφ' ὅσα μᾶς παρακινοῦν εἰς τὸ νὰ

πράττωμεν τὰς ἀδιαφόρους ἐκείνας πράξεις, τὰς ὁποίας οἱ κακοὶ νόμοι ὀνομάζουσι ἁμαρτήματα. Καὶ ἂν τὰ ἁμαρτήματα γίνωνται τόσον πιθανώτερα, ὅσον εἶναι περισσότερα τὰ αἷτια, τὰ ὅποια μᾶς παρακινοῦν εἰς αὐτὰ, φανερόν εἶναι, ὅτι ὅστις πολλαπλασιάζει τὰ ἁμαρτήματα, αὐξάνει ἐν ταύτῳ καὶ τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως αὐτῶν. Οἱ περισσότεροι νόμοι δὲν εἶναι παρὰ προνόμια μερικῶν τινῶν ἀνθρώπων, ἤγουν φόρος, τὸν ὅποιον πληρώνουσιν οἱ πολλοὶ πρὸς ὠφέλειαν ὀλίγων τινῶν.

Θέλεις γὰρ ἐμποδίσῃς τὰ ἁμαρτήματα; Νομοθέτει νόμους ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς. Ἐνώσον ὅλην τοῦ Ἔθνους τὴν δύναμιν εἰς τὸ γὰρ τοὺς ὑπερασπίσῃ, καὶ μὴν ἀφήσῃς εἰς κανένα τὴν ἐξουσίαν τοῦ γὰρ τοὺς παραβαίνει. Ἄς προσλατέωσιν οἱ νόμοι σου ὅλους γενικῶς τοὺς πολίτας, καὶ ὄχι τὰς διαφόρους κλάσεις τῶν πολιτῶν. Ἄς μὴ φοβῶνται παρὰ μόνους τοὺς νόμους οἱ πολῖται. Ὁ φόβος τῶν νόμων εἶναι σωτήριος. Ἄλλ' ὁ φόβος, μὲ τὸν ὅποιον φοβεῖται τὸν συμπολίτην ὁ πολίτης, γίνεται πηγὴ πολλῶν ἁμαρτημάτων ὀλέθριος. Εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμένοι ψυχαὶ πλεόν Φιλίδονοι, πλεόν ἄσωτοι, πλεόν σκληραὶ, παρὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων. Οἱ ἐλεύθεροι καταγίνονται εἰς

τὰς ἐπιστήμας, ἐξετάζουν τοῦ Ἔθνους τὰ συμφέροντα, ἔχουσι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν παραδείγματα μεγάλα, τὰ ὅποια μιμοῦνται. Οἱ δοῦλοι, ἀρκούμενοι εἰς τὸ σήμερον, ζητοῦν μὲ τὸν θόρυβον τῆς ἀσωτίας νὰ λησμονήσωσι, καὶ πρὸς ὀλίγον, τὴν ἐξουθένωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται. Ὅντες συνειδησμένοι εἰς τὴν ἀδηλότητα τῆς ἐκβάσεως παντὸς πράγματος, νομίζουν ἀμφίβολα καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων τὰ ἐπακολουθήματα. Καὶ ἡ ἀμβολία ἐξάπτει περὶ σσότερον τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον τοὺς παρακινεῖ εἰς τὰς κακίας.

Ἐὰν ἦναι τὸ Ἔθνος νωθρὸν, διὰ τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων τὸ κάμνει νωθρότερον καὶ πλεόν ἀναίσθητον. Ἐὰν ἦναι Φιλήδονον, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνεργὸν καὶ δραστήριον, διαμερίζει τὴν ἐνέργειάν του εἰς ἀπείρους μικρὰς καὶ δολοπλόκους Φατρίας, αἱ ὁποῖαι σπείρουν εἰς τὰς καρδίας τῶν πάντων τὴν ὑπόψιν, καὶ κάμνουں τοὺς ἀνδράποὺς νὰ νομίζωσι φρόνησιν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἐὰν ἦναι ἀνδρεῖον καὶ ῥωμαλέον, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων πάυει τέλος πάντων, ἀφ' οὗ γεννήσῃ πολλαὶ κλονήσεις καὶ μεταβάσεις ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

Θέλεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀμαρτήματα; Φώτισον τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὰς ἐπιστήμας. Ὅσον αὐτὰ ἐξαπλοῦνται καὶ διαδίδονται εἰς περισσοτέρους, τόσο ἐλαττοῦνται τὰ κακὰ, ὅσα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ γεννηθῶσιν ἀπὸ αὐτὰς, καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ καλὰ. Ὁ τολμιρὸς πλάνος (ὅστις δὲν εἶναι ποτὲ μικρὸς ἄνθρωπος) προσκυνεῖται ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ καὶ χυδαῖον λαόν, ἀλλὰ περιπαίξεται ἀπὸ τοὺς σοφισμένους ἀνθρώπους. Αἱ ἐπιστῆμας εὐκολύνουσι τὰς συγκρίσεις τῶν πραγμάτων, πολλαπλασιάζουσι τοὺς τρόπους τοῦ θεωρεῖν αὐτὰ, καὶ μετριάξουσι τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων, διότι ἕκαστος, βλέπων εἰς τοὺς ἄλλους τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας, προσμένει ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὰς αὐτὰς ἀντιστάσεις. Ὅταν τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς λάμπῃ σαφιλῶς εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἐπιστομίζεται ἢ συκοφαντικὴ ἀμαθία, τρέμει ἐμπροσθεν αὐτῶν ἢ ἀδίκος ἐξουσία, καὶ δὲν μένει, πλὴν μόνη τῶν νόμων ἢ δύνამις ἀμετακίνητος. Διότι ὅλοι οἱ σοφισμένοι ἄνθρωποι ἀγαθῶσι τὰς σαφεῖς καὶ ὠφελίμους συνθήκας τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, συγκρίνοντες ἕκαστος τὴν μικρὰν καὶ ἀνωφελῆ τῆς ἐλευθερίας μερίδα, τὴν ὁποίαν ἐσπρήθη, μὲ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας ἐσπρήθησαν ὡσάυτως οἱ συμπολιτῆαί του, καὶ αἱ ὁποῖα, ἂν δὲν τὰς

ἐμπόδιζον οἱ νόμοι, ἐδύνατο γὰρ τὸν ἀδικήσωσιν. Οἷσις ἔχει ψυχὴν εὐαίσθητον, συλλογιζόμενος, ὅτι ἡ καλὴ νομοθεσία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσειται, ἄλλο δὲν τὸν ἐστέρησε παρὰ τὴν ὀλέθριον ἐλευθερίαν τοῦ γὰρ κακοποιῆ τοὺς ἄλλους, θέλει ἐξ ἀνάγκης εὐλογῆσαι τὸν θρόνον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον Ἡγεμόνα.

Ψεύδονται ὅσοι λέγουν, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι εἶναι πάντοτε βλαβεραὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἄν ἴσως ποτὲ τὸ ἔβλαψαν, ἦτον ἡ βλάβη ἀναγκαία καὶ ἀφευκτός. Οἱ πολλαπλασιασμοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς ἐγέννησε τὸν πόλεμον, τὰς πλείον χονδρὰς τέχνας, καὶ τοὺς πρῶτους νόμους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνθεῆ- και προσωρινὰ, συναποθνήσκουσαι μὲ τὴν ἀνάγκην, ἡ ὁποία τὰς ἐγέννα. Τοιαύτη ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὰ τῆς τὰ γενέθλια ἡ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ὅμως ὀρθά. Διότι ἡ νωθρότης καὶ ἡ βραδύνοια τῶν πρῶτων ἀνθρώπων, τοὺς ἐφύλαττον ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθ' ὅσον αὐτοὶ ἐπλήθυνον, ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ αἱ χρειαί των, ἀνάγκη ἦτον γὰρ εὐρεθῶσι καὶ τύποι ἰσχυρότεροι καὶ μονιμώτεροι, διὰ γὰρ τοὺς ἀποσύρωσιν ἀπὸ τὴν συνεχῆ κλίσιν καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πρῶτην τῆς φυσικῆς ἀκοινωνησίας κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐγένετο

ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον ὀλέθριος εἰς αὐτούς. Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν (ὠφέλειαν δηλαδὴ πολιτικὴν) ἐπροξένησαν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος αἱ πρῶται ἐκεῖναι πλάναι, αἱ ὁποῖαι ἐγέμισαν τὴν γῆν ἀπὸ ψευδεῖς θεοῦς, καὶ ἐπενόησαν κόσμον ἀόρατον, κυβερνήτην τοῦ παρόντος ὀρατοῦ κόσμου. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων ἐχρημάτισαν, ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ πλανήσωσι τὴν ἀμαθίαν των, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ προσδράμωσιν εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτοὶ παρασήσαντες εἰς τὸν χυδαῖον λαὸν πράγματα μακρυσμένα ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις του, τόσον ἀκαταληπτότερα, ὅσον περισσότερον ἐνόμιζε νὰ τὰ καταλαμβάνη, καὶ τόσον σεβασμιώτερα, καθ' ὅσον δὲν ἐδυνήθη ποτὲ ἀκριβῶς νὰ τὰ γνωρίσῃ, ἐνωσαν σφιγκτὰ καὶ κατεύθυναν τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων πάθη εἰς ἓν μόνον ἀντικείμενον, διὰ νὰ προσέχωσιν ἰσχυρῶς εἰς αὐτό. Τοιαύτη ἐχρημάτισεν ἡ τύχη ὅλων τῶν πρώτων Ἐθνῶν, ὅταν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ μονήρη ζωὴν μετέβησαν, εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οὕτως ἄρχισαν νὰ συναθροίζονται αἱ μεγάλαι πολιτικά κοινωνίαι, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀναγκαῖος, καὶ ἴσως ὁ μόνος δεσμός, ὅστις ἐνωσε τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξαιρῶ τὸν ἐκλεκτὸν ἐκεῖνον τοῦ Θεοῦ λαὸν μόνον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πλεόν παραδόξα

παράδοξα θαύματα, καὶ αἱ πλεον ἐξαίρετοι χάριτες ἀνεπλήρωσαν τὸν τόπον τῆς ἀνθρωπίνης πολιτικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴδιον εἶναι τῆς πλάνης τὸ νὰ διαιρῆται εἰς ἄπειρον, αἱ γεννηθεῖσαι ἀπ' αὐτὴν ἐπιστῆμαι κατέστησαν τοὺς ἀνθρώπους τυφλοὺς ἐνθουσιαστάς, οἱ ὁποῖοι ἐπρόσκοπτον ἕνας πρὸς ἄλλον, καὶ ἐφέροντο ἀνω καὶ κάτω εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀμαθίας λαβύρινθον μὲ τόσῃν ἀταξίαν, ὥστε νὰ διεγείρωσιν εἰς μερικὰς εὐσπλάγους καὶ φιλοσοφικὰς ψυχὰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀγρίαν καὶ ἀκοινώνητον κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοιαύτην περίστασιν, αἱ ἐπιστῆμαι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ δόξαι, γίνονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους βλαβεραί.

Βλαβεραὶ γίνονται πρὸς τούτοις καὶ τότε, ὁπόταν οἱ ἀνθρώποι μεταβαίνωσιν ἀπὸ τὸ ψεῦδος εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς. Ἡ τοιαύτη μετάβασις γίνεσθαι φοβερὰ καὶ δύσκολος. Καὶ εἶναι ἄπειρα τὰ κακὰ, ὅσα πάσχουν οἱ δυστυχεῖς ἀνθρώποι ἀπὸ τὸν βρασμὸν τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα διεγείρονται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ πρὸ τὴν βιαίαν σύγκρουσιν τοῦ ψεύδους, ὠφελίμου εἰς ὀλίγους δυνατοὺς, καὶ τῆς ἀληθείας,

ἢ ὅποια ὠφελεῖ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀδυνατοὺς.
 Ὅστις μὲν προσωχὴν ἀναγιώσκει τὴν ἱστορίαν,
 τῆς ὅποιας αἱ κυριώτεραι ἐποχαὶ ὁμοιάζουν
 μία τὴν ἄλλην, θέλει μάθει, ὅτι ἡ ἀξιοθρή-
 νητος, ἀλλ' ἀναγκαῖα, μετὰβασίς ἀπὸ τὸ
 σκότος τῆς ἀμαθίας εἰς τὸ φῶς τῆς φιλοσο-
 φίας, καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν,
 ἠφάνισε συχνὰ γενεὰν ἀνθρώπων ὀλόκληρον δια-
 τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐπιερχομένων γενεῶν. Ἀλλ'
 ἀφ' οὗ σβεισθῆ ἢ πωρκαῖα, ἢ ὅποια ἐκαθάρισε
 τὸ ἔθνος ἀφ' ὅσα κακὰ ἔπασχε, καὶ ἐπισ-
 τρέψῃ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἢ γαλήνη,
 τότε ἡ ἀλήθεια, τῆς ὅποιας ὁ βραδὺς κατ'ἀρ-
 χὰς δρόμος ἐπιταχύνεται ὕστερον, συγκαθίξει
 μὲ τὸν Ἡγεμόνα εἰς τὸν θρόνον, καὶ λαμβάνει
 τιμὰς ἰσοθέους εἰς αὐτὰς τὰς συγκλήτους τοῦ
 ἔθνους. Τίς ἤθελε τολμήσει τότε νὰ ὀνομάσῃ
 βλαβερώτερον εἰς τὸν λαὸν τὸ φῶς παρὰ τὸ
 σκότος, καὶ ὀλέθριον τὴν γνῶσιν τῶν ἀπλῶν
 καὶ ἀληθινῶν σχέσεων, τὰς ὅποιας ἔχουσι μετ'ἀλ-
 λήλων τὰ πράγματα;

Ἐπειδὴ ἡ παντελής ἀμαθία γίνεται πολλάκις
 ὀλιγώτερον βλαβερά, παρὰ τὴν μετρίαν καὶ
 συγκεχυμένην τῶν πραγμάτων εἰδησιν, ἥτις
 πρὸς τῆς ἀμαθίας τὰ κακὰ προσθέτει καὶ τὰ
 κακὰ τῆς πλάνης (ἀποτελέσματα ἀναγκαῖα τῆς

περιωρισμένης θεωρίας, ἡ ὁποία δὲν ἐμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν), διὰ τοῦτο πολυτιμώτερον ἄλλο δῶρον δὲν δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἡγεμὼν, παρὰ τὸ νὰ καλασθήσῃ φύλακα τῆς ἱεῶς παρακαλαθῆκης τῶν νόμων, ἀνθρωπῶν φωτισμένον. Ὁ τοιοῦτός ἀνθρώπος, συνειθισμένος νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς τοῦ νὰ τὴν φοβῆται, συνειθισμένος νὰ καταφρονῇ τὰς περισσοτέρας τῆς ὑπολήψεως χρείας, τὰς ὁποίας οἱ ἄλλοι, μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσωσι, κινδυνεύουσι πολλὰκις νὰ πλανηθῶσιν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, συνειθισμένος νὰ θεωρῇ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπὸ ὑψηλὰ, σιοχάζεται τοὺς συμπολίτας του ὡς ὁμήγυριν ἀδελφῶν, καὶ κρίνει τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ τόσον ὀλιγώτερον, ὅσον περισσότερον πλῆθος ἀνθρώπων δύναται νὰ θεωρήσῃ ἐν ταυτῶ. Ἄλλας χρείας καὶ ἄλλα συμφέροντα, ἀγνωστὰ εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι. Τοιαῦται εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μὴ πράττωσι δημοσίως ἔργα ἀτάξια τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν διδάσκουσι κατ' ἰδίαν, καὶ ἡ ἕξις τοῦ νὰ ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνην αὐτὴν, καὶ ὄχι δι' ἄλλα τέλη. Ἀρκοῦσιν ὀλίγοι τοιοῦτοι ἀνθρώποι νὰ φέρωσιν εἰς εὐδαι-

μονίαν τὸ ἔθνος· Ἡ ὁποία ὁμῶς θέλει εἶσθαι προσωρινή, ἐὰν οἱ καλοὶ νόμοι δὲν αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων εἰς τόσον, ὥστε νὰ ἐλαττώσωσι τῆς κακῆς ἐκλογῆς τὸν κίνδυνον.

Ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμπωδίζωνται τὰ ἀμαρτήματα εἶναι τὸ νὰ συμφέρη εἰς τοὺς ἐκβιασθῆναι τῶν νόμων, τοὺς Δικαστὰς, περισσότερον ἢ φύλαξις, παρὰ ἢ ἀδέτησις τῶν νόμων. Ὅσον εἶναι περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν οἱ συγκαθήμενοι Δικασταί, τόσον δυσκολώτερον παραβαίνουσι τοὺς νόμους, ἢ διὰ δωροδοκίαν, ἢ διὰ νὰ αὐξήσωσι τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐξουσίαν· Διότι παρατηροῦσιν ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον φροντίζει ἕκαστος νὰ μεγαλύνῃ τὴν κοινὴν ἐξουσίαν, ὅσον εἶναι ὀλιγώτερα ἢ μερὶς, τὴν ὁποίαν μετέχει ἀπὸ αὐτὴν, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὄταν ὁ Ἡγεμὼν αὐξάνῃ τὴν πομπὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν Δικαστῶν, κάμνῃ αὐστηρὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ ψήφισματα, φράσῃ τὰς ἀκοὰς εἰς τὰς δικάϊας, ἢ ἀδίκους προσκλαύσεις ἐκείνων, ὅσοι νομίζουσι νὰ ἠδικήθησαν, καὶ συνειθίζῃ τοὺς ὑπηκόους νὰ φοβῶνται πλεον τοὺς Δικαστὰς παρὰ τοὺς νόμους, ὁ φόβος οὗτος θέλει ὠφελήσῃ τὴν

ἐξουσίαν τῶν Δικαστῶν, ἀλλὰ θέλει ἐξ ἐναντίας βλάβει τὴν κοινὴν καὶ μερικὴν τῶν πολιτῶν ἀσφάλειαν.

Ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται αἱ κακίαι εἶναι τὸ νὰ ἀνταμείβεται ἡ ἀρετή. Τῶν σημερινῶν Ἐθνῶν ὅλων οἱ νόμοι σιωπῶσι παντάπασι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Ἐὰν τὰ κηρυττόμενα ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας βραβεῖα εἰς τοὺς εὐρετὰς τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν ἐποπλαπλασίασαν τὰ ὠφέλιμα βιβλία καὶ τὰς ἐπιστήμας, πῶς δὲν ἤθελαν ὡσαύτως πολλαπλασιάσει καὶ τὰς ἐναρέτους πράξεις αἱ ἀμοιβαί, διαμοιραζόμενα ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴν τοῦ Ἡγεμόνος χεῖρα; Γίνεται γόνιμον καὶ ἀνεξάντλητον τὸ νόμισμα τῆς τιμῆς εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις ἐξεύρει νὰ τὸ διαμοιράζη μὲ γνώσιν.

Τέλος πάντων, τὸ ἀσφαλέστερον, ἀλλὰ δυσκολώτερον μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται αἱ κακίαι εἶναι τὸ νὰ διορθωθῇ, καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Τὸ μᾶκρος ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ παρόντος συγγράμματος. Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν, τολμῶ εἰπεῖν, διὰ τὸ νὰ ἦναι σφικτὰ δεμένη μὲ τὴν φύσιν τῆς πολιτικῆς ἐκάστου Ἐθνους κυβερνήσεως, θέλει ἀκόμη ἀφεθῇ,

ὡς ἄκαρπος γῆ, εἰς τὴν μελέτην ὀλίγων τιῶν σοφῶν, οἱ ὅποιοι μόνοι τὴν γεωργοῦσι κατὰ καιροὺς καὶ τόπους τινὰς, ἕως οὗ νὰ φθάσῃ ὁ πολλὰ μακρυσμένος ἔτι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας καιρός. Ἐξήγησε λεπτομερῶς ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὅστις φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατατρέχεται, ποῖοι εἶναι οἱ κυριώτεροι κανόνες τῆς ἀληθῶς ὠφελίμου ἀνατροφῆς. Κατ'αὐτὸν, συμφέρει μᾶλλον νὰ προβάλλωμεν εἰς τὰ παιδία ὀλίγα πράγματα ἐκλελεγμένα μὲ κρίσιν, παρά πλῆθος πραγμάτων ἀνωφελῶν, νὰ δεικνύωμεν τὰ πρωτότυπα, καὶ ὄχι τὰς εἰκόνας τῶν φυσικῶν, ἢ ἡθικῶν πραγμάτων, ὅσα κατὰ τύχην, ἢ ἐξεπίτηδες ἠθέλαν παρασταθῆ εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς, νὰ τὰ χειραγωγῶμεν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς εὐκόλου ὁδοῦ τῆς αἰσθήσεως, καὶ νὰ τὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὴν ἀκαλαμάχηλον δύναμιν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν τῶν ἀτόπων, ὅσα γεννᾷ ἢ κακία, καὶ ὄχι μὲ τὴν δυναστείαν, ἣτις ἔχει τὴν ἔκβασιν ἀδηλον, καὶ ἄλλο δὲν γεννᾷ παρά τὴν πρόσκαιρον ὑπακοὴν τῆς ὑποκρίσεως.

§. 42.

Συμπέρασμα.

Ἀφ' ὅσα μέχρι τούτου ἐλάλησα δύναται τις
 νὰ συνάξῃ τὸ γενικὸν τοῦτο θεώρημα, ὠφέλι-
 μον κατὰ πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγον σύμφωνον μὲ τὴν
 συνήθειαν, τὴν ὁποίαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκο-
 λουθοῦν, ὡς νομοθέτην, τὰ Ἕθνη. « Πᾶσα
 » ποινὴ, διὰ νὰ μὴ γίνεται καταδυναστεία ἐνὸς,
 » ἢ πολλῶν, κατὰ τινος πολιτίου, πρέπει ἐξ
 » ἅπαντος νὰ ἦναι δημόσιος, ταχεῖα, ἀναγκαία,
 » μετριώτατη, ὅσον εἶναι δυνατὸν, κατὰ τὰς δοθεί-
 » σας περιστάσεις, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα,
 » καὶ διωρισμένη ῥητῶς ἀπὸ τοὺς νόμους ».

ΤΕΛΟΣ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Εἰς τὸ περὶ πολιτικῶν ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν
σύγγραμμα.

Σελίδι I, στίχῳ I. Ἔργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι κ. τ. λ.]
Βίς τὸ γὰρ ὀνομάζονται τινες συμπολίται δὲν ἀρκεῖ τὸ
γὰρ συγκατακλιῶσι τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ τὸ γὰρ πραγματεύον-
ται μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶναι πρὸς τούτοις χρεία γὰρ
ζῶσι καλῶς, καὶ εὐδαιμόνως, συμμετέχοντες κοινῶς τὰς
ὠφελείας τῆς συνοικίσεως. « Ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωμία
» τόπου ἀλλ' ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωμία (Ἀριστοτέλ.
» Πολιτικ. Βιβλ. Γ, κεφ. ζ καὶ θ) ». ὅταν μέρες
ἀπὸ τοὺς πολίτας ζῶσιν εἰς ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἀγα-
θῶν, οἱ δὲ λοιποὶ μόλις ἔχωσι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον,
ἔταν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κωμικὸς (Ἐκκλησιαζ. 592), ὁ μὲν
ἔχη πολλοὺς ἀγροὺς, ὁ δὲ, μηδὲ τόσον γῆς μέρος, ὅσον
εἶναι ἱκανὸν εἰς τὴν ταφὴν του,

« — Γεωργεῖν τὸν μὲν πολλὴν, τῷ δ' εἶται μηδὲ ταφῆναι ».

ὅταν εὐρίσκωνται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωμίαν πλῆθος ἐρθεῖν
καὶ ἀπόρων, ὅχι δι' ἰδίαν ἀμέλειαν, ἢ μοχθηρίαν, ἀλλὰ
διὰ τὴν μοχθηρίαν καὶ τυραννίαν τῶν νόμων, τότε δὲν
εἶναι πλεόν μία, ἀλλὰ δύο πόλεις χωρισταί, ἐπιβουλεύου-
σαι καὶ πολεμοῦσαι μία τὴν ἄλλην. « Μὴ μίαν, ἀλλὰ
» δύο ἀνάγκη εἶναι τὴν τοιαύτην πόλιν· τὴν μὲν, πειν-
» των, τὴν δὲ, πλουσίων, οἰκοῦσας ἐν τῷ αὐτῷ, αἰ-
» ἐπιβουλεύουσας ἀλλήλοισι (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Η,
» Σελ. 551.) ».

Σελ. 2, στίχ. 9. Οἱ νόμοι ἐλευθέρων ἀνθρώπων
συνθήκαι]. Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς ὀρισμὸς τοῦ νόμου,
σύμφωνος μὲ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ αὐτοῦ οἱ
παλαιοὶ φιλόσοφοι. « Νόμος ἔστι λόγος ὀρισμένος κατ' ὁμο-
» λογίαν κοινὴν πόλεως, μινύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα
» (Ἀριστοτέλ. Ρῆτορ. πρὸς Ἀλέξ.) ». ὁ νόμος (ἔλε-
γον ἄλλοι) εἶναι « συνθήκη κοινὴ, κατ' ἣν ἅπασι προσήκει
ζῆν

» ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει (Δημοστ. Α. κατὰ Ἀριστο-
 » γέει.) ». διὰ τὰ ἦναι δίκαιος ὁ νόμος (καὶ ἐλαῦθα
 λαλῶ περὶ πολιτικῶν, καὶ ὄχι θεῶν νόμων), πρέπει τὰ
 τεθῆ μετὰ τὴν κοινὴν συγκατάθεσιν καὶ διὰ τὴν κοινὴν ὠφέ-
 λειαν ὅλων τῶν πολιτῶν · εἰ δὲ μὴ, δὲν εἶναι νόμος,
 ἀλλὰ παράνομος προσταγὴ δυνατοῦ πρὸς ἀδύνατον, μήτε
 τόνομα τῆς πολιτείας ἀρμόζει εἰς δυστυχῶν καὶ τα-
 λαιπῶρων ἀνθρώπων συνάθροισιν, ὅπου οἱ πολῖται, μὴ
 μετέχοντες ἀναλόγως ἕκαστος τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὠφελείας,
 εὐρίσκονται εἰς παντοτινὴν στάσιν καὶ διχόνοιαν πρὸς
 ἀλλήλους. « Ταύτας δὴπου φημὲν ἡμεῖς νῦν οὐτεῖναι
 » πολιτείας, οὐτ' ὀρθοὺς νόμους, ὅσοι μὴ ξυμπάσης τῆς
 » πόλεως ἕνεκα τοῦ κοινοῦ ἐτέθησαν · οἱ δ' ἕνεκα τινῶν, σι-
 » σιωπείας, ἀλλ' εὐ πολιτείας τούτους φημὲν
 » (Πλάτων Νομ. Βιβλ. Δ. σελ. 715) ».

Σελ. 2, στίχ. 13. Ἀπὸ αὐτόματὴν τινα καὶ προσωρινὴν
 ἀνάγκην, κ. τ. λ.] Διότι οἱ Νομοθέται εἶναι, ἢ ἄνθρωποι
 ἄγριοι, μεταβαίνοντες τὴν πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς φύσεως
 τὴν κατάστασιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ἄνθρωποι
 πολιτευόμενοι μὲν, στασιάζοντες δὲ πρὸς ἀλλήλους, ἢ
 ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ διαφόρου ἀπροσδοκίτου συμφορᾶς τὰ
 ἀλλάξωσι τὸ πολιτικὸν σύστημα, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς
 πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν ἐθνῶν. καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας
 περιστάσεις οἱ ἄνθρωποι δέχονται, ὄχι τοὺς ἀρίστους,
 ἀλλ' ἐκείνους τοὺς νόμους, ὅσοι κρίνονται ἱκανοὶ τὰ τοὺς
 ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὸν παρόντα καὶ κατεπέιγοντα κίνδυνον
 τῆς θοραῆς. « Οὐδεὶς ποτὲ ἀνθρώπων οὐδὲν νομοθετεῖ,
 » τύχαι δὲ καὶ ξυμφοραὶ παντοῖαι ἀπίψουσαι παντοίως
 » νομοθετοῦσι τὰ πάντα ἡμῖν · ἢ γὰρ πόλεμος τις βια-
 » σάμενος ἀνέτρεψε πολιτείας, καὶ μετέβαλε νόμους, ἢ
 » πεινίας χαλεπῆς ἀπορία · πολλὰ δὲ καὶ νόσοι ἀναγκά-
 » ζουσι καινοτομεῖν, λοιμῶν τε ἐπιπλόντων, καὶ χρέ-
 » νον ἐπὶ πολλῶν ἐνιαυτῶν πολλῶν πολλὰκις ἀκαιρία
 » (Πλάτ. περὶ Νόμ. Βιβλ. Δ, σελ. 709) ».

Σελ. 2, στίχ. 18. Τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοι-
 ρασμένην, κ. τ. λ.] Ἀπὸ τὸ νέμω, τὸ ὁποῖον θέλει τὰ

εἰπῆ μοιράζω, παράγεται ὁ Νόμος· διότι πρῶτον μὲν μοιράζει εἰς ὅλους τοὺς πολίτας δικαίως τὰς ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελείας, ἔπειτα τοὺς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ βλάπτωσιν εἰς τὸν ἄλλον, ἀναγκάζων τὸν ἀδικήσαντα νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα. καὶ αὕτη δὲ ἢ δίκη καὶ τὸ δίκαιον, παράγονται ἀπὸ τὴν λέξιν δίχα, ὅθεν τὸ διχάζω, ἢ γουν μερίζω. « Διὰ τοῦτο » καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡσπερ ἂν εἴτις » εἴποι δίκαιον, καὶ ὁ δικαστής, δικαστής (Ἄριστ. τσίλ. ΗΘ. Νικ. Βίβλ. Ε, κεφ. ζ.) ». δίκαιον, νόμιμον καὶ ἴσον εἶναι τρεῖς λέξεις συνώνυμοι καὶ ἰσοδύναμοι (Αὐτ. Αὐτόθ. κεφ Β.). καὶ εἰς μὲν τὰ καθημερινὰ συκαλλάγματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους πράξεις τῶν πολιτῶν, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατὰ τὴν κυρίως ἰσότητα λεγομένην, ἢ ἀρισθηλικὴν ἀναλογίαν· ὅστις κλέψει, δίκαιον εἶναι νὰ ἀποδώσῃ τὸ κλεφθὲν, ἢ τὴν ἴσιν καὶ ἀνταξίαν τοῦ κλεφθέντος τιμὴν, ἐποιασδήποτε καταστάσεως τῶν πολιτῶν ἤθελεν εἶσθαι, ἢ αὐτός, ἢ ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἠδίκησιν. ὅταν δ' ὁ λόγος ἦναι περὶ τῶν ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελειῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων εὐδαιμονίας, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατ' ἄλλην ἰσότητα καὶ ἀναλογίαν, ἥτις ὀνομάζεται γεωμετρικὴ. δίκαιον εἶναι νὰ μετέχωσιν ὅλοι οἱ πολῖται μέρος τῆς εὐδαιμονίας ταύτης, ἀλλὰ μέρος τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἀνάλογον μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς ἐκάστου δυνάμεις, μὲ τὴν ἐκάστου φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειαν. « Τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπουδαίου ἐστὶ τὸ θεάσασθαι πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μετέχουσι, καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας (Αὐτ. Αὐτόθ. κεφ. ζ, καὶ Πολιτικ. Βίβλ. Η, κεφ. β) ». ὅταν μέρος τῶν πολιτῶν εὐδαιμονῇ, οἱ δὲ λοιποὶ μῆτε κοπιῶντες δύνασθαι νὰ λάβωσι τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν ἰδίων κόπων, εἰς τοιαύτην πολιτείαν δικαιοσύνη πλέον δὲν ἔμεινεν· καὶ χωρὶς δικαιοσύνης ἀδύνατον εἶναι νὰ φυλάξωσιν οἱ πολῖται τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν. « Οὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἔν τι

» ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως
 » ὀτιμάλιστα ὅλη ἢ πόλις· ἀήθημεν γὰρ ἐν τῇ τριαύτῃ
 » μάλιστα ἂν εὐρεῖν δικαιοσύνην, καὶ αὐτὴ ἐν τῇ κάκιστα
 » οἰκουμένη ἀδικίαν (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Δ, σελ.
 » 420.)».

Σελ. 4, στίχ. 15. Οἱ ἀείμνηστος Πρόεδρος Μονίέσκιος.] Οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Γάλλος, ὀνομαζόμενος Président de Montesquieu, διότι ἦτον πρόεδρος τῆς ἐν Βουρδιγάλῃ Συγκλήτου, ἦγουν τοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν Γάλλων πολιτεύμα ὀνομαζομένου Παραλαμέντου. τὸ βιβλίον τοῦ Μονιέσκιου, τὸ ὁποῖον αἰνίττεται ὁ Βικκαρίας, εἶναι τὸ σφόν σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον Πνεῦμα τῶν Νόμων. συνέγραψε καὶ ἄλλα τινὰ, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι αἱ λεγόμεναι Ἐπιστολαὶ Περσικαὶ, καὶ ἡ ἥδη μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν παρὰ τινος ἀνωνύμου Ἐρευνα περὶ προόδου καὶ πτώσεως τῶν Ῥωμαίων.

Σελ. 7, στίχ. 16. Εἰς τὰς μυθιστορίας.] Μυθιστορίαν ὀνομάζω ἐκεῖνο τῶν συγγραμμάτων τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον οἱ Γάλλοι καλοῦσι roman, καὶ οἱ Ἰταλοὶ romanzo. τοιαῦται μυθιστορίαι εὐρίσκονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλίουδώρου, τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου, καὶ ἄλλαι τινὲς ὀλίγαι, εἰς δὲ τὰς νεώτερας τῆς Εὐρώπης γλώσσας τσαῦται τὴν ἀριθμὸν, ὥστε εἶναι μάταιον τὸ νὰ μνημονεύσῃ τις καὶ τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν μέρος.

Σελ. 8, στίχ. 4. Ἡ ἄγονος μὴ φύσις, διὰ τὰ πληρώση, κ. λ.] Τὰ αὐτὰ ἐδόξαζον καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν. ἔσον ἐποπλασσίαζετο τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, τόσον ὀλιγόσκειν ἢ ἀναγκαῖα πρὸς ζωὴν ἐκείνου τροφή, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον ἀφ' ὅσα ἔφερεν αὐτομάτως ἡ γῆ, μὴν ἐξέυροτες ἀκόμη νὰ πολλαπλασιάζωσι διὰ τῆς γεωργίας τοὺς καρπούς. ἔθεν ὁ ἰσχυρὸς ἤρπυζεν ἀπὸ τὸ σλόμα τοῦ ἀδυνατοῦ τὴν τροφήν, καὶ οὗτος ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπεν ἢ νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνας, ἂν δὲν εὐρίσκειν ἀδυνατώτερόν τευ ἄλλον, ἢ νὰ

φουεθῆ, ἂν ἀντέστεκεν εἰς τὸν ἰσχυρόν. « Ἐπεὶ οἱ πρῶτοι
 » ἄνθρωποι, οἷς δὴ οὐ παρῆν ἄφθοτος τροφή, ἄρτι φαι-
 » νομένης, ἀθρόον ἐπ' αὐτὴν ἰόντες βία ἤρπαζον καὶ
 » ἀφροῦντο τοὺς ἔχοντας· καὶ μετὰ τῆς ἀκοσμίας ἐγί-
 » νοστο καὶ φόνοι. ὡς δὲ παρεγένετο αὐτοῖς πολλὴ
 » ἐκ τῆς Διμήτρος, διένεμον ἐκάστω ἴσον, καὶ οὕτως
 » εἰς κόσμον ἦλθε τοῖς ἀνθρώποις τὰ δόρπα. διὸ ἄρτου
 » τε ἐπίνοια, πέμματός τε εἰς ἴσον διαμεμοιραμένου
 » (Ἄθην. Βιβλ. Α. κεφ. ΙΟ) ». ἡ πρώτη χρεία τοῦ ἀνθρώπου
 εἶναι ἡ τροφή, ἔπειδὴ ἀπ' αὐτὴν κρέμασαι ἡ ζωὴ του· ἔθεν
 μῆτε πρέπει νὰ φαίνεται παρὰδοξον, ἂν τὴν ἀρπάξῃ μὲ βίαν,
 ἢ τὴν λαμβάνῃ μὲ δόλον ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

» — — — — τοῖς ἄρτοις ὅσας

» Ἰσῆσι παγίδας οἱ ταλαίπαροι βροτοί (Αὐτ. Βιβλ. Γ, κεφ. 25) »!
 νὰ παύσωσι λοιπὸν τὴν βίαν, τὴν ἀδικίαν, καὶ τὸν καθημερινὸν
 τοῦτον πόλεμον, ὅστις ἐξ ἀνάγκης ἐμπόδιζε τὸν πολλαπλασιασ-
 μὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δύο μόνα μέσα ἦσαν ἱκανὰ, ἡ
 γεωργία καὶ οἱ Νόμοι. ἡ γεωργία μόνη δὲν ἤρκει, ἐπειδὴ ἠδύνατο
 νὰ δώσῃ σῖτον εἰς τὸν φιλόπονον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ
 νὰ τοῦ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὰς ἀρπακτικὰς ἐκείνου χεῖρας,
 ὅστις ἢ δὲν εἶχεν ἀγρὸν, ἢ καὶ ἂν εἶχεν, ἔκρινεν ὠφελι-
 μώτερον νὰ τρώῃ ἀκόπως τοὺς κόπους τῶν ἄλλων.
 ὡσαύτως οἱ νόμοι ἠδελαν εἶσθαι καὶ αὐτοὶ μάταιοι χωρὶς
 τῆς γεωργίας, διότι δὲν πείθειν εἰς νόμους, ὅστις πεινᾷ.
 διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι εὐρέσαι τῆς γεωργίας ἐχρημάτισαν
 εὐρέσαι καὶ τῶν νόμων, καὶ ἐνομίσθησαν θεοὶ σωτῆρες τῶν
 ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο ἡ Διμήτηρ, ἥτις καὶ Σίλῶ ὠνο-
 μάσθη, ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τῆς Θεοδοφόρου, διότι μὲ
 τὴν γεωργίαν ὁμοῦ ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς θε-
 σμούς καὶ νόμους, καὶ τοὺς ἐδίδαξε τὸν τρόπον τοῦ νὰ ζῶσιν
 εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν. ὁ Τριπτόλεμος, διδασκτεὶς παρ'
 αὐτῆς τὴν γεωργίαν, τὴν ἔδωκεν εἰς πρῶτους τοὺς Ἀθη-
 ναίους, ἔπειτα περιῆλθε τὴν οἰκουμένην, διὰ νὰ διδάξῃ
 καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὴν σπορὰν καὶ χρῆσιν τοῦ σίτου.
 ἀπὸ ταύτης τὴν δικαίαν διανομὴν καὶ μοίρασιν τῆς τρο-
 φῆς ἔλαβον τὸ ὄνομα καὶ οἱ Νόμοι (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 202).

νόμος καὶ σίτος εἶναι τὰ πρῶτα θεμέλια, οἱ πρῶτοι δεσμοὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὐδεμία πολιτικὴ κοινωνία δύναται χωρὶς αὐτὰ νὰ συσταθῆ, ἢ, ὅταν τῆς λείψῃ ἐν ἀπ' αὐτὰ, νὰ διαμείνῃ πολὺν καιρὸν· διὰ τοῦτο, ὅποτε οἱ Ἀθηναῖοι, καλαφρονήσαντες τοὺς νόμους, ἔτρεχον εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας των, ἔλεγεν ἀσείως περὶ αὐτῶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι αὐτοὶ ἐχρημάτισαν εὐρελαὶ σίτου καὶ νόμων, ἀλλὰ τὸν μὲν σίτον μεταχειρίζονται ἀκόμη, καλαφρόνησαν δὲ τοὺς νόμους· «Τοὺς Ἀθηναίους» ἔφασκεν εὐρηκέναι πυροὺς καὶ νόμους· ἀλλὰ πυροῖς ἢ μὲν χρῆσθαι, νόμοις δὲ μή (Διογ. Λαέρτ. ἐν τῷ βίῳ ἢ Ἀριστοτέλ.)».

Σελ. 8, στίχ. 9. Ἡ καλὰσασις τοῦ πολέμου ἐπέρασιν, κ. 7. λ.] Ἡ γουν ἀφ' οὗ ἐνάθησαν οἱ ἄνθρωποι εἰς διαφοροὺς πολιτικὰς κοινωνίας, ὁ πόλεμος εἶναι πόλεμος ἔθνους πρὸς ἔθνος, καὶ ὄχι ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπων, ὡς ἐγίνετο, ὅποτε ἐτι ἦσαν χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. ὁ συγγραφεὺς μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἦσαν καιρὸς, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἦσαν παντάπασι χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ πλανώμενοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καθὼς τὰ ἄλογα ζῶα, ὅπου ἕκαστος εὕρισκε τροφήν, ἢ τόπον ἐπιβίου καλοικίας. Ἡ Μωσαϊκὴ ἱστορία τῆς κοσμογονίας μᾶς διδάσκει ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἰς τοιαύτην κατάστασιν οἱ ἄνθρωποι ποτὲ δὲν εὐρέθησαν· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθέστερον εἰς τοὺς σεβομένους τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ πιθανώτερον ἐτι καὶ εἰς ἐκείνους, ὅσοι χωρὶς προλήψεως ἐξελάζουσι τὰ παράγματα. μ' ὅλον ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, διαφέρει ἀσυγκρίτως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸν ζῆσαντα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνεπιστημοσύνης καὶ ἀτεχνίας, δὲν ἠλλάξε μ' ὅλον τοῦτο φύσιν· ἀλλὰ καθὼς τὴν σίμερον αἰσθάνεται, ἐπιθυμεῖ, τρώγει, πίνει, κλίνει φυσικὰ εἰς τὴν γαμικὴν κοινωνίαν, τρέφει, ἀγαπᾷ καὶ περιποιεῖται τοὺς καρποὺς τῆς κοινωνίας ταύτης, καὶ αὐτὸς ὁ τριτοβάρβαρος καὶ ἀγροικώτατος ἄνθρωπος, οὕτως εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ ἄλλοτε τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, ἐπιθυμίας,

χρείας, καὶ τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ διαθέσεις τῆς ψυχῆς
 εἶχεν. εἰς κἀνὲν ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε γνωσθέντα ἄγρια
 ἔθνη δὲν εὐρίσκειται παράδειγμα μοναδικῆς ζωῆς· εἶναι
 μερισμένα εἰς πολλὰς μικρὰς κόμας, ἢ ζωοὶ τοῦλάχιστον
 κατὰ συγγενείας καὶ οἴκους χωριστοὺς ἀπ' ἀλλήλων· πι-
 θανώτατον εἶναι λοιπὸν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρῶτην ἀρχὴν
 καὶ ἐξουσίαν ἐγνώρισαν τὴν πατρικὴν· αὐτὴ ὅμως δὲν ἦτον
 ἀκόμη ἀρχὴ πολιτικὴ, ἐν ὅσῳ δηλαδὴ τὰ τέκνα ἦσαν εἰς
 ἐκείτην τὴν ἡλικίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἔτι χρείαν τῆς
 πατρικῆς ἐπιμελείας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅταν ἐφθάνον εἰς
 κατὰσταςιν νὰ κερδαίνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, ὁ
 πατὴρ ἐγένετο τρόπον τινα μονάρχος ἢ βασιλεὺς, διότι
 τῶν τέκνων οἱ γάμοι, διὰ τὴν ὀλιγοπληθίαν τοῦ ἀνθρω-
 πίνου γένους, γινόμενοι εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν μετὰ ἀδελ-
 φῶν, ἐπολλαπλασίαζον τὰ ἔγγονα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πλέον
 ἢ ἐξουσία τοῦ γηραλείου πατριάρχου ἤθελε καταφρονηθῆ,
 ἀν δὲν ἐδορυφορεῖτο μοναρχικῶς ἀπὸ τοὺς πλησιέστερους
 συγγενεῖς. ἀλλ' οὗτος τέλος πάντων ἀπέθνησκε, ἢ, καὶ πρὸ τοῦ
 θανάτου, ἠναγκάζετο διὰ τὸν πληθυσμὸν νὰ διαιρέσῃ τὴν
 συγγενεῖαν εἰς τόσας μικρὰς ἀποικίας, ἢ δευτέρας μοναρ-
 χίας, ὅσοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀδελφοὶ, καὶ οὗτοι πάλιν διὰ
 τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἰς ἄλλας. ἐντεῦθεν ἀνάγκη ἦτον νὰ
 ἐξασθενῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁ πρῶτος ἐκεῖνος δεσμὸς
 τῆς συγγενείας μετὰ τῶν οἰκῶν, μέχρις οὗ διαλυ-
 θεῖς ὁλότελα ἔφερε τὰς διχονοίας, καὶ τέλος τοὺς πολέ-
 μους οἴκου πρὸς οἶκον, καὶ συγγενείας πρὸς συγγενεῖαν.
 Ἔθεν ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃσι νέους δεσμοὺς καὶ
 συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὰς πρῶτας κυρίως λεγο-
 μένας πολιτικὰς κοινότητας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης
 θεωρεῖ ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς κοινότητος,
 τὴν γαμικὴν κοινότητα, ἢ γυναικὸν τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγενεῖαν.
 « Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεσθικυῖα κοινότητα κατὰ
 » φύσιν, οἶκος ἐστίν. ἢ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοι-
 » τωγία πρῶτη χρίστωσ ἐνεκεν μὴ ἐφημέρου, κόμη· μά-
 » λιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔσκειν ἢ κόμη ἀποικία οἰκίας εἶναι·
 » οὗς καλοῦσιν τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδαν

» παίδας . διὸ καὶ τὸ πρῶτον βασιλεύοντο αἱ πόλεις ,
 » καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη · ἐκ βασιλευσμένων γὰρ συνῆλθον ·
 » πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ·
 » ὥστε καὶ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν (Ἀριστοτέλ. Πο-
 » λιτικ. Βιβλ. Α. κεφ. β.) » . ὁ Βεκκαρίας μεταχειρίζεται
 τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὅχι δι' ἄλλο , πλὴν ὅτι καὶ ἀπ'
 ἐκείνων , ὡς ἀπὸ ταύτης , ἐξηγοῦνται ἐπίσης τὰ φαινόμενα
 τῆς πολιτικῆς κοινωνίας . εἰς ὁποιανδήποτε κατὰστασιν ὑπο-
 θέσης τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους , φανερόν εἶναι , ὅτι αὐτοὶ
 ποτε δὲν συγκατένευσαν νὰ συγκαταοικῶσι μετ' ἀλλήλων , πλὴν
 μὲ συνθήκας ὁμολογημένας ἀφ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινο-
 νίας . ἀν αὐτὸ δὲν ἦτον , οἱ ἀνθρώποι ἤθελαν εἶσθαι καὶ ἀπ'
 αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἀλογώτεροι .

Σελ. 8 , στίχ 11. Ἄνθρωποι ἐλεύθεροι ἐνώθησαν
 εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν] . Ἡ πόλις , ὡς λέγει ὁ
 Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. Βιβλ. Γ , κεφ. 5 , καὶ Βιβλ. Η ,
 κεφ. η) , εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων ὁμοίων καὶ ἐλευθέρων ,
 εἰ ὁποῖοι ἐνώθησαν μὲ σκοπὸν νὰ ζῶσι μετ' ἀλλήλων , ὅσον
 εἶναι δυνατὸν εὐδαιμόνως . ἀλλὰ πᾶς ἕνας καταλαμβάνει ,
 ὅτι , διὰ νὰ διαμένη ἡ τοιαύτη ἔνωσις καὶ κοινωνία , ἦτον
 χρεία συνθηκῶν πρὸς ἀλλήλους · καὶ ἐλεύθερον ἐγεννήθησαν
 οἱ νόμοι , οἱ ὁποῖοι , καθὼς εἶπεν ἄλλος εὐφύσειστα , ἄλλο
 δὲν εἶναι πλὴν ἐγγυήσις , τὴν ὁποῖαν δίδουσι πρὸς ἀλλή-
 λους οἱ πολῖται τοῦ νὰ μὴν ἀδικῆ κανεὶς κανένα . « Καὶ
 » ὁ νόμος συνθήκη , καὶ , καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σο-
 » φιστής , ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων (Αὐτ. Αὐτόθ .
 » Βιβλ. Γ , κεφ. 9) » .

Σελ. 8 , στίχ 14. Μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ζῶσιν , κ. τ.
 λ.] Ὁ ἄγριος ἀνθρώπος εἶτε μόνον , εἶτε μικρᾶς συγγενείας
 οἰκοδεσπότην τὸν ὑποθέσεις (Ἰδ. σελ. 206) , ἐν ὅσῳ εὐρίσκει-
 ται εἰς τῆς φύσεως τὴν κατάστασιν , εἶναι πάντοτε εἰς
 πόλεμον καὶ μάχην μὲ τοὺς ὁμοίους του . ἀνεγκαζόμενος νὰ
 ζητῆ ἀπὸ τὰ αὐτόματα τῆς φύσεως προϊόντα τὴν τροφήν , τὴν
 ὁποῖαν , διὰ τὴν φυσικὴν του ἀμαθίαν καὶ ὀκνηρίαν , ἀλλέως νὰ
 προξενήσῃ εἰς ἑαυτὸν , ἢ εἰς τὰ τέκνα του δὲν δύναται , ἡσυ-
 χάζει ἐν ὅσῳ τὴν εὐρίσκει μὲ εὐκολίαν · ἀλλ' ἐυθὺς ὅταν

ἀπαντήτῃ ἐμπόδιᾳ (καὶ τὰ ἐμπόδια ταῦτα εἶναι συχνὰ), τὴν ἀρπάζει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενεστέρου μὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνην βίαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται κατ' ἀλλήλων τὰ ἄλογα ζῶα, ὅταν ἔχωσι χρεῖαν τροφῆς. « Ἄμα » γὰρ φύσει τοιοῦτος (ὁ ἄπολις) καὶ πόλεμου ἐπιθυμῆτις, ἅτε περ' ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πετεινοῖς (Ἀριστο- » τελ. Πολιτικ. Βιβλ. Α, κεφ. Β.) ». τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ δι' ὅλας τὰς ἄλλας τοῦ φυσικᾶς χρεῖας. ἀρπάζει τὴν γυναῖκα τοῦ ἀσθενεστέρου, ὅταν ἄλλην δὲν εὕρισκῃ, τὸν ἐκδύει ἀπὸ τὸ δερμάτινον ἔνδυμά του, ὅταν ἦναι γυμνός, καὶ τὸν διώκει ἀπὸ τὴν καλύβην του, ὅταν αὐτὴν κατοικήσῃ δὲν ἔχη, καθὼς τὸ ἰσχυρότερον ὄρειον κυριεύει δυναστικῶς τοῦ ἀσθενεστέρου τὴν φωλεάν. καὶ ταῦτο συμβαίνει ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, τὸ χειρότερον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὅσας τις δὲν εἶναι συγκροτημέναι μὲ συνθήκας καὶ νόμους τοιούτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ ὠφελῶνται ὅλοι κοινῶς οἱ πολῖται, ἀναλόγως ἕκαστος μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. τότε οἱ ἀδικούμενοι ἐπιστρέφουσι τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν φυσικὴν κατάστασιν, καὶ γίνονται τόσον φοβερώτεροι καὶ παρ' αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους ἀνθρώπους, καθ' ὅσον ἀναστρέφονται εἰς τὸ μέσον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὄχι εἰς τὰ δάση, ἔπου εὐκολώτερον δύναται τις νὰ τοὺς φυλαχθῇ. εἰς ὅποιαν πόλιν (ἔλεγεν ὁ Σωκράτης) βλέπῃς πτωχοὺς, ἐκεῖ βέβαια πρότμενε νὰ εὖρης καὶ κακοὺς ἀνθρώπους πολλοὺς. « Δῆλον » ἄρα ἐν πόλει οὐκ ἀν' ἰδῆς πτωχοὺς, ὅτι εἰσί σου ἐν τούτῳ τῶ » τόπῳ ἀποκεκρυμμένοι κλέπται τε καὶ βαλαντιοτόμοι καὶ » ἱερόσυλοι, καὶ πάντων τῶν τοιούτων κακῶν δημιουργοί. . . . » ἄρ' οὖν οὐ δι' ἀπαιδευσίαν καὶ κακὴν τροφήν, καὶ » κατάστασιν τῆς πολιτείας φήτομεν τοὺς τοιοούτους αὐτοὺς » ἐγγίνεσθαι (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Η, σελ. 552) »; καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ καθ' ἡμέραν ἀφανὴς καὶ λαθραῖος πόλεμος, τὸν ὁποῖον κάμνουν οἱ διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν νόμων καὶ τῆς πελιτείας ὄντες πτωχοί, μέχρις οὐ νὰ εὐριθῶσι δημαγωγοί, πτωχοὶ ὡς αὐτοί, ἀλλὰ πλουτισμένοι με

μὲ τοσαύτην ἀγχινοίαν καὶ δεξιότητα, ὅσης εἶναι χρεία
 διὰ τὰ διεγείρωσι στάσεις, νεωτερισμούς, καὶ τέλος φανερόν
 πόλεμον κατὰ τῆς πολιτείας. « Φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ
 » πλουσίων γίνεσθαι πένητας· ἔργον γὰρ μὴ νεωτερο-
 » ποιούς εἶναι τοὺς τοιούτους..... ὅταν γὰρ ἄτιμοι
 » πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολέμιον ἀναγκαῖον
 » εἶναι πᾶσιν τὴν πόλιν ταύτην. (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ.
 » Βιβλ. Β. κεφ. ζ, καὶ Βιβλ. Γ, κεφ. ια) ».

Σελ. 10, Σημειώσ. στίχ. 5. Δικαιοσύνην ὀνομάζω...
 ἀκοινωνησίας καταστασιν]. Ταύτην τὴν δικαιοσύνην ὠνό-
 μαζεν ὁ Ἐπίκουρος τῆς φύσεως δίκαιον, ὅχι διότι
 ἔχει χώραν μετὰ ἀγρίων καὶ ἀπειλιεῦτων ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ διότι ὁ ἄνθρωπος μόνος φυσικὰ κλίνει πρὸς τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐπειδὴ εἰς μόνην αὐτὴν δύναται νὰ
 εὖρῃ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, εἶναι καὶ μόνος δεκτικὸς τῆς
 τοιαύτης δικαιοσύνης, ἢ ὁποῖα καθὼς τὸν ἐμποδίζει νὰ
 βλάπῃ ἄλλους, οὕτω καὶ τὸν ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰς παρὰ
 τῶν ἄλλων ἀδικίας καὶ βλάβας. « Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον
 » ἔστι σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν
 » ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι. ὅσα τῶν ζώων μὴ ἡδύ-
 » νατο συνθήκας ποιῆσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν,
 » μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἔστιν οὔτε δίκαιον,
 » οὔτε ἀδικον· ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν, ὅσα μὴ ἡδύ-
 » νατο, ἢ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιῆσθαι τὰς ὑπὲρ
 » τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι, οὐκ ἦν (ἴσ. τού-
 » τοις οὐκ ἦν) τι καθ'ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς
 » μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς (Διογ. Λαερτ. ἐν Ἐπικ.
 » βίῳ) ». κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς τυραννίας, ἢ τῆς
 ἀναρχίας, τὸ δίκαιον τῆς φύσεως σημαίνει, ὡς λέγει ὁ
 Πλάτων, τὴν βίαν τοῦ δυνατοῦ κατὰ τοῦ ἀδυνατοῦ.
 εὕρηκας δύναμιν, μέσα καὶ τρόπους ἀρμοδίους νὰ καταπα-
 τήσης τοὺς νόμους καὶ νὰ χρηματίσης τύραννος τῶν ὁμοίων
 σου; δίκαιον ἔχεις νὰ τοὺς τυραννήσῃς. ἀλλ' ἔνας ἀπὸ τοὺς
 δούλους σου εὕρηκε μέσα ἰσχυρότερα παρὰ τὰ ἰδικά σου;
 δίκαιον ἔχει καὶ αὐτὸς νὰ σὲ σφάξῃ καὶ νὰ ἀναγορευθῇ
 τύραννος ἀντὶ σοῦ. « Καταπατήτας τὰ ὑμέτερα γράμ-

» ματά καὶ νόμους τοὺς παρὰ φύσιν ἀπαντας ,
 » ἐπαναστὰς ἀνεφάνη δεσπότης ὑμέτερος ὁ δούλος , καὶ
 » ἐνταῦθα ἐξέλαμψε τὸ τῆς φύσεως δίκαιον (Πλάτ.
 » Γοργ. σελ. 484) » . με τοῦτο τῆς φύσεως τὸ δίκαιον ἐπήδησαν ἀγροσίως εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον πολλοὶ βασιλεῖς Ῥωμαῖοι ; καὶ τέλος μὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δίκαιον ἐξώσθησαν ἀπὸ τὸν θρόνον . τὸ δίκαιον τοῦτο μεταχειρίζεται καὶ ὁ πλούσιος , ὅσάκις καταδυναστεύει τὸν ἀδύνατον καὶ πτωχὸν ; καὶ ὁ πτωχὸς ὅσάκις , κλέπτει , ἢ φοβεύει τὸν πλούσιον .

Σελ. 11 , στίχ. 13. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος .] Πολιτικὸν συναλλαγμα (contratto sociale) ὀνομάζει τὴν συμφωνίαν αὐτὴν καὶ συνθήκην , διὰ τῆς ὁποίας συγκατοικοῦν καὶ συμπολιτεύονται μετ' ἀλλήλων οἱ ἄνθρωποι . ὅθεν καὶ Πολιτικὸν συναλλάγμα ἐπέγραψεν ὁ περίφημος Ῥουσσὸς ἐν ἀπὸ τὰ συγγράμματά του , εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰ γενέθλια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας , καὶ τὸ ὁποῖον , καθὼς καὶ ἄλλα τιμὰ τοῦ φιλοσόφου τούτου συγγράμματα ἴσως θέλια μεταφράσει , ὁπότεν εὐκαιρήσω .

Σελ. 11 , στίχ. 14. Κανένας λοιπὸν ἄρχων τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδίωριζαν .] Διότι ὁ ἄρχων , ἤγουν ὁ δικαστής , δὲν εἶναι πλὴν ἀπλὸς ὑπ᾿ ἑκείνου τοῦ νόμου , καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν μήτε νὰ συστήλλῃ , μήτε νὰ ἐκτείνῃ , μήτε ὁποσδήποτε νὰ ἐξηγῇ τὰ ὅσα ὑπαγορεύει ὁ νόμος . καὶ ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ταύτην φυλακὴν τοῦ νόμου κρέμαται τῆς πολιτείας ἡ σωτηρία , καθὼς ἀπὸ τὴν παράβασιν ἢ ἀπώλειαν καὶ ἢ φθοράτης . α Τοὺς δ' ἄρχοντας λεγομένους , νῦν ὑπ᾿ ἑκείνου τοῖς νόμοις ἐκάλισα , οὔτε καινοτομίας ὀνομάτων ἔνεκα . ἀλλ' ἠγοῦμαι πάντος μᾶλλον εἶναι παρὰ τοῦτο σωτηρίαν τε πᾶσι καὶ τῶν ἄντιον . ἐν ἣ μὲν γὰρ ἀρχόμενος ἦ καὶ ἄκυρος ὁ νόμος , φθορὰν ὀρᾷ τῇ τοιαύτῃ ἐτοίμην οὔσαν . ἐν ἣ δὲ ἂν δεσπότης τῶν ἀρχόντων , οἱ δὲ ἄρχοντες δούλοι τοῦ νόμου , σωτηρίαν , καὶ πάνθ' ὅσα θεοὶ πόλειςιν ἔδωσαν ἀγαθὰ γιγνόμενα καθ' ὅρῳ (Πλάτων Νόμ. Βιβλ. Δ , σελ. 715) » .

Σελ. 11, στίχ. παραλειπ. Γίνεται διπλή ποιηή.]
 Καὶ ποιηή τῶσον παρανομωτέρα καὶ τυραννικῆ, ὅσον ἀπο-
 βλέπη ἕνα μερικὸν πολίτην, τὸν κρινόμενον. οἱ νόμοι,
 ἐπειδὴ εἶναι συνθήκαι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ
 ἀπεβλέπωσιν ὅλους τοὺς πολίτας χωρὶς τινὸς ἐξαιρέσεως.
 ὅστις λοιπὸν νόμος ἀναφέρεται εἰς ἕνα μόνον πολίτην εἶναι
 ἀνομία, καὶ ὄχι νόμος. διὰ τοῦτο ἐνομοθέτησε καὶ τοῦτο πρὸς
 τοῖς ἄλλοις ὁ Σόλων, α Μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι,
 » ἐὰν μὴ τὸν αὐτὸν ἐφ' ἅπασιν Ἀθηναίοις (Δημοσθεν. κατὰ
 » Ἀριστοκράτ.) ».

Σελ. 13, στίχ. 4. Χαρις ἔκκλητον.] Ἐφεις, ἢ
 Ἐκκλητος (appello) λέγεται, κατὰ τοὺς Νομικοὺς,
 ἢ πρόκλησις, τὴν ὁποίαν ὁ κρινόμενος κάμνει, ζητῶν νὰ μετα-
 φέρῃ τὴν κρίσιν τευ εἰς ἀνώτερον δικαστήριον, ὅσάκις νομί-
 ζει νὰ ἠδικήθῃ ἀπὸ τὸ κατώτερον.

Σελ. 13, στίχ. 16. Παρὰ νὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδρα-
 πόδων.] « Εὐπομήσεις σὺ τὰ μέγιστα τὴν πόλιν, εἰ μὴ
 » τὸς ὀρόφους ὑψώσεις, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς αὐξήσεις.
 » ἀμεινον γὰρ ἐν μικροῖς οἰκίμασι μεγάλας οἰκεῖν ψυ-
 » χὰς, ἢ ἐν μεγάλας οἰκίαις ταπεινὰ φωλεύειν ἀνδρά-
 » ποδα (Ἐπιχλ. παρὰ Στοβ. Λόγ. ΜΔ, σελ. 316.) ».

Σελ. 15, στίχ. 14. Ὁ Ἡγμῶν, ἦγουν ὁ φύλαξ τῆς
 παρακαταθήκης. κ. τ. λ.] « Ἄνθρωπος ἀγαθός, ἔθνος τευ
 » ἢ πόλιος ἀρχὴν εἰληφώς εἰσικεν ἀνδρὶ παρακατα-
 » θήκεν εἰληφῶτι μεγάλων χρημάτων, κ. τ. λ. (Στοβ. Λόγ.
 » ΜΔ, σελ. 309) ».

Σελ. 15, στίχ. 16. Καὶ ὄχι ὁ δικαστής, τοῦ ὁποίου
 μόνον ἔργον εἶναι, κ. τ. λ.]. Ἀλλῶς φαίνονται νὰ δοξάζ-
 ωσι περὶ τούτου ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων. αὐτοὶ
 συγχωροῦν εἰς τοὺς δικαστάς, τὸ νὰ ἀναπληρῶσιν ἐξ
 ἰδίας αὐτῶν γνώμης καὶ κρίσεως ὅσα ἢ ἐσιώπησεν, ἢ δὲν
 ἐδιώρισεν ἀκριβῶς ὁ νόμος. ἀλλ' ὁ μὲν Ἀριστοτέλης
 (Πολιτικ. Βιβλ. Γ, κεφ. 1α, 1ε καὶ 1ς) διατάζων
 συγχωρεῖ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ περισσότερον εἰς αὐτὸν
 τὸν Μόναρχον (ὅποταν δηλαδὴ τὸ ἔθνος βασιλεύεται)
 παρὰ εἰς τὸν κυρίως δικαστὴν λεγόμενον. ὁ δὲ Πλάτων

κάνει τὰ δικαστήρια κύρια τοῦ νὰ προσδέτωσι, ὅσα ἀφῆκεν ἀδιόριστα ὁ νόμος, με τοῦτον μόνον τὸν προσδιορισμὸν, ὅτι εἰς μὲν τὰ συνδεμένα ἀπὸ ἀνθρώπους δημοτικούς, καὶ κυβερνώμενα ἀπὸ τὸς ῥήτορας δικαστήρια, ὡς ἦσαν τῶν δημοκρατιῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηναίων, τὰ κριτήρια, ἢ διδομένη ἐξουσία τοῦ νὰ προσδέτωσι, ὅσα ἀφῆκεν ἀδιόριστα ὁ νόμος, πρέπει νὰ ἦναι ὀλίγη, καὶ περὶ πολλὰ ὀλίγων τιῶν, περισσότερα δὲ, ὅταν εἰς τὰ δικαστήρια κάθηνται δικασταὶ τότεν ἀκριβῶς πεπαιδευμένοι, ὥστε νὰ ἦναι ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ σφάλωσι διὰ πάθος ἢ ἀγνοίαν (Νόμ. Βιβλ. Θ, σελ. 876). ἀσφαλέστερον ὅμως ἔκριναν περὶ τούτου Χαράνδας, ὁ Νομοθέτης τῶν Θουρίων, καὶ Ζάλευκος, ὁ Νομοθέτης τῶν Λοκρῶν. ὁ Ζάλευκος ἔλεγεν, ὅτι πρέπει νὰ διορίζωσι περὶ πάντων, ὅσον εἶναι δυνατόν ἀκριβῶς, οἱ Νόμοι, καὶ νὰ μὴν ἀφίνωσι τίποτε εἰς τὴν αὐτογνώμενα τῶν δικαστῶν θέλῃσιν. ἄξιον εἶναι νὰ προσθέσω ὅσα λέγει περὶ τούτου ὁ Στράβων (Βιβλ. 5, σελ. 260), φέρων μάρτυρα τὸν Ἐφορον, καὶ νὰ διορθώσω ἐν ταύτῃ καὶ τὴν ῥῆσιν τοῦ Γεωγράφου. « Τῆς δὲ τῶν Λοκρῶν νομο-
 » γραφίας μνησθεὶς Ἐφορος, φησὶν ἐν τοῖς πρώτοις καινίσαι
 » τοῦτον (Γρ. τοῦτο) τὸν Ζάλευκον, ὅτι τῶν πρότερον τὰς
 » ζημίας τοῖς δικασταῖς ἐπιτρέψάντων, ἐκεῖνος ἐν τοῖς νόμοις
 » διώρισεν ἠγούμενος τὰς μὲν γνώμας τῶν δικαστῶν οὐχὶ τὰς
 » αὐτὰς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν, δεῖν δὲ τὰς αὐτὰς ἐπαινεῖν,
 » καὶ τὸ ἀπλουσίως (Γρ. δεῖν δὲ τὰς αὐτὰς εἶναι ὁ
 » ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸ ἀπλουσίως) περὶ τῶν αὐτῶν συμβο-
 » λαίων διατάξαι ». ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ δικαιοτάτοι καὶ φρονημώτατοι δικασταὶ, ὄντες ἄνθρωποι, εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὸ νὰ κρῖνωσι, ἢ νὰ παιδέωσι ἀδίκως, ἢ ὀλέθριος ἀδεια τοῦ ἐξηγεῖν τοὺς νόμους δὲν πρέπει νὰ δίδωται εἰς κανένα. δὲν εἶναι πλέον ἐλεύθερος ὁ πολίτης, ἔταν τῆς κρίσεως του ἢ ἔκβασις κρέματα ἀπὸ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀπόφασιν, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀπαθῆ καὶ ἀπροσωπὸληπτον τοῦ νόμου φωνήν. ἐὰν ὁ νόμος ἦναι κακὸς, ἀσαφής, ἢ ἀτελής, πρέπει νὰ διορθωθῆ, νὰ σαφηνισθῆ, νὰ τελειωθῆ ἢ ἀλλὰ πότε; ἀφ' οὗ τελειώσῃ ἢ κρίσῃ, καὶ ὄχι ὅταν

παρασλέκη εἰς τὸ δικαστήριον ὁ κρινόμενος, τὸν ὁποῖον ἢ πολιτικὴ κοινωρία πρέπει νὰ ἀπολύσῃ, ἢ νὰ καλὰδικάσῃ κατὰ τοὺς κειμένους, καὶ ὄχι κατὰ νέους ἄλλους νόμους, τῶν ὁποίων αὐτός, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἀκόμη νομοθετημένοι, μήτε φύλαξ, μήτε παραβάτης δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῇ. καὶ τοῦτο ἦτον ἡ γνώμη τοῦ φρονίμου Χαρόνδα. « Προσέταξε » γὰρ ἐκ παντὸς τρόπου πείθεσθαι τῷ νόμῳ, καὶ ἢ πάν- » τελῶς κακῶς γεγραμμένος. διορθοῦν δὲ συνεχώρησε τὸν » χρεῖαν ἔχοντα διορθώσεως, κ. τ. λ. (Διοδ. Σικελ. βιβλ. » 16, κεφ. 15.) ».

Σελ. 15, Σημειώσ. στίχ. 1. Ἡ λέξις ἐνοχὴ, ἡ ὁποία συνε- » χροστερον, κ. τ. λ.] Ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ἐνοχὴ (obligazione) » πλὴν ἢ « Ἡθικὴ ἀνάγκη τοῦ νὰ πράττῃ τις πρᾶξιν τινὰ, » ἢ νὰ ἀπέχῃ ἀπ' αὐτὴν ». κατ' ἄλλους ὀρίζεται, « Ἡθι- » κὴ ἀνάγκη τοῦ νὰ πράττῃ τις πρὸς ἄλλον ὅ,τι κοινῶς » ἐσυμφώνησε μ' αὐτὸν ». ὅθεν, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κοινω- » νία εἶναι συνθήκη μέλαξὺ πολλῶν ἀνθρώπων, ὑποχρεοῦσα » ἕκαστον ἀπ' αὐτοὺς νὰ πράττῃ ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς πε- » ρισσοτέρους, τῆς ἐνοχῆς ἢ λέξις εἶναι (ὡς λέγει ὁ συγ- » γραφεὺς) σημεῖον ὀλοκλήρου συλλογισμοῦ, καὶ ὄχι μιᾶς » ἀπλῆς ἐννοίας. παραδείγματος χάριν, ὅταν ὁ κατὰ μέρος » πολίτης θέλῃ νὰ νοήσῃ καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς μερικὴν τινὰ » πρᾶξιν, τὴν ἐνοχὴν, τὴν ὁποίαν ἐνέχεται πρὸς τοὺς ἄλ- » λους, συλλογίζεται οὕτως, « Ἐσυμφώνησα μὲ τοὺς συμ- » πολίτας μου νὰ πράττω ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς περ- » σοτέρους. ἀλλ' ἢ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν ἔχω κατὰ νοῦν νὰ » πράξω, δὲν συμφέρει εἰς τοὺς περισσοτέρους. ἄρα δὲν » πρέπει νὰ τὴν πράξω ».

Σελ. 17, στίχ. παραλειψ. Διὰ τὸ νὰ ἐξετάσθῃ, » ὄχι ἢ σταθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνὴ, ἀλλ' ἢ, κ. » τ. λ.] Ὁ νόμος εἶναι εἷς, ἢ φωνὴ του πάντοτε μία. ὅ,τι » ἔλεγεν ἐχθὲς, τὸ αὐτὸ λέγει καὶ σήμερον, διότι μήτ' ὄρε- » ξιν, μήτ' ἐπιθυμίαν, μήτε πάθος ὅλως ἔχει. αὐτὸς » εἶναι φωνὴ θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι φωνὴ ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀπὸ » τὸν ὁποῖον ἐνομοθετήθη. ὅθεν τὸ νὰ δεσπόζῃται τις ἀπὸ » τὸν νόμον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ δεσπόζεται ἀπὸ τὸν θεόν.

ἀλλ' ἡ φωνὴ τῶν δικαστῶν, ἔταν ἀφίνοντες τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ζήλωσι γὰ ἀνακαλύψωσι τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἐξηγήσεως, εἶναι φωνὴ μερικῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος ἐξηγεῖ τὸν νόμον κατὰ τούτον, καὶ ἄλλος κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ πολλαῖς ὁ αὐτὸς δικαστὴς, σήμερον οὕτως καὶ αὔριον ἄλλως, διὰ πάθος, ἢ ἄγνοϊαν. ἔβεν τὸ γὰ ὑπέκειναι τις εἰς τοὺς δικαστὰς εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ γὰ ὑπέκειναι εἰς ἀνθρώπους, καὶ καμμίαν φοράν εἰς θρησκίαν.

« Κρεῖττον δ' ὧ μὴ πρόσσει τὸ φαθηλικὸν ἔλως, ἢ ὧ συμ-
 » φυές· τῷ μὲν οὖν νόμῳ τούτῳ οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν
 » δ' ἀνθρωπίνην αἰάγκη τούτ' ἔχειν πάσαν.
 » ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελύων ἄρχειν, δοκεῖ κε-
 » λεύειν ἄρχειν τὸν θεόν· ὁ δ' ἀνθρωπὸν κελύων, προσή-
 » θητι καὶ θρησκίαν· ἢ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ
 » θυμὸς ἀρχοῦσας διασπρέφει· καὶ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας.
 » διόπερ ἀνευ ὀρέξεως τοῦς ὁ νόμος ἐστί· (Ἀριστοτέλ. Πο-
 » λιτ. κ. Βιβλ. Γ, κεφ. 12 καὶ 15.) ».

Σελ. 19, στίχ. 5. Ἡ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μετὰ ἐμπόδια, καὶ ὅχι μετὰ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας]. Ἦγουν ὁ τύραννος γίνεται τόσον σκληρότερος, ὅσον ἀπαντᾷ περισσότερα ἐμπόδια τῆς τυραννίας του· ἀλλ' οἱ μικροὶ καὶ ἀδύνατοι τύραννοι ἀπαντᾷσι περισσότερα ἐμπόδια παρὰ τοὺς μεγάλους καὶ δυνατωτέρους τυράννους· ἄρα οἱ μικροὶ τύραννοι εἶναι σκληρότεροι παρὰ τοὺς μεγάλους. εὐκολα καταλαμβάνει τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅστις ἔζησεν, ἢ ζῆ εἰς τυραννικὴν κυβέρνησιν. ἐκεῖ οἱ πολῖται, ἢ μάλλον εἰπεῖν οἱ δοῦλοι, δὲν τυραννεῦνται τόσον ἀπὸ τὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τύραννον, ἀπὸ τῶν ὁποίων τοὺς χαρίζει μέγα διάστημα, ἔσον ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους μικροὺς τυραννίσκους, τοὺς ὁποίους ἀναγκάζονται καθ' ἡμέραν καὶ μὴ θέλοντες γὰ βλέπωσι καὶ γὰ κολακεύωσι. ἐκεῖ τοῦ τυράννου ὁ ἑπαρχος, ὁ κρήνης, οἱ κατὰ πόλεις ἢ χώρας κυβερνῆται, τῶν κυβερνητῶν αὐτοὶ οἱ πλεονεχταίνοι δοῦλοι, καὶ τῶν δούλων οἱ οὐτιδανώτεροι φίλοι, εἶναι τόσοι ἀπάνθρωποι τύραννοι. ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται, ἢγουν ὅσοι μῆτε μικρὸν μῆτε μέγα τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως μέρος μετέχουσι,

μιμούμενοι τῶν τυράννων τὰ ἥθη, καταδυναστεύουν ἀλλήλους, ὡς ἤθελεν ἡ τύχη, ἢ ἡ περίστασις τὸ καλέσει. καὶ τούτων ἡ τυραννία εἶναι ἐξ ἀνάγκης σκληροτέρα παρὰ τὴν τυραννίαν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τυράννου. οὗτος, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, πράττει ὅ,τι θέλει· ἀλλ' ἐξεύρει, ὅτι τὸ θέλημά του εἶναι νόμος, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς τολμᾷ νὰ ἀνίστασθῃ· ὅθεν αἱ πράξεις του δὲν ἔχουσι παρὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν σκληρότητα, ἐξ ἐναντίας οἱ μικροὶ τυράννοι, ὅντις ὅλοι τῆς αὐτῆς, ἢ ὀλίγον διαφόρου τύχης καὶ καταστάσεως, ἀπαντῶσιν ἐμπόδια πολλὰ ἐκ μέρους τῶν τυραννουμένων, τῶν ὁποίων φοβοῦνται πρὸς τούτους καὶ τὴν ἐκδίκησιν· ὅθεν τοὺς ἐρεθίζει περισσότερο ἢ ἀγρίσασις, καὶ τοὺς κάμνει σκληροτέρους τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας ἢ πρόνοια.

Σελ. 20, στίχ. 2. Δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν καὶ ἢ ἀτάφεια τῶν νόμων.] Ἀσαφὴς καὶ σκοτεινὸς εἶναι ὁ νόμος ὅτανις τὸ νόμῳ του δὲν εἶναι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ, ἢ γουν ὅτανις δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διαφόρως. « Τῷ δὲ νομοθέτῃ » τοῦτο οὐκ ἔστι ποιεῖν ἐν τῷ νόμῳ, δύο περὶ ἑνός, » ἀλλὰ ἓνα περὶ ἑνός αἰεὶ δεῖ λόγον ἀποφαινεσθαι ». εἶναι λόγια τοῦ Πλάτωνος (Νόμ. Βιβλ. Δ, σελ. 719), ὅστις καὶ τὰ σαφηνίζει μὲ παράδειγμα προσηύδατον. εἰάν ὁ νομοθέτης, μὲ σκοπὸν τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς ἀσώτους δαπάνας, θέσῃ νόμον, ὅτι κανένας ἀπ' αὐτοὺς μὴν ἔχη τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξοδέυτῃ περισσότερο ἀπὸ τοσαῦτα (φέρ'εἰπεῖν) τὸν ἀριθμὸν ἀργυρᾶ, ἢ χρυσᾶ νομίσματα, εἰς τὴν ταφὴν τοῦ συγγενοῦς ἢ φίλου του, ὁ νόμος εἶναι σαφέστατος, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδέχεται δύο νοήματα. ἀλλ' ἐὼν κελεύη νὰ ἦναι μετρία τῆς ταφῆς ἢ δαπάνῃ, ἀσαφέστεροι ἄλλο τι παρὰ τὰ λόγια τοῦ νόμου τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπινοηθῇ· διότι ἡ ἔννοια τοῦ μετρίου εἶναι σχετικὴ ἔννοια τοῦ μέσου μετὰξὺ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ τὸ μέσον τοῦτο νὰ διορισθῇ δὲν δύναται, εἰάν πρῶτον δὲν ἐξηγηθῇ τί πράγμα εἶναι ἡ ὑπερβολὴ, τί ἡ ἐλλείψις, ἔννοιαι καὶ αὐταὶ, τῶν ὁποίων ὁ διορισμὸς κρέμαται ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τοῦ ἐξοδέουτος· ἢ αὐτὴ δαπάνη,

ὑπερβολικὴ εἰς τὸν πτωχὸν πολίτην, γίνεται μετρία, ἢ καὶ παντάπασιν ἑλλειπεσιᾶτι εἰς τὸν πλούσιον. ἢ αὐτὴ δαπάνη ἐξεταζομένη ἀπὸ δύο δικασίας, ἀσάλον, καὶ φιλάργυρον, θέλει κριθῆ ἑλλειπῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον, καὶ ὑπερβολικὴ ἀπὸ τὸν δεύτερον. τοιοῦτοι ἀσαφεῖς νόμοι, μήτε νόμοι γὰ ὀνομάζονται εἶναι ἄξιοι. « Σοὶ δὲ οὐχ οὕτω ῥι- » τέον, ὡς νῦν εἶπες, μέτριον εἰπών· ἀλλὰ τί τὸ μί- » τριον καὶ ὀπόσον ῥιτέον· ἢ τὸν τοιοῦτον λόγον μήπω σοι » διανοεῖ γίγνεσθαι νόμον (Πλατ. Λυτόθ.) ».

Σελ. 20, στίχ. 8. Ἡ ξένη γλῶσσα, περιερίζουσα εἰς ὀλίγους, κ. τ. λ.] Ὅχι μόνον πρέπει γὰ γράφονται εἰ νόμοι εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν λαλεῖ καὶ καταλαμβάνει τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ γὰ ἵναί πάντοτε ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιτῶν διὰ γὰ μὴ τοὺς λησιμενῶσι πωτέ. ὅθεν συμπεραίνεται, ὅτι πρέπει γὰ ἵναί καὶ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν. εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ νόμοι ἐγράφοντο εἰς σανίδια, καὶ ἐκρεμῶντο εἰς τοὺς τοίχους τῆς στοᾶς καὶ πρὶν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκυροῦντο ἀπὸ τῶν περισσώτερων τὴν ψῆφον, καὶ ἐλάμβανον ἀληθῶς ἰσχὴν νόμου· τὸ πρῶτον, διὰ γὰ τοὺς ἐξελάσῃ ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἀν' ἐσύμφερον εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δεύτερον, διὰ γὰ τοὺς βλέπει καθ' ἡμέραν καὶ γὰ τοὺς φυλάττει. « Τοὺς δὲ κυρουμένους τῶν » νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοίχον, ἵνα περ πρότερον » ἀνεγράψισαν, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ (Περίτ. Νομ. Α' τ' 1 κ. Βιβλ. Β, τίτλ. Ι.). ἀλλ' ὅταν οἱ νόμοι ἀπλαστιάσονται τόσον, ὥστε μήτε τοῖχοι, μήτε βιβλία, μήτε τῶν πολιτῶν ἢ μήμη δύναται γὰ τοὺς χωρίσσει, ὅταν τὸ ἔθνος τοὺς λαμβάνη ἀπὸ Ἡγεμόνα ξένου, εἰς γλῶσσαν ξένην, ὅταν καὶ αὐτὰ τὰ καθ' ἡμέραν θελήματα τοῦ Ἡγεμόνος χρεωσθῆ γὰ σέβειν ὡς νόμους, ὅταν ἀναγκάζει γὰ προστρέχει εἰς ἐξηγητὰς νόμων, καὶ γὰ ἐξελάσῃ μεταξὺ διαφόρων ἐξηγητῶν τίς εἶναι ἢ ἀληθεστέρα, τότε πλέον τὸ ἔθνος δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀνθρώπων κοινωνία, ἀλλὰ δυστυχῶν τετραπόδων ἀγέλη, ποιμενομένη ἀπὸ λύκου.

Σελ. 21, στίχ. 5. Χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, οὐδεμία, κ. τ. λ.] Πρὸ τοῦ εὔρεθῆ ἢ τέχνη τοῦ γράφειν, αἰ

αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι μετεχειρίζοντο τὴν ᾠδὴν ὡς μόνον μέσον τοῦ νὰ φυλάξωσι τὴν μνήμην τῶν νόμων. οἱ νόμοι ἐμελωδοῦντο ὡς ᾠδαί· καὶ ἐκ τούτου ἔπειτα ἐπικράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζωνται νόμοι καὶ αὐτοὶ τῆς Μουσικῆς οἱ διάφοροι ἦχοι. « Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὗτοι ᾠδοὺς; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα, ἤδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται. . . . (Ἀριστοτέλ. Πρὸ βλημ. ΙΘ, 28.) ». ἡ ἀνάγκη ἐγέννησε τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέσον, μὴτ' ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ἰκανώτερον ἄλλα εἰς ἐκείνους τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποίους δικαίως ἤθελέ τις ὀνομάσει, καιροὺς τῆς νηπιόλητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. ἀλλ' ἀφ' οὗ εὐρέθη ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, τότεν ἐπληροφόρηθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ μόνον ἰκανὸν μέσον τῆς τηρήσεως τῶν νόμων, ὥστε οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἀπηγόρευον ῥητῶς εἰς τοὺς Δικαστὰς νὰ μὴ κρίνωσιν οὐδένα πολίτην μὲ νόμον ἄγραφον. « Ἀγράφω νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἐνός. (Ἀνδοκ. περὶ τῶν μουσηρ.) » ἦσαν δὲ οἱ ἄγραφοι νόμοι οὗτοι, οἱ νόμοι τῶν Εὐμολπιδῶν, ὡς λέγει ὁ ῥήτωρ Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Ἀνδοκίδου ἀσεβείας.

Σελ. 22, στίχ. 10. Πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας, κ. τ. λ.] Τρυφὴν ἐνλαῦθα ὁ Συγγραφεὺς δὲν ἐννοεῖ τὴν σπατάλην καὶ ἀσωτίαν, ὡς φαίνεται ἀφ' ὅσα παλαιότερον περὶ ταύτης λέγει κατωτέρω (σελ. 160 καὶ 161). ὅταν τὸ ἔθνος βυθισθῇ εἰς τοιαύτην σπατάλην, ἢ ἔχασε, ἢ δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. ὁ σπάταλος καὶ τρυφηλὸς, ἀφ' οὗ δαπανῆσῃ τὰ ἰδικά του, ἐπινοεῖ τρόπους νὰ δαπανᾷ τὰ ἀλλότρια· ψεύδεται, ἀπατᾷ, κολακεύει, προσίδει γυναῖκα, τέκνα, συγγενεῖς, φίλους, καὶ τελευταῖον πωλεῖ καὶ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ τὰ γεμίζῃ καθ' ἡμέραν, ὡς χοῖρος, τὴν κοιλίαν του. τῶν ἠδονῶν ἡ κατὰχρησις ἀπώλεσε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Ῥωμαίους, καὶ θέλει πάντοτε ἀπολέσει ὅλα τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων ἡ πολυτέλεια ὑπερβαίνει τὰς προσόδους καὶ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων γίνονται αἱ προσόδοι. πῶς θέλεις νὰ ὑπερμαχήσῃ περὶ

παλρίδος καὶ συγγενῶν ὁ ἄσπιλος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔμεινεν
 σημεῖον ἀνθρωπότητος παρὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν τοῦ
 ἀνθρώπου; ἔστις ἄλλην παλρίδα δὲν ἔχει παρὰ τὴν τρά-
 πεζαν; φίλους καὶ συγγενεῖς ἄλλους δὲν γνωρίζει παρὰ
 τοὺς κοινωνοὺς καὶ συντρόφους τῆς ἀσπλίας του; περὶ ταύ-
 τας τῆς τρυφῆς ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων (Ἐπιστολ. Ζ.).
 « Πόλις τε εὐδαιμία ἂν ἡρεμήσαι κατὰ νόμους εὐδ' οὐσί-
 » νασοῦν, ἀνδρῶν οἰομένων ἀναλίσκεν μὲν δεῖν πάσι εἰς
 » ὑπερβολὰς, ἀργῶν δὲ εἰς ἀπαντὰ ἡγουμένων αὐτῶν γί-
 » γνεσθαι, πλὴν εἰς εὐωχίας καὶ πότους καὶ ἀφροδισίων
 » σπουδὰς διαπονουμένων. ἀναγκαῖον δὲ εἶναι ταύτας τὰς
 » πόλεις εἰς τυραννίδας τε καὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας
 » μεταβαλλούσας μηδέποτε λήγειν· δικαίου δὲ καὶ ἰσυνόμου
 » πολιτείας τοὺς ἐν αὐταῖς δυναστεύουσας μηδ' ὄνομα ἀκούου-
 » τας ἀνέχεσθαι ». τρυφήν καὶ πολυτέλειαν ἐννοεῖ ὁ Βεκ-
 καρίας τὴν ἀπόλαυσιν ἕλων ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἢ
 φύσις χορηγεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσα ἢ πολιτικὴ κοι-
 νωνία, ἢ ἐμπορία καὶ αἱ τέχναι φθάσασαι εἰς τελειότητα
 προξενούν εἰς αὐτούς. ἐὰν οἱ πολῦστοι δὲν ἦσαν πολυτε-
 λεῖς, αἱ θαυμασταὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς,
 τῆς ἀνδριανθοποιικῆς, τῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ὑφαντικῆς
 τέχναι, ἢ δὲν ἤθελαν γεννηθῆναι, ἢ πολὺν καιρὸν δὲν ἤθε-
 λαν διαμείνειν. μᾶλλον τοῦτο αἱ τέχναι εἶναι σημεῖα καὶ
 μέσα τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀπόδειξις
 τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἡμερότητος τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον
 ἐνεμάζομεν ἀνθρώπον. « Ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς τέχνας,
 » ὡς ἀνευ πόλιν ἀδύνατον εἰκεῖσθαι. Τούτων δὲ τῶν τεχν-
 » ῶν, τὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖν, τὰς δὲ, εἰς
 » τρυφήν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ.
 » Δ, κεφ. δ.) ». ἐὰν τὰ ἄγρια, ἢ βάρβαρα, ἢ ὀλιγο-
 πληθῆ καὶ πτωχὰ ἔθνη δὲν ἀπολαύσῃ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ,
 διότι δὲν ἔχουσιν τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, ἂν ὁ κυνικῶς ζῶν
 τὰ σφιγῆται ἐκουσίως, καταδικάζεται εἰς ἀναίσθητον ἀμέ-
 λειαν εὐσχημοσύνης καὶ καθαρότητος, καὶ θέλη γὰ μείνη
 ἀνθρώπος ἀτελής, διὰ, δὲν ἐξεύρω, ποίαν ἄλλην τελειότητα
 τῆς φαντασίας του, ἢ στέρησις αὐτῆ εἶναι τῆς ἀνάγκης, ἢ τῆς

ἀμάθιας ἀπολέλημα. ἀλλ' ὁ πολίτικὸς καὶ φωτισμένος ἄνθρωπος, ὅταν ᾖναι μάλιστα μέλος ἰσχυρᾶς καὶ πλουσίας πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ δαπανᾷ ἀναλόγως μὲ τὴν περιουσίαν του, νὰ ἔχη καὶ σχολὴν καὶ κατοικίαν καὶ τράπεζαν καθάριον, νὰ συντρέχη μὲ μέρος τῶν ὑπαρχόντων του εἰς τὴν αὔξησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἰς βοήθειαν τῶν φιλοπόνων ἀνδρῶν, καὶ ὅχι τῶν ὀκνηρῶν καὶ ἀνωφελῶν τῆς πολιτείας μελῶν, εἰς ὀλίγα λόγια, πρέπει νὰ ἀπολαύη χωρὶς κόρον καὶ κατάχρησιν τὰς τιμίας ἐκείνας ἡδονὰς, ὅσαι, αὐξάνουσι τὴν εὐδαιμονίαν του, αὐξάνουσι ἐν ταύτῳ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τῶν ἐποίων τρέφει καὶ διεγείρει τὴν φιλοφρονίαν. οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐκατοίκουν εἰς καλύβας, καὶ ἐμέτρουσαν τὸν χρόνον μὲ τὸν δρόμον, ἢ μὲ τὴν σκιὰν τοῦ ἡλίου. ἡμεῖς κατοικοῦμεν οἰκίας οἰκοδομημένας ἀπὸ τεχνικῶς οἰκοδόμους, καὶ κρατοῦμεν καὶ χρυσᾶ ὥρολόγια· καὶ ἔμωσ εἶναι καὶ ταῦτα τρυφή, τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἢ αὔξεις. ποῖον ἔθνος λογίζεται σαφέτερον, ἢ ἐπαινεῖται δικαιότερον; τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον κατασκευάζονται τὰ ὥρολόγια, ἢ τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον, δι' ἀμαθίαν καὶ τυφλότητα, ἀναγκάζεται νὰ τὰ ἀγοράζῃ ἀπὸ ξένα ἔθνη;

Σελ. 23, στίχ. 1. Ἐμόλυνον εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας.] Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους αἰῶνας, ὅποτεν ὁ Κλήρος τῆς Ῥώμης, καταφρονήσας τὴν πρᾶξι τῶν λέγοντος, « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου », μετεσχηματίσθη εἰς στρατεύμα κοσμικὸν, ὑποκάτω εἰς τὴν σημαίαν τοῦ Ἄριος. τότε Πάπαι, Καρδιάλιοι, Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, ῥίψαντες τὴν πειμαντικὴν ῥάβδον τοῦ Ἰησοῦ, ἤρπασαν τὴν ῥομφαίαν τοῦ ἐξολοθρευόντος ἀγγέλου, καὶ ἐπολέμουν ἀναισχύτως κατὰ τῶν ἐπιγείων βασιλέων ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῶν δυνάμεων.

Σελ. 24, στίχ. 4. Αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος.] Σῶμα τοῦ ἐγκλήματος (corpo del delitto) ὀνομάζουσιν οἱ Νομικοὶ τὸ ὑλικὸν αἰσθητὸν ὑποκείμενον, ἐκ τοῦ ὁποῖου

φαίνεται, ὅτι ἐπράχθη τὸ ἀμάρτημα. παραδείγματος χάριν, εἰς τὸν φόνον, σῶμα τοῦ ἐγκλήματος λέγεται αὐτὸς ὁ πληρωθεὶς, ἢ τὸ νεκρὸν αὐτοῦ σῶμα· εἰς τὴν κλοπὴν, αὐτὰ τὰ κλεφθέντα πράγματα, αἱ μετὰ βίας ἀνοιχθεῖσαι θύραι, τὰ σπασμένα κλείθρα, κ. τ. λ.

Σελιδ. 25. στίχ. 5. Δίοσι ρίπτονται ὁμοῦ συγκεχυμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δεσμοτήριον, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ὁ ἐγκαλούμενος τὸ δικαίωμα νὰ φύγῃ τὴν φυλακὴν, ἀν ἐδύνατο νὰ δώσῃ τρεῖς ἐγγυητὰς τοῦ νὰ μὴ φύγῃ τὴν κρίσιν· ἐξαιρουῦντο ἀπὸ τὸν νόμον τοῦτον οἱ ἀποδοταί τῆς πόλεως καὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ τελῶναι καὶ φορολόγοι, ὅταν ἐσφετερίζοντο τὰ δημόσια τέλη. ὁ νόμος οὗτος ἀνομάζετο βουλευτικὸς ὄρκος, διότι ἕκαστος βουλευτὴς ἔπρεπε νὰ τὸν ὁμώσῃ πρὸ τοῦ νὰ γένη μέλος τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, μετὰ τούτα τὰ λόγια, « Οὐδὲ » δῆσω Ἀθηναίων οὐδένα, κ. τ. λ. » τὰ ὁποῖα ἐξηγῶν ὁ Δημοσθένης λέγει, « Νόμος οὗτος . . . οὐκ ἐπὶ τοῖς » κεκριμένοις καὶ ἠγανισμένοις κεῖται, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς » ἀκρίτοις, ἵνα μὴ, διὰ τὸ δεδέσθαι, χεῖρον ἀναγκάζοντο » ἀγωνίζεσθαι, ἢ καὶ παντάπασιν ἀπαράσκευοι εἶεν. » Ἰδ. Πετίτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Γ, Τίτλ. Ι.

Σελ. 25, στίχ. 12. Ἄν ἦσαν, καθὼς ἔπρεπεν, ἐνωμένοι, κ. τ. λ.] Τὸ νόημα τοῦ συγγραφέως εἶναι τοῦτο· εἰάν ἦσαν δεσμοφύλακες καὶ ὑπηρεταί τῶν δικαστηρίων (ἀλλ' ὄχι ἀμέσως ὑποκείμενοι εἰς τὰ δικαστήρια) αὐτοὶ ἐκείνοι οἱ στρατιῶται, οἱ πολεμοῦντες τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους, τότε ἡ συνοδεύουσα δόξα τὸ στρατιωτικὸν σύστημα ἠθέλην ἐξαλείψει, κ. τ. λ.

Σελ. 28, στίχ. παρατελευτ. Συγκαθέδρους κληρωτοὺς, καὶ ὄχι αἰρετούς]. Αἰρετοὶ συγκαθέδροι, ἢ συνδικασταὶ λέγονται, ὅσοι ἐκλέγονται μετὰ ψηφοφορίαν· κληρωτοὶ, ὅσοι λαμβάνονται μετὰ τὸν κλῆρον, ἢ γούν τὸν λεγόμενον λαχμὸν, καὶ βαρβαρικώτερον λαχνόν. Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, οἱ δικασταὶ ἦσαν κληρωτοὶ (Ἀριστοτελ. Πολιτικ. Βιβλ.

Β. κεφ. 16), διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, τὴν ὁποίαν λέγει ὁ Βεκκαρίας, ἦγουν ὅτι ὁ δικαστὴς δὲν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως, ὅταν οἱ νόμοι ἦναι σαφεῖς καὶ διωρισμένοι. καὶ εἰς μὲν τὰς σημερινὰς πολιτικὰς καταστάσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης (περὶ τῶν ὁποίων εἶναι τοῦ Συγγραφέως ὁ λόγος) οὐδεὶς, ἢ κατὰ πολλὰ μικρὸς κίνδυνος προέρχεται ἀπὸ τοὺς κληρωτοὺς δικαστὰς. περὶ δὲ τῶν ἀτόπων, ὅσα ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ γενήσῃ εἰς τὰς δημοκρατίας ὁ τοιοῦτος νόμος, τὸ ἔδειξαν ἱκανῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς τῆς ἀναπνεύσεως τὰ λείψανα ἐλευθερίας των (Ἴδε Ἀριστοτέλ. Πολιτ. Βιβλ. Δ, κεφ. δ).

Σελ. 29, στίχ. 20. Τὸ νὰ κρίνεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του.] Ἦγουν ἀπὸ δημοσικούς, εἰὰν ἦναι δημοσικός, ἀπὸ εὐγενεῖς, εἰὰν ἦναι εὐγενής. καθὼς πράττειται εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Σελ. 30, στίχ. 3. Τὸ ἥμισυ μέρος πρέπει, κ. τ. λ.] Ὅπόταν δηλαδὴ ὁ ἐγκαλούμενος τύχη νὰ ἦναι δημοτικός, καὶ ὁ ἐγκαλῶν εὐγενής, ἢ τὸ ἀνάπαλιν.

Σελ. 30, στίχ. 22. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει, κ. τ. λ.] Ἦγουν γεννᾷ ὅλα τὰ ἐναντία ἀπολελέσματα τῶν κακῶν ἀπολελεσμάτων τοῦ φόβου καὶ τῆς τυραννίας, περὶ τῶν ὁποίων ἴδε κατωτέρω σελ. 223.

Σελ. 31, στίχ. 20. Μῆτε τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκωλύετο ὡσαύτως ὁ ἀτίμος νὰ μαρτυρήσῃ. οἱ ταλαίπωροι δούλοι, ὅταν ἐπροσκαλοῦντο μάρτυρες, ἠναγκάζοντο νὰ πισιώσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν μὲ τὴν σιρέβλωσιν τῶν ἰδίων μελῶν καὶ μὲ τὰς βασάνους. πρᾶγμα δεινὸν καὶ ἀνάξιον τῆς Ἀττικῆς φιλάνθρωπίας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω (σημ. σελ. 50, στίχ. 21). εἶχον ὅμως οἱ νόμοι τῶν Ἀθηναίων τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι ἐκόλαζον τοὺς ψευδομάρτυρας μὲ ποινὴν ἀτιμώσεως καὶ μὲ χρηματικὴν ζημίαν. Ἴδε Πελίτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Δ. τίτλ. 7.

Σελ. 36, στίχ. 12. Ὅσακις οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρῖνονται ὡς ἀμαρτήματα.] «Ὁὐ δίκαιον οὔτε ἔργον

» ἀμαρτόντα ῥήματι σωθῆναι, οὔτε ἔργῳ ὀρθῶς πράξαν-
 » τὰ διὰ ῥῆμα ἀπολέσθαι· τὸ μὲν γὰρ ῥῆμα τῆς γλώσ-
 » σης ἀμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἔργον τῆς γνώμης (Ἄντιφ.
 » παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΔ, σελ. 314) ». Ἴδε τὴν ἐξῆς
 σημείωσιν.

Σελ. 37, στίχ. 7. Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον
 τὸ νὰ συκοφαντηθῇ τις, κ. τ. λ.] Μάλιστα ὁσάνεις εἰ
 λόγοι εἶναι περὶ θείων πραγμάτων, καὶ ὁ κατηγορῶν θρησ-
 κείας διαφόρου παρὰ τὸν κατηγορούμενον, ἢ τόσον ἡλί-
 θιος, ἢ δεισιδαίμων, ὥστε εὐρίσκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πλεον
 ἀδιάφορα πράγματα ὑπὸν ἐγκλήσεως. συμβαίνει εἰς τοὺς
 τοιοῦτους, ὅτι συμβαίνει εἰς τοὺς φοφοδεεῖς ἵππους· μι-
 κρὰ πρόφασις ἀρκεῖ νὰ τοὺς παροξύνῃ. ἐγέλασας κατὰ τύχην,
 ὅταν αὐτὸς λέγῃ τι; γελάσας αὐτόν. δὲν ἀνεκάλυψας τὴν
 κεφαλὴν σου, ἀπαντήσας τὰ σεβάσματα τῆς θρησκείας
 του; καταφρονεῖς καὶ χλευάζεις τὴν θρησκείαν του. ἤλεγ-
 ξας καμμίαν του δεισιδαιμονίαν; εἶσαι ἄθεος. ἐὰν διὰ
 κακὴν σου τύχην εὐρεθῆς εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς τρισμα-
 καρίας ἐκείνας πόλεις, ὅπου εὐρίσκονται κριτήρια τῆς
 Ἱεραῆς Ἐξετάσεως, τότε κινδυνεύεις καὶ νὰ ὀπληθῆς ζῶν,
 διότι δὲν ἔμαδες νὰ ἦσαι ἀλαλος καὶ κωφός.

Σελ. 37, στίχ. 18. Φθάνουσι τέλος πάντων.
 τὰς δυστυχίας.] Διὰ νὰ καταλάβῃ τις ὅλην τὴν δυστυ-
 χίαν, ἢ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ ταύτην τὴν πρὸς ἀλλήλους
 ὑποψίαν καὶ κρυφιοῦτητα τῶν πολιτῶν, ἀς παραβάλλῃ τὸν
 ἰοῦν μὲ τὴν μήτραν, τοὺς λογισμοὺς μὲ τὰ ἔμβρυα, καὶ
 τὸν προφορικὸν λόγον μὲ τὴν γέννησιν. καθὼς ἀδύνατον
 εἶναι εἰς τὴν γυναῖκα νὰ συλλάβῃ νέον ἔμβρυον, ἐὰν πρῶ-
 τον δὲν γεννήσῃ τὸ συλληφθὲν, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς,
 ὅταν δὲν ἔχῃ τὴν ἀδειαν νὰ λαλῇ ἐλευθέρως τοὺς ὀρθοὺς
 αὐτοῦ λογισμοὺς, χάνει κατὰ μικρὸν τὴν ἐξὶν τοῦ συλλε-
 γίζεσθαι, γίνεται ἄγονος καὶ στέρνος, καὶ καταντᾷ τι-
 λευταῖον εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἀλόγων ζῶων.

Σελ. 38, στίχ. 11. Μεταξὺ τοιοῦτων ἀνθρώπων μὴν
 ἐλπίσις, κ. τ. λ.] Τρία πράγματα στοχάζεται κυρίως
 ὁ τύραννος, τὸ νὰ σπεῖρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν

πρὸς ἀλλήλους ἀπιστίαν, τὸ γὰρ τοὺς κάμνη, ὅσον εἶναι δυνατὸν, πλωχοὺς καὶ ἀδυνάτους, καὶ μὲ πᾶν τρόπον γὰρ ἐμπνέη εἰς αὐτοὺς ἀγεννῆ καὶ μικροπρεπῆ φρονήματα. « Πάντα γὰρ ἀναγάγοι τις ἂν τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύ-
 » τας τὰς ὑποθέσεις, τὸ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλ-
 » λήλοις, τὸ δ', ὅπως μὴ δύνωνται, τὸ δ', ἕπως μικρὸν
 » φρογῶσιν (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ. Ε. κεφ. ια.) ». ἀπιστία, ἀδυναμία καὶ μικροφροσύνη, ἔπου τὰ τρία ταῦτα βασιλεύουσιν, ἐκεῖ πλέον ἀρετὴν μὴν ἐλπίσης γὰρ εὐρης, ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ψεύσαι, ὑποκριταί, μικροπρεπεῖς, ἀνελεύθεροι, μισάνθρωποι, καὶ παντάπασιν ἀνεπίηδαιοι εἰς τὸ γὰρ συνοικῶσι καὶ γὰρ συμπολιεύωνται μετ' ἀλλήλων. « Ἡ γὰρ σφοδρὰ καὶ ἀγρία δούλωσις, τα-
 » πεινοὺς, καὶ ἀνελευθέρους, καὶ μισανθρώπους ποιούσα,
 » ἀνεπίηδείους ξυνοίκους ἀποτελεῖ (Πλάτων Νόμ. Βιβλ. » Ζ, σελ. 791) ». ἐκεῖ ὁ πλούσιος καταδυναστεύει ἀσ-
 » πλάγχχως καὶ ἀναισχύντως τὸν πτωχὸν, καὶ ὁ πτωχὸς μὲ τὴν αὐτὴν ἀναισχυντίαν κολακεύει τὸν πλούσιον, ἕως οὗ γὰρ εὐρὴ καιρὸν ἀρμόδιον γὰρ τὸν κλέψῃ, ἢ γὰρ τὸν σφάξῃ μὲ τὴν αὐτὴν ἀσπλαγχτίαν. ἐκεῖ σπανίως εὐρίσκειται ἄν-
 » θρωπος φίλος τῆς ἀρετῆς, καὶ ἂν εὐρεθῆ τις (ὡς ἄλλος Λῶτ εἰς τὰ Σόδομα), τὸν ἔσωσε βέβαια ἀπὸ τὴν κοινὴν μοχθηρίαν θεῖα, καὶ ὄχι ἀνθρωπίνῃ δυνάμει. « Ὅτι περ
 » ἂν σωθῆ τε καὶ γένηται οἷον δεῖ, ἐν τοιαύτῃ καλασ-
 » τάσει πολιτειῶν, θεοῦ μοῖραν αὐτὸ σωσαι λέγων, οὐ
 » κακῶς ἐρεῖς (Λύτ. Περὶ Πολιτ. Βιβλ. 5, σελ. 493) ».

Σελ. 39, στίχ. 22. Εἶναι ἄρα ἡ ἀτράλεια τοῦ κατηγόρου;] Ἦγουν ἡ κρυπλὴ κατηγορία εἶναι ἡ ἀληθῆς, ἢ ψευδής· εἰάν τὸ πρῶτον, διὰ τί κρυπλή; καὶ τίνα φεβείται πλέον ὁ κατηγορῶν, ἐπειδὴ ὁ κατηγορούμενος μέλλει δικαίως κατὰ τοὺς νόμους γὰρ κολασθῆ; εἰάν τὸ δεύτερον, πρέπει γὰρ κολάζεσθαι ὁ κατήγορος ὡς καλαδότης καὶ συκοφάντης, καὶ ἡ κόλασις του εἶναι τόσον δικαιοτέρα, ὅσον ἡ κρυφίότης ἔκαμιν αἰσχρότερον καὶ δεινότερον τὸ πλαισί-
 » μά του.

Σελ. 40, στίχ. 10. Ἐγὼ σέβομαι ὅλας τὰς σημερι-

γὰς, κ. τ. λ.] Δινίττεται μάλιστα ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς τὴν πρῶν Ἀριστοκρατικὴν τῆς Βενετίας διοίκησιν, ὅπου αἱ κρυφαὶ κατηγορίαι καὶ διαβολαὶ ἦσαν συγχωρημέναι, ὅπου ὑπώπτευσεν ἀλλήλους, ὡς ἐχθροὺς, ὁ πολίτης τὸν συμπολίτην, ὁ συγγενὴς τὸν συγγενῆ, καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ περὶ τῆς Ἀριστοκρατίας ἔπαινος ἐπετιμᾶτο, ὡς ἀμάρτημα. δὲν ἔπρεπεν ὅμως, διὰ φόβον τῆς Ἀριστοκρατίας τῶν Βενετῶν, νὰ εἰπῆ, ὅτι εἶναι πολλὰκις ἀδύνατον νὰ ἐξαλείψῃ τις τὰ προσκολλημένα εἰς τὸ πολιτεύμα κακὰ. εἶναι βέβαια ἀδύνατον νὰ τὰ ἐκριζώσῃ αὐθημερὸν καὶ βιαίως· ἀλλ' ὁ φρόνιμος Ἡγεμὼν τὰ περιπάσει καὶ τὰ διαστρίξει κατὰ μικρὸν, ἕως οὗ νὰ μαρανθῶσι καὶ νὰ πέσωσιν αὐτομάτως. ὅταν οἱ πολῖται ἁμενοῶσι μετ' ἀλλήλων, καὶ ζῶσι χωρὶς νὰ ὑποπτεύῃ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα μιᾶς μητρὸς, τῆς πατρίδος, τότε ἡ πολιτεία μένει ἀσάλευτος, καὶ ἂν ἤθελεν ἀνατραπῆ ἐκ Θεμελίων ἢ πόλις. ἠρημῶθι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας ἢ Μεσσήνι, ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι εὗρισκαν ἄλλην πατρίδα εἰς τὴν Σικελίαν. κατέστρεψαν οἱ Πέρσαι τὴν Φωκαίαν, ἀλλ' οἱ Φωκαεῖς κτίζουσιν, ἀντὶ μιᾶς, πολλὰς ἄλλας πατρίδας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. ἀλλ' ὅταν οἱ πολῖται ἀναγκάζονται νὰ φυλάττεται εἰς τὸν ἄλλον, ὡς ἐχθρὸν, ὅταν ἄλλην σωτηρίαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν δὲν εὕρισκωσι παρὰ τὴν παντελῆ σιωπὴν, τότε ἡ πολιτεία σαλεύεται κατὰ μικρὸν, καὶ τέλος πῖπτει πῶσιν ἀνίαλον, καὶ ἂν ἤθελεν ἡ πόλις μένει ἐλόκληρος. ἡ Βενετία σώζεται, καθὼς καὶ πρότερον, ἀλλ' ἡ Βενετικὴ Ἀριστοκρατία ἐξηλειφθη εἰς ὀλίγων ἡμερῶν διάστημα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Σελ. 41, στίχ. 7. Χρέος ἔχει νὰ κολάζῃ τὸν συκοφάντην, κ. τ. λ.] Τὰ αὐτὰ ἐσυμβούλευε καὶ ὁ Ἰσοκράτης τὸν Νικοκλέα, «Ταῖς αὐταῖς κολάζε ζημίαις τοὺς ψευ-
» δῶς διαβάλλοντας, αἰσπερ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας.»
εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκόλαζον οἱ νόμοι τὸν καταδότην, εἰάν, ἀρκούμενος εἰς τὴν κατάδοσιν, δὲν ἐκάλει εἰς τὸ δικαστήριον τὸν καταδοθέντα, ἢ καλέσας, δὲν ἐλάμβανε τὸ

καίμπτον μέρος τῶν ψήφων. ἡ ποινή του ἦτον χίλιαι δραχμαὶ, καὶ ἡ ἀπαγόρευσις (ἡ ὁποία ἐλογίζετο μέρος ἀτιμώσεως) τοῦ μήτε νὰ μινύη, μήτε νὰ ἐγκαλῆ, μήτε νὰ σύρη τινὰ εἰς δικάσιον εἰς τὸ ἐξῆς (Δημοσθέν. κατὰ Θεοκρίν. καὶ Β. κατὰ Ἀριστογέιτον). ὅταν τὸ κατηγορούμενον ἐγκλημα ἦτον ἀσέβεια, ἐκολάζετο μὲ θάνατον ὁ ψευδῶς κατηγορήσας (Πολυδεύκ. Βιβλ. Η, κεφ. 5). καὶ τοῦτο, διότι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ ἐπάρη ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων τὸ ὄπλον τῆς Θρησκείας, ὄπλον τόσον φοβερώτερον, ὅσον εἶναι σεβασμιώτερον, καὶ ὅσον εὐκολώτερον δύναται νὰ τὸ μεταχειρισθῆ πᾶς ἕνας. Ἰδ. Ἀνωτέρω Σελ. 222.

Σελ. 41, §. 10. Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαί] Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαὶς (interrogazioni suggestive) ἀναγκάζομαι νὰ ὀνομάσω, μὲ λέξιν ἀκόμη ἀσυνείδητον, τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν τρόπον τινὰ τὸν ἐρωτώμενον πῶς ἔχει νὰ ἀποκριθῆ. παραδείγματι χάριν, ἐὰν ὁ κρίτης ἐρωτήσῃ εἰδικῶς τὸν ἐγκαλούμενον, ἀν ἔπραξε τὸ ἀμάρτημα, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγκαλεῖται, οὗτος φυσικὰ θέλει τὸ ἀρνηθῆ. καὶ καθὼς ἡ τοιαύτη τοῦ κριτοῦ ἐρώτησις ὀνομάζεται ὑποβλητικὴ, διότι ὑποβάλλει καὶ ὑπαγορεύει εἰς τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀρνησιν τοῦ ἀμαρτήματος, ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐγκαλουμένου ἡ ἀρνησις, δύναται εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ ὀνομασθῆ ἀποκρίσις ὑποβλητικῆς, ἢ ὑποβεβλημένη (risposta suggerita). ὅθεν ἀπαγορεύοι, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, οἱ νόμοι τὰς περὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἀμαρτήματος ἐρωτήσεις, ἀρκοῦμενοι εἰς τὰς γενικὰς, ἢ γουν τὰς περὶ τῶν περιστάσεων, ὅσαι συνώδυσαν τὴν πράξιν τοῦ ἀμαρτήματος. τοιαῦται εἶναι (ἐὰν ᾖναι διὰ τὴν ἢ κρίσις περὶ φόνου), ἀν ὁ ἐγκαλούμενος ἐγνώριζε τὸν φονευθέντα, ἀν τὸν ἐγνώριζε πρὸ πολλοῦ, ὁποίας σχέσεις εἶχε μὲ αὐτὸν, κ. τ. λ.

Σελ. 43, §. 11. Περί Ὁρκῶν.] Εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸ τοῦ νὰ ἀρχίσῃ ἡ δίκη, ἔπρεπε νὰ κάμωσιν ὄρκον ὁ ἐγκαλούμενος, ὁ ἐγκαλῶν, καὶ οἱ μάρτυρες. οἱ κριταὶ ὀρκίζοντο,

ὅταν ἔμβαλλον εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχήν. Ἰδ. Ἀναχάρσ. Περιήγ. Ἑλλάδ. κεφ. 15 καὶ 18.

Σελ. 46, στίχ. 20 Ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους, κ. τ. λ.] « Πρῶτον μὲν δὴ τούτον ἀνδρῶν φόνον λέγει, τὸν ἐαλωκότα ἤδη τῇ ψήφῳ· οὐ γὰρ ἔστ' οὐδεὶς ὑπὸ ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ, πρὶν ἂν ἐξελεγχθεῖς ἀλῶ (Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκράτ.) ». Εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαμπεν ἡ φιλανθρωπία, ὁ κρινόμενος τόσον ἦτον μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ λογίζεται ἔνοχος πρὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ, ὥστε οἱ νόμοι ἔδιδον εἰς αὐτὸν καὶ τὴν δεξιὰν στάσιν, διὰ νὰ τὸν ἐξισώσῃσι τρόπον τινὰ μὲ τὸν κατήγορον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ κατηγόρησις αὐτὴ ἐλογίζετο ὡς πλεονέκτημα. « Τῷ φεύγοντι » ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὴν δεξιὰν στάσιν διδῶσιν διότι » ἐπαινοῦν βούλονται· πλεονεκτοῦντος οὖν τοῦ διώκοντος, » τὴν (Γρ. ταύτην τὴν) στάσιν τῷ φεύγοντι διδῶσιν » (Ἀριστοτ. Προβλήμ. ΚΘ, 12.) ».

Σελ. 46, στίχ. τελευτ. Αἱ κρύφιοι βάσανοι καὶ κρεουργίαι.] Καὶ αὐτὸς ὁ συμπαθέστατος κριτὴς δύναται νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τὸν κακούργον, ἐὰν ὁ θάνατος εἶναι ἀναγκαῖος, ἢ καὶ διωρισμένος ἀπὸ τὸν νόμον. ἀλλ' αἱ στρεβλώσεις τοῦ κακούργου, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατον ὀδυνηρότεραι, ἐπειδὴ μὴ δυνάμεναι νὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον, ἀφίωνται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δικαστοῦ, ἀποδεικνύουσι τὴν ἀσπλαγχνίαν τούτου. « Ἄνὴρ ἀνυπόστους καὶ ἀγρίας, καὶ ἀμέτρος » ζητέαν τὰς τιμωρίας, θυμῷ ἀλόγῳ ξυγχαρέων καὶ » γυναικείως ἐμπικραινόμενος, οὐκ αἰσθάνεται ἔξω τῆς » δίκης ἐς τὸ ὁμογενὲς ἐξυβρίζων. ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον » (καίτοι περὶ χρὴ εἶδεναι πάντα τὸν μέλλοντα ἀνθρώπου » καταδικάσειν), ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν » πρῶτως δικαιωσάντων, οὐκ ὡς τι κακὸν ἐπιτιμῆδι, » ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ κατὰ τῶν οὐ δυ- » ναμέων τῆς κακίης ἐλευθερωθῆναι· ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ » οἶά τι ἦν ἄλλως, τούτῳ γε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθίν-

» τες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς πορίσονται φυγὴν (Εὐσεβ.
» παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΔ, σελ. 310.) ».

Σελ. 47, στιχ. 6. Τὸ πρᾶχθὲν ἀμάρτημα, τοῦ
ὁποίου δὲν εἶναι πλεόν οὐδεμία θεραπεία. . . . με τὴν
ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας.] Ἐπρεπεν, ὡς λέγει ὁ Διδερό-
της εἰς τὴν σημείωσιν (καὶ ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τὸ
προσθέτει κατωτέρω σελ. 72.), νὰ προσθήσῃ καὶ τὸ δεύτερον
τέλος τῆς ποιῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀμαρ-
τήσαντα νὰ ἀμαρτήσῃ καὶ δεύτερον. « Οὐδεὶς γὰρ κολάζει
» τοὺς ἀδικούντας, πρὸς τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τού-
» του ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἀλο-
» γίστας τιμωρεῖται. ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολά-
» ζειν, οὐ τοῦ παρηλιθυότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμω-
» ρεῖται (οὐ γὰρ ἂν τό γε πρᾶχθὲν ἀγέννητον θῶη),
» ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ μίτε
» αὐτὸς οὗτος, μίτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα
» (Πλάτων Πρωτὰ γόρ. σελ. 324, καὶ Γ. οργ. σελ.
» 525.) ».

Σελ. 48, στιχ. 21. Κρίσεις Θεοῦ.] Ὅποταν ἡ Εὐρώπῃ
ἰκοιμᾶτο βυθισμένη εἰς τῆς ἀμαθίας καὶ βαρβαρότητος
τὸν σκότον, μεταξὺ παμπόλλων ἀτοπημάτων, ὅσα φυ-
σικὰ ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ἡ ἀμαθία, ἦτον καὶ τούτο· ἠνάγκ-
αζον πολλάκις οἱ κριταὶ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ βάλλῃ τὴν
χεῖρα εἰς τὸ πῦρ, ἢ εἰς βραστὸν ὕδωρ. ἂν ἐκαίτο, ἦτον
ἀναμφιβόλως ἕνοχος τοῦ ἀμαρτήματος· ἂν ἔμενεν ἀβλα-
βῆς, τὸ θαῦμα τοῦτο (καὶ τοιαῦτα θαύματα εὐκόλως
ἐγίνοντο, ὡσάντις ἐσύμφερε τὸ νὰ ἀπολυθῇ ἀτιμώρητος ὁ
κακοῦργος) ἐγίνετο φανερά ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του.
ἄλλοτε πάλιν ἠνάγκαζον τοὺς ἀντιδίκους νὰ μονομαχῶσι
δι' ὅπλων. ὅστις τῶν δύο ἐνικᾶτο, κατεδικάζετο ὡς ἕνοχος· ὁ
νικητὴς ἀπελύετο ὡς ἀθῶος. τὸ βάρβαρον ἔθος τοῦτο εἶναι
ἀρχαιότερον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἱστο-
ρουμένων περὶ Ὀμβρίκων. « Ὀμβρικοὶ, ὅταν πρὸς ἀλλή-
» λους ἔχωσιν ἀμφισβήτητιν, καθοπλισθέντες ὡς ἐμπο-
» λῆμω μάχονται· καὶ δοκοῦσι δικαιότερα λέγειν αἱ τοὺς
» ἐναντίους ἀποσφάξαντες (Διμήορ. παρὰ Στοβ. Λόγ. Ι.

σελ. 133) ». τὰς παρανόμους καὶ βαρβάρους ταύτας κρίσεις ἀνόμασαν ἔπειτα οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ κρίσεις Θεοῦ, διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὅτι εὐρίσκονται παρόμοιαι εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ὅστις ἠνάγκαζε τὴν ἐγκαλυμμένην μοιχαλίδα νὰ πίνη ὕδωρ μιγμένον με γῆν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπρίσκετο ἡ κοιλία της, ἂν εἶχεν ἀληθῶς μοιχευθῆ (Ἀριθμ. Κεφ. Ε, στίχ. 12 — 31). τῆς Παλαιᾶς ὅμως Διαθήκης αἱ κρίσεις ἐλογίζοντο κρίσεις Θεοῦ, ἐπεὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἦτον ὁ Νομοθέτης, ἀλλὰ δὲν ἀπέβλεπον παρὰ μόνον τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος· ὅθεν μὴτ' ἔπρεπε νὰ προσβάλλονται εἰς τὰλλα ἔθνη ὡς παράδειγμα, μῆτε νὰ γίνονται χωρὶς εἰδικὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ.

Σελ. 50, στίχ. 21. Πλὴν εἰς μόνους τοὺς δούλους.] Ὡσαύτως μόνους τοὺς δούλους εἶχον ἐξουσίαν νὰ βασανίζωσι καὶ τὰ δικαστήρια τῶν Ἀθηναίων, ὅταν εἶχον χρεία τῆς μαρτυρίας τῶν δούλων εἰς πίστωσιν τοῦ ἐγκλήματος. ἐκ τῶν ἀντιδικῶν ὅμως, ὅστις ἐζητεῖ τὴν διὰ τῆς στρεβλώσεως τῶν δούλων μαρτυρίαν, ἐχρεώσεται, εἰάν αὕτη δὲν ἀπεδείκνυε τὰ κατηγορούμενα, νὰ πληρώσῃ τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθῃ ὁ δούλος, καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν, ἂν ἀπέθνησκεν εἰς τὰς βασάνους· καὶ τοῦτο ἦτον ὅπωςδῆποτε θεραπεία τῆς σκληρότητος τοῦ νόμου, ἐμποδίζουσα τὴν συνεχῆ στρέβλωσιν τῶν δούλων.

Σελ. 57, στίχ. 23. Δόγμα τῆς Θρησκείας ἀψευδὲς εἶναι, κ. τ. λ.] Ἀναγκάζεται ὁ φιλόσοφος συγγραφεὺς νὰ ἐνομάσῃ δόγμα ἀψευδὲς, τὸ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν κηρύττεται μετὰ ζήλον ἀπ' ἐκείνους, εἰς ὅσους ἔγινεν ἀληθινὸν ἐργαστήριον κέρδους καὶ ζωοτροφίας, ἀλλὰ δὲν πιστεύεται πλὴν ἀπὸ τὸν ἀναίσθητον ὄχλον, τὸν ὁποῖον ἡ ἀμαθία κατεδίκασε νὰ τρέφῃ μετὰ τοὺς ἰδρωτὰς του ἀργοὺς καὶ ἀνωφελεῖς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων. εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐχαμαιγέλα ὁ Βεκκαρίας γράφων ἀψευδὲς τὸ γελοῖον τοῦτο δόγμα· ἀλλὰ τί εἶχε νὰ κάμῃ; ὅταν ὁ φωτισμένος ἀνθρώπος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον ἀνθρώπων τυφλωμένων ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, ἀνθρώπων ὀδηγούμενων

ἀπὸ ὀλίγους τινὰς, οἱ ὁποῖοι χωρὶς τῆς δεισιδαιμονίας τοὺς φόβους κινδυνεύουσι νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνας, πρέπει νὰ μιμῆται τὸν σοφὸν ἱατρὸν, ὅστις δὲν δίδει εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πλὴν ἐκεῖνα μόνον τὰ φάρμακα καὶ βρώματα, ὅσα δύναται νὰ χωνεύσῃ ὁ ἀσθενὴς αὐτῶν στόμαχος. μὴ ὅλον τοῦτο φιλοσοφικώτερον ἤθελεν εἶσθαι, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ νὰ ἀποφύγῃ μὲ κἀνένα τρόπον ἄλλον ἀρμόδιον τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ εἰπῇ ἀψευδὲς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἢ συνείδησίς του ὠμολόγει ψευδέστατον. εἶναι πιστὰν, ὅτι τὸ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Θρησκευτικὴν τῶν Δυτικῶν χριστιανῶν. « Εἰσὶ δὲ οἱ μὲν ὠφελούμενοί τε καὶ »
 » δίκην δίδόντες ὑπὸ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων οὔτοι, οἱ ἂν »
 » ἰάσιμα ἀμαρτήματα ἀμάρτωσιν· ἕμωσ δὲ δι' ἀλγηδόνων »
 » καὶ ὀδυνῶν γίγνεται αὐτοῖς ἡ ὠφέλεια καὶ ἐνθάδε καὶ »
 » ἐν ἄδου· οὐ γὰρ οἷον τε ἄλλως ἀδικίας ἀπαλλάττεσθαι »
 » (Πλάτων Γοργ. σελ. 525.) ».

Σελ. 58, στίχ. 22. Δὲν ἐλογίζοντο πρόσωπα.] Ὀνομάζεται, κατὰ τοὺς Μεταφυσικοὺς, πρὸσωπον τὸ λογικὸν καὶ νοῦν ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον σώζει τὴν μνήμην ἑαυτοῦ, ἢ γου ἐνθυμᾶται, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ὄν, τὸ ὁποῖον εὐρέθη ἄλλοτε εἰς τὴν δεῖνα περίστασιν, ἢ κατάστασιν· ὅθεν τὸ νὰ ἔχῃ τις πρὸσωπότητα, ἄλλο δὲν σημαίνει παρὰ τὸ νὰ ἔχῃ, ὅσα ὁ ὀρισμὸς οὗτος περιέχει. ἀφαιροῦντες λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δούλους τὴν πρὸσωπότητα, ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς τε καὶ νέους δὲν ἐντραπίσαν νὰ τυρανῶσιν ὁμοιοπαθεῖς αὐτῶν ἀνθρώπους, ἔδειξαν μὲ τοῦτο, ὅτι τοὺς ἐλογίζοντο ὡς ὑποζύγια κτήνη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ κτήνη ἀλογωτέρους, ἢ καὶ παντάπασι ἀναισθητοὺς. διὰ τοιαύτην ἀπάνθρωπον καὶ τυφλὴν κρίσιν, καὶ αὐτοὶ οἱ σοφώτατοι παρὰ ὅλα τὰ ἔθνη Ἕλληνες ὠνόμαζον τοὺς δούλους ἀπλῶς σώματα· ἔλεγον, παραδείγματος χάριν, ὁ δεῖνα ἔχει τόσα σώματα, ἢ γουιν τόσους δούλους, ὡσάν νὰ ἦσαν οἱ ταλαίπωροι δούλοι σώματα νεκρὰ καὶ στερημένα ψυχῆς. καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀληθὲς, ὅτι, ὅστις ὑποτάσσεται εἰς

τὴν αὐτογνώμονα θέλησιν τῶν ἄλλων, εἶναι τρόπον τινα νεκρός· δὲν εἶναι ὅμως τοιοῦτος φύσει, ἀλλὰ τοῦ ἐνέκρωσε τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἢ δουλεία, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἐκ βίας, ἢ διὰ μικρὰς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀφροσύνας, τὰς ὁποίας ἠύξησε καὶ ἔκαμιν ἀνιάτους ἢ ἀμέλειά του. παῦσαι γὰρ τὸν τυραννῆς, διδάξαι τὸν τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα, καὶ ὁ νεκρὸς θέλει πάλιν ἀνασταθῆ, καὶ τὸ ἄλογον κτήνος θέλει πάλιν ἀναλάβει τὴν ἀνθρωπότητάτου. προσθέτω τοῦτο εἰς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων, ὅτι, ἀγκαλὰ εἶχον καὶ αὐτοὶ δούλους, φιλανθρωπότερον ὅμως ἄλλο παρ' αὐτοῦς ἔθνος πρὸς τοὺς δούλους δὲν ἐφάνη ποτέ. « Πολλοὺς ἂν » τις οἰκέτας ἴδοι παρ' ἡμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅτι » βούλονται λέγοντας, ἢ πολίτας ἐν ἐνίαις τῶν ἄλλων πολεῶν (Δημοσθ. Γ. κατὰ Φιλίππ.) » εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ δούλοι εἶχον ἐξουσίαν γὰρ ἐργάζονται, γὰρ κερδαίνωσιν ἐκ τῆς ἐργασίας, καὶ πολλὰκις γὰρ πλουτῶσι, γὰρ ἐξαγοράζονται πλιρῶνόντες τὴν τιμὴν εἰς τὸν δεσπότην, ἢ γὰρ ἐκλέγωσι νέον ἄλλον δεσπότην, ἐὰν ὁ πρότερος τοὺς μετεχειρίζετο τυραννικῶς. ὅσους ἔτυπτε δούλον ἀλλότριον, ἐκολάζετο ὁμοίως καὶ ἂν ἤθελε τύψει ἐλεύθερον (Ἰδ. Πετίτ. Νομ. Ἀττικ. σελ. 255 — 259.), καὶ ἐκρίνετο ὡς φονεὺς, ἂν ἤθελε τὸν φονεύσει. τῶν Ἀθηναίων ταύτην τὴν φιλανθρωπίαν αἰνίττεται ὁ Εὐριπίδης, ὅταν λέγῃ (Ἐκάβ. στ. 291 & 292),

« Νόμος δ' ἐν ἡμῖν τοῖς τ' ἐλευθέροις ἴσος,
» Καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κίται πῆρι ».

Σελ. 61, στίχ. 1. Παραγραφὴν χρονικὴν.] Εἶναι πολλὰ εἶδη παραγραφῆς σιμὰ εἰς τοὺς Νομικοὺς. Χρονικὴ ἢ παραγραφὴ (prescrizione), περὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἐνταῦθα ὁ λόγος, λέγεται κατ' αὐτοῦς ὁ διωρισμένος ἀπὸ τοὺς νόμους χρόνος, μετὰ παρέλευσιν τοῦ ὁποίου ὁ ἐγκαλούμενος ἐλευθεροῦται ἀπὸ πᾶσαν ἀναζήτησιν καὶ κρίσιν, ἂν ἕως τότε ἠμέλησιν ὁ κατήγορος γὰρ τὸν καλέσῃ εἰς δικαστήριον. οἱ νόμοι, διορίζοντες τὸν χρόνον τῆς δίκης, ἠθέλησαν γὰρ παύσωσι τὰς συκοφαντίας καὶ ἀδικίας τῶν ἐγκαλούντων, πρὸς τούτοις γὰρ προλάβωσι καὶ τὸν ἐνδεχόμενον θάνατον

τῶν μαρτύρων, καὶ τὸν ἀφανισμὸν ἄλλων ἐλέγχων, ἢ ση-
 μείων, χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ δικαστὴς, ἢ δὲν ἤθελε δυναθῆναι
 κρίνη τὴν δίκην, ἢ ἐκίνδυνευσεν γὰρ τὴν κρίνη ἀδίκως. παραδείγ-
 ματος χάριν, ὁ ἐγκαλῶν ἀδίκως, φοβούμενος τοὺς ἐλέγχους
 καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, ἔμπο-
 ρεῖ γὰρ ἀναβάλλη τὴν κατηγορίαν του, ἕως οὗ, ἢ διὰ τὸν
 θάνατον τῶν μαρτύρων, ἢ δι' ἄλλας περιστάσεις, γὰρ ἀφα-
 νισθῶσιν οἱ ἐλεγχοὶ καὶ τὰ σημεῖα ταῦτα. οἱ νόμοι τοῦ
 Σόλωνος ἐδιόρισαν πενταετῆ τὴν παραγραφὴν. « Δοκεῖ γὰρ
 » μοι καὶ ὁ Σόλων οὐδενὸς ἄλλου ἕνεκα θεῖναι αὐτὸν, ἢ
 » τοῦ μὴ συκοφαντεῖσθαι ὑμᾶς. τοῖς μὲν γὰρ ἀδικου-
 » μένοις ἱκανὰ τὰ πέντε ἔτι ἠγήσατο εἶναι εἰσπράξασ-
 » θαι· κατὰ δὲ τῶν ψευδομένων τὸν χρόνον ἐνόμισε
 » σαφίστατον ἔλεγχον ἔσεσθαι· καὶ ἅμα, ἐπειδὴ ἀδύνα-
 » τον ἔγνω ὄν τοὺς τε συμβάλλοντας, καὶ τοὺς μάρ-
 » τυρας αἰεὶ ζῆν, τὸν νόμον ἀντὶ τούτων ἔθηκεν, ὅπως
 » μάρτυς εἴη τοῦ δικαίου τοῖς εἰρημένοις (Δημοσθ. ἐν τῷ
 » ὑπὲρ Φορμίων.) ».

Σελ. 63, στίχ. 22. Ἡ διμερὴς τῶν ἀμαρτημάτων
 αὐτῆ διαίρεσις, κ. τ. λ.] Τοιοῦτον εἶναι τοῦ Συγγρα-
 φέως τὸ νόημα· δὲν ἤθελεν εἶσθαι ὀρθὴ ἢ διαίρεσις τῶν
 ἀμαρτημάτων εἰς δύο κλάσεις, εἰάν ἢ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας
 βλάβη ἦτον ἰσόμετρος μὲ τὴν αὐτῶν πιθανότητα. ἀλλ' ἢ
 βλάβη αὐτῆ εἶναι ἀνισος, ἢ γουν εἰς μὲν τινα ἀμαρτήματα μι-
 γαλιέρα παρὰ τὴν πιθανότητα, εἰς ἄλλα δὲ τινα μι-
 κροτέρα. οἷον τὸ παράδειγμα τοῦ ἀτιμωρήτου φονέως προ-
 ξενεὶ βέβαια περισσοτέραν βλάβην παρὰ τὸ παράδειγμα
 τοῦ ἀτιμωρήτου κλέπτου (ὡς εἶναι, φέρ' εἰπεῖν, περισ-
 σότερα τὰ τέσσαρα παρὰ τὰ δύο), μ' ὅλον ὅτι ἢ πιθα-
 νότης τοῦ φόνου, ὁσάκις καθηγορεῖται τις περὶ φόνου, εἶναι
 ὀλιγώτερα παρὰ τὴν πιθανότητα τῆς κλοπῆς (ὡς εἶναι,
 φέρ' εἰπεῖν, ὀλιγώτερα τὰ δύο παρὰ τὰ τέσσαρα). ἄρα δι-
 δόνται δύο κλάσεις ἀμαρτημάτων διάφοροι· καὶ, ἐπειδὴ
 αἱ ποιναὶ πρέπει γὰρ ἦναι ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀμαρτήματα,
 ἄρα καὶ διαφόρως πρέπει γὰρ κολάζωνται αἱ δύο κλάσεις
 αὗται, ἢ γουν ἢ κλάσεις τῶν πιθανότερων μὲ ποινὰς μι-

τριωλέρας, ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ περισσώτερα πιθανότης ὑποθέτει, ὅτι δὲν εἶναι δεινότερα, ἢ δὲ κλάσις τῶν ὀλιγώτερον πιθανῶν μὲ σφοδρότερας (ἀφ' οὗ δηλαδὴ ἀποδειχθῶσι), ἐπειδὴ διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον πιθανὰ, ὅτι εἶναι δεινότερα.

Σελ. 65, στίχ. 12. Ποῦ σκεδὸν δὲν ἐχρημάτισε νομοθέτης, κ. τ. λ.] Ἴδε ἀνωτέρω, σελ. 201.

Σελ. 65, στίχ. 24. Λεῖπει ἀπὸ τοὺς περισσώτερος... καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετάς.] Τοῦτο ἐνοεῖ καὶ ὁ πολιτικώτατος Σωκράτης, ὅταν ἔλεγε πρὸς τὸν Κρίτων, « Εἰ γὰρ ὄφελον, ὦ Κρίτων, οἷοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ » τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι, ἵνα οἷοί τε ἦσαν » καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα! καὶ καλῶς εἶχε· νῦν δὲ οὐ- » δέτερα οἷοί τε... ποιοῦσι δὲ τοῦτο ὅτι ἂν τύχῃσι » (Πλάτων ἐν Κρίτων. σελ. 44.) ».

Σελ. 67, στίχ. 10. Ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὸ ἀμάρτημα (Ἴδ. Διόρθ. σφαλμ.).] Παραδείγματος χάριν, εἰάν ὁ νόμος κολάζῃ μὲ ποινὴν θανάτου ἐπίσης, καὶ τὸν φονέα, καὶ ἐκεῖνον, ὅστις ἐμελέτησε νὰ φονεύσῃ, ἀλλὰ πιασθεὶς ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, δὲν ἐπρόφθασε νὰ τελέσῃ τὸν μελετηθέντα φόνον, τότε ἄλλος κακοῦργος, εἰάν μελετήσῃ νὰ φονεύσῃ τινὰ, θέλει ταχύνει τὸν σκοπὸν του τόσο ἐγρηγορώτερα, ὅσον ἐξείρει, ὅτι καὶ διὰ μόνην τὴν μελέτην μέλλει νὰ θανατωθῇ ἀπὸ τοὺς νόμους, εἰάν φανερωθῇ. ἀλλ' εἰάν, φέρ' εἰπεῖν, ἢ ποινὴ τοῦ μὲν φονεύσαντος ἦναι θάνατος, τοῦ δὲ μελετήσαντος μόνον ἔξορία, τότε ὁ μελετήσας, σιμὰ εἰς τὰς ἄλλας ἐνδιχομένας ἀφορμὰς τοῦ νὰ μετανοήσῃ, καὶ νὰ μὴ πράξῃ τὸν φόνον, ἔχει καὶ ταύτην, ὅτι, ἂν πιασθῇ, δὲν θανατοῦται.

Σελ. 68, στίχ. 1. Ἐπειδὴ ἢ δοθεῖσα εἰς τὸν αὐτοῦργον ἀμοιβή, κ. τ. λ.] Σκοπὸς τοῦ νόμου εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀμάρτηματα. ὅσον περισσότερα ἐμπόδια ἀπαντῶσιν οἱ κακοῦργοι, τόσο δυσκολώτερα ἀμαρτάνουσι. ὑπόθεσις, ὅτι τρεῖς κακοῦργοι ἐσυμφώνησαν νὰ θανατώσωσι πολίτην τινὰ, διὰ νὰ ἱπάρωσι τὰ χρήματά του. εἰς ἀπὸ τοὺς

τρεις ὁ τυχὼν ἐμβαίνει εἰς τὸν οἶκον τοῦ πολίτου, πρᾶττει τὸν φόνον, κλέπτει τὰ χρήματα καὶ τὰ παραδίδει εἰς τὴν φυλακὴν τῶν λοιπῶν. εἰάν αὐτοὶ κραληθέντες, ὁ μὲν αὐτουργὸς τοῦ φόνου κολασθῆ μεθ' ἀναδικὴν ποινὴν, οἱ δὲ συναίτιοι καὶ κλεπταποδόχοι μεθ' ἐξορίαν, δυσκόλως θέλουν συμφωνήσαι τρεῖς ἄλλοι νὰ πράξωσι παρόμοιον φόνον, διότι ἕκαστος ἀπ' αὐτοῦς, ἐξεύρων, ὅτι εἶναι σφοδρῆρα ἢ ποινὴ τοῦ αὐτουργοῦ, θέλει φυσικὰ προσπαθήσαι νὰ σέκη μακρὰν αὐτὸς, καὶ νὰ κάμη καὶνὲν ἄλλον ἀπὸ τοὺς συντρόφους αὐτουργὸν τοῦ φόνου. ἀλλ' εἰάν οἱ πρῶτοι τρεῖς κολασθῶσι μετὰ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τότε καὶνὲν ἀπὸ τοὺς δευτέρους τρεῖς δὲν θέλει ἐναντιωθῆ εἰς τὸ νὰ πράξῃ αὐτὸς τὸν φόνον, ἐπειδὴ, εἴτε εἶναι, εἴτε δὲν εἶναι αὐτουργὸς, ἢ ποινὴ του, θέλει εἶσθαι ἢ αὐτή. εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμον τὸ νὰ ἦναι βαρύτερα ἢ ποινὴ, καὶ ἀκολουθῶντος περισσότερος ὁ κίνδυνος, τοῦ αὐτουργοῦ τῆς κακίας παρὰ τὴν ποινὴν καὶ τὸν κίνδυνον τῶν συναίτιων. τὸ πρᾶγμα ὅμως ἀλλάσσει, εἰάν οἱ κακοῦργοι ἐσυμφώνησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν αὐτουργὸν τοῦ φόνου ἀμοιβὴν διὰ τὴν περισσοτέραν του τόλμην, τὸ ἡμισυ μέρος, παραδειγματικὸς χάριν, τῶν κλεφθέντων χρημάτων, ἀρκεσθέντες οἱ δύο εἰς τὰ ἐπίλοιπα. διότι τότε ἐγιναν καὶ αὐτοὶ αὐτουργοὶ, παρρῦναντες τὸν ἄλλον, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀμοιβῆς, νὰ ἀναδεχθῆ τὸν περισσοτέρον κίνδυνον.

Σελ. 68, στίχ. 9. Μερικὰ δικαστήρια συγχωροῦσι, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐσυγχωρεῖτο, ὅστις ἀπὸ τοὺς κακούργους ἐμίμνε τοὺς συναίτιους του. ἂν ἦτον δούλος, ἐλάμβανε καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἰδ. Πετίτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. 2, Τίτλ. 10.

Σελ. 71, στίχ. 17. Τοιαύτη ἀνωφελὴς σκληρότης, ὄργανον τῆς ματίας.] Προσφυέσθηρον ἤθελε τὴν ἀνομάσει ἔργον παρὰ ὄργανον τῆς ματίας. Ἰδε τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρ. σελ. 226 καὶ 227.

Σελ. 71, στίχ. τελευτ. Καὶ ὅχι νὰ ἐνεργῆ αὐτὴ κατὰ πάθος.] Διότι ἡ πολιτικὴ κοινωνία ὑποθέτει πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ τοῦτο πάλιν ὑποθέτει νόμον, ὅστις, κα-

θῶς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι νοῦς χωρὶς ὀρέξεως. Ἰδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω σελ. 214.

Σελ. 73, στίχ. 2. Πλὴν διότι ἐφύλαξαν..... καὶ γνώμας;] Οὕτω κατεδικάσθησαν πολλοτάτοι παλαιαὶ καὶ νέαι μάρτυρες τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας. οὕτω κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἄθεος, ὁ θεοσεβέστατος Σακράτης. οὕτως ὁ Γαλιλαῖος βάλλεται ἐβδομηκοσιετῆς εἰς τὸ δεσμοτήριον, διότι ἔλεγεν, ὅτι κινεῖται ἡ γῆ. οὕτως ὁ Καλβίνος πείθει τοὺς δικαστὰς τῆς Γενεύας νὰ κάψωσι τὸν δυστυχῆ Σερβέτον, ἀνθρώπον μωρόσσοφον εἰς πολλὰ θρησκευτικὰ δόγματα, ἀλλ' ὄχι διὰ τοῦτο ἄξιον νὰ προσφερθῆ ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν θεὸν τῆς εὐσπλαγχνίας. αἱ περὶ θρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἀμαρτήματα ὑποκείμενα εἰς τὰς ποινὰς, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὰ ὁ ὑψίστος Νομοθέτης ὅταν, καὶ ὅπως θεῖλη, καὶ ὄχι εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας. ἀλλ' εἶναι (λέγει) αἰρέτικὸς, χωλαίνει εἰς τὰ τῆς θρησκείας· καὶ οἱ πολιτικὶ νόμοι, ὁ φύλαξ τῶν νόμων, ὁ Ἡγεμὼν, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωσιν αἰρέτικούς. ἐὰν ᾖται αἰρέτικὸς, κάμει ὅτι σε λέγει ὁ Παῦλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον βίβαια ζῆλον περισσότερο νὰ ἔχῃ δὲν εἶναι δυνατὸν, «τὰς
» δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδέυτους ζηήσεις παραλιθοῦ, εἰδὼς ὅτι
» γενῶσι μάχας· δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι,
» ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδασκλικὸν, ἀνεξίκακον,
» ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀνιδιαιδεμένους, μήποτε
» δῶ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας
» (Β. πρὸς Τιμόθ. κεφ. Β, ἔδαφ. 23 — 25) π.
ἔπειτα σὺ, ὅστις κρίνεις, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ παιδεύῃ τοὺς ἑτεροδόξους ὁ Ἡγεμὼν μὲ πολιτικὰς ποινὰς, δὲν συλλογίζεσαι, ὅτι δίδεις τὸ αὐτὸ δικαίωμα καὶ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους Ἡγεμόνας; ἐὰν εἰς τὴν παρτίδα σου κρίνης δίκαιον νὰ ἐψήσῃ τὸν Καλβινόφρονα, μὴ δὲν ἔχει δίκαιον ὁ Καλβινόφρονα νὰ σε προσφέρῃ ὅπλον εἰς τὸν θεὸν του, ὅταν εὖρη εἰς τόπον, ὅπου βασιλεύει ὁ καλβινισμὸς; ἀλλὰ τί σε φοβίζω μὲ ξενικὰς ἐκδικήσεις; δὲν συλλογίζεσαι, ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου σου Ἡγεμόνος ὁ διάδοχος ἐνδέχεται νὰ ᾖται κα-

κόδοξος, καὶ νὰ κολάζῃ δεινῶς αὐτὸς, ὅσους ἐτίμα ὁ πατήρ του; δὲν σ' ἐδίδαξεν ἡ ἱστορία, ὅτι εἰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν θρόνον ἐκάθισαν, ὄχι μόνον ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανοὶ, καὶ εἰκονοκλάσαι αὐτοκράτορες; εἶναι ἄλλο τι ἐναντιώτερον εἰς τὴν χριστιανικὴν πραότητα παρὰ τὸ ἄλογον μῖτος, μὲ τὸ ὁποῖον ὅλαι σχεδὸν αἱ χριστιανικαὶ θρησκείαι κατεδίωξαν, καὶ καταδιώκουσιν ἔτι εἰς τινὰ τῆς Ἑυρώπης μέρη τοὺς ταλαιπώρους Ἰουδαίους; διὰ τί; διότι οἱ πρόγονοὶ των ἐσταύρωσαν τὸν παῖρα καὶ φιλανθρωπὸν τῶν Ἰησοῦν, ὅστις, καὶ παραδίδων τὸ ἀνεῦμά του ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν, παρεκάλει τὸν πατέρα του νὰ συγχωρήσῃ τοὺς σταυρωτάς. αἱ περὶ θρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἁμαρτήματα τῆς διανοίας, πολλάκις ἀκούσια, εἶναι ἀπὸ τὴν κλάσιν ἐκείνων τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ ἑποῖα, εἰς τὸν παρόντα βίον, ἔχουσι χρείαν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, διδασχῆς καὶ μαθήσεως, καὶ ὄχι κολάσεως. «Τῶν τοιούτων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων οὐ δεῦρο νόμος εἰσάγειν ἐστίν, ἀλλ' ἰδίᾳ λαβόντα δ. δάσκειν καὶ νοσητεῖν. . . . δεῦρο δὲ εἰσάγεις, οἱ νόμος ἐστίν. εἰσάγειν τοὺς κολάσεως δεομένους, ἀλλ' οὐ μαθήσεως (Πλάτ. Ἀπολογ. Σωκρ. σελ. 26.)». ἡ ὀρθοδοξία δὲν συνίσταται, μὴτ' ὑπερασπίζεται ἀπὸ τοὺς κατ' ἄλλων διωγμούς. ἐξ ἐναντίας οἱ διώκοντες, σπουδάζοντες νὰ ἀφανίσωσι τοὺς ἀντιλέγοντας, δίδουσι χώραν εἰς ἀμβιβολίαν, μήπως δὲν εἶναι ἐκ τοῦ μέρους τῆς ἀληθείας, ἢ ὁποῖα ἄλλα ὅπλα δὲν πρέπει νὰ ἔχη παρὰ τὸν λόγον. οἱ διωγμοὶ οὗτοι ὅλοι ἐφάνησαν ἀτυγκρίτως καὶ δεινότεροι καὶ περισσότεροι μετὰξὺ τῶν Δυτικῶν χριστιανῶν.

Σελ. 74, στίχ. 22. [Ὅστε μετὰ ἑκατὸν χρόνους σκληρῶν κολάσεων, κ. τ. λ.] Σύμφωνα μὲ τὸν Θεοκυδίδην λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Βεγκάριας. εἶναι πιθανόν, ὅτι παλαιὰ τῶν μεγάλων κακορρημάτων αἱ ποιναὶ ἦσαν μαλακώτεραι, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ κατεφρονήθησαν ἀπὸ τοὺς κακούργους, μετεβλήθησαν αἱ περισσότεραι εἰς τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἢ ὁποῖα μ' ὄλεον τοῦτο καταφρονεῖται καὶ αὐτή. ὅθεν ἢ πρέπει νὰ ἐπινοηθῇ φοβερώτερα τοῦ θανάτου ἄλλη ποινὴ, ἢ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι μὴτ' αὐτὸς ὁ θάνατος εἶναι

ικανὸς νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰς κακίας. « Καὶ εἰκὸς τὸ
 » πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κείσθαι
 » αὐτὰς [τὰς ζημίας]· παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ,
 » ἐς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνίκουσι· καὶ τοῦτο ὅμως πα-
 » ραβαίνεται. ἢ τοίνυν δεινότερόν τι τούτου δέος εὐρέϊον
 » ἔστιν, ἢ τὸδε γε οὐδὲν ἐπίσχει. » Θουκυδ. Βιβλ. Γ,
 κεφ. με.

Σελ. 75, στίχ. 1. Τῆς πωινῆς ἢ σκληρότης κάμνει, κ.
 τ. λ.] Ἴδε κατωτέρω, σημ. σελ. 117, στίχ. 14.

Σελ. 80, στίχ. 16. Ἄν τὸ παράδειγμα τῶν Ῥω-
 μαίων.] Ὁ Ῥωμαῖος πολίτης, καὶ ἂν ἠθελε πράξει τὰ
 δεινότερα, δὲν κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ἐὰν ἢ τοῦ θά-
 νάτου ἀπόφασις δὲν ἐβεβαιούτο μετὰ τὴν γενικὴν ὄλου τοῦ
 πλῆθους συναίνεσιν.

Σελ. 83, στίχ. 3. Ὡστε νὰ κινῶνται οἱ θεαταὶ εἰς συμ-
 πάθειαν.] Τὸ τέλος τῆς πωινῆς εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ
 παραδείγματός ὅμως ὁ τύπος, τότε μόνον ἐνεργεῖ εἰς τὴν
 ψυχὴν τῶν θεατῶν, ὁπότεν αὐτοὶ κρίνωσι δικαίαν τὴν
 πωινὴν, καὶ δίκαιον τὸν νόμον, ὃ ὁποῖος τὴν ἐπιβάλλει.
 ἀλλ' ἢ κρίσις αὕτη ἀμαυροῦται, καὶ τέλος ἀφανίζεται,
 ὅταν αὐτοὶ κινήσῃσιν εἰς ἔλεον καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν
 κολαζόμενον. ἀδύνατον εἶναι, ἔλεγον οἱ Στωϊκοὶ, νὰ μὴ
 στοχάζεται τοὺς νόμους ἀδίκους καὶ τυραννικούς, ὅστις
 συλλυπεῖται τὸν κολαζόμενον ἀπ' αὐτοῦς (Στοβ. Λογ. ΜΔ,
 σελ. 311, καὶ Διογ. Λαέρτ. ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ζή-
 νωνος).

Σελ. 91, στίχ. 3. Τί πρέπει νὰ συλλογισθῶσιν . . .
 πρὸς μὲν τὴν πλῆθὴν τοῦ θανάτου;] Θέλουν πρὸς τοῖς
 ἄλλοις συλλογισθῆ καὶ τοῦτο, ὅτι « Τῶν μὲν ἀρχόντων
 » ἔργον ἔστι, τοὺς ἀρχομένους ταῖς ἑαυτῶν ἐπιμελείαις
 » ποιεῖν εὐδαιμονεσίτερους· τοῖς δὲ τυράννοις ἔθος κατέσ-
 » τικε τοῖς τῶν ἄλλων πόνους καὶ κακοῖς, αὐτοῖς ἠδονὰς
 » παρασκευάζειν (Ἰσοκράτ. Περὶ εἰρήν.)». φιλαν-
 θρωπότερα δικαστήρια εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν σήμερον
 ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ τὰ δικαστήρια τῆς Ἀγγλίας· εἰς
 αὐτὰ, ἀφ' οὗ καταδικασθῆ ὁ ἐνοχος, ἕνας ἀπὸ τοῦς

κριτὰς μινύει πρὸς αὐτὸν τὴν φοβεράν ἀπόφασιν, ἀλλὰ μετὰ αὐτὴν φιλανθρωπίαν, συμπάθειαν, εὐσπλαγχνίαν, πολλάκις μετὰ τόσα δάκρυα, ὥστε παρηγορεῖται καὶ αὐτὸς ὁ καταδικαζόμενος, πληροφροῦμενος, ὅτι οἱ νόμοι, καὶ ὄχι τὰ πάθη, ἢ τὰ λάθη τῶν δικαστῶν τὸν κολάζουσι. ἀπὸ τὰ καθημερινὰ καὶ ἀναρίθμητα ταύτης τῆς φιλανθρωπίας παραδείγματα δὲν ἠδελὸν εἶσθαι ἀνάρμοστον νὰ ἀναφέρω τὸ πρὸ μικροῦ συμβάν εἰς τὸ Λονδίνον. Ἰακώβος τις ἐπίκλην Λέγγος, ἠγούμενος στρατιωτικοῦ τάγματος, τὴν ἡλικίαν ἐξηκονταετῆς, ἐφόνευσε τὸ πρῶν ἔμβας εἰς τὸν οἶκον, καὶ εὕρισκόμενον ἔτι εἰς τὴν κοίτην, ἄλλον ἠγούμενον στρατιωτικοῦ τάγματος καὶ φίλον του, ὀνομαζόμενον Γυλιέλμον Λάμβον. ὁ φόνεὺς ἐπιάσθη, ἐφέρθη εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπου, μετὰ πολλὰς ἀνακρίσεις καὶ ἐξιτάσεις ἀποδειχθεὶς ἔνοχος τοῦ φόνου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον κατὰ τὴν τριακοστὴν τοῦ Οκτωβρίου, ἔτους τοῦ παρελθόντος 1801. εἰς ἀπὸ τοὺς κριτὰς μινύει τὴν ἀπόφασιν ταύτην πρὸς τὸν φονέα μετὰ ταῦτα τὰ λόγια. « Πόθ' ἢ ἐξουσία μου δὲν μ' ἐφάνη τόσον σκληρὰ, καθὼς τὴν » σήμερον μετὰ λύπην ἀπαρηγόρητον ἀναγκάζομαι νὰ σὲ » καταδικάσω εἰς θάνατον, ἐξηκονταετῆ γέροντα, ὅστις » ἀφ' οὗ ἔχυσας τὸ αἷμά σου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, κα- » τεστάθης ἔνοχος τοιαύτης ἀνοσίμου μαιφονίας. ἀντὶ τῆς » ἀμοιβῆς, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ προσμένῃς διὰ τὰς » λευκάς σου τρίχας, καὶ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα σου ὑπουρ- » γήματα, πρέπει νὰ κολασθῆς μετὰ τὴν ποινὴν τῶν κα- » κούργων. Ἰακώβε Λέγγε (καὶ ἐδῶ ἡ φωνὴ τοῦ δικαστοῦ » ἐκόπη ἀπὸ τὰ δάκρυα), τὸ κριτήριον σὲ καταδικάζει » εἰς τὸ νὰ θανατωθῆς δι' ἀγχόνης, τὴν ἐρχομένην δευτέραν » τῆς ἐβδομάδος. ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τῆς εὐσ- » πλαγχνίας νὰ σοῦ ἐλεήσῃ τὴν ψυχὴν! » τῶν Ἀγγλι- » κῶν δικαστηρίων ἡ φιλανθρωπία μετὰ ἐνθυμίζει τὴν φιλαν- » θρωπίαν τοῦ Ἀγριππίνου, ὅστις, καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (παρὰ Στοβ. λογ. Μ5, σελ. 328), ἐπαρηγόρει τοὺς καταδικαζομένους, καὶ ἐπροθυμέτο κατὰ πάντα τρόπον νὰ τοὺς πληροφωρῇ, ὅτι ὄχι αὐτὸς, ἀλλ' οἱ

νόμοι τοὺς ἐπαίδευσαν ἐξ ἀνάγκης. «Ὁ Ἀγριππῆσιος ἡγεμό-
 » νεὺν ἐπειρᾶτο τοὺς καταδικαζομένους ὑπ' αὐτοῦ πείθειν,
 » ὅτι προσήκει αὐτοῖς καταδικασθῆναι. οὐ γὰρ ὡς πολέ-
 » μιος αὐτοῖς, ἔφη, οὐδ' ὡς ληστής καταφέρω τὴν ψῆφον αὐτῶν,
 » ἀλλ' ὡς ἐπιμελητὴς καὶ κηδεμών· ὥσπερ καὶ ὁ ἰατρός τὸν
 » τεμνόμενον παραμυθεῖται, καὶ πείθει παρέχειν ἑαυ-
 » τόν». ὅταν παραβάλλῃ τις ταῦτα με' ὅσα γίνονται
 εἰς τὰ τυραννικὰ δικαστήρια, ἀπορεῖ πῶς ἢ γῆ δὲν σχί-
 ζεται νὰ καταπῆται οὗτους θηριώδεις δικαστάς. «Θηρίων
 » μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βία κρατεῖσθαι· ἀνθρώ-
 » ποις δὲ προσήκειν νόμῳ μὲν ὀρίσαι τὸ δίκαιον, λόγῳ
 » δὲ πείσασθαι, ἔργῳ δὲ τούτοις ὑπηρετεῖν, ὑπὸ νόμου μὲν
 » βασιλευμένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκομένους (Λυσίας ἐν
 » τῷ Ἐπιλαφ. Τ. Β. σελ. 278.)».

Σελ. 92, στίχ. 14. Καὶ ἀπαραγράπτου ἀληθείας.]
 Ἐξήγησα ἀνωτέρω (σελ. 230) τί ἐνοοῦν οἱ Νομικοὶ διὰ
 τῆς λέξεως παραγραφῆς κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν,
 ἀπαραγράφως δίκην ἢ κρίσιν λέγεσθαι ἐκεῖνη, ἥτις δὲν ὑπό-
 κειται εἰς παραγραφὴν, ἡγουν τὴν ὑπότιαν εἰς πάντα και-
 ρὸν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ ἀντίδικος νὰ κινήσῃ. ὅθεν μετα-
 φορικῶς ὀνομάζει ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀλήθειαν ἀπρά-
 γραπτον, διότι πᾶς ἕνας, εἰς πάντα καιρὸν, ἔχει τὸ δικαίω-
 μα νὰ τὴν δημοσιεύσῃ, καὶ ἂν ἤθελε μένει κρυμμένη
 μυρίους αἰῶνας πρῶτερον. εἶναι πολλάκις ἢ δῆλωσις τῆς
 ἀληθείας ἐπικίνδυνος εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὴν δημοσιεύει, καὶ
 βλαβερὰ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις δὲν ἠθέλη ἀκόμη πρῶτοιμάσει
 καὶ τὴν ἀκοῆν καὶ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸ νὰ τὴν δεχθῇ.
 ἀλλὰ, διότι δὲν ἔκρινε συμφέρον ὁ φίλος τῆς ἀληθείας νὰ
 τὴν δημοσιεύσῃ σήμερον, δὲν ἔχασε διὰ τοῦτο τὸ δικαίω-
 μα νὰ τὴν φανερώσῃ αὔριον, ἢ ἄλλοτ' ὅποτεν εὖρη καιρὸν
 ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκροατῆν νουνεχέστερον.

Σελ. 92, στίχ. 22. Ἄν ὀλίγα μόνον ἔθνη, κ. τ. λ.]
 Ἰσφοροῦσιν ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. Β, κεφ. ρλζ) καὶ Διόδω-
 ρος ὁ Σικελιώτης (Βιβλ. Α, κεφ. ξε), ὅτι Σαβακὸς ὁ βα-
 σιλίσσας Αἰγύπτου καθήργησε τὴν πεινὴν τοῦ θανάτου,
 ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ καταδικάζῃ τοὺς κακούργους εἰς

δημοσίους ἐργασίας. διηγεῖται καὶ ὁ Στράβων (Βιβλ. ΙΑ, πλ. 520), ὅτι τινὰ βάρβαρα ἔθνη, πλεσιτόχωρα τοῦ Καυκάσου, δὲν ἐκόλαζον μὲ θανατικὴν ποινὴν μῆτ' αὐτὰ τὰ δεινότατα κακουργήματα, ἀλλ' ἐξωρίζον μόνον τοὺς κακούργους μὲ τὰ τέκνα των. εἰς τοὺς Ἡρωϊκοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ἡ θανατικὴ ποινὴ φαίνεται νὰ μὴν ἦτον εἰς χρῆσιν μῆτε κατ' αὐτῶν τῶν φοιέων. ἐξωρίζετο ὁ φονεὺς ἀπὸ τὴν πατρίδα τοῦ φονευθέντος, ὅπου πλεόν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν συνασπράξῃ, καὶ περιήρχετο μὲ κόπον πολὺν εἰς τὴν ξενίειαν, ἕως οὗ νὰ εὕρῃ ἄνθρωπον πλούσιον νὰ τὸν καθάρισι ἀπὸ τὸν φόνον μὲ θρησκευτικὰς τινὰς τελετὰς, τὰς ὁποίας πειθανὸν εἶναι νὰ ἐδίδαξε πρῶτος ὁ Ὀρφεὺς (Γδ. Ἀριστοφ. Βαλράχ. σιχ. 1064), διὰ νὰ πάυσῃ τὰς ἀλληλοκλονίας τῶν πρώτων ἀγρίων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. τὸ ἐπιπόνημα τοῦτο ἦτον σοφὸν, ἐπειδὴ ἔκαμνε φρικωδέστεραν τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος, περισσότερον παρὰ τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἡ χρεία, τὴν ὁποίαν ὁ φονεὺς εἶχε τῶν θρησκευτικῶν καθαρμῶν, διὰ νὰ ἐπανελθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦτον ἀληθῶς ἀφωρισμένος. καὶ ἀγκαλὰ τινες ὑπολαμβάνωσιν, ὅτι τῶν καθαρμῶν ἡ χρῆσις ἦτον μόνον διὰ τοὺς ἀκουσίους φόνους, πειθανὸν ὅμως εἶναι, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μῆτε οἱ ἐκούσιοι φόνοι δὲν ἐκόλαζοντο μὲ θανατικὴν ποινὴν. τοιοῦτον καθαρμὸν ἀνίτηται ὁ Ὅμηρος, χωρὶς διαστολῆς ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου φόνου, ὁπότεν λέγη (Ἰλ. ιαδ. Ω, 480),

« Ὡς δ' ὅταν ἀνδρ' ἀτη πυκινὴ λάβη, ὅστ' ἐνὶ πάτρῃ
 » Φῦτα κατακτείναι, ἄλλοι ἐξίκετο δῆμον
 » Ἀνδρὸς εἰς ἀφνειοῦ, θάμβος δ' ἔχει εἰσορόωντας ».

τοιοῦτον καὶ ὁ Εὐριπίδης (Ὀρέστ. 512.), λαλῶν περὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, ἥτις ἐκούσιως ἐφόνευσεν Ἀγαμέμνονα τὸν ἄνδρα της,

« Καλῶς ἔθετο ταῦτα πατέρες οἱ πάλοι,
 » Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἶαν περᾶν,
 » Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἶμ' ἔχων κυρεῖ
 » Φουγαῖσι δ' ὀσίου, ἀνταποκτείνειν δὲ μὲ ».

εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἔπειτα ἡ θανατικὴ ποινὴ ἦτον μὲν εἰς χρῆσιν· ἀλλ' ἡ νομοθεσίᾳ ἐζήτηε τοσαύτας ἐξετάσεις, τοσοῦτους ἐλέγχους καὶ ἀποδείξεις πρὸ τοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν πολίτην εἰς θάνατον, εἶχε τοσαύτην ἀποστροφὴν ἀπὸ τὴν ἔκχυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, ὥστε ὄχι μόνον σπανιότατα ἐπιβάλλετο ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἐθανατοῦτο τὴν νύκτα εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν ὁ καταδικασθεὶς ἔνοχος (Ἰδ. Ἡρόδοτ. Βιβλ. Δ, κεφ. 146, καὶ Θουκυδ. Βιβλ. Α, κεφ. 132). ἡ νομοθεσίᾳ τοῦ Χαρόνδου ἐξήλειψεν, ἀν' ὄχι παντάπασιν, εἰς τινὰ καὶ ἐγγλήματα, τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (Ἰδ. Διόδ. Σικελ. Βιβλ. ΙΒ, κεφ. 15).

Σελ. 94, στίχ. Ι. Τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίων καὶ τῶν Τραϊανῶν.] Τίτου τοῦ Ἀυτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ἡ φιλανθρωπία ἦτον τοσαύτη, ὥστε ἐνόμιζε ματαίαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εὑρίσκειν ἀφορμὴν νὰ πράξῃ καμμίαν εὐεργεσίαν. αὐτὸς ποτὲ τινὰ δὲν κατεδίκασεν εἰς θάνατον, λέγων, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ ἀπολεσθῇ αὐτὸς παρὰ τὸ νὰ ἀπολέσῃ τινὰ τῶν ὑπηκόων του. ὁ Τραϊανὸς, ἄλλος Ἀυτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἐπωνομάσθη Βέλτιστος, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας εὐμένειαν. ἀφ' οὗ κατέστησεν ἀρχισωματοφύλακα τὸν Σαβυρανὸν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ σπαδίον, λέγων ταῦτα τὰ λόγια. « Μεταχειρίζου τὴν μάχαιραν ταύτην ὑπὲρ ἐμοῦ εἰς ὅσα »
 « δίκαια σὲ προστάσσω· μὴ φοβηθῆς νὰ τὴν μεταχει- »
 « ρισθῆς κατ' ἐμοῦ, ἐάν ποτε ζητήσω καμμίαν ἀδικίαν »
 « παρὰ σοῦ ». τοῦ αὐτοῦ εἶναι καὶ ταῦτο τὸ ἀξιομνη-
 μόνευτον ἀπόφθεγμα· « Εἶναι εἰς τὴν πολιτείαν ὁ Φίσκος »
 « (ἦγουν ὁ δημόσιος θησαυρὸς) ἔστι εἶναι εἰς τὸ ἀνθρώ- »
 « πινον ἰσῶμα ὁ σπλῆν· ἔσεν αὐτὸς πρίσκειται, τόσον τὰ »
 « λοιπὰ μέλη ξηραίνονται. « τρίτος μετὰ τὸν Τραϊανὸν »
 ἀνέβη εἰς τὸν Ἀυτοκρατορικὸν θρόνον, Ἀντωνίνος, ὁ διὰ τὰς ἀρετὰς του ἐπωνομασθεὶς Ἐυσεβὴς, καὶ ἄξιος, ὡς λέγει ὁ Πανσανίας (Βιβλ. Η, κεφ. μγ.), νὰ ἐπνομασθῇ Πατὴρ ἀνθρώπων. αὐτὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐκθειάζοντας τὰς νίκας καὶ τὰ τρόπαια τῶν φιλοπολέμων βασιλέων,

βασιλέων, « Προτιμῶ τὴν ζωὴν ἐνὸς πολίτου παρὰ τὸν » θάνατον χιλίων ἐχθρῶν ». ὁ γενναῖος οὗτος Αὐτοκράτωρ ἔπαυσε καὶ τὸν κατὰ χριστιανῶν διωγμὸν.

Σελ. 95, § 17. Καὶ περὶ δήμευσις.] Δήμευσις (confisca) λέγεται ἡ ποινὴ ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ὑπάρχοντα τοῦ καταδικασθέντος δίδονται εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν, ἢ, ὡς λέγουσι κοινότερον, γίνονται αὐθεντικά.

Σελ. 97, στίχ. 18. Ἐπικήρυξις χρημάτων.] Ἐπικήρυξις χρημάτων (περὶ τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς θέλει λαλήσει ἰδίως εἰς τὸν § 22.) ὀνομάζεται τὸ διαλαλούμενον καὶ διδόμενον βραβεῖον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελεν ἢ θανατώσει, ἢ πιάσει καὶ παραδώσει εἰς τὴν δικαιοσύνην ζῶντα, τὸν φυγάδα, ἢ κρυμμένον ἔνοχον τινὸς ἀμαρτήματος. ὁ Βικκαρίας, λέγων ὅτι ἡ δήμευσις ὁμοιάζει μὲ τὴν ἐπικήρυξιν τῶν χρημάτων, ἐννοεῖ τοῦτο· καθὼς κινδυνεύει νὰ πιασθῆ, ἢ νὰ θανατωθῆ, ὁ φυγάς κακοῦργος διὰ τοῦτο, ὅτι ὅστις τὸν πιάσει, ἢ τὸν θανατώσει, ἐλπίζει νὰ λάβῃ τὸ διαλαλῆθῃ βραβεῖον, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅταν ἡ δήμευσις ἦναι καὶ αὐτὴ μία ἀπὸ τὰς διωρισμένας τῶν ἀμαρτημάτων ποινὰς, κινδυνεύει πᾶς ἕνας νὰ ἐγκληθῆ καὶ νὰ καταδικασθῆ ὡς ἔνοχος ἀμαρτήματος κολαζομένου μὲ δήμευσιν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ δήμευσις ὠφελεῖ τὸν Ἡγεμόνα, τοῦ ὁποίου τὸν θησαυρὸν αὐξάνει. τὰ ἐκ τῆς δήμευσεως ἀτοπα ἐφάνησαν μάλιστα εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους τῆς ψυχομαχοῦσης ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων. οἱ κατάρτοι δημαγωγοὶ, διὰ νὰ κολακεύωσι τὸν δῆμον, καὶ νὰ θεραπεύωσι τὴν ἀπορίαν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ἐξηντημένου ἀπὸ τὰς μωρὰς δαπάνας, ἐπολλαπλασίασαν τὰς δίκας καὶ τὰς δήμευτικὰς ποινὰς τότεν, ὥστε αἱ θαυμασταὶ Ἀθῆναι ἦσαν, ὄχι πλεόν εὐνομουμένη πολιτικὴ κοινωνία, ἀλλὰ σπῆλαιον ληστῶν, ὅπου οἱ πένιτες ἤρπαζον τὰ τῶν πλουσίων, ἕως οὗ ἔπεσαν ὅλοι ὁμοῦ πτώμα φοβερὸν, ἀπολέσαντες καὶ πόλιν, καὶ πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μὲ τότεν μόχθους καὶ μὲ τότεν ἀρετὴν εἶχον ἀποκτήσει οἱ πρῶτοί των. τὴν ἐλευθερίαν

ταύτην κατάστασιν προβλέπων ὁ Ἀριστοτέλης, ἔλεγεν,
 « Οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ
 » δημέουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα
 » ἀντιπράττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθε-
 » τοῦντας μηδὲν εἶναι δημόσιον τῶν καταδικαζομένων καὶ
 » φερόντων πρὸς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἱερόν· οἱ μὲν γὰρ ἀδι-
 » κούντες οὐδὲν ἦτιον εὐλαβεῖς εἶναι· ζημιώσονται γὰρ
 » ὁμοίως· ὁ δ' ὄχλος ἦτιον καταψηφιέεται τῶν κρινομένων,
 » λήψεσθαι μηδὲν μέλλων (Πολιτικ. Βιβλ. 5, κεφ.
 » ε.)». καὶ ἐνταῦθα σημειῶσαι, ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ
 κακοῦ, τὴν ὁποίαν προβάλλει ὁ Ἀριστοτέλης, τὸ νὰ γίνω-
 ται διπλαθὴ ἱερά, καὶ ὄχι δημόσια τοῦ καταδικαζομένου
 τὰ χρήματα, εἰς μὲν τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ ἱερεῖς εἶχον
 πολλὰ ὀλίγην ἐξουσίαν, ἦτον ἀρμόδιος· ἀλλ' εἰς τῆς
 Εὐρώπης τὰς νῦν πολιτείας, εἰς ἐκείνας μάλιστα, ὅπου
 εἶναι δυνατὸς καὶ πλούσιος ὁ κληρὸς τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας,
 ἀντὶ τοῦ νὰ θεραπεύσῃ, ἐμπορεῖ νὰ αὐξήσῃ τὸ κακόν. ἰάν,
 ὡς ἡ ψεῖρα τὸ ἐδειξεν, οἱ πλούσιοι διάδοχοι τῶν πτωχῶν
 Ἀποστόλων, ἔκαμαν πολλάκις « πορισμὸν τὴν εὐσίβειαν »
 πωλοῦντες καὶ αὐτὰ τῆς ἱερωτάτης Θρησκείας τὰ μυστή-
 ρια, τί δὲν ἠθέλαν κάμει, ἂν οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐχάριζον
 εἰς τὸν Κορβανᾶν τῶν καταδικαζομένων τὰ χρήματα;

Σελ. 99, στίχ. 16. Ἀρμόζει περισσότερον εἰς αὐτὰ,
 κ. τ. λ.] Ἀπὸ τὴν ἐνθουσιαστικὴν ταύτην ὑπερηφανίαν
 ἐγενήθησαν, αἱ μανιώδεις ἐκείναι σωματικαὶ κακοπάθειαι
 καὶ σκληραγωγίαι τῶν Βραχμάνων καὶ τῶν Γυμνοσοφιστῶν
 τῆς Ἰνδίας. ἱκανὴ ποινὴ (ὡς ὀρθῶς κρίνει ὁ Βεκκαρίας)
 εἰς τοιαύτας μωρὰς πράξεις, ὅσας μάλιστα πράττων-
 ται μὲ σκοπὸν τοῦ νὰ λάβωσι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν
 ἔπαινον, εἶναι ὁ κατ'ἀγέλως καὶ ἡ καταφρόνησις. Θέλεις νὰ
 διορθώσῃς τὸν ἐνθουσιαστὴν κενόδοξον, ὅστις γυμνάζει τὸ
 ἀνωφελες εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν σῶμά του, διὰ νὰ
 βλέπεται καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τὸν μωρὸν ὄχλον; μὴ τὸν
 τιμᾶς, μὴ τὸν θαυμάζῃς, μὴ τὸν βλέπῃς ὀλότελα, ἢ γέλα-
 τον, ὅσας τὸν βλέπεις. ὅταν ὁ Διογένης, βρεχόμενος
 γυμνὸς εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, ἐκίνει εἰς οἶκτον καὶ

εὐλόγησιν τοὺς θεατὰς, ἔλεγε πρὸς τούτους ὁ Πλάτων, μὴ τὸν βλέπετε, ἂν θέλετε νὰ τὸν ἐλεῆσθε, « εἰ βοῦ- » λεσθε αὐτὸν ἐλεῆσαι, ἀπόστητε (Διογέν. Λαέρτ. ἐν » τῷ βίῳ Διογένους.) ». καὶ μὲ ταῦτα τὰ λόγια ἰνῶει, ὅτι ὁ Διογένης, ἐπειδὴ δι' ἄλλο δὲν ἐβρέχετο, πλὴν διὰ νὰ βλέπεται, ἤθελε βέβαια φυλάξει τὸ σῶμά του ἀπὸ τὴν βροχὴν, ἂν οὐδένας ἐφρόντιζε νὰ τὸν βλέπῃ. εἰάν ἔμῳς αἱ σκληραγωγίαι προέρχονται ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν ἀληθινῶν καθηκόντων, μίτε γίνονται « πρὸς τὸ θεα- » θῆναι », τότε λάβε κατὰ μέρος τὸν κακοπαθοῦντα, καὶ δίδαξά τον, ὅτι ἂν ἡ ὀρθοκεία προσιάσῃ καμμίαν φορὰν τὰς σωματικὰς γυμνασίας, τὰς προσιάσῃ ὡς μέσα τῆς χαλινώσεως τῶν παθῶν, καὶ ὄχι ὡς καθ' αὐτὸ τέλος καὶ καθημερινὴν ἀσχολίαν τοῦ λογικοῦ ζώου, τὸ ὑποῖεν τότε μόνον εὐαρεστεῖ εἰς τὸν δημιουργὸν καὶ Νομοθέτην αὐτοῦ, ὅταν καταγίνεται εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς μεγάλης καὶ ἀναγκαίας ἐντολῆς « Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς » σεαυτὸν », ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐπιστηρίζεται ἡ ἀληθὴς εὐσέβεια. « Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν » ὠφέλιμος ἢ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστίν, » κ. τ. λ. (Α. πρὸς Τιμόθ. κεφ. Δ, 8) ».

Σελ. 102, στίχ. 3. Ἡ δὲ νὰ μὴ κρυφθῶσιν οἱ ἔλεγχοι, κ. τ. λ.] Παραδείγματος χάριν, εἰς παντάπασιν στενὸν οἴκημα τότε μόνον πρέπει νὰ κρατῆται ὁ ἐγκαλούμενος, καὶ νὰ στερῆται πᾶσαν συναστροφὴν φίλων, ἢ συγγενῶν, ὡσάν τις ἢ ἐυρυχωρία τῆς φυλακῆς δύναται νὰ προσξενήσῃ εἰς αὐτὸν τὰ μέσα τοῦ νὰ κρύψῃ, ἢ νὰ χῶσῃ, τὰ ὑλικά σημεῖα τοῦ ἁμαρτήματος, ὅσα κατὰ τύχην ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ, ἢ ὡσάν τις ἀπὸ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τὴν συναστροφὴν ἐμπορεῖ νὰ μάθῃ πράγματα ἱκανὰ νὰ τὸν ἀδωώσωσιν ἀδίκως.

Σελ. 108, στίχ. 5. Τὸ δικαίωμα τῆς συγχωρήσεως..... τῆς ἀτελείας τῶν παλαιῶν νόμων.] Ἄν οἱ νόμοι ἦναι δίκαιοι, εἶναι ἄνομος ὅστις συγχωρεῖ εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων τὰς κακουργίας. ἂν ἦναι ἀδικοὶ, δικαιοτέρον εἶναι νὰ διορθωθῶσιν αὐτοὶ, παρὰ τὸ νὰ ἐξαλείφεται

ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὰς μερικὰς συγχωρήσεις, καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τοὺς δικαίους νόμους ὀφειλόμενον σέβας. ὅστις συγχωρεῖ, ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὅτι οἱ νόμοι εἶναι ἀδικοὶ καὶ σκληροὶ, ἢ ὅτι οἱ παραβαίνοντες τοὺς παραβαίνουσιν ἀκουσίως, καὶ ὄχι ἐξ ἰδίας αὐτῶν κακίας. ἦτον τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας δόγμα πολιτικὸν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ φρόνιμος δικαστὴς καὶ νομοφύλαξ δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὐδεμίαν συγγνώμην εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. «Μηδὲ
 » συγγνώμην ἔχειν μηδενὶ τὸν νόον ἔχοντα. τοῦ γὰρ
 » αὐτοῦ συγγνώμην ἔχειν, καὶ νομίζειν τὸν ἡμαρτηκότα
 » μὴ παρ' αὐτὸν ἡμαρτηκέαι, πάντων ἀμαρτανόντων
 » παρὰ τὴν ἰδίαν κακίαν. διὸ καὶ δεόντως λέγισθαι τὸ
 » μηδὲ συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν. οὐκ ἐπιεικῆ
 » δέ φασιν εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα. τὸν γὰρ ἐπιεικῆ
 » παραιτιτικὸν εἶναι τῆς κατ' ἀξίαν κολάσεως. καὶ τοῦ
 » αὐτοῦ εἶναι ἐπιεικῆ τε εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν τὰς
 » ἐκ τοῦ νόμου τεταγμένας κολάσεις τοῖς ἀδικοῦσι σκληροτέρως, καὶ τὸ ἡγέσθαι παρὰ τὴν ἀξίαν ἀποπέμνειν
 » τὰς κολάσεις τὸν νομοθέτην (Παρά Στοβ. Λόγ. ΜΔ,
 » σελ. 311.) » μ' ὅλον τοῦτο εἶναι τινες περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Ἀρχὼν ἀναγκάζεται νὰ θεραπεύσῃ τοῦ νόμου τὴν σκληρότητα μὲ τὴν συγχώρησιν. εἰς τοιαύτας δυστυχεῖς περιστάσεις πρέπει βέβαια νὰ ἔχη χώραν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὁ Ἀντιφῶν, «Εἰ δέοι τι ἀμαρτεῖν, τὸ ἢ ἀδίκως ἀπολύσαι ὀσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι». ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνεταί σπανιώτατα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἅπαξ. καὶ μετὰ τὴν συγχώρησιν νὰ διορθοῦται πάλιν ὁ σκληρὸς νόμος, διὰ νὰ μὴ δώσῃ πλέον χώραν εἰς συγχωρήσεις ἄλλας.

Σελ. 109, στίχ. 5. [Ἀπὸ τυφλὴν φιλανθρωπίαν, ἐκφέρει ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας.] Ταύτην τὴν τυφλὴν καὶ παράνομον φιλανθρωπίαν τῶν δικαστῶν ἐγγεῖο ὁ Μένανδρος, ὅταν λέγῃ (παρὰ Στοβ. σελ. 307),

« Ἡ νῦν ὑπὸ τινῶν χρηστότης καλουμένη
 » Μεθ' ἧκε τὸν ὅλον εἰς ποιηρίας βίον.
 » Οὐδείς γὰρ ἀδικῶν τυγχάνει τιμωρίας ».

Σελ. 109, στίχ. 6. Ἄδυσώπητοι λοιπὸν ἔσονται νὰ ἦναι..... ὁ νομοθέτης.] Μῆτε νόμου, μῆτε πολιτικῆς κοινωνίας ὄρθην ἔνοιαν εἶχεν, ὅστις εἶπε, « Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾶκτέρας δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι (Φίλων παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΔ, σελ. 327.) ». τοῦτο θέλει νὰ εἰπῇ, ὅτι οἱ μὲν νόμοι ἔσονται νὰ ἦναι νόμοι Δράκοντος, ὁ δὲ δικαστὴς νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν, ὅτι καὶ ὡς τὸν δόξει, νὰ τοὺς παραβαίῃ. εἰς τοιοῦτον πολιτεύμα δὲν ἤθελα νὰ εὕρισκωμαι μᾶτε γραπτός.

Σελ. 109, στίχ. 22. Χρεωστῆ νὰ συγχωρῇ εἰς τοὺς ἰδίους του ἀδελφοὺς, τοὺς ἀνθρώπους, κ. τ. λ.] Ἀδελφοὺς, ὅχι μόνον διότι εἶναι ὁμοιοπαθεῖς ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ὁμογεγεῖς, συμπολίται, καὶ συμπατριῶται, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς, τῆς πατρίδος γεννήματα, μεταξύ τῶν ὁποίων ἄλλη διαφορὰ, ἀνισότης, ἢ ὑπεροχὴ παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φρονήσεως δὲν ἔσονται νὰ ἔχη χίωσαν. « Ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύλεις, οὐκ ἀξιοῦμεν δοῦλοι, οὐδὲ δεσπώταται ἀλλήλων εἶναι· ἀλλ' ἢ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ φύσιν ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μὴ δευτέρῳ ἀλλῶ ὑπέκειναι ἀλλήλοις, ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως (Πλάτων Μενεξ. σελ. 239.) ».

Σελ. 110, § 21, Περὶ Ἀσύλων.] Τὰ ἀσύλα, ἔσονται οἱ τόποι, ὅπου φθάσαντες νὰ καταφύγωσιν οἱ ζητούμενοι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, ἡλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ κρατηθῶσι, καὶ νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τοὺς νόμους, ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. ἐπιστημότερον τῶν ἄλλων ἀσύλων ἦτον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ναὸς τοῦ Θησέως. πολλὰκις ἔμως, φοβούμενοι τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτοπα, ἐπεινόνησαν διαφορῶς τρόπους οἱ πολῖται διὰ νὰ κάμωσιν ἀνωφελεῖν εἰς τὸν πρόσφυγα τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀσύλου. οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ τολμῶντες νὰ σύρωσιν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοῖκου Ἀθηνᾶς τὸν προδότην τῆς πατρίδος Πausaniαν, τὸν ἐλιμοκτόνησαν, κτίσαντες τοῦ ναοῦ τὰς θύρας (Θουκυδ. Βιβλ. Α, κεφ.

ρλδ.). ἦσαν ὡσαύτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἄστυλοι οἱ ναοὶ τῶν θεῶν, καὶ μετὰ τὸν χριστιανισμὸν, οἱ ναοὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τῶν ἀγίων, ἔπειτα καὶ τῶν αὐτοκρατόρων οἱ ἀνδριάντες, καὶ τελευταῖον ἄστυλα κατεστάθισαν καὶ αὐτοὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀξιοματικῶν οἱ οἴκοι. πῶσα ἄτοπα ἠδύνατο νὰ γενήσῃ τῶν ἀσύλων ἢ κατάχρησις, εὐκλα πᾶς ἕνας δύναται τὰ τὸ καταλάβῃ, ἐπειδὴ μὴτ' αὐτὴ ἢ χρῆσις, καθὼς φρόνιμα παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, δὲν πρέπει νὰ συγχωρῆται. ἦτον κατὰ τοῦτο ὀρθότερος ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὅστις δέκρινε καὶ (ὡσάκις ἦτον ὁ λόγος περὶ φόνου) τὴν ἐκούριον ἀπὸ τὴν ἀκούσιον κακίαν. ἄστυλον ἐγένετο ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἠθέληε ἀκουσίως φενέσει· ἀλλ' ὁ ἐκουσίως καὶ προμελετημένως φεύσας ἀπισπᾶτο χωρὶς ἔλεον ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, καὶ παρεδίδοτο εἰς τὴν κρίσιν (Ἐξ ὀδ. κεφ. ΚΑ, στίχ. 13 καὶ 14). τὸ πρὸς τὰ ἄστυλα σέβας φαίνεται νὰ ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν. οἱ ἄνθρωποι ἐφοβήθησαν μὴν ἀσεβήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεόν, ἀποσπῶντες τὸν πρόσφυγα ἀπὸ τὸν βωμὸν, ἢ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, μὴτ' ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι μεγαλειτέρα ἀτίθεια ἄλλη δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ κάμνῃ τις ὑπερασπιστὴν καὶ συμπράκτορα τῶν κακούργων καὶ παρανέμων αὐτὸν τὸν ὑψιστὸν Νομοθέτην. οἱ νόμοι εἶναι ἢ ἀδικοί, ἢ δίκαιοι· εἰάν τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ διορθοῦνται· εἰάν τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ ἦναι ἀδυσώπητοι. ὅθεν ἔλεγεν ἄριστα ὁ Εὐριπίδης (παρὰ Στοβ. λόγ. ΜΔ, σελ. 307), ἐλέγχων τῶν ἀσύλων τὴν ἀτοπίαν,

- « Ἐγὼ γὰρ, ὅστις μὴ δίκαιος ἂν αὐτῷ
 » Βωμὸν προσίζει, τὸν νόμον χαίρειν ἰῶν,
 » Πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἂν οὐ τρεῖσας θεοῦς·
 » Κακὸν γὰρ ἄνδρα χρὴ κακῶς πάσχειν αἰετῶς ».

Σελ. ΙΙΙ, στίχ. παραλελυτ. Ο' τόπος τῆς ποιῆς πρέπει νὰ ἦναι, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ὅστις ἐκρίνετο περὶ φόνου προμελετημένου, ἠδύνατο ν' ἀσφυγή τὴν ποιήν, εἰάν πρὸ τοῦ λάβει τέλος ἢ κρίσις, ἐφευγεν εἰς ἄλλην χώραν. ἐκεῖ ἔμεινεν ἡσυχος καὶ ἀκαταζήτητος, διότι ὁ νόμος ἔλεγε, « Τοὺς ἀνδροφόνους ἐξεῖναι ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ».

» δαπῆ, κ. τ. λ. κ. τοῦτον τὸν νόμον ἐξηγῶν ὁ Δημοσ-
 » θένης (ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτ.) λέγει, « Ἐν τῇ ἡμι-
 » δαπῆ, τὴν τοῦ πεπονθότος εἰπὼν πατρίδα, μηδ' ἄλ-
 » λοσι πλὴν ἐνταῦθα ». καὶ μετ' ὀλίγα, « Εἶργειν μὲν
 » τῆς τοῦ παθόντος πατρίδος δίκαιον εἶναι, κτείνειν δὲ
 » οὐχ ὅσιον ἀπανταχοῦ. εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, ἡ μόνη καὶ
 » λοιπὴ τοῖς ἀτυχοῦσιν ἅπασι σωτηρία διαφθαρήσεται.
 » ἔστι δὲ αὕτη τίς; ἐκ τῆς τῶν πεπονθόντων μετα-
 » στάνα, εἰς τὴν τῶν μηδὲν ἠδικημένων ἀδεῶς μι-
 » τοικεῖν ».

Σελ. 113, § 22. Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων.] Ἐξη-
 γήσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 241) τί θέλει νὰ εἰπῆ ἐπικη-
 ρυξίς χρημάτων, τὴν ὁποίαν taglia οἱ Ἴταλοὶ ὀνομάζουσι.

Σελ. 116, στίχ. 16. Ἐὰν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος, κ.
 τ. λ.] Ἐκατάλαβαν καλῶτατα οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι,
 πόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀκριβὴς σκέψις τῶν δύο τούτων
 παθῶν εἰς ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ κυβερνῶσιν ἀνθρώ-
 πους, εἴτε πατέρες τὰ ἴδια τέκνα, εἴτε Ἀρχοντες τοὺς
 ὑπηκόους, εἴτε Νομοθέται τὰ ἔθνη. Ἡδονὴ καὶ λύπη εἶναι
 δύο χορδαὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου, τῶν
 ὁποίων ἡ ἔντεχνος χρῆσις καὶ τάσις κάμνει τοὺς ἀνθρώ-
 πους φίλους τῆς ἀρετῆς καὶ εὐδαίμονας. « Ἐκούσιον μὲν
 » ἀδονά, ἀκούσιον δὲ λύπα (ἔλεγον οἱ Πυθαγόρειοι).
 » ταῦτά δὲ ταῦτα καὶ ἐπιτείνοντι καὶ ἀνιέντι οἱ πολιτι-
 » κοὶ συναρμύζοντες τὰ ἄλλα μέρη τῆς ψυχᾶς ποτὶ
 » τὸ λόγον ἔχον. ταύτας δὲ τῆς συναρμογᾶς ὄρος, τὸ μήτε
 » διὰ τὰν ἔνδειαν, μήτε διὰ τὰν ὑπερβολὴν ἀπείργεσθαι
 » τὸν νόον τὸ ἴδιον ἔργον ἐπίβλην (Θεάγ. παρὰ Διογ.
 » Λαερτ. σελ. 835.) ». κἀνεὶς δὲν θέλει νὰ ζῆ εἰς τὸν
 κόσμον, διὰ νὰ κακοπαθῆ ἀδιαλείπτως. θέλεις νὰ κάμης
 τοὺς ἀνθρώπους φιλαρέτους; κάμε τὴν ἀρετὴν τερπνὴν,
 καὶ τὴν κακίαν ἐπίπονον καὶ λυπηράν. ὅχι μόνον κόλαζε
 τὸν κακὸν πολίτην, ἀλλὰ τίμα καὶ τὸν ἀγαθόν. μὴ
 συγγῆς τὸν φιλόπονον ἄνδρα μὲ τὸ ὀκνηρὸν καὶ ἀνωφελὲς
 μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωρίας. ἄλλο δὲν ψυχραίνει τὸν
 ζῆλον καὶ τὴν εἰς τὸ καλὸν κλίσει τῶν ἀνθρώπων τόσος,

ως τὸν ἀ βλέπωσιν, ὅτι δὲν εἶναι οὐδεμία διαφορὰ μελαζὺ
 χρυσοῦ καὶ ποιοῦ πολίτου, καὶ ὅτι, καθὼς λέγει ὁ
 ποιητὴς (Ἰλίου δ. I, 319),

« Ἐν δ' ἴῃ τιμῇ ἔμιν κακός, ἰδὲ καὶ ἰσθλός,
 » Κἀθδαν' ὁμῶς ὁ τ' αἰργός ἀνὴρ, ὅτε πολλὰ εὐργάς ».

Σελ. 117, στίχ. 12. « Ὅστις βλέπει κολαζομένους
 μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, κ. τ. λ.] Ἡ σκλη-
 ρότης αὕτη εὐρίσκετο μάλιστα εἰς τοὺς νόμους τοῦ δρᾶ-
 κοῦτος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὅλα σχεδὸν τὰ ἀμαρτήματα,
 καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα, ἐκολάζοντο ἐπίσης μὲ θανάτου
 ποινὴν. « Μία γὰρ ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἀμαρ-
 » τάνουσι ζημία, θάνατος ὡσεὶ καὶ τοὺς λάχανα κλέ-
 » ψαντας, ἢ ὀπώραν, ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις
 » καὶ ἀνδροφόνους (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνι.) ».
 ἀλλ' ἐδιώρθωσεν ἔπειτα ὁ Σόλων τοὺς ἀγρίους τούτους
 νόμους, τοὺς ὁποίους εἶχε γενήσει ἡ αὐτὴ ἐκείνη ἀγρία
 καὶ μισάνθρωπος ἀρετὴ, τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα ἐπηγ-
 γελλήθη καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι. κατὰ τούτους ὅλα τὰ
 ἀμαρτήματα ἦσαν ἴσα, καὶ μελαζὺ ἀμαρτήματος καὶ
 ἀμαρτήματος δὲν ἦτον οὐδεμία διαφορὰ. εἰς ἀπόδειξιν τοῦ
 γελοίου τούτου θεωρήματος μετεχειρίζοντο τὸν γελοιώτερον
 τούτον παραλογισμόν· καθὼς ἐπίσης δὲν εἶναι εἰς τὸν
 Κάνωβον (πόλιν τῆς Αἰγύπτου), καὶ ὅστις ἀπέχει μα-
 κρὰν ἐν μόνον σταδίον, καὶ ὅστις ἐκατὸν ἀπ' αὐτὸν, οὕτω
 καὶ ὁ πλέον, καὶ ὁ ὀλιγώτερον ἀμαρτάνων, ἐπίσης δὲν
 εἶναι εἰς τὴν ἀρετὴν. « Καὶ γὰρ ὁ ἐκατὸν σταδίους ἀπέ-
 » χων Κανώβου, καὶ ὁ ἕνα, ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν
 » Κανώβῳ· οὕτω καὶ ὁ πλεῖον καὶ ὁ ἔλαττον ἀμαρτάνων,
 » ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ καθορθοῦν (Διογ. Λαέρτ. ἐν
 βίῳ Ζήνωνος) ». Εὐκολα θέλει λύσει τὸ σόφισμα, ὅστις
 ἤθελε συλλογισθῆ, ὅτι ὁ ἀπέχων ἐκατὸν στάδια τοῦ Κα-
 νώβου, ἔχει ἐννενηκονταεννέα στάδια, ἢ γουν ἐννενηκονταεννέα
 ἐμπόδια τοῦ νὰ ὑπάγη εἰς τὸν Κάνωβον περισσότερα παρὰ
 τὸν ἀπέχοντα ἐν μόνον σταδίον. ὅθεν ἐπειδὴ πάσης ὀρθῆς
 νομοθεσίας τέλος καὶ σκοπὸς εἶναι τὸ τὰ εὐρίσκωνται ὅλοι
 οἱ πολῖται περιωρισμένοι εἰς τὸν Κάνωβον, ἢ γουν εἰς τὴν
 κατάστασιν

κατάστασιν τοῦ νὰ μὴν ἀδικῶσιν ἀλλήλους, αἱ ποιναὶ τῶν ὅσοι μακρύνονται ἀπ' αὐτὸν πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι μὲ τὸ διάστημα τοῦ μακρυσμοῦ, καὶ ἀκολουθῶς μὲ τὰ κωλύματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐμποδίζουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτόν. ἔαν, παραδείγματος χάριν, ὁ κλέφας ὀλίγα σταφύλια (τὸν ὁποῖον ὑποθέτομεν ἐν μόνον σιάδιον μακρὰν ἀπὸ τὸν Κάνωβον) κολασθῆ μὲ τὴν αὐτὴν ποινήν, τῆς ὁποίας ἄξιος εἶναι, ὅστις ἐφόνευσεν αὐτὸν τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶνος (ἢ γουν ἐμακρύνθη ἐκατὸν σιάδια ἀπὸ τὸν Κάνωβον), τότε ὅστις ἄλλος ἐπιθυμήσει σταφύλια, φονεύει πρῶτον τὸν ἀμπελουργόν, ἔπειτα τρυγᾷ τὴν ἀμπελον ἀκινδύνως, διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον δὲν μένει πλέον τις νὰ τὸν ἐγκαλέσῃ· ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγκληθῆ ἀπ' ἄλλον τιτὰ, βαρύτεραν ποινήν ἄλλην δὲν προσμένει παρὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθει, καὶ ἂν ἐκλεπτε μόνον τὰ σταφύλια· καὶ τοῦτο ἐνόει ἀνωτέρω (σελ. 75) ὁ Βεκκαρίας λέγων, ὅτι τῆς ποινῆς ἢ σκληρότης παρακινεῖ τὸν κακοῦργον νὰ πράξῃ περισσοτέρας κακίας, διὰ νὰ μὴ λάβῃ τὴν ποινήν μιᾶς μόνης.

Σελ. 117, στίχ. 15. Τὸν κακοπλάστην.] Ἐπρεπε νὰ εἰπῶ τὸν Πλαστογράφον, μὲ λέξιν συνηθεστέραν εἰς τῆς Βυζαντιδος τοὺς Νομικοὺς. οἱ Ἰταλοὶ τὸν ὀνομάζουσι falsario. Πλαστογραφίας ἀμάρτημα εἶναι τὸ νὰ μιμῆται, νὰ μεταγράφη, νὰ ξέη, νὰ σχίξῃ, ἢ νὰ μεταποιῇ τις μὲ προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις δολερὰς τὰ χειρόγραφα τῶν ἄλλων, ὅσον ἐπιστολάς, ὁμολογίας, διαθήκας, ἢ ὁποιασδήποτε συνθήκας ἄλλας ἐγγράφους. ὅστις δ' ἀνοίγει καὶ ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς τῶν ἄλλων διὰ μόνην περιεργίαν, ἀγκαλὰ δὲν ἐνέχεται κυρίως εἰς τῆς Πλαστογραφίας τὸ ἔγκλημα, πράττει μ' ὅλον τοῦτο ἔργον ἄλιμου, ἀχρείου καὶ ἀδίκου ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα.

Σελ. 125. στίχ. 19. Παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γεννήσῃ ἢ πράξῃς αὐτή.] Παραδείγματος χάριν, ἐπειδὴ δὲν ἐμποδίζουν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὴν μέθην, ἕκαστος πολίτης ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μεθύσῃ ὅσάκις καὶ ὅσον θέλει, χωρὶς τοῦ νὰ φοβῆται ἄλλα κακὰ, παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γεννήσῃ ἢ

μέθην αὐτῆ· τοιαῦτα εἶναι ἡ βλάβη τῆς ὑγείας του, ἡ ἀσχημοσύνη, καὶ ὁ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην παρὰ τῶν ἄλλων περιγελῶς, ἡ ἀμέλεια τοῦ ἰδίου του ἔργου, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀμελείας ἐνδεχομένη πενία κ. τ. λ. καὶ μέχρι τούτου ὁ νόμος (πρόσεχε ὅτι λαλῶ περὶ τοῦ πολιτικοῦ, καὶ ὄχι περὶ τοῦ Θεοῦ νόμου) δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ κολάσῃ τὸν μέθυσον. ἀλλ' ἀπὸ τὴν μέθην δύναται νὰ γεννηθῶσι καὶ λογοῤῥισαὶ, ἀπὸ τὰς λογοῤῥισιάς ὕβρεις, ἀπὸ τὰς ὕβρεις πληγαὶ, ἀπὸ τὰς πληγὰς φόνοι. τότε ὁ μέθυσος κολάζεται δικαίως ἀπὸ τὸν νόμον· ὄχι ὅμως διότι ἐμέθυσεν, ἀλλὰ διότι ὕβρισεν, ἐκώπυσεν, ἐφόνευσεν, εἰς ἓνα λόγον, διότι ἐτάραξε τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν.

Σελ. 127, §. 26. Περὶ ἀμαρτημάτων καθοσιώσεως.] Ἀμαρτήματα καθοσιώσεως (τὰ ὅποια οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πάλας *crimina majestatis*, καὶ ὠνομάζουσι τὴν σήμερον οἱ Ἰταλοὶ *delitti di lesa Maestà*) εἶναι, κατὰ τοὺς Νομικοὺς, τὸ νὰ ζητήσῃ τις, παραδείγματος χάριν, νὰ ἀλλάξῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους κυβέρνησιν, ἢ νὰ πράξῃ τι δημόσιον ἐξ ἰδίας του γνώμης καὶ βουλῆς, καὶ ὄχι μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ ἔθνους, τὸ νὰ διεγείρῃ τὸν ὄχλον κατὰ τῆς νομίμου καὶ ἀρεστῆς εἰς τὸ ἔθνος πολιτικῆς διοικήσεως, τὸ νὰ ἐπιβουλεύσῃ τὴν ζωὴν τοῦ νομίμου ἡγεμόνος, ἢ νὰ ἀθετήσῃ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐφειλόμενον σέβας μετὰ πράξεις ἢ λόγους ὑβριστικοὺς, τὸ νὰ σφετερισθῇ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους. ἐκολάζοντο ὅλα ταῦτα μετὰ κεφαλικὴν τιμωρίαν. ἀλλὰ πόσον ἔπειτα ἡ τυραννία ἐξάπλωσε τὴν σημασίαν καὶ κατάχρησιν τῆς καθοσιώσεως, ἐφάνη μάλιστα εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων Ἀυτοκρατόρων. ὠνομάζετο τότε καθοσιώσις, ὄχι μόνον ἢ πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ ἢ πρὸς τοὺς ὑπηρετάς τοῦ Ἀυτοκράτορος ἀτιμία, διότι ἔλεγον οἱ τύρανοι Νομοθέται, «Καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρεταὶ «ἡμῶν εἶναι μέρη τοῦ ἡμετέρου σώματος» *Ipsi pars nostri corporis sunt*. καὶ τὸ κακὸν δὲν ἔμεινεν ἕως αὐτοῦ. ὁ Δομιτιανὸς κατεδίκασεν εἰς θάνατον εὐγενῆ τινα Ῥωμαῖον, διότι εἶχεν ἢ ταλαίπωρος ἐκδυθῆ τα φορέματά της ἔμ-

προσθεν τοῦ ἀνδριάντος αὐτοῦ· ἄλλον πάλιν πολίτην Ρωμαῖον ὁ Τιβέριος, διότι εἶχε πωλήσει τὸν οἶκόν του, εἰς τὴν ὁποίον ἀπὸ κακῆν του τύχην εὐρίσκετο ὁ ἀνδριάς τοῦ Αὐτοκράτορος.

Σελ. 128, στίχ. 17. Ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια τοῦ πολίτου ἴναι τὸ πρῶτιστον κ. τ. λ.] Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος εἶχον τοσαύτην πρόνοιαν τῆς ἀσφαλείας ἐκάστου κατὰ μέρος πολίτου, ὥστε ἐλογίζοντο ὡς δημόσιον σχεδὸν ἀδικημα, τὴν βίαν τὴν γινομένην ἀπὸ πολίτην εἰς πολίτην. ὅθεν ἔδωκαν ἐξουσίαν εἰς ἕκαστον ἀπὸ τούτων πολίτας νὰ σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅχι μόνον τὸν βιάσαντα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων. καὶ τοῦτο, καθὼς ὀρθότατα συμπεραίνει ὁ Πλούταρχος (ἐν τῷ βίῳ Σόλων.), διὰ νὰ συνειδίξῃ ἕκαστος πολίτης νὰ συναισθάνεται τὰς ἀδικίας τὰς γινομένας πρὸς ἕν μῆλος τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, καθὼς αἰσθάνεται τοὺς πόνους ἐκάστου μέλους τοῦ ἰδίου τοῦ σώματος. «Ὁρθῶς ἐδίξοντος τοῦ νομοθέτου τούτων πολίτας, ὡσπερ ἑνὸς μέρους, συναισθάνεσθαι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις». διὰ φόβον, δι' ἄλογον ἐντροπὴν, ἢ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀνεξικακίαν, ὁ βλαφθεὶς ἢ ἀδικηθεὶς πολίτης ὑποφέρει πολλάκις μὲ σιωπὴν τὰς βίας καὶ ἀδικίας τοῦ συμπολίτου του. ἀλλὰ τοιαύτη ὑπομονὴ θίλει μὲ τὸν καιρὸν διαλύσει ὅλους τοὺς δεσμοὺς τῆς πολιτικῆς κοινωσίας, καὶ φέρει τὴν ἀναρχίαν εἰς τὸ πολίτευμα (Ἰδ. σελ. 107), ἐὰν ὁ νομοθέτης δὲν φροντίσῃ νὰ χαλινώσῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν κακίαν. ὁ τυραννικὸς καὶ βίαιος ἄνθρωπος γίνεται ἀτολμότερος, ὅταν ἐξεύρῃ, ὅτι ὅχι μόνον ὁ ἀδικηθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅλοι οἱ πολῖται ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον.

Σελ. 130, στίχ. 8. Πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνεται πρᾶγμα.] Ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 229) τί θίλει νὰ εἴπῃ πρᾶσσωπον. Τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος δίδεται εἰς ἅλα τὰ ἄλλα φυσικὰ ὄντα ἄλογα ἢ ἄψυχα, ἕτα πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ὠφέλειαν δύναται νὰ μεταχει-

μοσῆ ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ἀρμόζει τὸ ὄνομα τοῦ προσωποῦ.

Σελ. 132, στίχ. 5. Αἱ ποιναὶ, μὲ τὰς ὁποίας ὁ κοινὸς λαός.] Ἄθλιον καὶ δυστυχέστατον εἶναι ἐκεῖνο τὸ πολιτεῦμα, ὅπου εἰς τὸ αὐτὸ ἀμάτημα ἐπιβάλλεται ποινὴ διάφορος, κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς εὐγενείας ἢ δυσγενείας, τοῦ πλούτου ἢ τῆς πενίας, τῆς ἐπιεικίας ἢ τῆς φαυλότητος τοῦ ἀμαρτήσαντος πολιτοῦ. τότε πλεον δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ δύο νομοθεσίαι, δύο κλάσεις πολιτῶν, δύο πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἢ, μᾶλλον ἐπιεῖν, ἀκοινωνησίαι, διχόνοια καὶ πολιτοῦ πρὸς πολίτην λαθραῖος πόλεμος. α Οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς » φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ' εἰ ἐμοί » χευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους » τὴν διαφορὰν βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, » εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, » ὁ δὲ βίβλαπται· ὥστε τὸ ἀδικον τοῦτο, ἀνισον ὄν, » ἰσάζειν πειράται ὁ δικαστής· (Ἀριστοτέλ. Η' Θικ. » Νικομαχ. Βιβλ. Ε, κεφ. ζ.) »

Σελ. 132, στίχ. 17. « Ὅστις ἀπὸ ἡμᾶς . . . ὑπερ- » υψώθη ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του ».] Δικαιότερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας περισσότερον, ὅστις ὠφελεῖ μὲ τοὺς κόπους του τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, παρὰ τὸν ἀνωφελεῖ καὶ πολλακίς βλαβερὸν διὰ τὴν ἀργίαν του. δίκαιον εἶναι νὰ δοξάζεται καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰς ὀφειλομένας ἀμοιβὰς τῆς ἀνδραγαθίας του, ὅστις μὲ ἥρωικὴν καταφρόνησιν τῆς ἰδίας του ζωῆς ἔσωσε τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς πατρίδος του· δίκαιον εἶναι νὰ δίδωνται εἰς αὐτὸν αἱ μυριάδες, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους αἱ χιλιάδες, « Τῷ » Σαοὺλ ἐν χιλιάσι καὶ τῷ Δαυίδ ἐν μυριάσι ». Ἄλλ' ὡσαύτως δίκαιον εἶναι, ὅταν ὁ λόγος ᾖναι περὶ τῆς εἰς τοὺς νόμους ὑποταγῆς, νὰ μὴ γίνεται οὐδεμία διαφορὰ ἢ διάκρισις μεταξὺ εὐγενοῦς καὶ δημοτικοῦ, δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, φρονίμου καὶ ἄφρονος. καὶ κατὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν θρη-

καίαν· « Οὐ ποιήσετε ἄδικον ἐν κρίσει· οὐ λήψῃ πρό-
 » σωπον πτωχοῦ, οὐ δὲ μὴ θαυμάσης πρόσωπον δυ-
 » νάστου· ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖς τὸν πτωχὸν σου (Λευιτ.
 » ΙΘ, 15.) ». ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐφρόντιζε τόσον νὰ
 ἐμπνέῃ εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας τὴν ἰσότητα,
 ὥστε ὀνομάζει πάντοτε καὶ πανταχοῦ υἱοὺς Ἰσραὴλ
 τοὺς Ἰουδαίους· « Καὶ ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ». καὶ
 πάλιν, « Λάλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ». καθὼς ὁ
 πατὴρ δὲν ἐμπορεῖ νὰ βάλῃ κάρμιναν διαφορὰν εὐγενείας
 ἢ δυσγενείας ἀναμέσον τῶν υἱῶν του, ὡσαύτως ἡ πατρὶς
 λογίζεται ὅλα τις τὰ τέκνα ἴσα, καὶ δὲν προτιμᾷ
 πλὴν ἐκεῖνα μόνον, ὅσα ἔχουσιν ἀρετὴν καὶ φρόνησιν
 περισσότεροῦν παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς των (1^{ος} δ. σελ. 245).
 εἶναι ἄρα πλεονάζον ἀξιοθρήνητον ἄλλο παρὰ τὸ νὰ πο-
 λεμῶσιν ἀλλήλους οἱ πολῖται, ὡς Θυρία, καὶ νὰ κα-
 ταπαύωσιν ἀλλήλους ὡς ἀγριώτεροι καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ
 θυρία, διὰ ψευδεῖς ὑπολήψεις εὐγενείας καὶ δυσγε-
 νείας; εὐγενὴς εἶναι, ὅστις ἔχει εὐγενῆ φρονήματα, ὅστις
 μιμῆται τὰς ἐντίμους πράξεις, ἢ λαμπρύνει τὴν ἀδο-
 ξίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων· ἀγενέστατος εἶναι,
 καὶ ἀν' ἠθέλει εἶσθαι βασιλέως υἱὸς, ὅστις καυχᾶται
 εἰς μόναν πατραγαθίαν, ἢ ὅστις αὐξάνει τὴν ἀδοξίαν
 τῶν προγόνων μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδοξίαν. « Οὐκ
 » ἔστιν αἰσχρὸν ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι'
 » ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων· εἶναι μὲν γὰρ
 » τιμὰς γονέων ἐγγόνους καλὸς θησαυρὸς καὶ μεγαλο-
 » σφραγὶς· χρῆσθαι δὲ καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν θη-
 » σαυρῶ, καὶ μὴ τοῖς ἐγγόνους παραδίδοναι αἰσχρὸν
 » καὶ ἀνανδρον, ἀπορία ἰδίων αὐτοῦ κτημάτων καὶ
 » εὐδοξιῶν (Πλάτ. Μενεξ. σελ. 247.) ». ἕως πότε
 δέλουν εἶσθαι κωφοὶ καὶ τυφλοὶ οἱ παλαίπρωροι ἄνθρω-
 ποι εἰς τὰ παραδείγματα τῆς πείρας καὶ τῆς ἱστορίας;
 ἕως πότε δὲν δέλουν καταλάβει οἱ νομιζόμενοι εὐγενεῖς,
 ὅτι αἱ ἀδικίαι προκαλοῦσιν ἐκδικήσεις, καὶ οἱ λεγό-
 μενοι δυσγενεῖς ἢ δημοτικοὶ, ὅτι αἱ ἐκδικήσεις διεγεί-
 ρουσιν ἄλλας ἀντεκδικήσεις; καὶ οὕτω δὲν πάυει ὁ

ἔμφυλιος πόλεμος, ἕως οὗ γὰρ ἐξολοθρεύσῃ τὸ ἔθνος ἄλλοτ, ἢ γὰρ τὸ ῥίψῃ ὑπὸκάτω εἰς ζυγὸν ἀλλότριον;

Ὅχι, φίλοι ὁμόγενεῖς, νηπιῶται τοῦ Ἰωνικοῦ πελάγους· εἰς δὲν θέλετε δῶτε παραδείγματα τοιαύτης ἀγριότητος καὶ θηριωδίας· σεις θέλετε μιμηθῆ, ὅχι τὴν διχόνοιαν ἐκείνην, ἣτις ἔρριψε τὰς δημοκρατίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ τὴν ἀδελφότητα, τὴν ἀγάπην, τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν, ἣτις ἔκαμε τοὺς ὀλιγαρίθμους Ἑλληνας γὰρ θριαμβεύσασιν κατὰ τῶν ἀνασιδμητῶν στρατευμάτων τῆς Περσίας. ἀπὸ σᾶς κρέμαται ἡ σωτηρία, ἢ ἡ παιτελής ἀπελπισία τῆς Ἑλλάδος ἕλης· μετὰ τὴν ὁμόνοιαν θέλετε δείξει εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ὅτι ἔχετε ὅλοι ἀληθῶς ἑλληνικὰς, ἀληθῶς ἑταίρους ψυχάς· ἡ διχόνοια θέλει ἀποδείξει, ὅτι ἡ συγῆθεια τῶν ἀλλοτρίων δεσμῶν σᾶς ἔκαμιν ἀναξίους τῆς ἐλευθερίας.

Σελ. 138, στίχ. 5. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθερίαν με ἄλλας ἐννοίας.] Τοῦτο εἶναι τοῦ Συγγραφέως τὸ νόημα· ὅπου δεσπόζουσιν εἰ νόμοι ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀρετὴ· καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδεὶς τολμᾷ γὰρ ἀτιμάσῃ τὸν ἄλλον, διότι ἔλοι πείθονται εἰς τοὺς νόμους, διότι ἔλοι ὑπερασπίζονται ἀπ' αὐτοῦ· μήτε, ἂν ἠθέλῃ τις ὑβρισθῆ, ἢ ἀτιμασθῆ ἀπ' ἄλλον, θέλουν διὰ τοῦτο οἱ λοιποὶ τὸν καταφρονήσει, καὶ τὸν κάμει, ὡς λέγει κατωτέρω (σελ. 140), σκοπὸν ὑβρεως καὶ ἀτιμίας. ὡσαύτως εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν, βασιλεύει ἡ ἀνομία· καὶ τὸ ἔθνος εἶναι μερισμένον εἰς δύο κλάσεις, τὸν ἐπιταγὸν ὄχλον, ὅστις τόσον ὀλίγον ἐξέχει τί θέλει γὰρ ἐπιπῆ τιμῆ, ὅσον καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα κήνη, καὶ ἐκείνους, ὅσοι δυνατώτεροι, ἢ πλουσιώτεροι ὄντες παρὰ τοὺς ἄλλους, δὲν ἐμπορεῦν γὰρ φυλάξωσι τὸν πλεῦτον καὶ τὴν δύναμιν, πάρειξ ὑποφέροντες τῶν ἀνωτέρων, τὰς ὑβρεὺς καὶ ἀτιμίας, καὶ ὑβρίζοντες, καὶ καταδυναστεύοντες ἀτόμως τοὺς κατωτέρους των. « Τὸ μὲν πλεῖστον ἐστὶν ὄχλος ἄτακτος, καὶ κινδύων ἄπειρος, πρὸς μὲν τὸν πόλεμον ἢ ἐκκελυμένος, πρὸς δὲ τὴν δουλείαν ἄμεινον τῶν παρ

» ἡμῖν οἰκετῶν πεπαιδευμένος. οἱ δὲ ἐν ταῖς μεγίσταις
 » δόξαις ὄντες αὐτῶν ὁμαλῶς μὲν, οὐδὲ κοινῶς, οὐδὲ
 » πολιτικῶς, οὐδεπώποτ' ἐβίωσαν, ἅπαντα δὲ τὸν χρό-
 » νον διάγουσιν, εἰς μὲν τοὺς ὑβρίζοντες, τοῖς δὲ δου-
 » λεύοντες, ὡσανεὶ ἄνθρωποι μάλιστ' αὐτὰ φύσεις διεφθαρ-
 » μένοι· καὶ τὰ μὲν σώματα διὰ τοὺς πλοῦτους τρυφῶν-
 » τες, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τὰς μοναρχίας ταπεινὰς καὶ
 » περιδεεῖς ἔχοντες· ἐξεταζόμενοι δὲ πρὸς αὐτοῖς τοῖς βα-
 » σιλείαις, καὶ προκυλινδούμενοι, καὶ πάντα τρόπον μι-
 » κρὸν φρονεῖν μελετῶντες· Σιτητὸν μὲν ἄνδρα προσκυνοῦντες,
 » καὶ δαίμονα προσαγορεύοντες· τῶν δὲ θεῶν μᾶλλον ἢ
 » τῶν ἀνθρώπων καταφρονοῦντες (Ἰσοκράτ. Πανηγυρ.)».
 εἰς τοιούτων ἀνθρώπων ψυχὰς θέλει εὐρεῖ σπατάλην,
 κολακείαν, μικροπρέπειαν, καταφρόνησιν καὶ θεοῦ καὶ ἀν-
 θρώπων, ἀλλ' ὄχι τιμὴν, ἢ τιμῆς πόσον. αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν
 ἢ δουλεία εἶναι ἢ πλεον ἄξιοφρήνητος ἀφ' ὅλας τὰς ἀτι-
 μίας· ὅταν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἦναι τις ὅλος βυθισ-
 μένος εἰς τὰ πηλὰ, τί τὸν μέλει, ἂν ἤθελεν ἄλλος τὸν πι-
 τυλίσῃ μὲ βανίδας ὀλίγας βρωμεροῦ ὕδατος; ἀλλ' εὐρέθη
 τις ἀπ' ἐκείνου τοὺς σπανιωτάτους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους
 δὲν ἐμόλυνεν ἡ δουλεία (Ἰδ. σελ. 223)· τοιοῦτος θεῖος ἀν-
 θρωπος, μόνος ὀρθὸς εἰς τὴν πλῆσιν τῆς πατρίδος, ἀντὶ τοῦ νὰ
 ἐπιθυμήσῃ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοιαῦτα ἀνδράποδα, θέλει ἐξ
 ἐναντίας νομίζει τὴν παρ' αὐτῶν ἀτιμίαν καὶ καταφρόνησιν ὡς
 λαμπρὰν τῆς ἀρετῆς του ἀπόδειξιν. εἶναι λοιπὸν ἀνωφελῆς
 ἢ παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴ, καὶ εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν,
 καὶ εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν· εἰς ὀλίγα λόγια, οἱ ἀληθῶς
 ἐλεύθεροι προτιμοῦν, καθὼς ὁ Ἀμφιάρεος τοῦ Αἰτχύλου
 (Ἐπτ. ἐπὶ Θηβ. στίχ. 594), νὰ ἦναι παρὰ νὰ φαίνων-
 ται τιμῆς ἄξιοι·

« Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει. »

οἱ δὲ δοῦλοι γίνονται τόσον ἀτιμοὶ καὶ εὐτελεῖς, ὥστε ἀψη-
 φοῦν καὶ αὐτὸ τὸ νὰ φαίνωνται τιμῆς ἄξιοι.

Σελ. 138, στίχ. 14. καὶ ἀβίβαιον προσωπότητα].
 Ἐξήγησα ἀνωτέρω (σελ. 229) τί θέλει νὰ εἰπῇ προσα-
 πότης. ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι εἰς τὸν δούλον ἢ προ-

σωπότης εἶναι προσωρινὴ καὶ ἀβέβαιος, διότι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τυράνου εἶναι, γὰρ τοῦ τὴν ἀφαίρεση, ὅταν θέλη, καὶ γὰρ τὸν μεταχειρισθῆ ὡς πρᾶγμα, ἢ γουὺν ὡς μεταχειρίζεται τὸν ἵππον του, ἢ καὶ αὐτό του τὸ ἄψυχον ἔνδυμα. (Ἰδ. καὶ σελ. 251.)

Σελ. 139, §. 29. Περὶ μονομαχίας] Μονομαχία (duello) ὀνομάζεται τὸ ἔτι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν σοφὴν Ἑυρώπην βάρβαρον ἔθος τοῦ γὰρ προκαλῆ ὁ ἀδικηθεὶς ἢ ὅπως δῆποτε ἀτιμασθεὶς ἀληθῶς, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸν ἀδικήσαντα ἢ ἀτιμάσαντα εἰς μερικὴν ὅπλομαχίαν, καὶ γὰρ πολεμῆ μόνος πρὸς μόνον, ἕως οὗ γὰρ πληγωθῆ, ἢ καὶ γὰρ φοιευθῆ εἰς ἓκ τῶν δύο, διὰ γὰρ ἐκδικήσῃ οὕτω μὲ τὴν ἔκχυσιν τοῦ ἰδίου, ἢ τοῦ ἀλλοτρίου αἵματος, τὴν τιμὴν του. τὸ γελοῖον ἔθος τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς παλαιᾶς βαρβαρότητος· καὶ τόσον λείπει ἀπὸ τοῦ γὰρ ἐμποδίσῃ τὰς ἀδικίας, ὥστε καὶ τὰς αὐξάνει ἐπὶ πλέον, διότι κλίνουσιν εἰς τὴν μονομαχίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅχι οἱ ἀληθῶς ἀνδρείοι, ἀλλ' ὅσοι ἔχουν περισσοτέραν δεξιότητα εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν ὅπλων. Ἰδ. καὶ τὰ σημ. περὶ Οὐμβρίων σελ. 227.

Σελ. 139, στίχ. 11. Συνειδισμένοι γὰρ βλέπωσι.] Οἱ μονομάχοι (gladiatori) τῆς Ῥώμης ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἰχμάλωτοι καταδικαζόμενοι εἰς τὴν μονομαχίαν, ἢ δούλοι, τοὺς ὁποίους ἠγόραζον πολῖται τινες, ἔτρεφον. καὶ ἐδίδασκον τὴν ὅπλομαχίαν μὲ σπαθία ξύλινα, διὰ γὰρ τοὺς ἐμβάσωσιν ἔπειτα εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον, ὅπου ἔπρεπε γὰρ μονομαχῶσιν εἰς πρὸς ἓνα μέχρι θανάτου, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ συνηθροισμένου, εἰς τὸν ὅποιον ἐγίνοντο θέαμα τερπνότατον. μὲ τὸν καιρὸν, τὸ πρᾶγμα ἐπροχώρησεν εἰς τόσον, ὥστε καὶ ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, διὰ κέρδος, ἢ δι' ἀνδρείας ἐπίδειξιν, αὐτοθελήτως ἐμονομάχουν, καὶ τέλος, ἄνδρες εὐγενεῖς, γυναῖκες, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀυτοκράτωρ Κόμμοδος, δὲν ἠσχύνθησαν γὰρ μονομαχήσωσι δημοσίως, μ' ὅλον ὅτι οἱ μονομάχοι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἦσαν οἱ ἀχρεϊστεροὶ ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. ὅθεν καὶ μὲ νόμον ἠθέλησε γὰρ ἐξαλείψῃ τὸ βάρβαρον ἔθος τοῦτο ὁ Κωνσταντῖ-

νος· ἀλλ' ἐκράτησεν ἔτι καὶ μετὰ τοῦτον τὸν ἄυτοκράτορα, μίτε τελείως κατηργήθη πλὴν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀνώριου.

Σελ. 141, στίχ. 8. Τῆς ιδιοκτησίας τὸ δικαίωμα κ. τ. λ.] Ἰδιοκτησίας δικαίωμα (diritto di proprietà) λέγεται τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἔχει νὰ φυλάττῃ τὰ ἰδιά του ἀπὸ τοὺς σφετερισμοὺς τῶν ἄλλων. δὲν ἔχει χρέϊαν μεγάλης προσοχῆς ὁ ἀναγκώστης, διὰ νὰ καταλάβῃ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, λέγων ἴσως ὄχι ἀναγκαῖον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, δὲν λέγει ὅτι πᾶς ἕνας ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ ἀρπάξῃ τῶν ἄλλων τὰ κτήματα. τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, εἶναι, καθὼς αὐτὸς καλῶτέρω (σελ. 148) τὸ ὀνομάζει, ἱερὸν. τοῦτο μόνον ἐννεεῖ, ὅτι δυνατὸν εἶναι νὰ συσταθῇ πολιτικὴ ἔνωσις ἀνθρώπων χωρὶς τὸ δικαίωμα τοῦτο· ἢ γουν τοιαύτη ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἦναι ὅλα κοινὰ, καὶ νὰ μὴν ἔχῃ χώραν τὸ ἑμὸν καὶ τὸ σὸν· τοιαύτη ἦτον τρόπον τινὰ ἢ πολιτικὴ κοινωσία τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοιαῦται εἶναι, ἢ καὶ ἔπρεπε νὰ ἦναι, αἱ μοναστικάι κοινωσίαι καὶ τὰ κοίβια. φανερὸν εἶναι ὅτι εἰς πολιτείας τοιαύτας μίτε κλοπὴ, μίτε ποινὴ κλοπῆς ἔχουσι χώραν· ἀλλ' ὁμοίως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς αὐτάς, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἶναι ὅλα κοινὰ, δὲν εἶναι μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινωσίας οὐδεμία ἀμιλλα καὶ συνέριστις τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. εἰς αὐτάς μὴ προσημνῆς νὰ εὐρύς μίτε τέχνας, μίτε ἐπιστήμας, μίτε μέγαν ἀριθμὸν πολιτῶν. εἶναι πρὸς τοῦτοις ἀξιοσημείωτον καὶ τοῦτο, καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅσον ἀποδεικνύει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ιδιοκτησίας εἰς τὰς εὐνομουμένας πολιτικάς ἐνώσεις· οἱ ἀκτῆμονες Λακεδαιμόνιοι ἐκατήντησαν εἰς τὸ νὰ κατασταθῶσιν οἱ φιλαργυράτατοι πάντων τῶν Ἑλλήνων· τῶν ἀκτῆμόνων Λακεδαιμονίων τὰ κλείδρα ἦσαν περιβόητα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὡς κατασκευασμένα μετὸς τῆς τέχνης, ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀνοιχθῶσι μετὰ ἀντικλείδισ (Ἰδε Σουίδ. εἰς τὴν λέξ. Λακωνικὴ κλείς). καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον· ὅσοι νόμοι

δὲν φεμελιούνηται εἰς τὰ φυσικά τοῦ ἀνθρώπου φρονήματα, εἶναι βίαιοι, καὶ ἀκολούθως καθ'αφρονούνηται μὲ τὸν καιρὸν, πολλάκις δὲ καὶ γεννώτην ἀπολείσματα παλιότασιν ἐναήλια εἰς ὅσα σκοπὸν εἶχεν ὁ νομοθέτης τὰ γεννήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν.

Σελ. 143. § 31. Περὶ Πραγματεύσεως ἀπηγορευμένης.] Πραγματεύσεις ἀπηγορευμένη εἶναι τὸ βαρβαρικῶς λεγόμενον κοντραββάνδον ἀπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ contrabbando.

Σελ. 146, στίχ. 10. Οἱ παραχαράκται.] Παραχαράκτης (falsificatore delle monete) πλατύτερον ὀνομάζεται ὅστις κατασκευάζει κίβδηλα νομίσματα (ὁ βαρβάρως λεγόμενος καλπιζάνης), ἢ ξίει καὶ περικόπτει τὰ κατασκευασμένα.

Σελ. 146, στίχ. 11. τὸ ὁποῖον εἶναι τρόπον τινα ἐνέχυρον κ. τ. λ.] Ἄριστα ἐξηγεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν τοῦ νομίσματος, λέγων ὅτι εἶναι ἐγγυητὴς τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως ἐκείνων τῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔχει χρεῖαν. διὰ τὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγιώστης τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην ἔννοιαν, πρέπει τὰ ἀναδράμῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκεῖνους αἰῶνας, ἐπὶ τὰν ἢ χρεῖαι τοῦ νομίσματος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπινοηθῆ. τότε αἱ χρεῖαι τῶν ἀνθρώπων ἐπληροῦντο διὰ τῆς ἀλλαγῆς. ὁ ἀμπελευργὸς, παραδείγματος χάριν, ἀν εἶχε χρεῖαν ἄρτου, ἔπρεπε τὰ ζήτησῃ γεωργὸν ἢ ἀρτοποιὸν ἔχοντα χρεῖαν οἴνου, διὰ τὰ δώσῃ οἶνον, καὶ τὰ λάβῃ σίτον ἢ ἄρτον ἀπ'αυτοῦ· καὶ οὕτω καθ'εξῆς περὶ τῶν λοιπῶν. ὅθεν βλέπομεν εἰς τὴν Ὀμηρικὴν Ἰλιάδα (Η. 471.) τοὺς Ἕλληνας τὰ ἀγοράζωσι τὸν οἶνον τῆς Λήμνου, δίδουτες χαλκὸν, σίδηρον, δέρματα βοῶν, βόας καὶ ἀνδράποδα. ἀλλ' ἢ ἀλλαγὴ αὕτη εἶχεν ἐξ ἀνάγκης μεγάλας δυσκολίας, ἔχει μόνον διότι ὅστις εἶχε χρεῖαν τινὸς, ἔπρεπε τὰ περιέρχεται πολλάκις πολὺν χρόνον ἕως τὰ εὕρῃ ἄλλον χρεῖαν ἔχοντα τῶν ὅσα εἶχεν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐπειδὴ τῆς τιμῆς ἢ ἐξίσωσις καὶ ἀντικαταλλαγὴ ἦτον πολλάκις ἀδύνατος, παραγκάζοντο οἱ πραγματευόμενοι οὕτως τὰ λαμβάνωσιν ὅ, τι δὲν ἠθέλον, ἢ καὶ περισσώτερον ἢ ὀλιγώτερον ἀφ' ὅ, τι ἠθέλον. ὅθεν

ἔπεισθη τὸ νόμισμα ὡς ἐγγύη τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως· παραδείγματος χάριν, ὅταν ὁ ἀμπελουργὸς ἀγοράσῃ ἄρτους ἀπὸ γεωργὸν ἢ ἀρτοποιὸν, τὸ νόμισμα, τὸ ὅσοιόν διδει, γίνεται ἐγγύη καὶ ἐνέχυρον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν, διὰ τὰ δύνωνται καὶ αὐτοὶ, ὅταν ἔλθωσιν εἰς χρεῖαν οἴου, τὰ τὸν λαμβάνωσι παρ' αὐτοῦ ἐπιστρέφοντες τὴν ἐγγύην ταύτην· « Ἄν μὴ ἐν χρεῖα ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφοτέροι, ἢ ἕτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὡσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς δεῖται τις, δῖον οἴνου, διδόντες σίτου ἕξα- γωγὴν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἴσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελ- λούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα δῖον ἐγγυητῆς ἐστὶν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν κ. τ. λ. Ἀριστοτέλ. Ἡθικ. Νικομαχ. Βιβλ. Ε, κεφ. η.) »

Σελ. 146, στίχ. 16. Ὅτι ἡ χρεωκοπία τοῦ εἶναι ἄδολος.] Χρεωκοπίαν ὀνομάζω τὸ κοινῶς λεγόμενον φαλιμέντον (fallimento), καὶ χρεωκόπον (fallito) ἐκεῖνον, ὅστις δὲν πληρῶνει τὰ χρεῖα του.

Σελ. 150 στίχ. 21. Ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων.] Ἐμπορικὰ συναλλάγματα λέγονται αἱ δι' ἐγγράφου συμφωνίαι (contratti) μεταξὺπραγματευτῶν.

Σελ. 150, στίχ. 22. Καὶ δημόσιος χρηματικὴ τράπεζα.] Χρηματικὴν τράπεζαν ὀνομάζω τὸν κοινῶς λεγόμενον Πάγκον, ἢ Βάγκον (Banco).

Σελ. 152. στίχ. τελευτ. Ἀστυνομίαν.] Διὰ τὰ ἐξηγήσω ἐκεῖνο, τὸ ὅσοιόν ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει police φυλάξας ἀπαράλλακτον τὴν γαλλικὴν λέξιν, προσφυστέραν ἄλλην δὲν εὕρισκω παρὰ τὴν λέξιν Ἀστυνομία, μᾶλλον ὅτι τῶν Γάλλων ἢ λεγομένη police περιέχει καὶ τὴν Ἀστυνομίαν καὶ τὴν Ἀγορανομίαν τῶν παλαιῶν. ἢ ἐπιμέλεια καὶ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν ἦτον τὰ φροντίζωσι περὶ τῆς εὐταξίας καὶ εὐκοσμίας τῆς πόλεως. οἱ Ἀγορανόμοι ἐπεμελοῦντο τὰ τῆς ἀγορᾶς, ἤγουν ἐφρόντιζον τὸ τὰ γίνονται τὰ συμβόλαια μεταξὺ τῶν πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων κατὰ τοὺς νόμους, ἐμποδίζοντες τὰς ἀπάτας, τὰς ἀδικίας, τὰς φιλονικίας καὶ θορυβώδεις λογοτρι-

βάς· οἱ Ἀστυνόμοι εἶχον τὴν προφυλακὴν τῆς πτώσεως τῶν οἰκοδομῶν, τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὁδῶν, τῶν κρητῶν, τῶν λιμένων, ἐφρόνιζον τῆς πόλεως τὴν καθαριότητα διὰ τῶν κομπολόγων, τὸ νὰ μὴν ἀτακτῶσιν αἱ περιερχόμεναι αὐληρίδες καὶ ψάλτριαι κ. τ. λ. Ἀστυνόμοι ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας δέκα τὸν ἀριθμὸν, πέντε κατ' αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ πέντε εἰς τὸν Πειραιᾶ· καὶ ἴσως τοσοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ Ἀγοραῖοι (Ἰδ. Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ. 5, κεφ. 11. Σουΐδαν ἐν τῇ λέξ. Κατὰ τὴν ἀγορ. ἀψευδ. καὶ Πεπίτ. Νόμ. Ἀττικ. Βιβλ. Γ. Τίτλ. β.). τὸν Ἀστυνόμον οἱ Γάλλοι ὠνομάζον, ὅταν ἐμοναρχοῦντο, Lieutenant général de police, εἰς δὲ τὴν παρούσαν πολιτικὴν κατέσασιν ὀνομάζουσι Ministre de police· εἰς δὲ τοὺς Ῥωμαίους ἡ ἀρχὴ αὕτη ὠνομάζετο Aedilitas, καὶ οἱ Ἀρχόντες Aediles.

Σελ. 153, στίχ. 8. Ἄν οἱ Κήσορες κ. τ. λ.] Εἰς τῶν Ῥωμαίων τὴν δημοκρατίαν, ἦσαν οἱ Κήσορες (ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ Censores) δύο ἄρχοντες τιμηταὶ τῆς οὐσίας, καὶ ἐξελάσαι τῆς διαγωγῆς τῶν πολιτῶν. εἶχε χρέος πᾶς ἕνας νὰ φανερῶσιν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἡλικίαν, τὴν γυναῖκα, τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων καὶ τῶν δούλων, καὶ τὰ εἰσοδήματά του. ἔπρεπε πρὸς τοῦτοισ νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς λόγον τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ βίου του. ἂν ἦτον τίμιος καὶ χρηστός, ἐπαινείτο ἀπὸ τοὺς Κήσορας· ὠνειδίζετο ἐξ ἐναντίας, ἂν δὲν ἦτον, ἢ καὶ ἐσωφρονίζετο, μὲ ποινὰς ὅμως ἀτιμίας ἐλαφράς· διότι οἱ ἄρχοντες οὗτοι, ἀφίνοντες τὰ κυρίως πολιτικὰ ἀμαρτήματα εἰς τοὺς νόμους, καὶ εἰς τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, ἤρχοντο εἰς τὸ νὰ ἐξετάζωσιν, ἐὰν ὁ δεῖνα, παραδείγματος χάριν, δὲν ἐπολέμησεν ἀνδρείως τοὺς ἐχθρούς, ἐὰν ἠμέλησε νὰ γεωργῆσιν τὸν ἀγρὸν του, ἐὰν ἐξηγάμος χωρὶς εὐλογον αἰτίαν, ἐὰν ἔκαμε χρεὴν χωρὶς ἀνάγκην, καὶ ἄλλα παρόμοια. τοιαύτη ἐξουσία, μᾶλλον ὅτι ὁ Κικέρων τὴν ὀνομάζει διδάσκαλον τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς σωφροσύνης, εἶναι, καθὼς ὀρθῶς κρίνει ὁ Βεγκαρίας, ἐναντία εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἂν ἡ ἐλευθερία ἄλλο δὲν ἦναι παρὰ τὸ νὰ κυβερνᾶται τις ἀπὸ νόμους ὄχι μόνον δικαίους, ἀλλὰ καὶ γραπτῶς (σελ. 217), καὶ σαφεῖς, καὶ

ἔχει ἀπὸ ἀρχοῦρας αὐτογνώμονας, ὅσον ἤθελαν εἶσθαι καὶ νομίζεσθαι δίκαιοι. ὅταν οἱ νόμοι ἦναι ὀρθοὶ, οἱ πολῖται δὲν ἔχουσι χρεῖαν ἄλλης παιδαγωγίας, διὰ τὰ ἦναι αἰδήμονες καὶ σώφρονες. εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου εἶχον καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ Κησορικὴν ἐξουσίαν. ἀλλ' αὕτη τοῦ Ἀρείου πάγου ἢ ἐξουσία ἐφρόνιζεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὴν ἑξῆς σημείωσιν), τὸ τὰ μὴν ἦναι κἀνένας ἀργὸς ἀπὸ τοὺς πολῖτας· τὸ ὅποῖον ἦτον πρᾶγμα καλὸν καὶ σωτήριον.

Σελ. 154, § 34. Περὶ Ἀργίας.] Οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐφρόνιζαν τὸ τὰ μὴν ἦναι ἀργοὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, διότι ἢ ἀργία γεννᾷ τὴν ἀπορίαν, καὶ ἢ ἀπορία τὴν κακίαν. περὶ ταύτης ταῦτα λέγει ὁ Ἰσοκράτης (Ἀρεοπαγιτ.) « Ἀπάντων μὲν οὖν ἐφρόντιζον τῶν πολιτῶν, μάλιστα δὲ τῶν νεωτέρων . . . εἰδότες τὰς μὲν ἀπορίας διὰ τὰς ἀργίας γινομένας, τὰς δὲ κακουργίας διὰ τὰς ἀπορίας. ἀναιροῦντες οὖν τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν, ἀπαλλάξιν ὦντο καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων τῶν μετ' ἐκείνων γιγνομένων. . . τοιγαροῦν οὐκ ἐν τοῖς σκιραφίοις οἱ νεώτεροι διέτριβον, οὐδ' ἐν ταῖς ἀυλητρίσιν, οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις συλλόγοις, ἐν οἷς νῦν διημερεύουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἔμενον, ἐν οἷς ἐτάχθησαν, θαυμάζοντες καὶ ὀμιλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρῶτεύοντας, κ. τ. λ. » ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι οὐδεμίαν βλάβην φέρει εἰς τοὺς συμπολίτας τοῦ ἀργὸς, κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι μήτε κἀμμίαν ὠφέλειαν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς, δίκαιον εἶναι τὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, τῆς ὁποίας μέλος τὰ ὀνομάζεται ἄξιος δὲν εἶναι, ἐπειδὴ δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἐνώθησαν πολιτικῶς μετ' ἀλλήλων, διὰ τὰ μεταδίδωσιν εἰς ἀλλήλους καὶ τὰ μεταλαμβάνωσι παρ' ἀλλήλων ὅλα τὰ κατὰ, τὰ ὅποια ἕκαστος χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦτον ἀδύνατον τὰ προξενήσῃ μόνος εἰς ἑαυτὸν· « Γίγνεται τοίνυν πόλις, ὡς ἐγῶμαι, ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής. Οὐ-

» τῷ δὲ ἄρα . . . πολλῶν δέοιμοι , πολλοὺς εἰς μίαν
 » αἰκίαν ἀγείραντες κοινωνοὺς τε καὶ ροιδοὺς , ταύτη τῇ
 » ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν ὄνομα (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ.
 » Β. σελ. 369) » . ὅθεν κατὰ μὲν τοὺς νόμους τοῦ Δρά-
 κωτος ὁ ἀργὸς ἐκολάζετο μὲ τὸν θάνατον , ἢ καθὼς λέ-
 γουσιν ἄλλοι , μὲ τὴν ἀτιμίαν . ὁ Σόλων ἐμαλάκυνε τὸν νό-
 μον ὀλίγον , διορίσας τῆς ἀτιμίας τὴν ποινὴν κατ' ἐκείνου ,
 ἕττις τρεῖς φορές ἤθειλεν ἐλεγχθῆ ἀργός , ἀλλ' ἐπροσέτε
 καὶ τοῦτο , ἵτι ἐκαστος πολίτης εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ σύρῃ
 τὸν ἀργὸν εἰς τὸ δικαστήριον , καὶ ὅτι ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου
 πάγου ἔπρεπε νὰ ἐξετάζῃ πόθεν ἐκαστος πολίτης ἐκέρ-
 δαιε τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα , καὶ νὰ κολάζῃ τοὺς ἀρ-
 γοὺς . καὶ ἐπειδὴ πολλὰκις ἡ ἀργία εἶναι τῆς κακῆς ἀνατρο-
 φῆς ἀποτέλεσμα , ὁ σοφὸς οὗτος νομοθέτης , διὰ νὰ παρα-
 κινήσῃ τοὺς γονεῖς εἰς τὸ νὰ συνεδίζωσι παιδιόθεν τὰ τέκνα
 τῶν εἰς τὴν ἐργασίαν , ἔθηκε καὶ τὸν νόμον τοῦ νὰ μὴν ἦναι
 ὑπόχρεως νὰ τρέφῃ , μὴτε νὰ γηροκομῇ τὸν πατέρα του ,
 ἵστις δὲν ἐδιδάχθη καμμίαν τέχνην ἀπ' αὐτόν . ἔλαβεν ,
 ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος , τὸν κατὰ τῆς ἀργίας νόμον ὁ Σό-
 λων ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους . ἄλλοι δὲ τὸν ἀποδίδουσιν εἰς
 τὸν Πεισίστρατον . πιθανώτερον ἔμως εἶναι , ὅτι πρῶτος
 τὸν ἔθηκεν ὁ Δράκων , ἔπειτα τὸν ἐδιάρθρωσεν ὁ Σόλων .
 (Ἰδ. Πετιτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Ε , Τίτλ. 5 .)

Σελ. 155 , § 35. Περὶ Αὐτοχειρίας] . Εἰς τὰς Θήβας
 ὁ γενρὸς τοῦ αὐτοχειροῦ δὲν ἐλάμβανε τὰς ὀφειλομένας τῆς
 κηδείας τιμὰς (Ζηνόβ. Παροιμ. 5 , 17 .) . εἰς τὰς Ἀθή-
 νας ἔκοπτον τὴν χεῖρα διὰ τῆς ὑποίας εἶχε φονευθῆ , καὶ τὴν
 ἔθαπτον χωριστὰ τοῦ λοιποῦ σώματος (Αἰσχίν. κατὰ
 Κτησιφ .) . τοῦτο ἔμως δὲν ἦτον κυρίως ποινὴ τῆς αὐτο-
 χειρίας , ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάμνησις καὶ ἀποτέλεσμα πατρο-
 παραδότου δεισιδαιμονίας , κατὰ τὴν ὑποίαν ἔπρεπε νὰ
 κρῖνονται καὶ νὰ κολάζονται , ὅχι μόνον οἱ φονεύσαντες ,
 ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀψυχα ὄργανα τοῦ φόνου , ἢ μά-
 χαιρα διπλαθῆ , ὁ λίθος , εἴτε ριφθεὶς μὲ σκοπὸν τοῦ νὰ
 βλάψῃ , εἴτε καὶ πεσὼν αὐτομάτως ἀπὸ ὑψηλὸν μέρος
 εἰς τὴν κεφαλὴν τινός , κ. τ. λ. περὶ τῆς ἀρχῆς

τοῦ ἔθους τούτου, καὶ περὶ τοῦ μερικῦ δικαστηρίου, ὀνομαζομένου τοῦ ἐν Πρυτανείῳ, τὸ ὁποῖον ἔκρινε τὰ ἀψυχα ὄργανα τοῦ φέου, ἴδε τὸν Πausανίαν (Βιβλ. Α. κεφ. κη, σελ. 70). ὅτι δὲ τῆς χειρὸς τοῦ νεκροῦ αὐτόχειρος ἢ ἐκκοπὴ δὲν ἐλογίζετο κυρίως ποινὴ τῆς αὐτοχειρίας, φαίνεται πρὸς τούτους καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι δὲν ἐκολάζετο τὸ ἄλλο τῆς αὐτοχειρίας εἶδος, τὸ ὁποῖον ἦτον νὰ ἀφίνη τὴν ζωὴν, ἀπέχων ἀπὸ τροφῆν, ὅστις νὰ ζῆ πλέον δὲν ἠθέλεν. οὕτως ἀπέθανον πολλοὶ φιλόσοφοι· καὶ ὁ τοιοῦτος θάνατος ἀπομάζετο ἐντίμως ἐξαγωγὴ τοῦ βίου, ἢ ἀποκαρτέρησις. ἢ αὐτοχειρία (suicidio) δύναται νὰ θεωρηθῆ διχῶς· πρῶτον ὡς ἀποτέλεσμα ἀπελπισίας ψυχῆς, ἢ ὁποῖα, διὰ τὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὰς δυστυχίας, προκρίνει τὸν θάνατον παρὰ τὴν ζωὴν. ἢ κατα τῆς τοιαύτης αὐτοχειρίας ποινὴ, ἂν ἐπιβληθῆ εἰς τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ αὐτόχειρος, εἶναι ἀνωφελὴς εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ δὲν τὴν αἰσθάνεται, ἀνωφελὴς καὶ εἰς τοὺς θεατὰς, διότι οὐδεὶς ἀπ' αὐτοὺς θέλει ἀποφασίσαι τὸν καθ' ἑαυτοῦ θάνατον, εἰὰν δὲν πῆσῃ πρῶτον εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις καὶ τὴν αὐτὴν ἀπελπισίαν τοῦ αὐτόχειρος. ἀλλ' ὅταν φθάσῃ εἰς τόσον, ὥστε νὰ μιτήτῃ τὴν ζωὴν διὰ τὰ κακὰ τῆς ζωῆς, εἶναι ἄρα πλέον ἐκάνε· νὰ τὸν ἐμποδίτῃ ἀπὸ τὴν αὐτοχειρίαν ὁ φόβος τῆς μελλούσης εἰς τὸ ἀναίσθητον αὐτοῦ λείψανον ποινῆς; ἢ ἀπελπισία, ἣτις φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην φρικτὴν ἀπόφασιν εἶναι ἐπονείδιστος δειλία καὶ ἀνανδρία, καθὼς ἄριστα τὸ παρετήρησεν ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθ. Νικομαχ. Βιβλ. Γ, κεφ. ια)· » Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πονίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, » ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπί » πονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων » κακόν ». παρὰ νὰ παιδεύεται ἀνωφελῶς ὁ αὐτόχειρ διακαίτερον εἶναι νὰ κόπτωνται τῆς αὐτοχειρίας τὰ αἴτια. κἀμένας ποτὲ δὲν θέλει ἐλθεῖ εἰς τοιαύτην ἀνανδρον ἀπελπισίαν, ὁπόταν τὸ πολίτευμα ἦναι τοιοῦτον, ὅπου ὁ φιλόσοφος πολίτης εἶναι βίβαιος νὰ εὕρισκῃ πάντοτε ἀκαλύτως τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. θεωρεῖται δεύτερον ἢ αὐ-

τοχειρία ὡς σύμπτωμα νόσου σωματικῆς, τῆς ἰνομαζομένης ὑποχοιδρίας καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς μελαγχολίας. εἰς τοιαύτην περίστασιν ὁ ταλαιπώρος αὐτόχειρ φονεύεται, ὄχι διότι εἶναι, ἀλλὰ διότι φαντάζεται νὰ ἦναι ὁ δυστυχέστατος πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο τὸ εἶδος τῆς αὐτοχειρίας ἐπιπολάζει μάλιστα εἰς τὴν Ἀγγλίαν. τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς μαινομένους, καὶ εἰς τοὺς παραφρονοῦντας εἰς αὐτὸν τὸν πυρετόν. ὅστις κολάζει τοιαύτας αὐτοχειρίας, εἴτε κριτῆς, εἴτε νομοθέτης, εἰς ἐκεῖνον ἠθέλε τις εἰπῆ δικαίως ὅ,τι ἔλεγεν ἡ Ἀντιγόνη πρὸς τὸν Κρέοντα (Ἐυριπίδ. Φοινίσσ. 1639).

« Τί δεσμοποιεῖς ἐπὶ ταλαιπώρῳ νεκρῷ ; »

Σελ. 158, στίχ. 2. Ὅσον περισσότερο . . . πρὸς τοὺς ἀληθῶς ὠφελίμους.] Οἱ συνδυασμοὶ τῶν ἀνθρώπινων παθῶν εἶναι τόσον πολλοί, τόσον διάφοροι, ὥστε εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν Νομοθέτην ἰὰ προβλέψῃ καὶ νὰ διατάξῃ περὶ πάντων κατὰ μέρος τῶν ἀτόπων, ὅσα ἐνδέχεται ἰὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· καὶ ἂν ἦτον δυνατόν, ἠθέλεν εἶσθαι ἀνόητον τυραννικὸν καὶ ἐπικίνδυνον. ὅθεν οἱ νόμοι, ἐπειδὴ σκοπὸς αὐτῶν πρῶτιστος εἶναι ἡ εἰρηνικὴ καὶ εὐδαίμων συμβίωσις τῶν πολιτῶν, πρέπει νὰ ἀρκῶνται εἰς τὸ νὰ ἐμποδίζωσι ῥητῶς ἐκεῖνα μόνα τὰ ἀμαρτήματα, ὅσα ταραττοῦν ταύτην τὴν συμβίωσιν, ἀφίεντες τὰ πολλὰ ἄλλα καθημερινὰ σφάλματα εἰς τὴν διὰ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων διόρθωσιν. « Σιγὰς τε » τῶν νεωτέρων παρὰ πρεσβυτέροις, ὡς πρέπει, καὶ κατὰ » κλίσεις, καὶ ὑπανάσθασις, καὶ γονεῶν θεραπείας, καὶ » κουράς γε, καὶ ἀμπεχόνας, καὶ ὑποδέσεις, καὶ ὅλον » τὸν τοῦ σώματος σχηματισμὸν, καὶ τὰλλα ὅσα τοιαῦτα, » νομοθετεῖν ἔηθε. ». ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων (Περὶ Πολιτ. Βιβλ. Δ, σελ. 425), ὅστις προσθέτει καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὴν ὁποίαν λέγει ὁ Βεκκαρίας « καὶ γὰρ διὰ » σμικρότητα αὐτῶν καὶ πυκνότητα, ἐπιζήμια τιθέντα » ποιεῖν νόμους, ἀπρεπὲς ἅμα καὶ ἀσχημον· διαφθεῖρει » δὲ καὶ τοὺς γραφῆ τιθέντας νόμους, ἐν τοῖς μικροῖς καὶ » πυκνοῖς

» πυκνοῖς ἐθισθέντων τῶν ἀνθρώπων παρανομεῖν (Νόμ. Βιβλ. Ζ, σελ. 788) ». τὰ καθημερινὰ ταῦτα σφάλματα, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλῶς σφάλματα, τὰ ὅποια ἢ καλὴ ἀνατροφή καὶ παιδεία τῶν νέων, ἂν ὄχι παντάπασιν νὰ ἐξαλείψῃ, δύναται καὶν κατὰ πολλὰ νὰ ἐλαττώσῃ. ὑπόδειξ Νομοθέτην ἀνόητον, ἢ Νομοθέτην τύραννον, ὅστις ἤθελε θέσει περὶ τῶν τοιοῦτων νόμους. τότε τὰ σφάλματα γίνονται παρανομήματα. καὶ ἐπειδὴ οἱ παρανομοῦντες τὰ μικρὰ ἐξ ἀνάγκης εἶναι πολλοὶ, τότε οἱ πολῖται παρανομοῦσι καὶ τὰ μεγάλα, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀναιρεῖται τὸ πρὸς τοὺς νόμους ὀφειλόμενον σέβας. οἱ νόμοι πρέπει νὰ ἴναι ὀλίγοι, καὶ τοσοῦτοι μόνον, ὅσους καὶ ὁ χυδαῖος λαὸς εὐκολα δύναται νὰ φυλάτῃ καὶ νὰ ἐνθυμᾶται. καὶ αὐτὸς ὁ ὑψίστος Νομοθέτης δὲν ἔδωκε πλὴν ὀλίγους νόμους, θεμελιωμένους ὅλους εἰς τὴν πρὸς τὸν πλεισίον ἀγάπην. αὐτοὺς ἐφύλατῃν οἱ Ἀπόστολοι, αὐτοὺς οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία. τίνες τοὺς ἐπολλαπλασίασαν; οἱ ὑποκριταὶ, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τύραννοι τῶν ψυχῶν καὶ τῆς συνειδήσεως. αὐτοὶ ἔκαμαν νόμον ἕως καὶ τὴν ἀποδεκτάωσιν τοῦ ἡδύσμου, τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ κυμίνου. καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; καταφρονήθη ἡ πρὸς τὸν πλεισίον ἀγάπη. διότι ὅστις ἀγαπᾷ τὸν πλεισίον του, δὲν τὸν ἀτιμάζει, δὲν τὸν ἀδικεῖ, δὲν τὸν κλέπτει, δὲν τὸν φονεύει, δὲν ψευδομαρτυρεῖ κατ' αὐτοῦ, δὲν τοῦ μοιχεύει τὴν γυναῖκα κ. τ. λ. ἀλλ' ὅστις νομοθετεῖ περὶ ἀνήθου καὶ ἡδύσμου, πρέπει νὰ νομοθετήσῃ περὶ πάντων τῶν λαχάνων τοῦ ἀγροῦ. καὶ ἐπειδὴ ταῦτα, ἀπειρα ὄντα, ζητοῦσι νόμους ἀπείρους, ἀπὸ τοὺς ἀπείρους τούτους νόμους, εἴτε φυλαχθῶσιν, εἴτε καταφρονηθῶσι, γεννᾶται ἢ καὶ τὸ ἀυτὸ ἀποτέλεσμα, ἢ κατὰφρονήσεις τῶν ἀληθινῶν νόμων.

Σελ. 159, στίχ. τελευτ. Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος... ἰουδαιμονίαν ἑκάστου]. Ἄφ' ὅλα, ὅσα μέχρι τούτου εἶπεν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ὅσα ἀνέφειρα εἰς τὰς σημειώσεις, ἀπειδείχθη ἀναντιρρήτως, ὅτι ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολῖτας εἶναι

διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος προσκολλημένος εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, ὡς μέλος αὐτῆς. ταύτην αὐτὸς ὡπὲρ δὲν θέλει ἀφίσει. διὰ τὰ μετέλθῃ εἰς ἄλλο πολίτευμα, ἐν ᾧ ἂν ἀπολαύει ἡσυχίας τὴν ἐνδεχομένην μερίδα τῆς εὐδαιμονίας, τὴν ὡσαύτως τὸ συναλλάγμα ὑποσχέθη εἰς αὐτὸν, καὶ διὰ τὴν ὡσαύτως συγκατένευσε νὰ ἦναι μέλος τοῦ πολιτεύματος. εὐθύς ὅταν παύσῃ νὰ δίδωται εἰς αὐτὸν ἡ ὀφειλομένη τῆς εὐδαιμονίας μερίς, αὐτὸς ἐλευθερώθῃ ἀπὸ τὴν ἐνοχίαν τοῦ συναλλάγματος, καὶ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν καὶ τὰ ὑπάρχοντά του ὅπου ἀλλαγῆ ἔλπιζει νὰ εὖρη περισσοτέραν εὐδαιμονίαν. εἶναι καὶ τυραννικὸν καὶ ἐπικίνδυνον τὸ νὰ τὸν ἐμποδίσης ἡ τυραννικὴ, ἐπειδὴ τὸν ἀναγκάζεις νὰ ἦναι πιστὸς εἰς συναλλάγμα, διὰ τὸ ὡσαύτως αὐτὸς δυστυχεῖ ἐπικίνδυνον, διότι κρατῶν αὐτὸν μετὰ βίας, τὸν βιάζεις νὰ ἐπιθυμῇ τὴν κατάλυσιν τοιαύτης πολιτικῆς κοινωσίας, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει ἐξουσίαν μήτε νὰ θεραπεύσῃ τὴν δυστυχίαν του. ταῦτα τὰ ἄτοπα φοβούμενοι τῶν Ἀθηναίων οἱ νόμοι, ἐσυγχώρησαν εἰς τοὺς πολίτας, νὰ χωρίζονται ἀπὸ τὸ πολίτευμα, ὅταν τὸ πολίτευμα καὶ οἱ νόμοι δὲν ἤρσκον εἰς αὐτούς. « Οὐδεὶς » ἡμῶν τῶν νόμων ἐμποδῶν ἐστὶν οὐδ' ἀπαγορεύει, ἐάν » τέ τις βούληται εἰς ἀποικίαν ἵεναι (εἰ μὴ ἀρέσκοιμεν » ἡμεῖς τε καὶ ἡ πόλις), ἐάν τε μετοικεῖν ἄλλοσὶ πῃ » ἔλθῶν, ἵεναι ἐκείσε ὡπῆ ἂν βούληται ἔχων τὰ αὐτοῦ » (Πλάτων Κρίτ. σελ. 51) ». παρὰ τοὺς Ἕλληνας, καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, ἄλλους πλέον φιλοπάτριδας ἀνθρώπους δύσκολον ἦτον νὰ εὖρη τις καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι εὕρισκον ἕκαστος εἰς τὴν πατρίδα του μὲ ἐυκολίαν τὰ μετὰ τοῦ νὰ ζῆ ἔντιμος, ἐλεύθερος καὶ εὐδαίμων, χωρὶς νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἄλλον κἀνένα παρ' εἰς τοὺς νόμους. ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας ἀρχήσε νὰ σαλεύεται, καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωσίας οἱ δεσμοὶ νὰ χαλῶνται, τότε οἱ ἀληθεῖς φίλοι τῆς ἐλευθερίας, ἦγουν ὅσοι μήτε γ' ἀδικῶνται παρὰ τῶν ἄλλων ὑπέφερον, μὴτ' αὐτοὶ ἄλλους ν' ἀδικῶσιν ἠδὲ

λον, ἐζήτουν ἄλλην πατρίδα, ὅπου ἤλπιζον νὰ ζήσωσιν ἡσυχέστεροι καὶ εὐδαιμονέστεροι, λέγοντες τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο καὶ πολυφθύλλητον (Ἀριστοφ. Πλούτ. 1152.),

« Πατρίς γὰρ ἴσθι πᾶσ', ἴν' ἂν πράττη τις εὖ ».

Σελ. 164, στίχ. 15. Ἡ φυσικὴ αὕτη χρεία.... πο-
σότης πάντοτε ἴση.] Γνωστὸν εἶναι κατὰ τοὺς πίνακας τῶν
λεγομένων γενεθλιακῶν καὶ νεκρολογικῶν παρατηρήσεων,
τοὺς ὁποίους ἐσύνθεσαν οἱ νεώτεροι πολιτικοὶ φιλόσοφοι, ὅτι
εἰς ἓνα διωρισμένον ἀριθμὸν πολιτῶν, διωρισμένος κατὰ τὸ
μᾶλλον καὶ ἥττον εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γενέσεων, τῶν
θανάτων καὶ τῶν γάμων τῶν συμβαινόντων κατ' ἔτος.
καὶ ὁ διορισμὸς οὗτος κρέμαται ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν
τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἄλλων περιστά-
σεων, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται. ὑπόθεσις λοιπὸν, ὅτι εἰς
μίαν ὁποιαδήποτε πολιτείαν, φυσικῶς θεωρουμένην, πρέπει
νὰ γίνωνται χίλιοι γάμοι κατ' ἔτος. εἰάν διὰ τὴν πτω-
χείαν των πολιτῶν, πτωχείαν γεννωμένην ἀπὸ νόμους ἀδί-
κους, δὲν συζευχθῶσι γαμικῶς μετὰ γυναῖκας πλὴν οὐτα-
κόσιοι μόνον, οἱ μείναντες ἄγαμοι διακόσιοι ἀναγκάζονται
νὰ πειράζωσι τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας. ὁ ἀνθρώπος φυσικᾶ
δὲν κλίνει μῆτε εἰς τὴν πορνείαν, μῆτε εἰς τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ
κλίνει εἰς τὸν τίμιον ἔρωτα, ἢ γοῦν εἰς τὸ νὰ γένη εἰς μιᾶς
γυναικὸς αἰήρ. μετ' ὅποιαν τὴν πρώτην φοράν εὐρέθῃ (πα-
ρεκτός εἰάν ἦναι παντάπασιν ἀσελγέστατος καὶ σαπημένων
ἡδῶν ἀνθρώπος), ἐκείνην πάντοτε θέλει, ἐκείνην προ-
τιμᾷ, ἐκείνην κρίνει εὐμορφότεραν ἀπ' ὅλας τὰς γυναῖ-
κας τοῦ κόσμου. εἰάν οἱ κακοὶ, οἱ ἄδικοι καὶ τυραννικοὶ
νόμοι τοῦ σηκώτως πᾶσαν ἐλπίδα νὰ αὐξήσῃ καὶ νὰ πλη-
θυνθῇ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ὑψίστου
Νομοθέτου, τὸν ἀναγκάζουσι νὰ γένη μοιχός, ἢ νὰ πῶσῃ
εἰς ἄλλα βδελυρότερα ἀτοπήματα. ἡ ἀνάγκη αὕτη δὲν δικαι-
ώνει τὴν μοιχείαν (ὅστις, βιαζόμενος νὰ ἐπιθυμήσῃ, δὲν ἐπι-
θυμῆ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον του, ἐκείνου βέβαια ἢ
ἀξιομισθία εἶναι περισσοτέρα. εἰς ἐκείνον πρέπει στέφα-
ρος δόξης καὶ τιμῆς καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς συμπο-

λίτας του)· ἀλλὰ διδάσκει τὴν δικαιοσύνην τοὺς νομοθέτας καὶ τοὺς ἡγεμόνας, ἀνακαλύπτει τὰς ἀληθεῖς αἰτίας τῆς νόσου, αὐτὴν τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ, πρὸς τοῦτοις ὀδηγεῖ καὶ τοὺς πνευματικούς ἰατροὺς εἰς τὴν μετὰ λόγου καὶ κρίσεως Θεραπείαν τοῦ πάθους. ἡ Ὀρθοκεία, λέγει ὁ συγγραφεὺς (σελ. 165), ἔχει μεγαλειότερα βοηθήματα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὀρμὴν τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων. ἀλλ' ὅστις ἀκριβῶς ἐξετάσει τὴν Ὀρθοκείαν, θέλει πληροφορηθῆ, ὅτι ὁ Πάνσοφος αὐτῆς Νομοθέτης, διὰ νὰ κρατῆ τοὺς ἀνθρώπους ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρετῆς, μεταχειρίζεται βοηθήματα καὶ μέσα ἀνθρώπινα· καὶ ταῦτα διδάσκει, ὅπου ταῦτα φαίνονται ἰκανὰ νὰ θεραπεύσωσι τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀδικίας. πειράζει τὸν Θεὸν καὶ ἀσεβεῖ εἰς αὐτὸν, ὅστις ζητεῖ παρ' αὐτοῦ θαύματα πρὸς Θεραπείαν τῶν κακῶν, τὰ ὅποια μὲ μόνην τοῦ λογικοῦ τὴν δύναμιν ἐμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ, ἢ νὰ θεραπεύσῃ. ὅστις ῥίπτεται ἐκουσίως εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὸν πνιγμὸν, ἐκεῖνος εἶναι πνιγμοῦ, καὶ ὄχι σωτηρίας ἄξιος. κόπτε λοιπὸν τὰς ἀφορμὰς τῶν κακῶν, ἀν θέλῃς νὰ θεραπεύσῃς τὰ κακά. εἰάν ᾔσαι Ἄρχων, ἢ Νομοθέτης, ἀς μὴ συγχωρῶσιν οἱ νόμοι σου εἰς κανένα « νὰ σφετερίζεται ὅλην τὴν » δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν, καὶ νὰ ἀφίηῃ εἰς τοὺς λοιποὺς ὅλην τὴν ἀδυναμίαν καὶ δυστυχίαν (σελ. 1) ». εἰάν ᾔσαι πνευματικὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος, ἔνωσον μὲ τῆς Ὀρθοκείας τὰ μέσα τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς αἰτίας καὶ πηγῆς τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ κάμνε τὴν Θεραπείαν ἀνάλογον μὲ τὴν νόσον, ἀν θέλῃς νὰ ᾔσαι δραστηρικὴ ἡ Θεραπεία. δὲν ἰατροῦνται μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅστις, ἔχων αὐτὸς ἰδίαν γυναῖκα, μοιχεύει τὴν ἀλλοτρίαν, καὶ ὁ ἀγαμος μοιχός· ὁ πρῶτος χρειάζεται ἐπιτίμια βαρῆα· ὁ δεῦτερος συμβουλήν νὰ ἐμβῆ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ γάμου, ἀν ᾔσαι δυνατὸς εἰς αὐτὸν ὁ γάμος, καὶ παρηγορίαν, ἀν στερῆται τὰ μέσα νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς κοίτην ἀμίαντον. αὐτὸ τοῦ νὰ τὸν καταδικάσῃς νὰ διαμοιράσῃ τὸ ὑστέρημα του εἰς τοὺς ψωμοζήτας, ἀνάγκασον τὸν πλούσιον καὶ ἐθελόκακον μοιχόν, διὰ συγχώρησιν τῆς ἀμαρτίας του, νὰ ἀυξήσῃ ἐκ τοῦ πι-

ρισσύματος τὸ ἐργόχειρον τοῦ πένιτος, καὶ νὰ τοῦ ἐκολύνη τὸν γάμον. ἡ ἀληθὴς ἐλεημοσύνη εἶναι τὸ νὰ καταπάυη τις τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ φέρη τοὺς πολίτας, ὅσον εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἰσότητα. εἶναι σημείωστέως ἀξίον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διηγῆται ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν κατοίκων τῆς Χίου· εἰς αὐτοὺς μίτε φθορὰ παρθένου, μίτε γυναικὸς μοιχεία ἠκούσθη εἰς ἑπτακοσίων ἐτῶν διάστημα (Πλούταρχ. Γυναικ. ἀρετ.). τοῦτο τί θέλει νὰ εἰπῆ, ὅτι ἡ Χίος τότε ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ νόμους δικαίους, οἱ ὁποῖοι, ὑπερασπίζοντες ἐπίσης ὅλους τοὺς πολίτας, ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα νὰ ἐνώωνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες τιμίως, ὑπόταν ἔφθανον εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν τοῦ γάμου.

Σελ. 165, στίχ. 12. Ἀλλ' ὅταν κάμνωσι . . . ἡ πατρικὴ ἐξουσία] Ἰδοὺ καὶ ἄλλη πηγὴ ὅχι μόνον μοιχείας, ἀλλὰ καὶ τῆς κατ' οἶκον διχονοίας, καὶ ἄλλων μυρίων ἀτοπημάτων. ὅταν ὁ ἀναίσθητος πλούσιος, ἢ ὁ νομιζόμενος εὐγενὴς, προτιμᾷ τὸν καπνὸν τῆς εὐγενείας, καὶ τὰ ἀναίσθητα μέταλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ χρυστὰ ἦδη, καὶ δὲν καταδέχεται νὰ λάβῃ νύμφην, ἢ γαμβρὸν, ἐὰν δὲν ἦναι πλούσιοι ἢ εὐγενεῖς, ὡς αὐτὸς, εἰς τοιοῦτους βιασμένους γάμους μὴν ἐλπίσῃς νὰ εὖρης σωφροσύνην, ὁμόνοιαν, ἢ κάμμιαν ἄλλην ἀρετὴν. «Πλοῦτον τιμᾶν, καὶ σωφροσύνην ἄμα ἱκανῶς κτᾶσθαι ἐν τοῖς πολίταις ἀδύνατον.» ἀλλ' ἀνάγκη ἢ τοῦ ἐτέρου ἀμελεῖν, ἢ τοῦ ἐτέρου (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Η, σελ. 505).

Σελ. 167, στίχ. 12, Συναθροίζουσα τὴν φερμὴν καὶ ζέουσαν νεότητα.] Τὰ αὐτὰ γενέθλια δίδει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸ βδελυρὸν καὶ παρὰ φύσιν πάθος τῆς παιδερασίας. κατ' αὐτὸν ἡ παιδερασία ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Κρήτας καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, εἰς αὐτὰ τὰ συσσίτια, ἤζουν τὰ περίφημα κοινόβια τῶν νέων, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς χρῆσιν εἰς ταῦτα τὰ δύο ἔθνη. ἀξίον εἶναι νὰ μεταγράψω τὴν ῥῆσιν ὅλην τοῦ Πλάτωνος, διὰ νὰ τὴν μελετῶσι με σκέψιν ὅσοι κυβερνῶσι νέους πολλοὺς, ὡς διδάσκαλοι μαθητῶν, ἢ ὡς Ἡγούμενοι μοναχῶν. « Δοκεῖ [τὰ συσσίτια] τὰς

» περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδονὰς οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ
 » ΘΗΡΪΩΝ διεφθαρκεῖν· καὶ τούτων τὰς ὑμετέρας πό-
 » λεις [Κρήτην καὶ Σπάρτην] πρῶτας ἀν τις αἰτιῶτο. . .
 » ἐννοητέον ὅτι τῇ Φιλείᾳ καὶ τῇ τῶν ἀρρένων φύσει, εἰς
 » κοινοῦν ἰουση τῆς γεννήσεως ἢ περὶ ταῦτα ἡδονὴ κατὰ
 » φύσιν ἀποδεδόσθαι δοκεῖ· ἀρρένων δὲ πρὸς ἀρρένας, ἢ
 » Φιλειῶν πρὸς Φιλείας παρὰ φύσιν· καὶ τῶν πρῶτων
 α τὸ τόλμημα εἶναι δι' ἀκράτειον ἡδονῆς (Πλάτων Νομ.
 » Βιβλ. Α. σελ 636) ». διὰ τὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης
 τί ἐννοεῖ ὁ Πλάτων, ὅταν λέγῃ, ὅτι τὰ συστίτεια φθείρουσι
 καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων τὰς ἡδονὰς, πρέπει ἐν παρόδῳ τὰ
 ἐξηγήσωμεν τὸν φιλόσοφον τοῦτον μὲ ρῆσιν ἄλλην τοῦ μαθητοῦ
 αὐτοῦ Ἀριστοτέλους. λέγει οὗτος εἰς δύο τόπους τῶν
 συγγραμμάτων του (Περὶ ζῶων γενέσε. Βιβλ. Β, κεφ.
 ζ, καὶ περὶ ζῶων Ἰστορ. Βίβλ. Η. κεφ. κ η.), ὅτι εἰς
 τὴν Λιβύαν γεννῶνται πολλὰ τερατώδη θηρία, διότι ἡ
 σπάνις τοῦ ὕδατος ἀναγκάζει πολλὰ ζῶα διαφόρου γένους
 τὰ συντρέχουσιν ὅπου ἡθελαν εὐρεῖ ὀλίγον ὕδωρ· καὶ ἐπι-
 σμιγόμενα καὶ τὰ ἀλλογενῆ μετ' ἀλλήλων, γεννᾷ τὰ
 τέρατα· « διὰ γὰρ τὴν σπάνιν τοῦ ὕδατος, ἀπαντῶντα
 » πάντα [τὰ θηρία] πρὸς ὀλίγους τόπους τοὺς ἔχοντας
 » τὰ ἕματα, μίγνυσθαι καὶ τὰ μὴ ὁμοιογενῆ ».

Σελ. 168, § 37. Περὶ εἶδους τινος κ. τ. λ.] Εἰς ἔλασ
 τοῦτον τὸν παράγραφον ἠθέλησεν ὁ Βεκκαρίας νὰ ἐλέγξῃ τὴν
 κατὰ τῶν ἑτεροδόξων σκληρότητα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας·
 ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ ἐδίσμυσσε καὶ τὸν γαῦν καὶ τὴν γλώσσαν
 τόσον, ὥστε εἶναι δύσκολον νὰ καταλάβῃ τις τί λέγει,
 καὶ ἀμφίβολον ἂν καὶ αὐτὸς κατέλαβε καλῶς ὅσα γράφει.
 « Ἀναγκαῖα (λέγει) εἶναι εἰς τὴν πόλιτίαν ἢ πατριὰς
 » ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν ». ἂν ἐννοῇ τὴν ὁμοφροσύνην εἰς
 τὰ πολιτικὰ δόγματα, παρ' αὐτὴν ἀναγκαιότερον ἄλλο βέ-
 βαια δὲν εἶναι· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ὁμοφροσύνη εἶναι ἔργον τῶν
 δικαίων πολιτικῶν νόμων. ἂν ἐννοῇ (καθὼς εἶναι πιθανόν
 ὅτι ἐννοεῖ) τὴν ὁμοφροσύνην εἰς τὰ τῆς θρησκείας, συμφέρει
 βέβαια εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ νὰ ὁμοφροῦσιν, καθὼς
 εἰς τὰλλα, οὕτω καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ὑπολήψεις.

οἱ πολῖται· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον διδαχῆς (ἴδ. σελ. 235), ἔργον εὐχῆς, ὅχι σιδήρου καὶ πυρός. ἐὰν ὁ Νομοθέτης τῆς Θρησκείας ὑποφέρῃ ζῶντα τὸν ἐτερόδοξον συμπολίτην σου, τοῦ ὁποῖου καὶ τὴν ψυχὴν δύναται νὰ μεταβάλῃ, καὶ τὸ σῶμα νὰ κεραυνώσῃ, πότεν ἔλαβες σὺ τὸ δικαίωμα νὰ τὸν καταφλέγῃς ἐπάνω εἰς τὴν πυρὰν; λέγει ὁ Βεκκαρίας, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξουσιάζωμαι τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, ἔπειτα προσθέτει ἀμέσως, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξουσία γινῶ τὴν ὑπόκρισιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἀφρότητα καὶ φιλαδελφίαν, τὰς ὁποίας διδάσκει ἡ Θρησκεία. δι' αὐτὸ λοιπὸν τοῦτο, διότι κάμνει ὑποκρίσας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὴν Θρησκείαν, ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλὰ εἶναι πρόδηλος τυραννία. ὑπεκρινόμενοι τὸν χριστιανισμὸν ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς φλόγας πολλοὶ Ἰουδαῖοι τῆς Ἰσπανίας. ἀλλ' ἡ Ἰσπανία πότε εἶχε γόμισμον ἐξουσίαν; ὅταν ἐσυγχώρει εἰς τὸ κριτήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξουσίας νὰ καίῃ ἀσπλάγχχνως τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Αἰρετικούς, ἡ σήμερον ὅταν κυβερνᾶται ἀπὸ φωτισμένον Ἡγεμόνα, ὅστις ἀναγκάζει τοὺς Δομινικανοὺς νὰ ἦναι σπλαγγισκώτεροι;

Σελ. 171, στίχ. 13. Καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸν φόβον τῶν κ. τ. λ.] Τοιοῦτος ἄλογος νόμος εἶναι καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζεται ὁ οἶνος διὰ τὸν κίνδυνον τῆς μέθης καὶ τῶν ἐκ τῆς μέθης ἐνδεχομένων κακῶν (ἴδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω σελ. 250). ὅταν ἡ πολιτικὴ κοινωνία κυβερνᾶται ἀπὸ τοιοῦτους μωροὺς νόμους, ἀνάγκη εἶναι νὰ μωραίνωσι καὶ τὰ μέλη της. ὅταν ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ δὲν ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ κολάζῃ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ἐπιβάλλῃ ποινὰς καὶ εἰς ἕλας τὰς ἐνδεχομένας ἀφορμὰς τῶν ἀμαρτημάτων, τότε καὶ ἡ πατρικὴ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία διαστρέφει τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, καὶ δὲν κάμνει πλέον οὐδεμίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὠφελίμων καὶ βλαβερῶν μαθημάτων· ἐντεῦθεν, παραδείγματος χάριν, πολλοὶ πατέρες δὲν διδάσκουσι τὰς θυγατέρας των τὴν τέχνην τοῦ γράφειν διὰ τὰς ἐνδεχομένας ἐκ τοῦ γράφειν ἐρωτικᾶς κοιτολογίας. οἱ φρόνιμοι πατέρες οὗτοι συλλογιζονται οὕτως·

» Κάλλιον γὰρ ἦναι τις τυφλὸς παρὰ γὰρ βλέπει, χαλὸς,
 » παρὰ γὰρ βαδίζει· ἐπειδὴ ὁ βλέπων κινδυνεύει γὰρ ἰδῆ
 » θεάματα βλαβερά, καὶ ὁ βαδίζων, γὰρ ὑπάγει εἰς ὁδοὺς
 » ἀπωλείας». διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πυθαγορικός Ξενοφίλος,
 ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τινος τὸν κάλλιστον τρόπον τοῦ γὰρ παι-
 δεύσει τὸν υἱὸν του, ἀπεκρίθη, ὅτι πρὸ πάντων ἔσρε-
 πει γὰρ ἐπιμεληθῆναι τὸν ἀναθρέψῃ εἰς πόλιν κυβερνωμέ-
 νην ἀπὸ χρηστοῦς νόμους (Διογ. Λαέρτ. ἐν Βίῳ Πυ-
 θαγόρ.). καὶ διὰ τούτου ἐσημαίνει, ὅτι εἰς τὰς πό-
 λεις, ὅπου βασιλεύει ἡ ἀνορία, ἡ χρηστὴ ἀνατροφή εἶναι
 δυσκόλος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀδύνατος.

Σελ. 173, στίχ. 21. Ὁ ἄγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος....
 κἀμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τούτου]. Ὁ ἄγριος τῆς φύσεως ἄν-
 θρωπος δὲν ἐξεύρει μήτ' αἰσθάνεται παρὰ τὰς ἀναγκαῖας
 εἰς τὴν ζωὴν χρείας· ὅθεν καὶ δι' αὐτὰς μόνας πολεμεῖ
 τὸν ὅμοιον αὐτοῦ. ἀρπάζει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἄλλου τὴν τρο-
 φὴν, ὅταν ἔχη χρείαν τροφῆς, καὶ τὸν γυμνώνει ἀπὸ τὸ
 ἔνδυμα, ὅταν ἔχη χρείαν σκέπης (Ἰδ. σελ. 208). ἀλλ'
 ἀφ' οὗ χορτασθῆ καὶ ἐνδυθῆ, ἡσυχάζει ἕως οὗ γὰρ ἔλθῃ
 πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς χρείας. ὁ δὲ ἐνωμένος πολιτικῶς με-
 τοὺς ὁμίους του ἄνθρωπος, ἔξω τῶν ἀναγκαίων, ἔχει
 ἔτι καὶ τὰς χρείας τῆς ὑπολήψεως, χρείας τόσον περισσο-
 τέρας, ὅσον εἶναι τὸ ἔθνος πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτε-
 ρον. ὁ τοιοῦτος λοιπὸν ἄνθρωπος ἀδικεῖ, ὄχι μόνον ὅταν
 ῥιγᾷ ἢ πεινᾷ, διὰ γὰρ σκεπᾶσθαι τὴν γύμνωσιν, ἢ γὰρ θερα-
 πεύσθαι τὴν πεινᾶν του, ἀλλὰ καὶ διὰ πράγματα, τὰ ὅποια,
 μήτ' ἀναγκαῖα μήτ' ἀληθῶς ὠφέλιμα ὄντα εἰς αὐτὸν, ἐπι-
 θυμεῖ διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ βλέπει εἰς τοὺς συμπολί-
 τας του. « Οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰναγκαῖα ἀδι-
 » κῶσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει (ὁ Φαλέας) τὴν ἰσότητά
 » τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν·
 » ἀλλὰ καὶ ὕπως χαίρωσι καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. εἰάν γάρ
 » μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης
 » ἰατρίαν ἀδικήσουσιν (Ἀριστοτ. Πολιτικ. Βιβλ. Β,
 » κεφ. ζ) ». ἔχει λοιπὸν ὁ πολιτικῶς ζῶν ἄνθρωπος τριῶν
 λογῶν χρείας: τὰς ἀναγκαῖας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἄγριον

χρείας, ἔπειτα τὰς ἀπολαυστικὰς χρείας, καὶ τελευταῖον τὰς χρείας τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας του. ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος νομοθέτης, χρεωσθεῖ νὰ θεραπεύῃ τὰς πρῶτας, εὐκολύνων εἰς ἕκαστον πολίτην τοὺς τρόπους νὰ κερδαίνῃ τὰ πρὸς ζῶν, διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας καὶ φιλοπονίας, τὰς δευτέρας καὶ τρίτας μὲ τὰ φάρμακα τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ μὲ τὴν καλὴν ἀνατροφήν τῶν παιδῶν, ἢ ὅποια ἐν ταυτῷ διδάσκει καὶ τοὺς πεινήτας νὰ ἀρκῶνται εἰς τὰ ἀναγκαῖα, ἢ νὰ προξενῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὰ χρεῖσιμα διὰ μέσου τῆς ἐργασίας, καὶ ἐμποδίζει τοὺς πλουσίους νὰ σπαταλῶσι, καὶ νὰ διεγείρωσι τῶν πεινῶν τὸν φθόνον.

« Τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν οὐσία βραχυεῖα »
 « καὶ ἐργασία, τοῖς δὲ σωφροσύνη· τρίτον δ' εἰτινες βού- »
 « λοιπὸ δὲ αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ παρὰ »
 « φιλοσοφίας ἄκος (αὐτ. αὐτόθ.) ».

Σελ. 176, στίχ. 8. [Ἐπειδὴ οἱ νόμοι... τῆς πολιτικῆς κοινωνίας κ. τ. λ.] Τὸ εἶδος, ἢ κατάστασις καὶ διάθεσις πάσης πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν ἀναφύεται αὐτομάτως ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλὰ γεννᾶται ἀπ' αὐτὰ τῶν πολιτῶν τὰ ἦθη τε καὶ φρονήματα. ὅταν τὸ ἔθνος ἦναι φρόνιμον καὶ χρηστὸν, φρόνιμον εἶναι καὶ τὸ πολίτευμά του· ὅταν κακοηθεύσῃ καὶ μωρανθῇ, διαφθείρει καὶ τὸ πολίτευμα, καὶ καταλήσῃ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἀθλιεστέραν ἀπ' ὅλας τὰς καταστάσεις, τὸ νὰ κυβερνᾶται ὡς ἀγέλη κτηνῶν ἀπὸ κτήνη ἄλλα θηριωδέστερα. « Ἡ οἶμι ἐκ δρυὸς ποθὲν, ἢ ἐκ »
 « πέτρας τὰς πολιτείας γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν »
 « ἠθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι, οἳ ἂν, ὡσπερ ρεύσαντα, τάλλα »
 « ἐφελκύσῃται (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Η, σελ. 544); »

Σελ. 177, στίχ. 2. Τὰ τέκνα... εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς]. Ἀλλεῖς πολῖται ὀνομάζοντο οἱ παῖδες, ἐν ὅσῳ ἦσαν ὑποκείμενοι εἰς τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ. Γ, κεφ. α καὶ ε). Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγράφοντο εἰς τῶν πολιτῶν τὸν κατάλογον, ὀνομαζόμενον ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ὅταν ἐγίνοντο ἑικοσαεῖς, ἀφ' οὗ πρῶτον ὠμνυον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγραύλου νὰ φυλάξωσι τοὺς νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος (Πο-

λυθεία. Βιβλ. Η κεφ. Θ). ὁ ὅρκος ἤρχετο ἀπὸ ταῦτα τὰ ἀξιοσημείωτα λόγια ὉΥ ΚΑΤΑΙΣΧΥΝΩ ΤΑ Ὅπλα. καὶ βέβαια δὲν τὰ κατήσχυναν, ὅταν ἐπολέμουν τοὺς Πέρσας. ἀλλ' ἀφ' οὗ κατεφρόνισαν τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, καὶ ἐγυναικώθησαν ἀπὸ τὴν κατάχρησιν τῶν ἰδίων, τὰ ὅπλα τῶν ἰώθησαν πρῶτον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἔπειτα παντελῶς ἐσυντρίφθησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Σελ. 180, στίχ. 23, Δικτάτωρ αὐτογνώμων.] Δικτάτωρ (Dictatore, ἀπὸ τῆς λατινικῆς λέξεως Dictator) σημαίνει Ἄρχοντα χειροτονούμενον πρὸς καιρὸν, ἀλλ' ἀπόλυτον, αὐτογνώμονα καὶ ἀνυπεύθυνον, ἦσαν κύριον γὰ καταργήσῃ πρὸς καιρὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς νόμους, καὶ γὰ δικιῆσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ βούλησιν, χωρὶς τοῦ γὰ ὑπέκειται εἰς τὸ γὰ δώσει λόγον τῆς δικιῆσεώς του. αἱ δημοκραταί ἐδίδον καμίαν φορὰν τὴν φοβεράν ταύτην ἐξουσίαν εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς πολίτας διὰ δεινὰς τινὰς περιστάσεις καὶ φόβους μεγάλων κινδύνων. τοιοῦτοι Δικτάτορες ἐχειροτονήθησαν κατὰ διαφοροὺς καιροὺς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ σχεδὸν ἄλλον χαλινὸν τῆς ἀχαλινώτου ταύτης ἐξουσίας δὲν εἶχον, εἰμὴ μόνον ὅτι δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς ἢ μεταχειρίσῃ τῶν δημοσίων χρημάτων χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ δήμου, ἢ τῆς Συγκλήτου, μήτε ἢ ἄδεια γὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ἔρια τῆς Ἰταλίας, ἐν ὧσιν εἶχον τὴν Δικτατορικὴν ἀρχὴν, ἢ ὁσεία ἦτον ἐξάμηνος. ἀλλ' ὁ Κερνάλιος Σύλλας (τὸν ὁσείον φέρει παράδειγμα ὁ συγγραφεὺς), μετὰ πολλὰ πάνδεινα κακὰ, ὅσα ἔκαμε τὴν πατρίδα του, ἀναγορευθεὶς αὐτογνώμωνως Δικτάτωρ (κατὰ τὸ 674 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ 80 πρὸ χριστοῦ), καὶ καταφρόνισας ὅλους τοὺς νόμους, μετεσχηματίσθη εἰς φαειρὸν τύραννον. ἔφθασεν ἢ ἀπάνθρωπος αὐτοῦ σκληρότης εἰς τόσον, ὥστε γὰ δυσίαση, διὰ διαφοροὺς προφάσεις, πολλὰς χιλιάδας πολιτῶν, τῶν ὁσείων τὰς οὐσίας ἐμοίραζεν εἰς τοὺς φίλους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του.

Σελ. 181, στίχ. 11. Αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι... εἶναι βαρύτερος.] Αὕτη εἶναι, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ἡ γνώ-

μη τοῦ Μοντεσκίου κομφή καὶ πιθανωτάτη εἰς τὸ φαι-
 νόμενον, ἀλλ' ἴσως ὄχι ἀληθῆς φιλία καθαρὰ καὶ μό-
 νιμος δὲν ἔχει ποτὲ χώραν μῆτε μεταξὺ δύο πονηρῶν ἀν-
 θρώπων, μῆτε μεταξὺ χριστοῦ καὶ πονηροῦ· ἡ φιλία εἶναι
 ἀρετὴ ψυχῶν φιλαρέτων. εἰάν ἦναι ἀληθεῖς, ὅτι ἡ διαφο-
 ρὰ τῶν ἡθῶν εἶναι ἀνάλογος μετὰ τὴν βαρύτητα τῆς δου-
 λείας, εἰάν, ὡς ἐμελογοῖ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς (σελ. 188),
 καὶ ὡς τὸ ἔδειξε πάντοτε ἡ πείρα, αἱ δουλωμένα
 ψυχαὶ ἦναι πλέον φιλήδονοι, πλέον ἄσῳτοι,
 πλέον σκληραὶ κ. τ. λ., ἐπιταί, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ
 πολύτιμον δῶρον τοῦ οὐρανοῦ, ἡ φιλία, εὐρίσκεται εἰς
 ἐκείνας τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὅπου βασιλεύουσιν οἱ
 νόμοι, ὅπου ἡ δικαιοσύνη, ἐμποδίζουσα τοὺς πολίτας νὰ ἀδι-
 κῶσιν ἀλλήλους ὡς ληστὰί, τοὺς φέρει κατὰ μικρὸν εἰς τὴν
 ἰσόνομον ἀδελφότητα καὶ κοινωνίαν, χωρὶς τῆς ἰσοίας,
 ἀληθῆς φιλία νὰ συσταθῇ εἶναι ἀδύνατον. « Οὗτος ἐμοίγε
 » δεκεὶ ὁ σκοπὸς εἶναι. . . . ἔπως δικαιοσύνη παρέσται
 » καὶ σωφροσύνη τῶ μακαρίῳ μέλλοιτε ἔσεσθαι. . . οὐκ
 » ἐπιθυμίας ζῶντα ἀκολάστους εἶναι, καὶ ταύτας ἐπι-
 » χειροῦντα πληροῦν, ἀνήνυτον κακόν, ληστοῦ βίον ζῶντα·
 » οὔτε γὰρ ἂν ἄλλῳ ἀνθρώπῳ προσφιλις ἂν εἴη ὁ τοι-
 » οὔτος, οὔτε θεῷ. κοινωνεῖν γὰρ ἀδύνατος· ὅτω δὲ μὴ
 » ἐνὶ κοινωνίᾳ, φιλία οὐκ ἂν εἴη (Πλατ. ἐν Γοργία,
 » σελ. 507).

Σελ. 188, στίχ. 7. Αὐξάνει ἐν ταύτῳ καὶ τὴν πιθαν-
 νότητα κ. τ. λ.] Ἡ γούνη πιθανώτερον εἶναι, ὅτι θέλει πείσει
 τις εἰς ἕν ἀπὸ ἑκατὸν, παρ' εἰς ἕν ἀπὸ δέκα ἁμαρτήματα.
 Ἰδε ἴσα ἀνωτέρω (σελ. 264) ἐσημείωσα περὶ τῆς ἀνοήτου
 καὶ τυραννικῆς πολλαπλασιαστικῆς τῶν νόμων.

Σελ. 188, στίχ. 18. Καὶ ὄχι τὰς διαφορὰς κλάσεις
 τῶν πολιτῶν.] Τοῦτο παραγγέλλει συχνὰ καὶ ὁ Πλάτων
 εἰς τὴν Πολιτείαν του. « Νομοθέτη οὐ τούτου μέλει ὅπως
 » ἐν τῇ γένει ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει· ἀλλ' ἐν
 » ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανάται ἐγγενέσθαι, ξυναρ-
 » μόντων τοὺς πολίτας, πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ ποιῶν
 » μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας, ἢν ἂν ἕκαστοι τὸ

» κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ἀφελεῖν· καὶ αὐτὸς ἐμπεισθὼν τοι-
 » οὗτους ἀνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφίη τρέψασθαι
 » ἕστη ἕκαστος βούληται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς
 » αὐτοῖς ἐπὶ τὸν ξύνδεσμον τῆς πόλεως. (Πολιτ. Βιβλ.
 » Ζ, σελ. 519) ». Ἴδε καὶ ὅσα ἀνωτέρω (σελ. 245 καὶ
 253) ἐσημείωσα περὶ τῆς ἀλόγου διακρίσεως εὐγενῶν
 καὶ δυσγενῶν πολιτῶν.

Σελ. 188, στίχ. 21. Ἄλλ' ὁ φόβος μὲ τὸν ὄψοιον...
 ἐλέθρις]. Ἐπειδὴ φυσικὰ καὶ αὐτὸς ὁ οὐτιδανώτατος
 ἀνθρώπος θέλει νὰ ἦναι, ἢ νὰ λογίζεται καὶ τι εἰς τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ φοβῆται ἀνώ-
 τερον ἄλλον, προσπαθεῖ νὰ ἦναι καὶ αὐτὸς φοβερός εἰς
 ἄλλον κατώτερον, καὶ ἐκεῖνος πάλιν εἰς ἄλλον, καὶ οὕτω
 καθεξῆς. ὅσοιόν τις φοβεῖται, ἀνάγκη ἦναι νὰ τὸν μισῇ,
 καὶ ὅποιον μισεῖ, νὰ ζητῇ πάντα τρόπον νὰ τὸν κακο-
 ποιήσῃ· ἀγάπη καὶ φόβος, ἐνεργητικὴ διάθεσις καὶ μῖσος,
 ἐντάμα ποτὲ δὲν ἐσυγκαταίκοισαν. ὅταν ἀπὸ τὴν πολιτι-
 κὴν κοινωνίαν ἐξορισθῇ ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, τὴν
 ὁποίαν παραγγέλλει ἡ φιλοσοφία, καὶ ὡς χρέος ἀπαραί-
 τητον προστάσσει ἡ θρησκεία, τότε ἡ πολιτικὴ κοινωνία
 μεταβάλλεται εἰς συστάσεις ἀχρείων καὶ ἀγρίων θη-
 ρίων. τότε εἰς ἅλα τὰ μέλη τῆς πολιτείας κυκλοφορεῖ,
 ὡς ἔλεγεν ἀνωτέρω (σελ. 13) ὁ συγγραφεὺς, ἢ ἄναυδος
 σκληρότης, καὶ ὁ φόβος, μὲ τὸν ὄψοιον ἕκαστος φοβί-
 ζει τὸν ἄλλον, ἐπιστρέφει εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου πολλα-
 πλάσιος, καὶ τῆς ἀφαιρεῖ τὴν αἰσθησὶν πάσης ἀρετῆς καὶ
 χρηστότητος.

Σελ. 188 στίχ. 23 Εἶναι φυσικὰ αἰδουλωμένα ψυχὰι
 πλέον φιλήδονοι κ. τ. λ]. Εἶναι οἱ δούλοι πλέον φιλήδονοι,
 διότι μόνον τὰς σωματικὰς καὶ κτηνώδεις ἀπολαύσεις ἐξεύ-
 ρουσι, μὴτ' ἐδοκίμασαν ποτὲ τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῶν
 ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, « ἡδονὰς ἀμίκτους τε λύταις
 » καὶ οὐδαμῶς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν σφό-
 » δρα ὀλίγων », ὡς τὰς ὠνόμαζεν ὁ Σωκράτης (Πλάτ.
 ἐν Φιλήβ. σελ. 52.). πλέον φιλήδονοι, διότι σπεύδουσι
 γὰ ἀπολαύσει τὸ σήμερον, μὴν ὄντες βίβαιοι ἀν καμ-

μία ἀδικία τῶν νόμων δὲν τοὺς στερήσει αὐρίων καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωὴν· πλείον σκληροί, διότι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὴν ὕβριν καὶ καταφρόνησιν, τὴν ὁποίαν πάσχουν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν, ὕβριζουσι, καταφρονοῦν καὶ ἀδικοῦν τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ παρηγοροῦν τρόπον τινὰ τὰ ἴδια κακὰ, κακοποιοῦντες ἄλλους. σκληρότερος ἀσυγκρίτως καὶ θηριωδέστερος εἶναι ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὅστις φοβερίζει τὸν σύνδουλόν του νὰ τὸν καταδώσῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν υποβάλλῃ εἰς τὰς κολάσεις τοῦ τυράννου, παρὰ τὸν τύραννον αὐτόν (ἴδ. σελ. 223). εἰς ὀλίγα λόγια, καθὼς ἀπὸ τὰ διεφθαρμένα ἦδη γεννῶνται αἱ κακαὶ καὶ παράνομοι πολιτεῖαι (ἴδ. σελ. 273), οὕτω παλιν αἱ κακαὶ πολιτεῖαι διεφθείρουσι τὰ χροιστὰ ἦδη. «Μὴ ὑπαρχούσας δ' εὐνομίας περὶ τὰς πόλιας, » οὐκ ἂν δύναιτό τις ἀγαθὸς ἢ εὐδαίμων πολίτας ἤμεν » ἔλεγεν ὁ Πυθαγορικὸς Ἰωπόδαμος (παρὰ Διογ. Λαιρτ. σελ. 812). καὶ τοῦτο δὲν πρέφει νὰ φαίνεται παράδοξον. ἐπειδὴ κἀνεὶς φυσικὰ δὲν θέλει νὰ ἀδικῆται, εἰς δὲ τὰς δυσνομούμενας πολιτείας δὲν εὐρίσκει τις παρὰ δύο μόνον μετὰ τοῦ νὰ μὴν ἀδικῆται, τὸ νὰ ἦναι δηλαδὴ ἢ τύραννος αὐτὸς, ἢ φίλος τῶν τυραννούντων, ἐξ ἀνάγκης, ὅταν δὲν ἦναι τὸ πρῶτον, σπουδάζει νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν τυράννων μετὰ κολακείας, μετὰ δῶρα, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν μίμησιν τῶν τυραννικῶν ἠθῶν· «Τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ μὴ » ἀδικεῖσθαι . . . ἢ τυραννεῖν, ἢ τῆς ὑπαρχούσης πολι- » τείας ἐταῖρον εἶναι . . . Εἰ ἄρα τις ἐννοήσειεν, ἐν ταύτῃ » τῇ πόλει, τῶν νέων, τίνα ἂν τρόπον ἐγὼ μέγα δυ- » ναίμην, καὶ μηδεὶς με ἀδικοῖ, ἢ αὐτὴ, ὡς ἔοικεν, αὐτῷ » ὁδὸς ἐστίν, εὐθύς ἐκ νέου ἐθίζειν αὐτὸν τοῖς αὐτοῖς » χαίρειν καὶ ἀχθεσθαι τῷ δεσπότῃ, καὶ παρασκευά- » ζειν ὅπως ὀτιμάλιστα ἡμῖς ἐσται ἐκείνῳ (Πλάτ. » Γοργ. σελ. 510) ».

[Σελ. 189, στίχ. 21. Νὰ νομίζωσι φρόνησιν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν]. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Πλάτων (Ε. Νόμι. σελ. 738), ὅτι μεγαλείτερον καλὸν ἄλλο δὲν δύναται νὰ προξενηθῇ εἰς τοὺς πολίτας, παρὰ τὸ νὰ

γνωρίζη εἰς τοῦ ἄλλου τὴν ψυχὴν, τὸ ἴποιον τότε μόνον γίνεται, ὅταν αἱ ψυχαὶ ἦναι ἄδολοι, ἀνοικταὶ, καὶ φωτειναὶ, καὶ ὅχι ὅταν σκοτίζωνται μετὰ τὸ κάλυμμα τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ὑποκρίσεως. « Μείζον οὐδὲν πόλει ἀγαθόν, ἢ γνωρίμους αὐτοὺς αὐτοῖς εἶναι. ὅπου γὰρ μὴ φῶς ἀλλήλοισι ἐστὶν ἀλλήλων ἐν ταῖς τέρεσι, ἀλλὰ σκοτός, οὐτ' ἂν τιμῆς τῆς ἀξίας, οὐτ' ἀρχῶν, οὐτε δίκης ποτὲ τις ἂν τῆς προσηκούσης ἔρθῃς τυχεῖται. » δει δὲ πάντα ἄνδρα ἐν πρὸς ἐν τοῦτο σπεύδειν ἐν πάσαις πόλεσιν, ὅπως μήτε αὐτὸς κίβδηλος ποτὲ φαίνεται ὀφθαλμοῖς, ἀπλοῦς δὲ καὶ ἀληθῆς αἰεὶ, μήτε ἄλλος τοιοῦτος ὧν αὐτὸν διαπατήσει ». 1^δ. καὶ τὰ σημειωθ. ἀνωτέρ. σελ. 222 — 224.

Σελ. 192, στίχ. 7. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων . . . εἰς τοὺς βωμούς]. Πρόσθετε μὴ νομίσης, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπιταῦθα δικαιολογεῖ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἢ ὑπερασπίζει τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην. οὐδεὶς ποτὲ ἔχει δίκαιον νὰ παλατῆ τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλάβην αὐτῶν. ἀλλ' ὅταν ἄλλος τρόπος δὲν μείη τοῦ νὰ τοὺς σύρη ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ νὰ τοὺς φέρη εἰς τὴν ἀρετήν, εἰς ὀλίγα λόγια, τοῦ νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν ὀλέθρον, ὁ φιλόσοφος νομοθέτης μεταχειρίζεται (ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον) τὴν ἀπάτην εἰς ὠφέλιαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς χειραγωγεῖ, ὡς μικρὰ παιδία, μετὰ τὸ ψεῦδος, ἕως οὗ νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς κάμῃ ἱκανοὺς νὰ δεχθῶσι τὴν ἀλήθειαν. καλῶτατα ἐγνώρισαν τὴν ἀνάγκην ταύτην οἱ παλαιοὶ νομοθέται καὶ φιλόσοφοι. καθὼς ὁ ἰατρὸς ἀναγκάζεται καμμίαν φοράν, ἔλεγε Τίμαιος ὁ Λοκρὸς (περὶ ψυχ. κόσμ. καὶ φύσ.), νὰ θεραπεύῃ τὰ πάθη τοῦ σώματος μετὰ δολιχέρεια καὶ φαρμακερὰ ποτὰ, ὅταν τὰ ὑγιεινὰ δὲν ὠφελοῦσιν, οὕτω καὶ ὁ νομοθέτης θεραπεύει μετὰ τὸ ψεῦδος, τὰς ψυχὰς, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν ἀλήθειαν νὰ θεραπευθῶσι δὲν δύναται. « Ὡς γὰρ τὰ σώματα νοσῶδεςί ποκα ὑγιάζομις, εἴκα μὴ εἴκη ταῖς ὑγιεινῶταταις, οὕτω τὰς ψυχὰς ἀπειργαζομις ψευδέσι λόγοις, εἴκα μὴ ἀγνηται ἀλαθέσι ». 1^δ. καὶ Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Ε, σελ. 459. πρὸς τὸ ἴσως νὰ

σημειώσω ἑνταῦθα, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Βεγκκχρίου περὶ τῶν πρώτων νομοθετῶν, ὡς εὐρετῶν καὶ διδασκαλῶν τῆς εἰδωλατρείας, εἶναι ἡ γνώμη τῶν σοφιστῶν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁμοίαν ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ἔπειτα ἄλλοι φιλόσοφοι, καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων, ἐροβήθησαν ὡς ἀνατρεπτικὴν πάσης θρησκείας. πικρατότατος εἶναι, ὅτι μετὰ τὴν διασπορὰν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ ἄνθρωποι λησμονήσαντες τὴν πρώτην ἔννοιαν τῆς ἐνότητος τοῦ Δημιουργοῦ, ἐνόμισαν θεοὺς ὅλα τὰ μεγάλα καὶ φοβερά, ἢ τὰ ὠφελιμώτατα εἰς αὐτοὺς τῆς φύσεως πράγματα, ἄλλος ἄλλο, κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως, ἢ τοῦ φόβου, ἢ τῆς εὐγνωμοσύνης του. δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον πιθανὸν, ὅτι καὶ οἱ νομοθέται τῶν πρώτων πολιτικῶν συστημάτων μετεχειρίθησαν κάμμίαν φορὰν τὸ μέσον τῆς δεισιδαιμονίας, ὡς δεσμὸν ἐπιτήδειον τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως. στερημένοι τὴν γνώσιν τοῦ ὄντως Θεοῦ, τί ἔπρεπε νὰ κάμωσιν; ἐστήριξαν τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ἕκαστος Ἔθνος εἶχε πρὸς τοὺς ἐγχωρίους αὐτοῦ θεοὺς, ἢ καὶ ἤυξισαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν μὲ νέους θεοὺς. « Οὐ γὰρ ὄχλον τε γυναικῶν, καὶ παντὸς χυδαίου πλήθους ἐπαγαγεῖν λόγῳ δυνατὸν φιλοσόφῳ, καὶ προσκαλέσασθαι πρὸς εὐτίθειαν, καὶ ὀσιότητα καὶ πίστιν, ἀλλὰ δεῖ καὶ διὰ δεισιδαιμονίας· τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ μυθοποιίας καὶ τεραλείας... ταῦτα δ' ἀπεδέξαντο οἱ τὰς πολιτείας καταττιτάμενοι μορμολύκας τινὰς πρὸς τοὺς νηπιόφρονας (Στραβ. Γέωγρ. Βιβλ. Α. σελ. 19) ».

Σελ. 193, στίχ. 17. Βλαβεραὶ γίνονται πρὸς τούτοις καὶ τότε κ. τ. λ.] Τοιοῦτον, παραδείγματος χάριν, κίνδυνον πρέχουσι τὴν σήμερον οἱ Γραικοὶ. βυθισμένοι πολλοὺς αἰῶνας τοὺς παρελθόντας εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθίας, ἐὰν μετὰ προσοχῆς δὲν λαμβάνωσι τὰς ἐπιστημὰς τῆς Εὐρώπης, θείλουσι πάθει (πρὸς καιρὸν ὅμως) ὅ, τι πάσχει ὅστις ἐξέρχεται ἀπὸ σκοτεινὸν δεσμωτήριον ἀπροφυλάκτως εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. καὶ τοῦτο μὲν εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐνδεχομένας κατ' ἀρχὰς βλάβας τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ ἀπαίδευτα Ἕθνη. ἄλλη δὲ

βλάβη είναι, τῆς πρώτης ἔχει μικρότερα, ἢ δοξολογία, ἥτις συμβαίνει μάλιστα εἰς τὴν ἀπειρον νεότητα. εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ νέοι, ἐπειδὴ γεννῶνται καὶ ἀνατρέφονται εἰς τὰ φῶτα, ζῶσι καὶ ἀνατρέφονται μεταξύ πεπαιδευμένων ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται εἶναι ἀπὸ πολὺ ὡς ὀλίγον φωτισμένοι, ὀλίγον κίνδυνον τρέχουσι, διδασκόμενοι τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἐπαρθῶσι ἀπὸ τὴν γελοιῶδη ἐπιστημοτυφίαν. ἀλλ' οἱ ταλαίπωροι Γραικοὶ, γεννῶμενοι ἀπὸ ἀπαιδέυτους, καὶ συναναστρεφόμενοι ἀπαιδέυτους, εὐθὺς ὅταν μάθωσιν ὀλίγον τι, νεμίζονται καὶ ὀνομάζονται Λογιώτατοι, Σοφολογιώτατοι, καὶ κάμμίαν φορὰν Πανσοφολογιώτατοι. δίδει εἰς αὐτοὺς τοὺς τοιοῦτους βαρβάρους τῆς Ἀσιατικῆς ἀλαζονείας τίτλους πρῶτον μὲν ὁ ἀπαιδέυτος ὄχλος, ἔπειτα κατὰ μικρὸν κινδυνεύουσι καὶ τὸ πιστεύουσι καὶ αὐτοὶ οἱ δοξολογούμενοι. τότε ἀντὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, τὴν ἑποῖαν καὶν ἔσπευε καὶ ἔχουσι πρὸς τοὺς ἀπαιδέυτους αὐτῶν συμπάριώτας, τοὺς λογίζονται ὡς ἄλογα κλῆνη, δημιουργημένα ἐξεπίτηδες, διὰ καὶ προσκυνῶσι τὴν πανσοφολογιότητα των. τότε καταφρονοῦν ὑπερηφάνως καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνατρέφοντας καὶ δαπανήσαντας εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν γονεῖς, καὶ γίνονται εἰς ὅλους παράδειγμα κακοψυχίας, βαρβαρότητας καὶ ἀλογίας οἱ Λογιώτατοι. καὶ ἂν ἦναι τόσος ὁ κίνδυνος τῶν νέων, ὅταν ἔτι ἡ σοφία των περιορίζεται εἰς τὰς κλίσεις καὶ συζητίας τῆς Γραμματικῆς, πόσω μεγαλύτερον κίνδυνον τρέχουσι, ἐὰν ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην στολισμένοι μὲ λαμπρότερα μαθήματα, ἀλλὰ γυνεὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην τῆς εὐδαιμονίας; εἶναι λοιπὸν ἀταγκαῖον εἰς αὐτοὺς καὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι τῆς ἀληθοῦς σοφίας οἱ καρποὶ εἶναι τὰ χρηστὰ ἦδη, ἢ μετριοφροσύνη, ἢ δικαιοσύνη, ἢ πρὸς ἅπαντας εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, εἰς ὀλίγα λόγια ἢ ἐπιστήμη τῆς ἀρετῆς, χωρὶς τῆς ὁποίας ὅλαι αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι γίνονται καὶ παρ' αὐτὴν τὴν παντελῆ ἀμαθίαν βλαβερώτεραι. ποῖαν ὠφέλειαν θέλει λάβει παρὰ σοῦ, Σοφολογιώτατε, ὁ ἀπαιδέυτος συμπολίτης σου, ἐὰν τὸν

διδάξης

διδάξης τὴν κυκλοφορίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἔπειτα
 δὲν τὸν ὀδηγήσης μετὰ τὸν λόγον καὶ μετὰ τὸ παράδειγμα,
 πῶς πρέπει νὰ προσφέρεται πρὸς γονεῖς, πρὸς τέκνα,
 πρὸς γυναῖκα, πρὸς τοὺς συμπολίτας του, διὰ νὰ ζῆ
 ἔντιμος καὶ εὐδαίμων ἐπὶ τῆς γῆς; « Λυσιτελεῖ ἄρα τοῖς
 » πολλοῖς μῆτε εἰδέναι μηδὲν, μῆτε οἶσθαι εἰδέναι. . . .
 » κινδυνεύει (γὰρ) τό γε τῶν ἄλλων ἐπιστήμων κτῆμα,
 » εἰάν τις ἀνεὺ τῆς τοῦ βελτίστου ἐπιστήμης κεκτημένος
 » ἦ, ὀλιγάκις μὲν ὠφελεῖν, βλάπτειν δὲ τὰ πλείω τὸν
 » ἔχοντα αὐτό. . . ὁ δὲ δὴ τὴν καλουμένην πολυμάθειάν
 » τε καὶ πολυτεχνίαν κεκτημένος, ὄρφανός δὲ ὢν ταύτης
 » τῆς ἐπιστήμης, ἀγόμενος δὲ ὑπὸ μιᾶς ἐκάστης τῶν
 » ἄλλων, ἄρ' οὐχὶ τῷ ὄντι δικαίως πολλῶ χειμῶνι χρή-
 » σεται (Πλάτ. Β. Ἀλκιβ. σελ. 147 καὶ Εὐθυδήμ.
 » σελ. 282); » εἶναι ταῦτα λόγια τοῦ σοφοῦ καὶ φιλα-
 ρέτου Σωκράτους, ὅστις ἐσυνείδιζε νὰ λέγῃ καὶ τοῦτο,
 « Πᾶτά τε ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς
 » ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται (Αὐτ.
 » Μενεξ. σελ. 246) ».

Σελ. 193, στίχ. 9. Ὡστε νὰ διεγείρωσιν. . . . κα-
 τάστασιν τῶν ἀνθρώπων.] Ἡ ἐπιθυμία ὅμως αὕτη τῆς
 ἀρχαίας ἀγρίας καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων, εἰάν ἐγεν-
 νήθῃ εἰς καμμίαν ψυχὴν φιλοσόφου ποτέ, ἐγεννήθῃ βί-
 βαια ἀπὸ πλάνης, ἢ ἀπὸ ὑποχονδριακῆν μισανθρωπίαν.
 ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τὰ κακά, ὅταν
 νὰ τὰ φύγῃ, ἢ νὰ τὰ θεραπεύσῃ δὲν ἔχῃ τὴν δύναμιν.
 εἶναι ἀναμφιβόλως ἀξιοθρήνητος δυστυχία τὸ νὰ ζῆ τις εἰς
 ἀτακτον καὶ δυσνομούμενον πολίτευμα ἀλλὰ δὲν εἶναι μικρο-
 τέρα δυστυχία καὶ τὸ νὰ εὐρίσκεται εἰς συντροφίαν ἀγρίων ἀν-
 θρώπων, οἱ ὅποιοι νόμον ἄλλον δὲν ἐξεύρουσιν παρὰ τὴν θέλησιν
 τοῦ ἰσχυρωτέρου πρὸς τὸν ἀσθενέστερον, καὶ μεταξὺ τῶν
 ὁπίστων, διὰ νὰ ζήσῃ τις, ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ μετα-
 χειρισθῇ τὴν βίαν καὶ τὴν ἀδικίαν.

Σελ. 195, στίχ. 24. Ἡ ἔξις τοῦ νὰ ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν
 διὰ μόνον αὐτήν]. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι πολλὰ ὀλίγοι.

αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀληθεῖς ἐρασταὶ τῆς φιλοσοφίας, τῆς ὀρθο-
 σκειᾶς καὶ τῆς ἀρετῆς. αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλε-
 γεν ὁ Ἀρίστιππος, ὅτι δύνανται νὰ ζῶσι καὶ χωρὶς νόμους· ἄβρω-
 οὐ τηθεῖς ποτε, τί πλέον ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἔφη, Ἐὰν πάντες
 » οἱ νόμοι ἀναιρέθῳσιν, ὁμοίως βιώτομεν (Διογ. Λαέρτ.
 » ἐν βίῳ Ἀριστίππου.) ». εἰς αὐτοὺς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἕξις,
 καὶ γίνεται τρόπον τινὰ χρεῖα φυσικὴ· καὶ ὡς τοὺς εἶναι
 ἀδύνατον νὰ μὴ τρώγωσι μήτε νὰ πίνωσι, οὕτω δὲν ἔμ-
 ποροῦν νὰ ζήσωσι χωρὶς τὴν καθημερινὴν σπουδὴν καὶ με-
 λήτην τῆς εὐδαιμονίας καὶ δόξης τοῦ ἔθνους τῶν
 ἡ ἀναισθησία, ἡ ἀχαριστία, καὶ αὐτὴ τῶν κακῶν
 ἀντ' ἀγαθῶν ἀνταπόδοσις, ἀντὶ τοῦ νὰ κάμωσι μισήτην
 εἰς αὐτοὺς τὴν ἀρετὴν, τοὺς πληροφοροῦν ἐξ ἐναντίας ὅτι
 εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. αὐτοὶ σὲ
 διδάσκουν, σὲ φωτίζουν, σὲ εὐεργετοῦν, ὄχι διὰ τὴν ἐλ-
 πίδα τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης, ἢ τῶν πρὸς αὐτοὺς
 ἐπαίνων σου, ἀλλὰ διότι λογιζέσθαι χρεὸς ἀπαραίτητον
 τὸ νὰ σὲ εὐεργετῶσιν. εἰς ὀλίγα λόγια, αὐτοὶ εἶναι ἄλλοι
 θεοὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνατίλλοιτες τὸν ἥλιον τῆς διδαχῆς,
 καὶ βρέχοντες τὰ ζωογόνα ὕδατα τῆς μαθήσεως εἰς ὅλας
 τὰς ψυχὰς τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι
 ἐπιθυμοῦσι τὴν κοινὴν ἀπάντων εὐδαιμονίαν. τοιοῦτοι ἄν-
 θρωποι ἐχημάτισαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὁ Σωκράτης
 καὶ ἄλλοι πολλὰ ὀλίγοι τινές· τοιοῦτοι ἐφάνησαν,
 κατὰ καιροῦς, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔθνων, ἀλλὰ καὶ
 αὐτοὶ πολλὰ ὀλίγοι.

Σελ. 198, στίχ. 6. Οἱ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος,
 κ. τ. λ.] Αἰνίττεται ὁ Βεκκαρίας τὸν περίφημον Ρουσσῶν
 πολίτην τῆς Γενεύας, καὶ συγγραφεὴ τοῦ περὶ παιδῶν
 ἀγωγῆς βιβλίου, ἐπιγραφομένου Αἰμίλιος. Τὸ βιβλίον
 τοῦτο περιέχει, καθὼς ὅλα τοῦ Ρουσσῶ τὰ συγγράμ-
 ματα, πολλὰ ἀξιόλογα παραγγέλματα περὶ τῆς
 φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν· ἀλλ' εὕρις-
 κονται εἰς αὐτὸ καὶ πολλὰ, τὰ ὁποῖα ἀκρίτως καὶ
 χωρὶς σκέψιν συμβουλεύει ὁ Γενευαῖος φιλόσοφος. ἀφ'

ὅσα μέχρι τοῦδε εἶπα εἰς διαφόρους σημειώσεις τοῦ παρόντος βιβλίου (σελ. 223, 272.) ἔυκολα δύναται νὰ συμπεράνῃ ὁ προσηκτικὸς ἀναγνώστης, ὅτι τῆς ἀνατροφῆς ἢ ἐκβάσις κρέμαται ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ ἔθος τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατρέφονται καὶ παιδεύονται οἱ νέοι. « Πολιτεία γὰρ (ἔλεγεν ὁ Πλάτων, α. Μενεξ. 238.) τροφὴ ἀνθρώπων ἐστὶ· καλὴ μὲν, ἀγαθῶν, ἢ δὲ ἐναντία, κακῶν ». ἡ καλὴ ἀνατροφή γίνεται καὶ βοηθεῖται περισσότερο ἀπὸ τὰ καλὰ παραδείγματα, παρὰ ἀπὸ τὰς νοουθετήσεις καὶ διδαχάς. τί ὠφελούσι τὸν νέον αἱ διδαχαί, ὅταν, ὅπου στρέφει τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἄλλο δὲν βλέπῃ παρὰ φθορὰν, ἀπώλειαν, ἀνομίαν, ἀνθρώπους ἀπανθρώπους καὶ ἀνδραποδώδεις, κολακεύοντας καὶ κολακευομένους, τὸν πλοῦτον τιμώμενον, καὶ τὴν ἀρετὴν καταφρονουμένην, τὴν ἀδικίαν τρυφῶσαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην λιμοκτονοουμένην; πιθανώτατον εἶναι ὅτι τοιαῦτα παραδείγματα θίλουνσι τὸν διδάξει ἐκείνην τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκει τὰ μέσα τοῦ νὰ βόσκη τὸ κτηνώδες τοῦ σώματος, καὶ νὰ θεραπεύῃ τῆς κτηνωδιστέρας αὐτοῦ ψυχῆς τὰ πάθη.

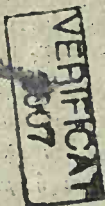
Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η.

Σελ. 15. στίχ. 16. τοῦ Κειμένου, σελ. 211 τῶν Σημειώσεων, ἐλισμόνησα νὰ φέρω καὶ ἄλλην μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (Ρ' ἱστορικ. Βιβλ. Α, κεφ. α), ὅπου ὀρθώτερον καὶ σαφέστερον ἢ φιλόσοφος λέγει τὴν γνώμην του περὶ τῆς διαφοράς τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς νομοθετικῆς.

« Μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους,
 » ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἐλά-
 » χιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρινουσι . . . ὅτι ἢ μὲν
 » τοῦ νομοθέτου κρίσις εὐ κατὰ μέρος, οὔτε περὶ τῶν
 » παρόντων, ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστίν·
 » ὁ δ' ἐκκλησιαστῆς καὶ δικαστῆς ἤδη περὶ παρόντων καὶ

» ἀφωρισμένων κρίνουσι, πρὸς οὓς καὶ τὸ φιλεῖν ἤδη καὶ τὸ
 » μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον συνήρηται (Ἄλλ. συνήρ-
 » τηται) πολλάκις, ὥστε μηκέτι δύνασθαι θεωρεῖν ἰσα-
 » νῶς τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπισκοτεῖν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ
 » ἢ λυπηρόν».

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ.

~~Handwritten text, possibly a title or header, mostly illegible due to fading and bleed-through.~~

Handwritten text, possibly a date or reference number, mostly illegible.

6165

Handwritten text, possibly a name or title, mostly illegible.